

HENRY DAVID THOREAU

Walden

aneb Život v lesích

ODEON

Na záložku této podivuhodné, sporné, těžké, prosté, krásné, naivní, filozofické, přírodní a podivínské knihy se hodí uvést jeden spisovatelův citát a pak se jím – z úcty k autorovi – také řídit.

„Říkejte jen to, co nezbytně musíte říci, ne to, co byste říkat měli.“

Henry David Thoreau (1817–1862)

Walden aneb Život v lesích

Z angličtiny přeložil Josef Schwarz

„Neměl kvalifikaci k žádnému zaměstnání, nikdy se neoženil, žil sám, nechodil do kostela, nevolil, odmítal platit státní daně, nejedl maso, nepil víno, nikdy neokusil tabák, a ačkoli to byl člověk přírodní, neužíval návnadu ani pušku.“

(Ralph Waldo Emerson)

„...byl to doslova ten nejnevinější, nejbezpečnější a naprosto odzbrojující sobec, s jakým jsem měl štěstí se na tomto světě potkat.“

(Nathaniel Hawthorne)

Thoreau studoval francouzštinu, latinu a řečtinu (ale mluvil také německy, španělsky a italsky), zeměpis, dějepis, přírodní vědy, řecké klasiky, anglickou poezii, později také orientální kulturu a literaturu. Sám do jednoho dotazníku o sobě uvedl: „Jsem učitel – soukromý pedagog, zeměměřič, zahradník, farmář, malíř – mám na mysli malíře pokojů, tesař, zedník, dělník, drobný výrobce tužek a skelného papíru, spisovatel a někdy také špatný básník.“

Henry David Thoreau se narodil i zemřel v Concordu ve státě Massachusetts, nedaleko Waldenského rybníka, který svou knihou proslavil. Thoreau byl u rybníka poprvé, když mu bylo pět let. Byl tam na návštěvě u své babičky Mary Jonesové. Později o tom napsal: „Vidina té krajiny mi dlouho visela ve snech jako záclona.“ V roce 1845, když mu bylo dvacet osm let, si postavil dřevěnou chatu na Emersonově pozemku u Waldenského rybníka, 4. července téhož roku se tam nastěhoval a žil tam pak dvacet šest měsíců. O tomto údobí, během něhož odešel do lesů a zase se z nich vrátil, napsal knihu, kterou by současní nakladatelé mohli propagovat s podtitulkem: Praktický, filozofický a poetický návod, jak opustit civilizaci, jak si postavit chatu u rybníka, jak pozorovat přírodu a souznít s ní, jak se obrátit k přirozenému způsobu života a získat zdravou moudrost. Walden aneb Život v lesích patří mezi nejznámější díla klasické americké literatury.

Přeložil Josef Schwarz

© Odeon, 1991

Translation © Josef Schwarz, 1991

Epilogue © Josef Jařab, 1991

ISBN 80-207-0278-4

Jak hospodařit

Když jsem psal tyto stránky, či spíše jejich podstatnou část, žil jsem sám v lesích na míli daleko od nejbližšího souseda, v domě, který jsem si sám postavil na břehu rybníka Walden, poblíž městečka Concord ve státě Massachusetts a živil se výhradně prací svých rukou. Žil jsem tam dva roky a dva měsíce. Nyní se opět zdržuji v civilizovaném světě.

Nevnucoval bych se takovou měrou pozornosti čtenářů, kdyby se na mne moji spoluobčané nebyli obraceli s velmi zevrubnými dotazy, jak jsem si tam počínal, tedy s dotazy, jaké by leckdo označil za nepříhodné, třebaže mně se vůbec nezdají nepříhodné, ba naopak – vzhledem k okolnostem – zcela přirozené a příhodné. Někteří se ptali, co jsem tam vůbec jedl, zda se mi nestýskalo, zda jsem se nebál, a tak podobně. Jiní se dychtili dozvědět, jakou částkou ze svých příjmů jsem přispíval na dobročinné účely, a ti, co mají početnější rodiny, kolik chudých dětí jsem vyživoval. Prosil bych tedy ty své čtenáře, kteří se o mne nijak zvlášť nezajímají, aby mi prominuli, jestliže se v této knize pokusím některé tyto dotazy zodpovědět. Ve většině knih se slůvko *já*, tedy první osoba, opomíjí; v té mojí bude zachováno, a v tom se bude – aspoň z hlediska sebeprosazování – nejvíc lišit od ostatních. Obvykle zapomínáme, že je to koneckonců vždycky první osoba, kdo k nám promlouvá. Nemluvil bych tolik o sobě, kdyby existoval jiný, koho bych tak dobře znal. Má chatrná zkušenost mne

bohužel omezuje jen na toto téma. Ostatně sám požaduji na každém spisovateli, ať předním nebo posledním, aby prostě a upřímně vyličil svůj vlastní život a ne pouze to, co se doslechlo z životě jiných lidí; asi tak, jako by podával zprávu svým blízkým o vzdálené zemi; neboť žil-li upřímně, žil nepochybně v zemi, která je mi velice vzdálená. Snad jsou tyto stránky určeny převážně chudým studentům, kterým jsem kdysi přednášel. Ostatní čtenáři necht' si vyberou ty pasáže, které se jim hodí. Doufám, že se nikdo nebude soukat do kabátu, který by ho tísnil – vždyť může dobře posloužit někomu, komu padne.

Rád bych zde pověděl něco, co se netýká ani tak Číňanů nebo havajských ostrovanů, ale vás, kteří čtete tyto řádky a sídlíte údajně v Nové Anglii, tedy v Americe; o vašem postavení, zvláště o vašem vnějším postavení či životních podmínkách v tomto světě, v tomto městě, jaké vlastně jsou, zda by se nedaly aspoň trochu zlepšit. Prochodil jsem celý Concord a všude – v krámech, v úřadech, na polích – všude jsem měl dojem, že jeho obyvatelé podstupují v tisícových udivujících podobách jakési pokání. Slyšel jsem všelicos o bráhmanech – jak sedají v žáru čtyř ohňů a zírají do slunce nebo se zavěšují hlavou dolů nad plameny, nebo jak přes rameno hledí tak dlouho k nebesům, až „posléze nemohou zaujmout dřívější přirozenou polohu těla a jejich zkrouceným hrdlem nepronikne jiná než tekutá strava“, nebo jak celý život prodlí připoutání k patě stromu, nebo podobní housenkám přeměřují svými těly širé prostory říše nebo jak vystávají na jedné noze na vrcholcích sloupů –, avšak i tyto formy vědomého pokání jsou pro mne méně uvěřitelné a sotva nad nimi žasnu víc než nad výjevy, jakých jsem dennodenně svědkem. Dvanáct Hérakleových prací bylo hračkou proti námaze, jakou musí vynakládat moji sousedé. Těch prací bylo totiž jen dvanáct a jednou jim byl konec; nikdy jsem však neviděl, že by tito lidé skolili nebo chytili nějakou obludu anebo dokončili nějakou práci. Nemají přítele Iolaa, aby hydře

rozpáleným železem upaloval u kořene hlavy – tady sotva jednu hlavu utnou, hned dvě jiné naskočí.

Vidím mladé muže, své spoluobčany, které potkalo to neštěstí, že zdělili farmy, domy, stáje, dobytek a hospodářské náčiní, neboť toho všeho se kupodivu snadněji nabude, než pozbude. Raději se měli narodit v nějaké pustině a být odkojeni vlčicí – snad by pak jasněji prozřeli, jakou líchu jim bylo dáno obdělávat. Kdo to z nich udělal otroky půdy? Proč se nemohou nasytit svých šedesáti jiter, když je člověku souzeno hryzat nakonec jen hrst hlíny? Proč si začínají kopat hrob, sotva se narodili? Je zřejmě lidským údělem hrnout všechny ty náležitosti před sebou a protloukat se životem, jak to jen jde. Kolik ubohých nesmrtelných duší jsem už potkal, duší bezmála udolaných, umořených tím břemenem, vlekoucích se po cestě života, valících před sebou obrovskou stáj, svůj nikdy nevymetený Augiášův chlév a k tomu na sto jiter orné půdy, pastvin, luk a lesa! Ten, kdo nic nevlastní, kdo se nemusí potýkat s touhle přebytečnou zděděnou přítěží, má už tak dost co dělat, aby vzdělal a zušlechtil i ten skrovný obsah své tělesné schránky.

Ale člověk je obětí klamu. Valná jeho část je brzy zaorána do země na kompost. Domnělým osudem, obecně nazývaným nezbytností, je mu určeno, jak se praví v jedné staré knize – totiž Bibli – hromadit poklady, které moli a rez posléze sežerou a zloději vyloupí a ukradnou. Je to bláznovský život, jak lidé shledávají, když dospějí k jeho konci, pakliže ne už dřív. Deukalión a Pyrrha, kteří jediní unikli potopě, stvořili prý lidi tak, že za sebe házeli kameny:

Inge genus durum sumus, experiensque laborum,
Et documenta damus qua simus origine nati.

Anebo, jak nám říká zvučný převod těchto veršů:

„Odtud je tvrdý náš rod a zkušený v práci a trudu:
dáváme tak jen bezpečné důkazy, z čeho jsme
vznikli.“*

Tolik o těch, kteří slepě poslouchají matoucí orákula a házejí za sebe přes hlavu kameny, aniž se starají, kam dopadnou.

I v této poměrně svobodné zemi se většina lidí z pouhé nevědomosti a pomýlení tak zatěžuje pochybnými starostmi a zbytečně lopotnými pracemi, že si jemnější plody života ani nemohou utrhnout – jejich prsty jsou na to z nadměrné dřiny příliš neohrabané a třaslavé. Takový náruživý pracant si jak je den dlouhý nedopřeje ani chvilku na to, aby byl sám sebou; nemůže si dovolit udržovat otevřenější vztah k druhým; jeho práce by na trhu klesla v ceně. Nemá čas být něčím jiným než strojem. Cožpak si ten, kdo tak často musí uplatňovat své znalosti, může opravdu uvědomovat – a věru by to k svému růstu potřeboval – svou nevědomost? Měli bychom ho občas zdarma nasytit a ošatit a posílit ho něčím vzpružujícím, než ho odsoudíme. Nejjemnější stránky naší povahy, tak jako ojinění na ovoci, mohou být uchovány, jen když s nimi zacházíme co nejšetrněji. Jenomže se k sobě samým, ani jeden k druhému, nechováme tak něžně.

Někteří z vás – to dobře všichni víme – jsou chudí, žije se jim těžce, někdy tak říkajíc sotva popadají dech. Leckdo z vás, kdo čte tuto knihu, není bezpochyby s to zaplatit ani za pokrm, které už dávno snědl, nebo za šaty a boty, které se na něm málem, a možná už nadobro, rozpadají, a než dočetl až sem, utratil drahnou hodinu z vypůjčeného či ukradeného času, o níž oloupil své věřitele. Vím příliš dobře, jak nuzný, zoufalý život mnozí z vás vedete, neboť můj zrak zůstala zkušenost; jak se stále s krajním vypětím pokoušíte něco podnikat a přitom vyváznout z dluhů, z té pradávne bažiny, již Římané nazývali *aes alienum*, cizí bronz, neboť některé mince razili z

---

* Z Ovidiových Proměn – překlad Ferdinanda Stiebitze.

bronzu; jak nějaký čas přežíváte a pak umíráte a jste pohřbíváni za tento cizí bronz; jak stále slibujete, že zaplatíte, že zaplatíte zítra, a insolventní umíráte dnes; jak se ucházíte o přízeň zákazníků všemi možnými způsoby kromě přestupků hrožících kriminálem; jak lžete, pochlebujete, hlasujete, stahujete se do skořápky zdvořilůstek nebo se rozplýváte v řídkém, mlžném oparu šlechtnosti, a to všechno v naději, že přimějete svého souseda, aby si dal u vás ušít boty nebo kabát, zhotovit klobouk nebo vyrobit bryčku, nebo aby si od vás nechal vozit zboží do svého koloniálu; jak samou sháňkou ochooríte, jen abyste si mohli něco uložit pro případ nemoci, něco, co se dá schovat do staré truhly nebo v punčoše strčit za omítku anebo ještě bezpečněji někam zazdít, nesejde na tom, kam to dáte, ani jestli je toho hodně nebo jen trocha.

Někdy se pozastavuji nad tím, jak můžeme být – troufám si říci – tak lehkovážní a tolik se zajímat o sice nestoudnou, nicméně poněkud odlehlou formu poddanství, jakou je černošské otroctví, zatímco sami máme tolik prohnanych a podlých pánů, kteří zotročují jak Sever, tak Jih. Je krušné mít nad sebou dohlížitele z jihu, horší pak ze severu, ale nejhorší ze všeho je, když jste sami sobě otrokářem. Co se toho namluví o božství v člověku! Pohledte na vozku, který se ve dne v noci trmácí po silnici na trh – pohne se v něm aspoň jiskérka božství? Jeho nejvyšším posláním je krmit a napájet koně! Čím je mu jeho vlastní úděl ve srovnání se zdárným chodem přepravy? Nevozí snad zboží pro nějakého snaživého milostpána? Co je na něm božského, co nesmrtelného? Hle, jak se hrbí a plíží, jak se celý den z něčeho nepojmenovatelného strachuje! Ne, není nesmrtelný, ani božský, je otrokem a zajatcem vlastní představy o sobě, pověsti, kterou si získal svými skutky. Veřejné mínění je chabým tyranem proti našemu nejosobnějšímu mínění. Co si člověk myslí o sobě – právě to určuje či spíše naznačuje dráhu jeho osudu. Přimět lidi, aby se osvobodili od smyšlených představ, s tím by si neporadil žádný osvícenec, ani pan Wilberforce, který tak úspěšně brojil proti otrokářství v západoindických državách. Vzpomeňte si také na

venkovské paničky, které až do posledního dechu vyžívají ozdobné dečky, jen aby nemusely projevit příliš živý zájem o svůj úděl! Nemůžeme přece zabíjet čas a neurážet tím věčnost!

Valná část lidí žije v tichém zoufalství. To, čemu se říká odevzdanost, je zatvrzelé zoufalství. Ze zoufalého města odcházíte na zoufalý venkov, jen abyste se potěšili nádherou norků a ondater. Navyklé, leč neuvědomované zoufalství prostupuje skrytě i tak zvané hry a kratochvíle. Žádné zábavné rozptýlení v nich nenacházíte – to se totiž dostavuje až po práci. Je však charakteristickým rysem moudrosti uvarovat se zoufalého počínání.

Když si rozvážíme – řečeno slovy věroučných knih –, o co má člověk převážně usilovat a co jsou jeho základní a nezbytné životní potřeby, vypadá to tak, že si lidé záměrně zvolili nejběžnější způsob života, protože mu dali přednost před všemi ostatními. A přece si po pravdě myslí, že jim jiná volba prostě nezbyvá. Avšak ty bystřejší, vnímavější povahy se jistě rozpomenou, že ještě ráno bylo nebe jasné. Nikdy není pozdě vzdát se předsudků. Na žádný bůhvíjak letitý způsob myšlení či jednání není radno spoléhat, aniž bychom si jej ověřili. Co dnes kdekdo papouškuje nebo mlčky přechází jako pravdivé, může se zítra ukázat jako blud, jen mlhavá domněnka, kterou někteří pokládali za mrak, jenž možná svlaží jejich pole zúrodnujícím deštěm. Stačí si vyzkoušet, o čem vám staří tvrdí, že to nejde, a hle – vy zjistíte, že to dokážete. Co je staré, nechrne starým, nové svěrme novým. Ti starší snad ani nedovedli nasbírat pořádný otop, aby udrželi oheň; mladí hodí pod kotlík trochu suchého dříví a uhánějí kolem zeměkoule rychlostí ptáků, až staří, jak se říká, koprnějí úžasem. Stáří není o nic – nebo sotva – způsobilejší poučovat než mládí, neboť nezískalo zdaleka tolik, kolik toho ztratilo. Bezmála se dá pochybovat, zda i ten nejmoudřejší člověk pochytil ze života něco zaručeně hodnotného. Staří vlastně nemohou dát mladým žádnou opravdu významnou radu, protože jejich zkušenost je tak neúplná a oni ve svých životech tak hanebně ztroskotali – z důvodů zcela soukromých, jak si nepochybně namlouvají; a

kdožví, třebaš jim zbývá ještě trocha víry, která oné zkušenosti protiřečí, a oni jsou jen méně mladí, než byli. Pobývám už nějakých třicet let na této planetě a pořád ještě čekám na první slůvko nějaké hodnotné nebo aspoň seriózní rady z úst těch starších. Neřekli mi zhora nic a patrně mi k tomu ani nic říci nemohou. Je tu život, pokus, do kterého jsem se ještě sám ani kloudně nepustil; ale nic mi není platné, že se o něj pokoušeli oni. Jestliže mám přece jen nějakou zkušenost, které si cením, mohu s jistotou tvrdit, že mi ji nepředali moji mentoři.

Povídá mi jeden farmář: „Nemůžete přece žít jen z rostlinné stravy, ta nedodává nic, z čeho se utvářejí kosti.“ A sám nábožně tráví část dne tím, že zásobuje svou tělesnou soustavu látkami potřebnými pro stavbu kostí; a jak tak povídá, kráčí za svými voly, kteří se svými z rostlinek vybudovanými kostmi vláčí přes všechny překážky jeho nemotorný pluh i jeho samého. Některé věci jsou skutečně nezbytnými životními potřebami pro lidi některých vrstev – pro ty bezmocné a nemocné –, zatímco pro jiné jsou pouhým přepychem a jiní je vlastně ještě ani nepoznali.

Některým lidem se zdá, že celou širokou oblast lidského života, jeho výšiny i hlubiny, probádali jejich předkové a že o všechno už je postaráno. Již John Evelyn se zmiňuje, že „moudrý Šalamoun ustanovil, jak daleko od sebe mají být sázeny stromy, a římsí prétorové určili, jak často smíte beztrestně vstoupit na sousedův pozemek a posbírat tam spadlé žaludy, a kolik z nich má připadnout onomu sousedovi.“ Hippokratés dokonce zanechal pokyny, jak si máme stříhat nehty, totiž přesně ke konečkům prstů, ani kratší, ani delší. Ta známá nuda a omrzlost, která se domnívá, že rozmanitost a radosti života jsou již vyčerpány, je nepochybně tak stará jako Adam. Nikdo však dosud nezměřil, čeho je člověk schopen; a ani z předchozích zkušeností nejsme s to posoudit, co ještě dokáže – tak málo bylo zatím vyzkoušeno. Ať jsi doposavad zakusil jakékoli nezdary, „nermuť se, mé dítě,“ praví Višnu Purána, „neboť kdo ti ukáže, cos ještě nevykonal?“

Své životy bychom mohli poměřit bezpočtem prostých úvah; například, že totéž slunce, které dává uzrávat mým bobům, ozařuje současně soustavu planet, jako je ta naše. Kdybych byl na tohle pamatoval, byl bych se uvaroval leckterých omylů. Neokopával jsem je tedy za stejného světla. Jakých podivuhodných trojúhelníků jsou hvězdy vrcholy! Jaké vzdálené a odlišné bytosti v různých koutech vesmíru pozorují totéž v témže okamžiku! Příroda a lidský život jsou právě tak rozmanité jako jednotlivé naše konstituce. Kdo může říci, jaké vyhlídky život nabídne druhému? Mohl by se udát větší zázrak, než kdybychom se aspoň na okamžik mohli dívat očima druhého? Prožili bychom všechny věky světa v jedné hodině, ba všechny světy věků. Historii, poezii, bájesloví!

Nedovedu si představit úchvatnější a poučnější možnost, jak proniknout do zkušenosti druhých lidí.

Značný díl toho, co moji sousedé pokládají za dobré, se mi v hloubi duše jeví jako špatné, a jestliže mě něco opravdu mrzí, je to nejspíš mé slušné chování. Jaký démon mě to posedl, že jsem se choval tak vzorně? Vykládej si bůhvíjaké moudrosti, milý starochu – ty, který žiješ už sedmdesát let ve vší počestnosti –, já slyším neodolatelný hlas, který mě od toho všeho zrazuje. Jedno pokolení opouští výboje druhého jako na mělčině ztroskotané lodi.

Myslím, že bychom bez obav mohli věřit mnohem víc, než věříme. Mohli bychom se natolik zříci starostlivosti o sebe, nakolik ji svědomitě projevujeme všude jinde. Příroda je ochotna přizpůsobit se právě tak naší slabosti jako naší síle. Neodbytná úzkost a napětí má u někoho povahu takřka nevyléčitelné choroby. Jsme už takoví, že přeháníme důležitost každé své činnosti a přece: co všechno jsme ještě nevykonali! Anebo: co kdybychom onemocněli? Jsme neustále ve střehu, odhodláni nežít ve víře, kdybychom se bez ní mohli obejít; celý dlouhý den se máme napozoru, večer pak neochotně odřikáme modlitbu a hroužíme se do nejistot. A tak nás cosi neúprosně nutí žít životem, který velebíme, a v němž cokoli odmítáme změnit. Toto je jediná cesta, říkáme; ale je tolik cest, kolik

paprsků můžeme vésti z jednoho středu. Každá změna je zázrak hodný zamyšlení, ale je to zázrak, který se děje každým okamžikem. Konfucius pravil: „Vědět, že víme to, co víme, a že nevíme, co nevíme – v tom spočívá pravé vědění.“ Kdyby někdo dokázal proměnit zdroj obraznosti v zdroj svého poznání, pak by možná všichni lidé uspořádali svůj život na tomto základě.

Zamysleme se krátce nad tím, jak je to s těmi útrapami a obavami, o nichž jsem se zmínil, a nakolik je nutné, abychom se trápili nebo přinejmenším zneklidňovali. Možná že by nám prospělo vést nějaký čas primitivní, hraničářský život, byť uprostřed civilizace, která nás obklopuje, třeba jen proto, abychom poznali nejzákladnější životní potřeby a s nimi i metody, jakými si je lidé obstarávali. Také by neškodilo nahlédnout do starých obchodních knih, abychom zjistili, co se v krámech nejvíc nakupovalo, co bylo běžně na skladě, totiž jaké zboží šlo nejvíc na odbyt. Neboť pokrok mnoha věků měl jen nepatrný vliv na stěžejní zákony lidské existence – naše kostry se patrně nedají rozpoznat od koster našich předků.

Pojmem „životní potřeby“ mám na mysli především to, co člověk získává vlastním úsilím, a pak všechno, co se již v samém začátku nebo dlouhým užíváním stalo tak důležité pro lidský život, že se snad nikdo nebo jen velmi málo jedinců – ať už je k tomu přiměla jejich zaostalost, chudoba nebo filozofie – pokouší obejít se bez toho. Mnozí tvorové mají v tomto smyslu jen jednu životní potřebu – potravu. Préríjnímu bizonovi stačí trocha chutné trávy a pár hltů vody, ledaže si v lese vyhledá přístřeší či v kopcích stín. Nemá tvář si nežadá nic víc než potravu a přístřeší. Životní potřeby lidského tvora ve zdejších podnebí se dají celkem přesně utřídít do těchto několika skupin: je to potrava, přístřeší, oděv a palivo. Teprve když si tohle všechno zajistíme, jsme schopni obírat se svobodně a s nadějí na zdárný výsledek skutečnými problémy života. Člověk vynalezl nejen obydlí, ale i šatstvo a vařené pokrmy, a možná z

náhodného zjištění, že oheň hřeje, i z požitku, který v něm zprvu nacházel, vznikla nynější potřeba vysedávat u něho. Také kočkám a psům, jak pozorujeme, se to stává druhou přirozeností. Vhodným přístřeším a ošacením si zákonitě udržujeme své vnitřní teplo; jakmile to však s těmihle věcmi a navíc ještě s palivem přeženeme, totiž jakmile vnější teplo překročí úroveň našeho vnitřního tepla, nezdá se vám, že začíná proces vaření? Přírodovědec Darwin vypráví o obyvatelích Ohňové země: zatímco jeho posádce, teple oblečené a sedící u samého ohně, nebylo zdaleka horko, z těchto nahých divochů, kteří se zdržovali opodál, se prý – jak s nemalým úžasem pozoroval – „pot jen lil, jak se v tom žaru pekli“. Také se říká, že australský domorodec chodí nahý bez jakékoli újmy na zdraví, zatímco

Evropan se v šatech třese zimou. Nebylo by možné spojit otužilost těchto divochů s rozumnou schopností civilizovaného člověka? Liebig připodobňuje lidské tělo ke kamnům a potravu k palivu, které obstarává v plicích vnitřní spalování. Za chladného počasí jíme víc, za teplého méně. Živočišné teplo vzniká pozvolným spalováním; příliš prudké spalování může pak přivodit nemoc nebo i smrt; anebo také z nedostatku paliva nebo následkem vadného tahu oheň vyhasíná. Životadárné teplo si ovšem nesmíme plést s ohněm – je to jen obrazný příměr. Z hořejšího výčtu se dá tedy usoudit, že výraz „animální život“ je téměř souznačný s výrazem „živočišné teplo“; neboť potravu můžeme považovat za palivo, které v nás udržuje oheň – a palivo slouží toliko k přípravě této potravy, anebo aby našim tělům přidávalo tepla zvenčí – nu, a přístřeší a oděv také slouží jen k tomu, aby takto roznícené a vstřebávané *teplo* udržovaly.

Nejpodstatnější potřebou našeho těla je tedy stálé teplo, potřeba udržovat v sobě životadárný žár. Proto se tak horlivě staráme nejen o svou potravu, ošacení a střechu nad hlavou, ale i o svá lůžka, která nám v noci zastupují šatstvo, a abychom si toto přístřeší uvnitř přístřeší opatřili, olupujeme ptáky o jejich hnízda a peří a ustýláme si podobně jako krtek na lůžku z trávy

a listí na konci svého doupěte. Chudák si rád nařiká, že je náš svět chladný, a právě chladu, stejně tak fyzickému jako společenskému, přisuzujeme valnou část svých trampot. Léto v některých podnebných pásmech dopřává člověku život takřka elysejský. Palivo nepotřebuje, leda když si chce něco uvařit; ostatně slunce místo ohně mu svými paprsky mnohé plody dostatečně uvaří; potrava je vůbec rozmanitější a dosažitelnější a oděv i přístřeší jsou úplně nebo zcela zbytečné. V dnešní době a v této zemi, jak jsem seznal z vlastní zkušenosti, patří k životním nezbytnostem i několik nástrojů (a všechny se dají pořídit za babku), jako je nůž, sekera, rýč, trakař, a podobně pro duševní pracovníky lampa, papírnické potřeby a přístup k několika málo knihám. A přece se někteří pošetilci vypraví na druhý konec zeměkoule do barbarských a nezdravých krajin a tam deset dvacet roků všelijak čachrují, aby mohli žít – totiž držet se v příjemném teploučku – a posléze umřít v Nové Anglii. Zhýčkaní zbohatlíci neudrží ovšem svá těla v příjemném teploučku, nýbrž v nepřírozeném vedru – už předtím jsem naznačil, že se prostě vaří, ale samozřejmě jak si to žádá móda.

Většina přepychových věcí a mnohé z toho, co nám takzvaně zpřijemňuje život, je nejenom postradatelné, ale rozhodně brání zušlechtnění lidstva. Pokud jde o přepych a pohodlí, ti nejmoudřejší žili ještě prostěji a skromněji než lidé chudí. Staří filozofové – čínští, indiští, perští a řečtí – patřili k těm, nad něž nikdo nebyl chudší na statky pozemské a bohatší svým duchem. Moc o nich nevíme. Přitom je pozoruhodné, že o nich vůbec víme tolik, kolik víme. To platí i o novodobějších reformátorech a dobrodincích člověčenstva. Jen ten může být nestranným a moudrým pozorovatelem lidského života, kdo jej nazírá z nejpříhodnějšího postavení, z postavení, které bychom mohli nazvat dobrovolnou chudobou. Ovocem přepychového způsobu života je zase přepych, ať už se zabýváme čímkoli: zemědělstvím, obchodem, literaturou nebo uměním výtvarným. Za nynějších časů máme profesory filozofie, ne však filozofy. Přednášet je přece úžasné povolání – vždyť se kdysi úžasně

žilo. Být filozofem, to neznamená mít jen hluboké myšlenky nebo dokonce založit školu, nýbrž bezmezně milovat moudrost a v duchu jejích příkazů žít životem prostým, nezávislým, šlechetným a zodpovědným. Znamená to pouštět se do některých hlubinných záhad nejen teoreticky, ale i prakticky. Úspěch velikých učenců a myslitelů bývá obvykle úspěchem lidí služebné, dvořanské povahy, nic majestátního, nic mužného v nich není. Úporně se snaží žít jen v jakési přizpůsobivé pohodě, v jádře tak, jak žili jejich otcové – není v jejich silách zplodit ušlechtilější lidské pokolení. Ale proč vůbec lidé degenerují? Jak to přijde, že některé rodiny tak chátrají? V čem tkví podstata přepychu, že vysiluje a hubí celé národy? Jsme si tak jisti, že jím není poznamenán i náš život? Filozof předbíhá svou dobu i tím, jaký navenek vede život. Nesytí se, nepřebývá, nešatí se, ani se nehřeje jako jeho vrstevníci. Jak by člověk mohl být filozofem, aniž by svůj vnitřní žár nerozpoznával lepšími prostředky než ostatní lidé?

Jakmile člověk nastrádal dostatek tepla rozličnými způsoby, jež jsem tu vylíčil, co by ještě mohl chtít? Zajisté ne už tepla stejného druhu, jistě ne více a vydatnější stravy, větší a nádhernější dům, vybranější a bohatší garderobu, početnější a stále žhnoucí krby a tak podobně. Jakmile získal všechno, čeho je třeba k životu, nabízí se mu jiná možnost, než usilovat o věci zbytné, totiž vrhnout se neohroženě do života a oproštěn od tvrdé dřiny konečně volně vydechnout. Půda, jak se zdá, je připravena přijmout semeno, neboť do svého nitra zapustila klíček a může teď se stejnou důvěrou vyhnat vzhůru i svůj výhonek. Proč se člověk tak pevně vkořenil do země, ne-li proto, aby se mohl zcela úměrně povznášet k nebi? Vždyť ušlechtilější rostliny oceňujeme podle plodů, které posléze uzrávají ve vzdušném, prosluněném prostoru vysoko nad zemí a zacházíme s nimi jinak než se skromnějšími jedlými rostlinami, třeba i dvouletými, které pěstujeme jen do chvíle, kdy jim dorostou kořeny, a často je proto u samých vršků uřízneme, takže je leckdo v jejich květu ani nepozná.

Nemíním cokoli předepisovat silným a smělyým povahám, které si vždycky – v nebeských výšinách i v hlubinách pekla – budou hledět svého a budovat možná velkolepěji a utrácet marnotratněji než ti nejzámožnější, aniž by přitom o pětník zchudli a vůbec si uvědomili, jak žijí – jsou-li vůbec takové, patrně vybájené postavy; ani těm, kteří nacházejí zdroj povzbuzení a inspirace v současném stavu věcí a s nadšením a zálibou téměř mileneckou se v něm kochají – a k nim do jisté míry počítám i sebe; nepromlouvám k těm, kteří mají slušné zaměstnání, ať už za jakýchkoli podmínek, ale sami vědí, zda to je či není zaměstnání slušné; ale k zástupům těch, kdož jsou nespokojeni a planě žehrají na ukrutnost svého údělu nebo na zlé časy, místo aby se pokusili trochu je napravit. Někteří z nich nařikají vehementně a neutišitelně na cokoli, protože, jak tvrdí, konají svou povinnost. Také mám na mysli tu zdánlivě zámožnou, leč strašlivě zbědovanou vrstvu těch, kteří nahromadili hromady všelijakého braku, ale nevědí, co s ním, jak se ho zbavit, a tak si pro sebe ukovali své vlastní zlaté a stříbrné okovy.

Kdybch se pokusil vypovědět, jak jsem v minulých letech toužil strávit svůj život, asi by to překvapilo ty mé čtenáře, kteří jakžtakž vědí, jak skutečně probíhal, a nepochybně by užasli ti, kteří o něm nemají tušení. A tak se jen letmo dotknu některých počinů, v nichž jsem našel zalíbení.

Za každého počasí, v kteroukoli denní či noční hodinu snažím se dychtivě vnímat sebemenší záchvěv času a jako do kůry stromu vrýt si jej s užitkem do kůry mozkové; stát tam, kde se stýkají dvě věčnosti, minulost a budoucnost, což je přesně přítomný okamžik; cítit pod chodidly ono rozhraní. Promiňte mi některé nejasnosti, ale v mém povolání je více záhad než v kterémkoli jiném – netajím je ovšem svévolně, jsou neodlučitelné od samé jeho podstaty. Rád bych pověděl všechno, co o něm vím, nikdy jsem na své dveře nenapsal: Vstup zakázán!

Kdysi se mi ztratil ohař, hnědák a hrdlička, a já po nich stále ještě pátrám. Mnoha pocestných jsem se na ně vyptával, naznačil směr, kterým se mohli dát, a jak by se na ně mělo volat. Dva nebo tři prý nějakého psa zaslechli a také dusot koně a dokonce zahlédli hrdličku, jak mizí v oblacích, a zdálo se mi, že by si je tak horoucně přáli najít, jako kdyby o ně přišli sami.

Kdybych tak uměl předbíhat nejenom východ slunce a svítání, ale pokud možno i samu přírodu! Tolikrát za letních i zimních jiter, ještě než se kterýkoli z mých sousedů vůbec probral, byl jsem již na nohou! Nejedem můj spoluobčan mě bezpochyby potkal, když jsem se z takové pochůzky vracel – třeba farmář mířící ještě za šera do Bostonu nebo drvoštěp, krácející za svou prací. Pravda, nikdy jsem slunci, když vycházelo, osobně neasistoval, ale ujišťuji vás: bylo nadmíru důležité, že jsem byl při tom.

Tolik podzimních, ba i zimních dnů jsem strávil za městem, snaže se vyslechnout, co říká vítr, vyslechnout to a spěšně poslat dál! Investoval jsem do toho skoro všechno, co jsem měl, ale jak jsem se proti němu hnal, přišel jsem o všechno a navíc ztratil dech. Kdyby se to přihodilo jedné z politických stran, ručím vám za to, že by se to objevilo v místním plátku mezi nejčerstvějšími zprávami. Jindy jsem z nějaké výspy nebo stromu jako z rozhledny obzírál okolí, abych mohl telegraficky ohlásit příchod něčeho nového, anebo jsem k večeru na vrcholku kopce čekal, až se dolů snese blankyt, abych si ho trochu nachytl – nikdy jsem ho ovšem moc nezachytil, a to málo se jako mana zase rozpustilo na slunci.

Delší čas jsem byl zpravodajem časopisu ne příliš rozšířeného, jehož vydavatel však vůbec neuznával za vhodné otiskovat valnou část mých příspěvků, takže – jak už to u autorů bývá – za své snažení jsem dostával jen tu práci. Nicméně v tomto případě bylo mi mé snažení samo dostatečnou odměnou.

Mnoho let jsem byl samozvaným inspektorem sněhových vánic a dešťových plískanic a konal jsem svou povinnost svědomitě; dohlížel jsem ani ne tak na silnice, ale spíš na lesní

pěšiny a luční zkratky, aby nezarostly, aby mostky přes rokle a všechny cestičky byly schůdné za každého počasí tam, kde lidské šlépěje svědčily o jejich užitečnosti.

Také jsem se porozhlížel po skotačivém dobytku v naší obci, který se i bedlivého pastýře hodně nazlobí tím, že skáče přes ploty, a mému oku neunikly ani zastrčené kouty a odlehlé končiny hospodářství, třebaže jsem vždycky nevěděl, zda na příslušném poli pracuje Petr nebo Pavel – to moje starost nebyla. Zaléval jsem brusinky, ptačí třešně a břestovce, smolnou borovici a černý jasan, loubinec a žluté violky, které by jinak za sucha mohly uvadnout.

Takhle jsem si zkrátka počínal hezky dlouho – a věřte, nijak se neholedbám –, poctivě jsem si hleděl své práce, až mi posléze začalo svítat, že mě moji spoluobčané přece jen nepřijmou do řad obecních zaměstnanců a sotva z mé činnosti udělají sinekuru se skrovným důchodem. Mé účty, které jsem na mou duši vedl svědomitě, mi vlastně nikdy nikdo nerevidoval, tím méně uznal, tím méně proplatil a vyrovnal. S tím jsem si však hlavu nelámal.

Nedávno přišel do domu známého advokáta v mém sousedství potulný Indián prodávat košíky. „Nechcete si koupit nějaké košíky?“ zeptal se. „Ne, žádné nepotřebujeme,“ zněla odpověď. „Cože!“ zvolal Indián, jak vycházel ze vrátek, „to nás chcete dočista vyhladovět?“ Když před časem viděl, jak se jeho příčinlivým bílým sousedům dobře daří – že takový advokát splete dohromady jen jakési slovní kličky, a hned se mu jako zázrakem přihrnou peníze i hodnoty –, řekl si: „Taky něco podniknu. Budu plést košíky, to umím.“ Domníval se, že stačí plést košíky, tím už svůj díl odvede, a na bílých mužích zas bude ty košíky kupovat. Nenapadlo ho, že ty druhé musí přesvědčit o výhodnosti takové koupě, nebo aby měli aspoň dojem, že je výhodná, anebo že musí vyrobit něco jiného, co by těm druhým stálo za to koupit. Sám jsem také upletl jakýsi košík z jemného pletiva, ale nikoho jsem nepřesvědčoval, že by se mu vyplatilo si jej koupit. A přece jsem se aspoň pro svou osobu domníval, že se mi vyplácí plést takové košíky, a místo

abych se namáhal přesvědčovat druhé, že se jim koupě mých košíků vyplatí, spíš jsem se snažil vyhnout potřebě někomu je prodat. Lidé vychvalují a pokládají za úspěšný jen jeden způsob života. Proč bychom měli vynášet právě ten jeden způsob na úkor jiných?

Když jsem se dovтіpil, že mi moji spoluobčané podle všeho nenabídnu nijaké místo u soudu, nijakou funkci či vůbec jakékoli živobytí, takže se budu muset o sobe postarat sám, obrátil jsem svůj zřetel ještě výlučněji než dříve k lesům, kde mě znají líp. Rozhodl jsem se vložit se do toho podniku okamžitě s těmi hubenými prostředky, které jsem už měl, a nečekat, až seženu potřebný kapitál. K Waldenskému rybníku jsem nemínil jít proto, abych tu žil lacino nebo nákladně, ale abych si tam s co nejmenšími potížemi uspořádal některé čistě soukromé záležitosti, a kdyby se mi to nepovedlo – ať už pro nedostatek zdravého rozumu, trochy podnikavosti a obchodního nadání –, aby to nepůsobilo ani tak smutně jako spíš pošetile.

Vždycky jsem se snažil osvojit si striktní obchodnické zvyklosti – bez nich se člověk neobejde. Jestliže obchodujete s Nebeskou říší, postačí vám docela malá kancelářička na pobřeží v některém salemském přístavu. Můžete vyvážet takové zboží, jaké země poskytuje, čistě domácí produkty, množství ledu a smrkového dříví i nějakou tu žulu, veskrze na zdejších lodích. Na tom by se dalo vydělat. To ovšem znamená sám na každou maličkost dohlížet, být zároveň lodivodem i kapitánem, majitelem i pojišťovatelem, kupovat a prodávat a vést účty, číst každý došlý dopis a psát i číst každý odesílaný, ve dne v noci dohlížet na vykládku přivezeného zboží, být téměř současně na mnoha místech pobřeží – často se neobjemnější náklady vyloďují na nebezpečném jerseyjském břehu –, být sám sobě telegrafem neúnavně rejdicím po celém horizontu, dorozumívajícím se se všemi plavidly mířícími k přístavu, udržovat pravidelnou expedici zboží, aby tak vzdálené a ohromné odbytiště bylo trvale zásobeno, být stále informován o situaci na trzích, je-li kdekoli v očekávání válka

nebo mír, a předvídat, jaké směry převládnou v obchodě i v procesu civilizace – opírat se přitom o výsledky všech výzkumných výprav razících nové oceánské tratě a uplatňujících všechny navigační přínosy –, studovat námořní mapy, znovu a znovu zjišťovat polohu písčin a útesů, nových majáků a bójí, regulovat logaritmické tabulky, neboť vinou mylného výpočtu se loď často roztříští o skálu, i když mohla šťastně doplout k přístavu – viz neobjasněný osud francouzského badatele La Perouse –, udržovat krok s všeobecnými vědeckými poznatky, studovat životopisy všech velkých objevitelů a mořeplavců, velkých dobrodruhů a obchodníků od Kartagince Hannona a Féniciánů až po naše časy, nakonec čas od času provádět souhrnnou bilanci, abyste věděli, jak na tom jste. Je to práce pro velmi schopného člověka – musí se vyznat v tak spletených věcech, jako jsou zisky a ztráty, úroky, tára i náhrada za úbytek zboží, musí umět odhadnout a ohodnotit nejrůznější komodity, jak si to vyžadují univerzální znalosti.

Usoudil jsem, že Waldenský rybník je vhodné místo pro obchodování, nejen proto, že kolem vede železnice a těží se tu led, ale má ještě jiné výhody, jež není radno vyzrazovat; je tam slušné přístaviště, i půda je tam solidní. Žádné něvské močály zde není třeba vysušovat, i když všude musíte stavět na pilotech zatlučených vlastníma rukama. Říká se, že mohutný příliv spolu se západním větrem a ledy na Něvě by smetl Petrohrad z povrchu země.

CO NA SEBE

Do zmíněného obchodu jsem se musel pustit bez obvyklého kapitálu a tak se asi stěží domýšlíte, kde jsem sehnal všechny ty prostředky, které jsou k takovému podnikání stále ještě nezbytné. Pokud jde o šatstvo – abych rovnou přikročil k praktické stránce problému –, býváme při výběru možná častěji ovlivňováni zálibou v novotách a soudy svých bližních než jeho skutečnou účelností. Necht' si ten, koho čeká nějaká práce, připomene, že oděv slouží předně k tomu, aby člověka jak

náleží hrál, a za druhé, aby v této etapě společenského vývoje zakrýval jeho nahotu, a potom ať soudí, kolik potřebné či důležité práce je schopen odvést, aniž by doplňoval svůj šatník. Takoví králové a královny, kteří každé šaty, byť ušité na míru jejich dvorním krejčím či švadlenou, navléknou na sebe jen jednou, zdaleka netuší, co je to za pohodlí nosit šaty, které dobře padnou. Nejsou na tom líp než krejčovské panny, na které se větší vyžehlené obleky. Každým dnem se nám náš oděv víc a víc připodobňuje, přijímá naše příznačné rysy, jež mu vtiskujeme, až se jej posléze zdráháme odložit, zacházejíce s ním s takovými okolky a přímo lékařskými ohledy a obřadností jako s vlastním tělem. Nikdy jsem na nikoho nehleděl s menší úctou jen proto, že měl na kabátě záplaty, nicméně jsem přesvědčen, že lidem zpravidla mnohem víc záleží na tom, aby měli módní nebo aspoň nezáplatované a čisté šaty, než aby měli čisté svědomí. Ale i kdyby trhlinu neměli vyspravenu, nejhorší hřích, jaký na sebe prozradí, je snad jejich zaslepenost. Někdy zkouším své známé otázkou, zda by chodili se záplatou anebo jen s pár stehy na koleně. Většinou se zatváří, jako by se jim měly zhatit veškeré vyhlídky do budoucnosti, kdyby něco takového dopustili. Bylo by pro ně přijatelnější dobelhat se do města s rozbitou nohou než s rozbitou nohavicí. Když přijdou k úrazu pánovy nohy, dají se většinou spravit; přijdou-li však k podobnému úrazu nohavice jeho kalhot, je s nimi amen, neboť takový pán má na zřeteli ne to, co je hodno opravdové úcty, ale co se ctí všeobecně. Známe málo lidí, zato spoustu kabátů a kalhot. Oblečte hadroše do svých nejnovějších šatů a sám se jen tak ledabyly postavte vedle – dřív než vás pozdraví hadroše. Když jsem onehdy v obilném poli míjel klobouk a kabát navléknuté na kůlu, rozpoznal jsem v nich majitele farmy. Byl jen o maličko ošumělejší, než když jsem ho viděl naposled. Slyšel jsem o psu, který štekal na každého řádně oblečeného cizího člověka, který se blížil k pánovu stavení, ale svlečený zloděj ho snadno utišil. Bylo by zajímavé zjistit, do jaké míry by si lidé zachovali svou náležitou společenskou příslušnost, kdyby byli zbaveni svých svršků. Mohli byste v

takovém případě o jakékoli skupině civilizovaných občanů s jistotou říci, která z nich patří ke skutečné honoraci? Když se madam Pfeifferová na svých dobrodružných cestách kolem světa od východu na západ dostala tak blízko domova, jako je asijské Rusko, pocítila prý potřebu vzít si na jednání s úřady lepší, nikoli cestovní oblečení, neboť „vstoupila do civilizované země, kde jsou lidé posuzováni podle toho, jak se šatí“. Dokonce i v našich demokratických novoanglických městech může náhodně nabytý majetek, neprojevující se jinak než okázalým oblékáním, zjednat svému majiteli téměř všeobecnou úctu. Ovšem ti, kdo takovou úctu prokazují, ať je jich sebevíc, jsou stále ještě pohaní a potřebovali by misionáře, aby je osvětil. Kromě toho šaty zavedly šití, druh práce, který se dá nazvat nekonečný; aspoň ženské šaty nebývají nikdy hotovy.

Člověk, který si posléze najde nějakou práci, nepotřebuje si pořizovat nové šaty, v kterých by ji vykonával; na to mu postačí ty staré, na které se už kdovíjak dlouho prášilo na půdě. I staré boty vydrží našemu hrdinovi déle, než vydržely jeho sluhovi – má-li ovšem hrdina nějakého sluhu – , bosé nohy jsou starší než boty a měl by si na ně zvyknout. Jenom ti, co chodí na společenské večírky a do sněmovních síní, musí mít nové kabáty, tedy kabáty, které se dají měnit tak často, jako se člověk mění v nich. Jestliže však moje sako a kalhoty, můj klobouk a stěvíce jsou dost dobré na to, abych v nich sloužil Bohu, budou jistě dost dobré i jinak – nebo snad ne? Prohlédli jste si vůbec někdy své staré šaty – třeba svůj starý plášť, vpravdě už obnošený, rozpadlý na své prvotní částice, takže by už nebylo milosrdným skutkem obdarovat jím nějakého chudého chlapce, aby jím možná obdaroval chlapce ještě chudšího či spíš bychom řekli bohatšího, protože mu stačí ještě méně? Uvarujte se, pravím, veškerého podnikání, jež si vyžaduje nové šaty víc než nového nositele šatů! Jak to zařídit, aby člověku, který v ničem není nový, sedly nové šaty? Máte-li v úmyslu právě něco podniknout, zkuste to ve starých šatech. Lidem nejde o to mít s něčím co dělat, všichni touží něco

vykonat anebo spíš něčím být. Snad bychom si nikdy neměli pořizovat nový oblek dřív – byť by ten starý byl kdovíjak rozdrbaný a špinavý –, dokud bychom nedovedli vystupovat, ohánět se, zvládat všechno tak samozřejmě, až bychom se cítili jako noví lidé v starých hadrech, a nosit je dál by nám připadalo jako chovat nové víno ve starých sudech. Období našeho pelichání musí být v našem životě, podobně jako u ptáků, obdobím kritického zvratu. Potápka se na tu dobu uchyluje na opuštěné rybníky. I had svléká svou kůži a housenka svůj larví povlak s niterným i rozpínavým vypětím sil – vždyť šaty nejsou ničím jiným než naši nejzevnější slupkou a chvilkovým rubášem. Jinak se ukáže, že plujeme pod cizí vlajkou, a nakonec nás nevyhnutelně zavrhně soud nejen všech bližních, ale i mínění nás samých.

Vršíme na sebe jeden kus šatstva přes druhý, jako bychom na objemu, podobní exogenním rostlinám, přibývali z vnějšku. Naše venkovní oblečení, často tenké a bizarní, je naším epidermem, nápodobou kůže, která nemá přímý vztah k našemu životu a dá se bez vážnější újmy na zdraví stáhnout; naše silnější svršky, jež stále nosíme, jsou naším buněčným obalem či korovou vrstvou; avšak naše košile jsou naším lýkem, skutečnou kůrou, kterou nelze odstranit jinak, než že ji sedřeme a člověka tak zahubíme. Domnívám se, že všechna lidská plemena nosí v některé roční době něco na způsob košile. Člověk by se měl oblékat tak prostě, aby i potmě hned věděl, kde co má, a žít vůbec tak uspořádaně a pohotově, aby v případě, že do města vtrhne nepřítel, mohl jako ten starý mudrc projít bezstarostně bránou s prázdnýma rukama. Když se jeden oblek z bytelného sukna vyrovná – aspoň pro většinu příležitostí – třem lehkým oblekům, a laciné šatstvo se dostane za ceny, které zákazníkům mohou opravdu vyhovovat – festovní kabát koupíte za pět dolarů a právě tolik let vám vydrží, kloudné kalhoty za dva dolary, pár bot z hovězíny za půldruhého dolaru, slamák za čtvrt dolaru a zimní čepici za dvaasedesát a půl centu anebo ještě lépe vyrobenou doma za nominální cenu –, copak je někdo tak chudý, aby si to nemohl

dovolit, a aby člověku takhle za vlastní výdělek oblečenému neprokazovali rozumní lidé patřičnou úctu?

Když požádám majitelku svého krejčovství o oblek nějakého osobitějšího střihu, odpoví mi s vážnou tváří: „Takové se teď nešíjí.“ Neřekne mi, *kdo* takové obleky nešíje, řekne prostě „se“, jako by citovala autority tak neosobní, jako jsou sudičky, a připadalo jí tak obtížné mi vyhovět, protože se jí prostě nechce uvěřit, že bych si mohl něco tak neuváženého doopravdy přát. Jakmile uslyším tuto tajuplnou větu, vždycky se na okamžik hluboce zamyslím a každé její slovo si se zvláštním důrazem opakuji, abych se dopátral jeho smyslu, abych třeba zjistil, v jak blízkém vztahu je ono „se“ k mému „já“ a jakou úlohu může sehrát v záležitosti, která se mě tak bezprostředně dotýká; a nakonec mě cosi nutká odpovědět jí stejně záhadně a použít jako ona slůvka „se“: „Máte pravdu, před nedávnem se takové nešily, ale teď se si jí.“ Co je jí platné měřit si mě, když neměří mou povahu, ale jen šířku mých ramen, jako kdyby to byl věšák, na který pověsí kabát? Uctíváme nikoli Grácie, nikoli Parky, ale paní Módu. Ta sprádá a tká a střihá s neomezenou pravomocí. Vůdčí opice v Paříži si nasadí na hlavu cestovní čapku a všechny opice v Americe se opičí po ní. Pomalu přestávám doufat, že zásluhou lidí se na světě zrodí ještě něco zcela prostého a poctivého. Bylo by třeba propasírovat je nejprve nějakým výkonným lisem, který by z nich nadobro vyždímal jejich zastaralé představy, tak aby se z toho hned tak nevzpamatovali, jenže i pak by se mezi nimi našel jedinec s broukem v hlavě, který se mu tam vylíhl z vajíčka nakladeného bůhvíjak dávno, neboť takovéhle věci ani oheň nezahubí, a pak by naše snaha vyšla stejně naprázdno. Nezapomínejme ovšem, že jistý druh egyptské pšenice nám odkázala mumie.

Troufám si tvrdit, že odívání ať u nás nebo v kterékoli zemi se celkem vzato nepovzneslo na důstojnou úroveň umění. V dnešní době musí lidé vzít zavděk tím, co se právě dostane. Jako ztroskotavší námořníci na sebe navlékají, co se jim na pobřeží namane, aby se vzápětí o kousek dál jeden druhému

posmívali, jaké jsou z nich maškary. Každá generace se vysmívá dřívějším módám, ale nábožně se drží té nové. Pobaveně pohlížíme na kostýmy Jindřicha Osmého nebo královny Alžběty, bezmála jako kdyby patřily králi a královně nějakých lidožroutských ostrovů. Každý dobový kostým oproštěný od člověka působí žalostně nebo groteskně. Teprve vážný pohled, který z něj vyzírá, a opravdový život, který v něm byl prožit, potlačí náš smích a posvětit šat kohokoli. Přivodíte harlekýnovi záchvat koliky, a jeho strakatina bude nepochybně odpovídat jeho náladě. Když vojáka zasáhne dělová koule, hned mu budou jeho hadry slušet jako purpurový háv.

Dětinská a divošská záliba v nových vzorech vede mnohé muže a ženy k tomu, aby třepali kaleidoskopem a mžourali do něho, zda tam neobjeví právě ten obrazec, jaký si dnešní generace zrovna teď žádá. Výrobci se už poučili, že tohle gesto je pouhý rozmar. Ze dvou vzorků, které se od sebe jakžtakž liší jistým zabarvením, jde jeden rychle na odbyt, kdežto druhý zůstává ležet v regále, ačkoli se nezřídka stává, že krátce po sezóně letí ten druhý jako nejmódnější. Když to srovnáme, není tetování zvyklostí tak ohyzdnou, jak bývá označováno. A barbarské není jen proto, že kresba je vryta neodstranitelně do kůže.

Nechce se mi věřit, že naše tovární výroba je ten pravý systém, který nám umožňuje šatit se. Podmínky dělníků se den co den víc podobají stavu, jaký vládne v Anglii, a není se co divit, neboť pokud jsem slyšel či pozoroval, nejde tu o to, abychom se my lidé dobře a slušně oblékali, ale především a zcela nepochybně o to, aby se ty velkopodniky obohatily. Jak vždycky ukáže čas, lidé se trefí jen tam, kam míří. A proto – ač se jim to právě ani trochu nedaří – měli by raději mířit vysoko.

PŘÍSTŘEŠÍ

Pokud jde o přístřeší, nepopírám, že je dnes už životní potřebou, třebaže se lidé v některých případech bez něho po dlouhou dobu obešli i v chladnějších končinách, než je ta naše. Samuel Laing vypráví, že „Laponec dokáže noc co noc spát na sněhu ve svém koženém oděvu a koženém pytli, který si přehodí přes hlavu a plece – spát za mrazu, který by zahubil každého, kdo by se jeho účinkům vystavil v čemkoli vlněném.“ Viděl je takhle spát. Přesto dodává: „Nejsou otužilejší než jiní lidé.“ Avšak člověk pravděpodobně nedlouho poté, co začal pobývat na zemi, objevil pohodlí, jaké mu skýtá příbytek, a poznal i kouzlo domova, ačkoli tento pojem se asi původně vztahoval spíš na příjemné pocity z vlastního domu než z rodiny, pocity v oněch podnebných pásmech jistě krajně mlhavé a chvilkové; aspoň dům tu ve svých představách spojujeme jen se zimou a obdobím dešťů, s něčím, co vlastně po dvě třetiny roku ani nebylo zapotřebí, leda jako nějakého slunečníku. V našem podnebí sloužil v létě za dřívějších dob téměř výlučně jako přístřeší na noc. V indiánských záznamech byl vigvam znakem pro denní pochod a jejich řada, namalovaná nebo vrytá do kůry stromu, vyznačovala, kolikrát na tom místě tábořili. Člověk nebyl stvořen s tak ohromnými údy a robustní postavou, aby mu bránily zúžit svůj svět a vtěsnat se do prostoru, který mu byl vyměřen. Zpočátku se nahý pohyboval pod širým nebem, ale i když to za jasného, teplého počasí přes den mohlo být celkem příjemné, období dešťů a zima, nemluvě ani o sluneční výhni, by snad lidský rod umořily v samém zárodku, kdyby si byl nepospíšil a nepřišel se příkrovem v podobě domu. Adam a Eva se podle báje zahalovali haluzemi dříve než jinými hávy. Člověku se zachtělo domova, koutku, kde je teplo a pohodlí, teplo zprvu fyzické, později teplo lásky.

Představme si čas, kdy v raném dětství lidstva vlezl nějaký podnikavý smrtelník do díry ve skále, aby tu našel útulek. Každé dítě začíná v jistém smyslu svět nanovo a rádo i v mokru a chladu zůstává venku. Hraje si nejen na koně, ale i na

domácnost – cosi ho k tomu pudí. Kdo by si nepamatoval, s jakým zaujetím hledíval v dětství na srázy skal a kdejaký vchod do jeskyně? Byla to přirozená touha, která v nás po našich prvobytných předcích do jisté míry stále ještě přežívá. Od jeskyně jsme pokročili ke střechám z palmových listů, z kůry a větví, z vypjatých tkanin, z trávy a slámy, z prken a šindelů, z kamene a tašek. Nakonec už ani nevíme, co to je žít pod širým nebem; dokonale jsme zdomácněli, víc, než si uvědomujeme. Od krbu na pole je to hodně daleko. Bylo by snad dobře, kdybychom mohli více dní a nocí trávit bez oné přehrady mezi námi a nebeskými tělesy, kdyby k nám básník nepromlouval tolik z nějakého úkrytu pod střechou, a ani světec kdyby tam dlouho neprodléval. Ptáci v slujích nezpívají a ani holubice nevyznávají svou holubíci něhu v holubnicích.

Kdyby však někdo zamýšlel zbudovat si příbytek, ať jde na to tak trochu s yankeeským fortem, jinak se nakonec ocitne v učiněné robotárně, v labyrintu, odkud se nevymotá, v muzeu, v chudobinci, ve vězení, nebo v monumentálním mauzoleu. Ať dříve uváží, jak skromné přístřeší opravdu nezbytně potřebuje. Viděl jsem v tomhle městě penobscotské Indiány žijící ve stanech z tenké bavlněné látky, a přitom kolem dokola leželo skoro na půl stopy sněhu, a pomyslil jsem si, že by uvítali, kdyby ho napadlo víc, aby jim do stanů nefoukalo. Před časem, kdy jsem se ještě soužil nad tím – zatím jsem pohříchu poněkud zlhostejněl –, jak se poctivě žít a zároveň si uchovat volnost pro vlastní práci, vídal jsem poblíž dráhy velikou bednu, šest stop dlouhou a tři širokou, do níž dělníci zamykali na noc svá náradí, a ta mi vnukla myšlenku, že by každý, kdo strádá, mohl takovou bednu za dolar získat, vyvrtat v ní nebozezem pár otvorů, aby tam mohl vzduch, a pak do ní za deště a v noci vždycky vlézt, přiklopit víko, a svobodně si dělat, co má rád, a mít v duši svatý pokoj. Tahle možnost se mi nezdála tak nejhorší a už vůbec ne jako něco nedůstojného. Člověk by mohl jak dlouho by chtěl ponocovat, kdykoli vstávat a vycházet, aniž by ho otravoval nějaký domácí či bytná s placením nájemného. Je mnoho těch, kteří se raději uštvou k

smrti, aby mohli zaplatit nájemné za větší a luxusnější bednu, zatímco v takovéhle bedně by určitě nezmrzli. Ani trochu nežertuji. Hospodárnost je předmět, který se běžně bere na lehkou váhu, ale hodit jej tak snadno přes hlavu přece jen nelze. Příslušníci drsného a otužilého kmene žijící převážně na čerstvém vzduchu stavěli si kdysi pohodlná obydlí téměř výhradně z takových materiálů, jaké jim přímo pod nos předkládala sama příroda. Gookin, který byl správcem indiánských obyvatel příslušejících k osadě Massachusetts, píše v roce 1674: „Nejlepší jejich stavení jsou pěkně utěsněná, teplá, úhledně pokrytá kůrou, kterou sloupávají ze stromů v době, kdy jsou plné mízy, a vytvářejí z nich široké pláty pomocí těžkých, zelení obrostlých kmenů... Chudší přístřeší jsou pokryta rohožemi, které splétají z orobinců, a jsou právě tak pevná a teplá, ale ne tak důkladná jako ta první... Některá, která jsem viděl, byla šedesát až sto stop dlouhá a třicet stop široká... Často jsem pobýval v těchto vigvamech a bylo mi v nich teplo jako v nejlepších anglických domech.“ Ještě dodává, že na zemi mívali hrubé koberce a po stěnách dovedně prošívané rohože a byli i vybaveni různým domácím náradím. Indiáni byli už tehdy tak pokročilí, že dovedli regulovat účinek větru pomocí rohože zavěšené nad otvorem ve střeše; prostě ji popotahovali motouzem. Takovou chýši sestavili průměrně za den, nejdéle za dva a zbourali a složili za několik hodin; a každá rodina měla jednu pro sebe anebo aspoň svou místnost uvnitř.

V podmínkách divošských má každá rodina jakés takés přístřeší, které dostačuje jejím skrovnějším, primitivním potřebám; ale snad nepřeháním, když tvrdím, že v moderní civilizované společnosti – zatímco ptactvo nebeské má svá hnízda, lišky svá doupata a divoši své vigvamy – sotva polovina všech rodin má svůj příbytek. Ve velikých obcích a městech, kam civilizace obzvlášť proniká, je z celkového počtu obyvatel jen nepatrný zlomek těch, kteří mají své obydlí. Ostatní platí za toto svrchní roucho, v létě v zimě nepostradatelné, roční poplatek, za jaký by si koupili celou

vesnici indiánských vigvamů, který je však zatím nutí žít ustavičně v chudobě. Nechci tím dokazovat, že je méně výhodné obydlet si najímat než nějaké vlastnit, je ovšem nepochybné, že divoch své přístřeší vlastní, protože ho stojí tak málo, kdežto civilizovaný člověk si to své převážně najímá, protože si nemůže dovolit stát se jeho majitelem, ba časem si je ani najmout nemůže. Někdo mi však namítne, že pouhým placením nájemného si chudý civilizovaný občan zajišťuje obydlet, které je palácem proti chýši, jakou obývá divoch. Roční nájemné od pětadvaceti do jednoho sta dolarů – takové jsou teď na venkově sazby – opravňuje ho užívat vymožeností několika století, jako jsou prostorné pokoje, pěkně vymalované a vytapetované, nekouřící Rumfordova kamna, štukové ozdoby, benátské žaluzie, měděné čerpadlo, střelkový zámek, vybavený sklep a podobně. Ale čím to je, že ten, kdo se údajně raduje ze všech těchto věcí, bývá tak běžně civilizovaným *chud'asem*, kdežto divoch, který je nemá, je jako divoch boháčem? Jestliže se tvrdí, že civilizace přináší skutečný pokrok, pokud jde o životní podmínky – a snad tomu tak je, i když jejich výhod využívají jen lidé moudří –, je třeba prokázat, že vytvořila lepší a přitom ne nákladnější obydlet; a cena jakékoli věci obnáší to, co bych nazval životem, co je nutné za tu věc směnit, ať okamžitě nebo během času. Průměrný dům v mém okolí stojí snad osm set dolarů, a aby na něj ušetřil, stojí to dělníka deset až patnáct let života, a to dokonce i bez závazku k rodině – peněžní hodnotu jeho denní práce můžeme odhadnout na jeden dolar, neboť oči jeden bere víc, o to druhý méně –, takže mu uteče možná víc než půlka života, než si vydělá na *svůj* vigvam. Předpokládáme-li, že místo toho platí nájemné, jsme na pochybách, které z těchto dvou zel si vybrat. Jednal by divoch moudře, kdyby za těchto podmínek vyměnil svůj vigvam za palác?

Někdo si možná řekne, že držení takového nadbytečného majetku je z mého hlediska výhodné snad výlučně jen jako peněžní záloha do pozdních let, aby si jednotlivec, kterého se to týká, mohl sám hradit pohřební výlohy. Ale snad není nutné,

abychom se sami pohřbívali. Nicméně to ukazuje na významný rozdíl mezi civilizovaným člověkem a divochem; a je tu nepochybně i záměr cílený k našemu dobru, totiž udělat ze života civilizovaných lidí *instituci*, v níž se život jednotlivce do značné míry rozplyne, aby se zachoval a zdokonalil život celého lidstva. Ale rád bych ukázal, za jakou oběť tuto výhodu v současné době získáváme, a naznačil, že bychom mohli případně žít tak, abychom si zajistili všechny výhody a přitom netrpěli nevýhodami. Co tím myslíte, když říkáte se svatým Matoušem, že „chudé vždycky máte s sebou“ nebo s Ezechielem, že „otcové jedli hrozen trpký a zubové synů laskominy mají“?

„Živť jsem já, praví Panovník Hospodin, že nebudete mítí víc *proč* užívati přísloví tohoto v Izraeli.“

„Aj, všechny duše mé jsou, jakož duše otcova, tak i duše synova mé jsou. Duše, kteráž hřeší, ta umře.“

Když tak pozoruji své sousedy, concordské farmáře, kterým se daří aspoň tak dobře jako příslušníkům jiných vrstev, zjišťuji, že většina z nich se dře dvacet, třicet nebo i čtyřicet let, aby se mohli stát skutečnými majiteli svých farem, které obvykle zdědili zadlužené nebo je koupili za vypůjčené peníze – a můžeme pokládat jednu třetinu té dřiny za cenu jejich domů –, ale zpravidla za ně ještě ani nezaplatili. Pravda, závazky někdy převyšují cenu farmy, takže farma sama se stane jedním velkým finančním břemenem, a přece se vždycky najde někdo, kdo ji převezme, protože se v ní prý dobře vyzná. Od odhadců, na které jsem se obrátil, jsem se ke svému údivu dozvěděl, že by současně nemohli jmenovat ve městě ani tucet těch, jejichž farma by byla čistá bez závazků. Kdyby vás zajímal osud těchto usedlostí, přepetejte se v bance, která jim půjčila na hypotéku. Ten, kdo skutečně vykoupil svou farmu tím, že ji vydřel svou prací, je zjev tak řídký, že všem sousedům stojí za povšimnutí. Pochybuji, že by se v Concordu našli tři takoví farmáři. Co se říká o kupcích – totiž že velká většina, snad devadesát sedm ze sta, jich zkrachuje –, platí právě tak o farmářích. Co se však kupců týká, jeden z nich mi trefně sdělil,

že z valné části nejsou jejich úpadky skutečné úpadky finanční, nýbrž úpadky způsobené pouze neplněním závazků, protože jim to nevyhovuje; selhává tu totiž morálka. To ovšem na věc vrhá mnohem horší světlo a kromě toho vnuká myšlenku, že ani těm třem zbylým se patrně nepovedlo zachránit svou duši, že možná zkrachovali v horším smyslu než ti, co neuspějí poctivě. Bankrot a neplacení dluhů jsou odražištěmi, z nichž se tolik údů naší civilizace vymršťuje k závratným přemetům, zatímco divoch stojí na nepružném prkně hladu. A přece middlesexské dobytčí výstavy slaví zde každoročně ohromné úspěchy, jako kdyby všechny články zemědělského soustrojí do sebe hladce zapadaly.

Farmář se usilovně snaží vyřešit problém obživy metodou, která je složitější než problém sám. Když si chce opatřit tkaničky do bot, klidně spekuluje se stádem dobytka. S krajním důmyslem nastrojí past s vlasovým osidlem, aby do ní zachytil kousek pohodlí a nezávislosti, a jen se otočí, už v ní vězí vlastní nohou. Proto nic nemá a proto jsme i my všichni chudí v poměru k neskonalemu pohodlí divocha, třebaže jsme obklopeni přepychem. Jak to ve své tragédii říká George Chapman:

„Ta plytká lidská společnost –
– pro slávu pozemskou
rozplynout nechá blaho nebeské.“

A když posléze farmář získá svůj dům, tím ještě nezbohatne, ale spíš zchudne, a je to vlastně dům, který si přivlastní jeho. Pokud jsem to pochopil, vznesl Momus zcela opodstatněnou námitku proti domu, který postavila Minerva, totiž že „dům není přemístitelný, tak aby bylo možné uniknout nepříjemným sousedům“; a ta námitka snad dosud platí, neboť naše domy jsou majetkem tak obtížným, že jsme často spíš jejich vězni než obyvateli, a nepříjemní sousedé, před nimiž bychom nejraději utekli, jsme my sami, naše nevábne osoby. Znam v téhle obci aspoň dvě tři rodiny, které se snad už

generaci pokoušejí prodat své domy na okraji města a přestěhovat se blíž k jeho středu, ale stále se jim to nedaří a patrně jen smrt je vysvobodí.

Připusťme, že *většina* lidí přece jen může vlastnit nebo si najmout moderní dům se všemi jeho novotami. Zatímco civilizace vylepšuje naše domy, na lidech, kteří je mají obývat, toho moc nevylepšila. Vytvořila paláce, ale nebylo tak snadné vytvořit šlechtice a krále. A *jestliže snahy civilizovaného člověka nejsou o nic hodnotnější než práce, o kterou se přičiňuje divoch, jestli se větší část života zabývá jen tím, jak si zaopatřit základní potřeby a trochu pohodlí, proč by měl mít lepší obydlí než divoch?*

Ale jak se vede té chudé *menšině*? Třeba se ukáže, že ve stejném poměru, v jakém se někteří svou hmotnou úrovní vyšvihli nad divocha, jiní klesli níž než on. Přepych jedné vrstvy je vyvažován nuzotou druhé. Na jedné straně je palác, na druhé chudobinec a ti, co svou bídu zamlčují, aby se do takového ústavu nedostali. Nesčíslně těch, kteří stavěli pyramidy sloužící faraónům za hrobky, se živilo česnekem a mnozí snad ani nebyli jak se patří pohřbeni. Zedník, který právě dostavěl římsu paláce, se večer vrací do chatrče možná ještě chatrnější než vigvam. Je mylné se domnívat, že v zemi, kde na každém kroku vidíte běžné známky civilizace, nemohou být poměry značného počtu obyvatel stejně ubohé, v jakých žijí divoši. Mám zatím na mysli zubožené chudé, ne zubožené boháče. Abych to poznal, nemusím chodit dál než k prkenným boudám, které všude vroubí železnici, tu poslední vymoženost civilizace, kde na svých denních vycházkách vidám lidské tvory žijící v chlívcích s dveřmi celou zimu otevřenými, aby tam měli světlo, kde je i vzácná, a často jen pomyslná, hromádka dříví, kde se krčí pokřivené postavy starých i mladých, věčně sužovány chladem a bídou, v níž zakrňují jak jejich údy, tak všechny jejich schopnosti. Je to věru utěšený pohled na třídu, z jejíž práce vznikla díla, kterými se chlubí toto pokolení! A takový je také do větší či menší míry stav dělníků kteréhokoli oboru v Anglii, té velké robotárny světa.

Anebo bych mohl poukázat na Irsko, které je na mapě označováno jako jedno z bílých či osvěcených míst. Jen si porovnejte hmotné postavení Ira s postavením severoamerického Indiána nebo tichomořského ostrovana nebo příslušníka kteréhokoli domorodého kmene, dokud ho nezkazil styk s civilizovaným člověkem. Přesto nepochybuji o tom, že vládcové těchto národů mají právě tolik rozumu jako vládcové civilizovaní. Jejich postavení jen dokazuje, jaká zanedbanost se může snášet s civilizací. Snad se ani nemusím zmiňovat o námezdních silách v našich jižních státech, které produkují hlavní vývozní zboží této země a samy jsou vlastně hlavním produktem Jihu. Raději se omezím jen na ty, kteří žijí v takzvaně obstojných poměrech.

Většina lidí, jak se zdá, se nikdy nezamýšlela nad tím, co to vlastně dům je, a zůstávají, i když zcela zbytečně, celý život chudí, protože se domnívají, že musí mít právě takový dům jako jejich sousedé. Tak jako kdyby člověk byl nucen nosit kabát jen takového střihu, jaký mu krejčí ušije, nebo odložil nejdříve sombrero, pak svišťovou čapku a začal si naříkat na zlé časy, protože nemá na to, aby si koupil korunu! Můžeme si vymyslet dům ještě pohodlnější a přepychovější, než jaký máme, o němž však kdekdo ví, že je k nezaplacení. Cožpak se musíme ustavičně pachtit po dalších a dalších těchto věcech, nedokážeme se někdy spokojit s málem? Má snad důstojný občan takovýmhle příkladem a vzorem vštěpovat mladému muži, jak je nutné opatřit si, než umře, jistý počet nepotřebných galoší a deštníků a prázdné hostinské pokoje pro duchaprázdné hosty? Copak by náš nábytek nemohl být tak prostý, jako má Arab nebo Indián? Když pomyslím na dobrodince lidstva, k nimž jsme zbožně vzhlíželi jako k poslům z nebes přinášejícím člověku božské dary, nevytane mi v mysli žádná družina v jejich patách s nákladem módního nábytku. Anebo že bych se opovážil tvrdit – a bylo by to věru svérázné tvrzení –, že naše zařízení by mělo být o tolik složitější než Arabovo, o kolik ho morálně a intelektuálně převyšujeme? V dnešní době jsou naše domy všelijakými krámy přímo zaneřáděny a dobrá

hospodyňka by je měla nejdřív z valné části vyházet na smetiště a teprve pak se jak náleží vypořádat se svou ranní prací. Ranní práce! V čem by vlastně měla na tomto světě – když se zardí Aurora a rozezvučí sochu Memnona – spočívat naše ranní práce? Míval jsem na svém psacím stole tři kusy vápence, ale pak jsem s hrůzou zjistil, že bych je měl denně oprašovat, zatímco kusy mého duševního nábytku zůstávaly dosud neoprášeny, a tak jsem ty kameny s odporem vyhodil z okna. Jak bych tedy snášel zařízený dům? To raději vysedávám pod širým nebem, neboť na trávě se prach neusazuje, leda tam, kde člověk zoral ladem ležící půdu.

Jsou to zhýčkaní rozmařilci, kdo zavádějí novoty, kterých se lidské stádo dychtivě chytá. Cestující, který se ubytuje v tak řečeném nejlepším domě, tohle brzy zjistí, neboť hostinský ho pokládá za Sardanapala, a kdyby se vydal na milost a nemilost jeho pozornostem, byl by brzy nadobro vyždímán. Mám dojem, že si v našich železničních vozech dosazujeme spíš na přepych než na bezpečnost a skutečné pohodlí, a obávám se, že takhle ošizené nebudou brzy o nic lepší než snobské salóny s všelijakými divany, otomany, stórami a nepřeborným množstvím orientálních předmětů, které si přivážíme na západ, původně vynalezených pro dámy v harému a změkčilé panstvo Nebeské říše a které by se roduvěrný Američan měl stydět třeba jen pojmenovat. Raději bych se posadil na nějaké tykvi a měl ji celou pro sebe, než abych se mačkal na aksamitové podušce. Raději bych cestoval po zemi ve volské káře a dýchal svěží vzduch, než se vezl do nebe ve vymóděném kupé výletního vlaku a celou cestu vdechoval nákazu.

Onen vskutku prostý, obnažený způsob života v prvotních dobách přinášel lidem aspoň tu přednost, že mohli dosud pobývat výlučně v přírodě. Jakmile se člověk občerstvil potravou a spánkem, znovu pomýšlel na další putování. Kdekoliv na tomto světě rozbil tak říkajíc svůj stan a buď se proplétal úvaly, nebo křižoval pláně, nebo zlézal horské srázy. Avšak běda – posléze se stal nástrojem svých nástrojů. Z tvora, který si libovolně natrhal plody, když měl hlad, se stal farmář,

a z toho, kdo se spokojil s přístřeším pod stromem, pán domu. Ted' už se neutábořujeme třeba jen na noc, už jsme se nadobro usadili na zemi a zapomněli na nebeské luhy. Přijali jsme křesťanství jen jako zlepšený systém šlechtění půdy – „agrikulturu“. Pro vezdejší svět jsme si vystavěli rodinné sídlo, pro onen pak rodinnou hrobku. Nejlepší výtvarná díla jsou výrazem zápasu, jímž se člověk touží vyprostit z tohoto postavení, ale působnost našeho umění spočívá jen v tom, že nám tuto nízkou úroveň zpřijemňuje a na tu vyšší nám dává zapomenout. Výtvar krásného umění, kdyby se tu někdy nějaký objevil, není v téhle obci vlastně ani kde postavit, neboť naše životy, naše domy a ulice nenabízejí pro něj žádný vhodný piedestal. Nenajdete tu skobu, na kterou byste pověsili obraz, ani konzolu pro bustu nějakého hrdiny či svatého. Když přemítám o tom, jak jsou naše domy stavěny, kolik se za ně zaplatilo či nezaplatilo, jak je obhospodařováno a udržováno jejich vnitřní zařízení, dívám se, že se podlaha pod návštěvníkem obdivujícím trečky na krbové římse nezbortí a že se ta osoba nepropadne až do sklepa, kde je snad pevný, poctivý, třeba jen hliněný základ. Nemohu nevidět, že do tohoto údajně bohatého a elegantního života se kdekdo střemhlavě vrhá, a já se nedokážu radovat z uměleckých výtvarů, které jej zdobí, neboť ten střemhlavý skok cele upoutává mou pozornost – připomíná mi totiž onen nejdelší, tedy skutečný a zaznamenaný skok, uskutečněný pouze zásluhou lidských svalů, skok jistého kočujícího Araba, který prý takto na úplné rovině zdolal hladce vzdálenost pětadvaceti stop. Člověk nepochybně dokáže bez jakékoli umělé podpory přistát znovu na zemi po překonání ještě větší vzdálenosti. První otázka, kterou mě cosi nutká položit majiteli tak obluďného ne vkusu: Kdo tě drží nad vodou? Jsi jedním z těch sedmadevadesáti ze sta, kteří ztroskotali, nebo patříš k těm třem, co uspěli? Na to si odpověz, a pak se třeba i podívám na tvé nicůtky a řeknu, že jsou krásné. Vůz postavený před koně nevypadá ani hezky, ani účelně. Dříve než vyzdobíme své domy krásnými předměty, je třeba obnažit stěny a obnažit i své

životy a začít od základu s krásnou domácností a s krásným životem: smysl pro krásu můžeme zatím povětšinou pěstovat jen venku, kde nejsou domy ani jejich páni.

Starý Edward Johnson nám vypráví ve své Historii Nové Anglie o prvních osadnících toho „divotvorného města“ Providence, jejichž byl vrstevníkem, že se „pro začátek zahrabají pod nějakou strání do země, na fošny tohoto jejich prvního útulku navrší shora hlínu a u jeho nejhořejší stěny rozdýmají ohniček. Nepořizují si domy,“ říká dále, „dokud půda z boží milosti nevydá k jejich nasycení chléb“, a úroda v prvním roce byla prý tak hubená, že „si dlouhý čas museli ukrajovat jen velmi tenké krajíčky“. Roku 1650 vykládá tajemník osady Nové Nizozemsko, píšící holandsky, dosti podrobně pro poučení těm, kdo se tam zamýšleli usídlit, že „ti v Novém Nizozemsku a obzvlášť v Nové Anglii, co zprvu nemají prostředky, aby si podle svého přání vystavěli farmy, vykopávají si do země čtverhranné jámy na způsob sklepů, šest nebo sedm stop hluboké, dlouhé a široké, jak se jim to hodí, vybední půdu uvnitř kolem dokola dřevem a dřevo obloží stromovou kůrou nebo čímkoli tak, aby jim tam nepropadávala hlína; podlahu tohoto sklepa vykryjí prkny, strop pak vydeští, pozvednou bez obtíží krov a trámův vystelou kůrou nebo zelenými drny, takže mohou v těchto zemlankách přebývat v suchu a teple s celými rodinami dva, tři i čtyři roky – rozumí se, že tyto prostory jsou podle velikosti jednotlivých rodin rozčleněny přepážkami. Zámožní a význační občané Nové Anglie si při zakládání osad zřizovali své první příbytky takovýmto způsobem ze dvou důvodů: předně aby stavěním domů neztráceli čas a netrpěli později nedostatkem potravy, a za druhé, aby neodrazovali chudé pracovní síly, které s sebou v hojném počtu přivezli ze staré vlasti. Během tří až čtyř let, kdy se v kraji rozvinula agrikultura, vystavěli si sami hezké domy, na které si doložili tisíce.“

V tomto počínání našich předků se aspoň projevila nemalá obezřetnost, jako kdyby jim zásadně šlo o to, uspokojit především ty naléhavější potřeby. Ale jsou ještě dnes

uspokojovány naléhavější potřeby? Když pomyslím na to, že bych si sám pro sebe pořídil jedno z těch zdejších přepychových obydlí, zarazím se, protože se v našem kraji dosud nerozvinula *lidská* kultura a stále ještě musíme ukrajovat své *duchovní* krajíčky mnohem tenčeji, než naši předkové krájeli své pšeničné. Ne že bychom měli veškerou architektonickou výzdobu zanedbávat třeba i v dobách nejdrsnějších, ale ať jsou naše domy nejprve okrašlovány tam, kde se dotýkají našich životů, jako lastury korýše, a ne samou krásou přehlcovány. Ale běda! Byl jsem se v několika podívat a vím, co je kráslí!

I když jsme ještě nezchátrali natolik, abychom popřípadě nedokázali žít v jeskyni nebo ve vigvamu nebo se odívat koží, je pro nás nesporně lepší využít výhod, byť draze zaplacených, jež nám nabízí lidská vynalézavost a příčinnivost. Než vhodnou jeskyni si ve zdejším okolí levněji a snadněji opatříte prkna a šindele, vápno a cihly nebo i celé klády a dostatečné zásoby kůry, ba i dobrou směs hlíny a zpracovaný kámen. Mluvím o těchto věcech zasvěceně, neboť jsem se s nimi sám jak teoreticky, tak prakticky obeznámil. S jistou dávkou důvtipu můžeme těchto stavebnin použít tak, že z nás mohou být větší boháči, než jsou v této chvíli ti nejbohatší, a naše civilizace nám bude požehnáním. Civilizovaný člověk je jen zkušenější a moudřejší divoch. Ale už abych si pospíšil se svým experimentem.

JAK STAVĚT DŮM

Koncem března roku 1845 jsem si vypůjčil sekeru a odebral se do lesů kolem Waldenského rybníka, kde jsem si co nejbliž u vody zamýšlel postavit dům, a tam jsem začal porážet vysoké, ještě nevzrostlé ježaté borovice vejmutovky, abych měl nějaké dřevo. Není to snadné podnikat něco bez půjček, ale snad tímhle vskutku šlechtným způsobem umožňujeme svým bližním projevit zájem o naše podnikání. Když se majitel loučil se svou sekerou, pravil, že je zřítelnicí jeho oka; ale vrátil jsem mu ji ostřejší, než jak jsem ji přijal. Byla to líbezná stráň, na

kteře jsem pracoval, porostlá borovicemi, skřze jejichž kmeny jsem vyhlížel na rybník a na menší paseku, kde vyráželo sosnové a hikorové mlázi. Led na rybníku ještě neroztál, jen tu a tam byly volné plochy, ale byl už potemnělý a prosáklý vodou. Během dnů, kdy jsem tam pracoval, občas trochu sněžilo, ale když jsem cestou domů došel k trati, většinou se její žlutý písečný násep lihotal do dálky v mlžném oparu a koleje se leskly v jarním slunci a bylo slyšet skřivánka, lejska a jiné ptáky, kteří si již pospíšili, aby s námi pobýli další rok. Byly to příjemné jarní dny, za nichž tála země a s ní i zima našich lidských trampot a život se po malátném vyspávání začínal protahovat. Jednoho dne, když mi z topůrka vylétla sekera a já si uřízl kus mladého hikorového dřeva na klínek a kamenem je zatloukl a celé to ponořil do díry v rybníce, aby dřevo nabobtnalo, spatřil jsem pruhovaného hada, jak se rychle odpplazil do vody a na dně pak bezstarostně zůstal ležet snad celou čtvrt hodinu, co jsem tam stál – možná proto, že se dosud zcela neprobral ze své strnulosti. Napadlo mě, že z podobné příčiny setrvávají lidé ve svém nynějším přizemním prvotním stavu, ale kdyby pocítili závan jara, toho jara všech jar, jež je budí, nevyhnutelně by se povznesli k vyššímu, duchovnějšmu životu. Předtím jsem za mrazivých jiter vídal cestou hady ještě zpola ztuhlé a neohebné, čekající, až je slunce rozeheje. Prvního dubna přšlo a led se rozpustil a časně zrána v husté mlze jsem zaslechl zbloudilou husu tápavě poletující nad rybníkem a její kejhání znělo ztraceně, jako by volal sám duch té mlhy.

Tak jsem několik dní kácel a osekával dříví a také latě a krokve a nezatěžoval se příliš sdělnými či učenými myšlenkami a jen si prozpěvoval:

Říká si člověk: Mnoho znám.
Leč vše odlétá bůhvíkam,
hle, díla umění a věd
a mechanismů bezpočet –
jen vítr, který vane,
nic víc nám v hlavě nezůstane.

Přisekal jsem hlavní trámy do čtverce šestkrát šest palců, většinu podpěr jen ze dvou stran, a krokve a podlahová prkna po jedné straně, ponechav na nich nesloupnutou kůru, takže byly právě tak rovné a mnohem silnější než řezané pilou. Každou lat' jsem pečlivě připojil na čep a dlab; tou dobou jsem si totiž vypůjčil další náradí. Dny v lese mi dost ubíhaly, ale obvyčejně jsem si v poledne ještě stačil sníst oběd – chleba s máslem – a přečíst si noviny, v kterých jsem si jej přinášel; usedal jsem do čerstvého sosnového chvojí, které jsem nařezal a můj chléb vsával do sebe trochu z jeho vůně, neboť na mých rukách ulpíval silný povlak smoly. Než jsem se všim skončil, byl ze mne víc přítel než nepřítel sosny, i když jsem pár stromů pokácel, neboť jsem se s ní lépe obeznámil. Občas zvuk mé sekery přivábil chlapíka, který se potuloval v lesích, a pak jsme si spolu nad mým dřevařením příjemně popovídali.

V polovině dubna – s prací jsem totiž nijak nespíchal, spíš jsem hleděl pracovat pořádně – byla kostra domu hotova a vše přichystáno k dokončení stavby. Už dříve jsem na dřevo koupil chatrč od Jamese Collinse, Ira, který pracoval na fitchburgské dráze. Jeho boudu kdekdo vychvaloval jako něco neobyčejně pěkného. Když jsem si ji přišel prohlédnout, nebyl Collins doma. Obcházel jsem zvenčí, ale zpočátku mě nikdo neviděl, okno bylo vysoko a taky hluboké. Byla to malinká chatrč s typickou střechou do špice a kromě ní jsem toho moc neviděl, protože kolem dokola bylo navrženo na pět stop hlíny,

hotová hromada hnoje. Střecha byla ještě nejzachovalejší, ačkoli byla značně pobořená a od slunce drolivá. Dveře postrádaly práh, ale pod veřejí byl trvalý průchod pro slepice. Paní Collinsová přistoupila ke vchodu a vyzvala mě, abych si šel prohlédnout vnitřek. Jak jsem se přiblížil, slepice se nahrnuly dovnitř. Místnost byla temná a podlahu měla z valné části hliněnou, zatuchlou, vazkou a provlhlou, jen tu a tam leželo prkno, s kterým už bylo zbytečné hýbat. Rozsvítila lampu, aby mi ukázala vnitřek střechy a stěny, a taky že prkenná podlaha sahá pod postel, ale varovala mě, abych nesestupoval do sklepa – jakési dvě stopy hluboké zaneřádné díry. Podle jejích slov byla „nahore dobrá prkna, všude po stranách dobrá prkna a taky okno dobré“ – původně sestávající ze dvou celých tabulek, teď tudy ovšem klidně procházela kočka. Byla tu kamna, lůžko a jakési sedátko a také batole, které se v domě narodilo, dále hedvábný parazol, zrcadlo v pozlaceném rámu a nový patentní kávový mlýnek přibitý na dubovou haluz – toť vše. Obchod jsme brzy uzavřeli, neboť James se mezitím vrátil: zaplatím mu ještě dnes večer čtyři dolary a pětadvacet centů, on do pěti hodin ráno chatu vyklidí, mezitím ji samozřejmě nikomu neprodá, a já ji v šest hodin převezmu. Bylo by dobře, podotkl, abych tam byl časně a předešel jakýmsi nejasným, ale prý zcela neoprávněným nárokům ohledně nájemného z pozemku a paliva. Ujistil mě, že je to jeho jediný dluh. V šest hodin jsem ho s rodinou minul na silnici. Jeden velký ranec obsahoval všechno, co měli – postel, kávový mlýnek, zrcadlo, slepice –, všechno kromě kočky. Ta utekla do lesa a tam zdivočela, a jak jsem se později dozvěděl, uvízla v pasti na lesní sviště a její kočičí existence skončila.

Ještě to ráno jsem chatrč rozebral, vytahal hřebíky a všechno po malých nákladech odvozil na káře k rybníku, kde jsem prkna rozprostřel na trávu, aby opět na slunci zesvítěla a trochu se narovнала. Jak jsem projížděl lesní stezkou, nějaký časný drozd na mne dvakrát třikrát varovně zapískal. A mladá koroptvička mi vyrazila, že můj irský soused Seeley v přestávkách, kdy jsem odjížděl, přemístil ještě slušné, rovné a

upotřebitelné hřebíky, svorky a skoby do své kapsy, a když jsem se nakonec vrátil, popřál mi dobrý den a rozjařeně, bezstarostně, v jarní náladě shlížel na tu spoušť; jen podotkl, že není do čeho píchnout. Postával tam jako představitel obecnstva a jeho zásluhou se z této zdánlivě bezvýznamné události stalo něco jako únos penátů z Tróje.

Vykopal jsem si sklep ve stráni svažující se k jihu, kde si předtím vyhrabal doupeř svišť, skrze kořeny škumpy a ostružiny až za poslední stopu po nějaké vegetaci, jámu šest stop do šíře a sedm do hloubky, kde byl už jen jemný písek, v němž ani v kruté zimě brambory nezmraznou. Stěny jsem ponechal v mírném sklonu a neztužil je kameny, ale protože tam nemůže slunce, písek se nesesouvá. Za pouhé dvě hodiny jsem byl s prací hotov. Rýt se takhle v zemi mi přinášelo obzvláštní potěšení, uvědomoval jsem si, že téměř ve všech zeměpisných šířkách se lidé hrouží do země, aby se dobrali stejnoměrné teploty. Pod nejnádhernějšími domy ve městě se stále ještě najde sklep, kde lidé uskladňují svou kořenovou zeleninu jako za starodávna, a dlouho poté, co se vrchní stavba rozpadne, rozpoznává potomstvo v půdě jeho vtisk. Dům je pořád ještě jen předsíní u vchodu do nory v podzemí.

Konečně jsem počátkem května s pomocí několika známých – spíš abych využil příhodné příležitosti k sousedskému sblížení než z nějaké nutnosti – zdvihl kostru svého domu. Sotva byl kdy někdo poctěn účastí zručnějších stavebníků. Jsou nepochybně předurčení zdvihat jednoho dne vznešenější konstrukce. Svě stavení jsem začal obývat 4. července, hned jak jsem je ošaloval a zastřešil – hrany prken jsem pečlivě seřezal do klínů, aby do sebe dokonale zapadala a nepropouštěla déšť; ale než jsem začal s šalováním, položil jsem na jednom konci základ krbu, pro který jsem si od rybníka vynesl do svahu dvě vrchovaté náruče kamenů. Krb jsem postavil až na podzim, kdy už jsem měl venku všecko zkyprěno, a dříve než bylo třeba kvůli teplu zatopit; do té doby jsem si vždycky časně ráno napekl a uvařil před domem na holé zemi, což stále pokládám po některé stránce za

pohodlnější a příjemnější způsob, než jaký se běžně provozuje. Když se přihnala bouřka, než se chleba dopek, upevnil jsem nad oheň pár prken, usadil se pod nimi a hlídal si svůj bočník: takhle jsem strávil několik příjemných hodin. V těch dnech, kdy jsem měl plné ruce práce, jsem četl jen velmi málo, ale útržky papíru na zemi, které mi sloužily jako chňapka nebo ubrus, mi poskytovaly právě tolik zábavy, ba plnily tentýž účel, jako Iliada.

ARCHITEKTURA

Neškodilo by stavět ještě promyšleněji, než jsem stavěl já, uvážit například, co podstatného v lidské přirozenosti představují dveře, okno, sklep, podkroví, a snad bychom ani neměli zdvíhat horní část jakékoli stavby dřív, dokud jsme pro to nenašli lepší důvod, než jsou naše dočasné potřeby. Člověk je jaksi stejně uzpůsoben stavět si svůj vlastní dům jako pták, který si staví vlastní hnízdo. Kdož ví? Kdyby si lidé vlastníma rukama budovali své příbytky a prostě a poctivě opatřovali pro sebe a své rodiny potravu, třeba by se v nich všeobecně rozvinuly básnické vlohy – tak jako ptáci při obdobné činnosti všude široko daleko prozpěvují. Ale běda! Počínáme si jako kukačky nebo vlhovci, kteří kladou svá vajíčka do hnízd, jež si vystavěli jiní ptáci, a nepotěší pocestného svým švitořením a nemelodickým pokřikováním. To už navždycky přenecháme radost z budování tesaři? Jaké místo zaujímá stavitelství v zkušenosti lidských zástupců? Za svého dlouhého putování jsem nepotkal člověka, který by se zabýval činností tak prostou a přirozenou, jako je stavění domů. Patříme k jednomu společenství. Prý devět krejčích, jak praví přísloví, dává dohromady jednoho člověka, ale nejen krejčí je jeho devítinou; je jím právě tak kazatel a obchodník a farmář. Kde vlastně tohle dělení práce končí? A jakému účelu má sloužit? Někdo jiný *může* za mne bezpochyby i myslet; ale velice by se mi přičilo, kdyby mi tím chtěl zabránit, abych myslel sám za sebe.

Nu ano, máme u nás tak řečené architekty, aspoň jsem se doslechl o jednom, který je posedlý myšlenkou – přišlo mu to

prý náhle jako zjevení –, že architektonickými ozdobami pronikne až k samé dřeni pravdy, účelnosti a tedy i krásy. Z jeho hlediska je to možná docela pěkné, ale jinak jen o něco lepší než diletantství. Místo od základu začal tento emocionální reformátor stavitelství od římsy. Šlo mu jen o to, jak onu dřevěnou pravdu vpravit do ozdoby, ostatně i obyčejný fondánový bonbón může obsahovat mandli nebo zrnko kmínu – ačkoli mandle jsou podle mého zdravější bez cukrátkového obalu –, a ne o to, jak by měl jako uvědomělý obyvatel domu poctivě stavět zevnitř i zvenjšku a nechat ozdoby ozdobami. Copak nějaký rozumný člověk může pokládat ozdoby za něco vnějšího, za pouhou tenkou slupku, myslet si, že želva byla obdařena svým pestrým krunýřem a korýš lasturovou schránkou jako newyorští obyvatelé Broadwaye kostelem svaté Trojice? Jenže člověk má tak málo co říci do architektonického stylu svého domu jako želva do stavby svého krunýře: zrovna tak voják nemusí z nějaké marnivosti vyznačovat na své korouhvi jasný odznak své chabrosti. Nepřítel si ho už najde. Praporečník by možná zbledl ve chvíli zkoušky. Tenhle architekt jako by se nakláněl přes římsu a bázně šeptal svou polopravdu do uší zaostalého osazenstva domu, které ji ve skutečnosti zná lépe než on. Ať se dnes podívám na kterékoli architektonicky krásné dílo, zjišťuji, že vyrůstalo postupně zevnitř navenek, z potřeb a povahy toho, kdo je obývá a kdo je vlastně jeho jediným stavitelem – z jakési podvědomé opravdovosti a ušlechtilosti, bez nejmenšího pomýšlení na vnější dojem; a má-li se kdy v budoucnu zrodit nová krása tohoto druhu, bude ji předcházet právě taková podvědomě cítěná krása života. Nejzajímavější obydlí v této zemi, jak malíř dobře ví, jsou ta nejskromnější, obvykle prostá srubová stavení a chatrče chudých; a jsou malebné ne snad jen pro nějakou zvláštnostku v jejich zvenjšku, ale životem těch, jimž jsou příkrovem; a stejně zajímavý bude domek kohokoli na okraji města, až život tohoto občana bude právě tak prostý a jeho představám přiměřený a právě tak málo bude usilovat o vnější efekt ve stylu své stavby. Stavitelské okrasy jsou z valné

části doslova duté a zářijové vichřice by je smetla jako cizí peří, aniž by poškodila něco podstatného. Ten, kdo ve sklepeř nemá nic vzácného, ani olivy, ani zásoby vína, obejde se klidně bez architektury. Co kdyby se nadělalo právě tolik povyku kolem slohových příkras v literatuře a sestavovatelé našich biblí by věnovali právě tolik času svým římsám jako stavitelé našich kostelů? Tak to dopadá s beletrií a s uměním výtvarným a s jejich profesory. Člověka se věru silně dotýká, kolik opěrných tyčí má nad hlavou nebo pod nohama a jakou barvou je natřena jeho chalupa. Snad by pro něj něco znamenalo, kdyby z niterné potřeby sám ty tyče sklenul a chalupu natřel; když se však duch držitele domu kamsi vypařil, už jako by si stloukal vlastní rakev, truhlařil na své umrlčí truhle – což je architektura povýtce záhrobní. Kdosi buď ze zoufalství nebo životní omrzelosti radí: zvedni hrst hlíny u svých nohou a tou barvou pomaluj svůj dům! Myslí tím svůj poslední těsný příbytek? Hoďte si na to mincí, chcete-li. Jakou spoustu volného času ten člověk asi má! Nač se shýbat pro hrst hlíny? Raději pomaluj svůj dům barvou své pleti; ať za tebe bledne nebo se červená. Skvělý nápad, jak vylepšit styl chatrčové architektury! Až budete hotovi s mými ornamenty, sem s nimi!

JAK HOSPODAŘIT

Na zimu jsem si postavil ohniště a ošaloval stěny svého domku, beztak už zajištěné proti dešti, hrubými, syrovými šindeli ze štěpin klády, jejichž hrany jsem musel přihoblovat.

Měl jsem tedy dům kloudně zastřešený a omítnutý, deset stop široký a patnáct dlouhý, s podpěrami osm stop vysokými, s podkrovím a komůrkou, z obou stran po jednom velkém oknu, se dvěma sklepními poklopy, a jedněmi venkovními dveřmi a cihlovým krbem naproti nim.

Níže vypisuji, na kolik mi přesně můj dům přišel – počítám běžné ceny za stavivo, jehož jsem použil, ne ovšem za práci, protože jsem si všechno udělal sám – a uvádím jednotlivé podrobnosti, jelikož jen málokdo ví, kolik vlastně takový dům stojí, a snad vůbec nikdo neví, jaké jsou jednotlivé ceny různých věcí, z nichž se skládá:

Prkna.....	\$ 8.03½	většinou z bouračky
Odpadový šindel na střechu a stěny.....	4.00	
Latě.....	1.25	
Dvě zánovní zasklená okna.....	2.43	
Jeden tisíc starých cihel.....	4.00	
Dvě putny vápna.....	2.40	to bylo drahé
Štětiny.....	0.31	víc než jsem
		potřeboval
Železná podpěra ke krbu.....	0.15	
Hřebíky.....	3.90	
Závěsy a šrouby.....	0.14	
Petlice.....	0.10	
Křída.....	0.01	
Odvoz.....	1.40	hodně jsem odnosil na
		zádech
Celkem	\$ 28.12½	

Tohle je veškerý materiál kromě dříví, kamení a písku, na něj jsem měl nárok právem usidlenec. Mám tu i malou kůlnu, kterou jsem si stloukl z toho, co mi zbylo ze stavby domku.

Jednou si třeba usmyslím postavit si dům, který svou nádherou a přepychem předčí kteroukoli budovu na hlavní concordské třídě, a věřte, že mi nepřijde draž než ten, co jsem právě dostavěl.

Tak jsem zjistil, že student, který by rád slušně bydlel, může si opatřit přístřeší na celý život za cenu ne vyšší, než činí jeho nynější roční nájemné. Chvástám-li se víc, než se sluší, budiž mi omluvou, že se vychloubám spíš v zájmu lidstva než sám za sebe, a mé prohřešky a nesrovnalosti nijak nesouvisejí s pravdivostí mých výroků. Ale přes tolikerou dvojakost a přetvářku – jsou to plevy, které jen nesnadno odděluji od zrna, a mrzí mě to, jak by to mělo mrzet každého – bude se mu

dýchat volně a bezstarostně, taková je to úleva jak pro tělo, tak pro svědomí, a ani mě nenapadne dělat z přílišné skromnosti čertu advokáta. Budu se snažit dobrým slovem stranit pravdě. V cambridgeské koleji na Harvardově univerzitě platí student za pokojík, který je jen o málo větší, než mám já, třicet dolarů ročního nájemného, třebaže korporace jich velmi výhodně zřídila dvaatřicet vedle sebe pod jednou střechou, a nájemník ubytovaný třeba i ve třetím patře trpí nepříjemnou blízkostí početných a hlučných sousedů. Jsem přesvědčen, že kdybychom v tomto ohledu uvažovali opravdu moudře, stačilo by nám nejen méně vzdělávání, protože se nám ho věru dostalo už habaděj, ale finanční náklady na jeho získávání by do značné míry odpadly. Za výhody, jaké student požaduje v Cambridgi nebo kdekoli jinde, musí, ať už on nebo kdokoli jiný, obětovat desetkrát víc času svého života, než by bylo třeba, kdyby si to obě strany nějak uspořádaly. Ty věci, za které se utratí nejvíc peněz, nejsou nikdy věci, které student nejvíc potřebuje. Kolejní poplatek za výuku je například důležitá položka v semestrálním účtu, kdežto mnohem hodnotnější vzdělávání, kterého se mu dostává stykem s nejvzdělanějšími vrstevníky, je zdarma. Taková kolej se zakládá obvykle tak, že se vypíše sbírka dolarů a centů a pak se slepě, až do krajnosti dodržují zásady rozdělení práce – zásady, jež by se měly uplatňovat jen velmi omezitě –, a podle nich se povolá podnikatel, který si na tom zaspekuluje a povolá Iry nebo jiné dělníky, aby ti de facto položili základy, zatímco budoucím studentům se jednoduše oznámí, aby se přizpůsobili; a na takovéhle přehmaty mají doplácet příští generace. Podle mého mínění by bylo lepší, kdyby si studenti nebo ti, kdo si přejí mít z toho prospěch, sami položili základy. Studentovi, který užívá žádoucí chvíle volna a odpočinku tak, že se soustavně vyhýbá jakékoli a každému potřebné práci, ubíhá ten čas jalově a bezúčelně – sám se tak totiž okrádá o zkušenost, která jedině může chvíle volna naplnit něčím plodným. „Nemyslíte si přece,“ řekne někdo, „že by studenti měli pracovat rukama místo hlavou!“ To zrovna ne, ale mám na

mysli něco, co si dotyčný může vykládat velmi podobně; chci tím říci, že by si neměli *hrát* na život nebo jej pouze *studovat* – zatímco je společnost v té nákladné hře ještě podporuje –, ale vážně jej od začátku do konce *prožívat*. Jak lépe se mladí mohou naučit žít, než když se rovnou pustí do onoho experimentu, jaký nabízí život? Podle mého názoru by to zbystřilo jejich rozum stejně jako matematika. Kdybych si dejme tomu přál, aby se nějaký chlapec dozvěděl něco z oboru umění a věd, nevolil bych obvyklou cestu, což znamená poslat ho jednoduše za nějakým profesorem na učiliště, kde se vykládá a promrskává všechno možné jen ne umění jak žít – aby tu obzíral svět teleskopem či mikroskopem, nikdy však svým vlastním prostým okem; aby studoval chemii, a nepoznal, jak se zadělává na chleba, nebo mechaniku, a nepoznal, jak se na chleba vydělává; aby objevoval nové Neptunovy satelity, a nerozpoznal mrvu ve vlastním oku, anebo jakého povaleče je on sám satelitem; či aby byl pohlcen stvůrami, jež se kolem něho hemží, zatímco pozoruje nepatrné stvůry v kapičce octa. Který ze dvou chlapců na tom koncem měsíce bude líp – ten, který si vlastnoručně vyrobil svůj křivák z rudy, již si sám vytěžil a vytavil, poučen jen tím nepotřebnějším, co si o tom přečetl, nebo ten, který si v příslušném ústavu odseděl přednášky o metalurgii a dostal od otce perořízek z sheffieldské oceli? Který z nich se víc než pravděpodobně řízne do prstu? K svému úžasu jsem byl před odchodem z koleje zpraven, že jsem studoval navigaci! Hrome – kdybych si byl aspoň jednou odskočil do přístavu, byl bych se o tom dozvěděl víc. I *chudý* student studuje pouze *politickou* ekonomii, která je mu vykládána, kdežto k oné ekonomii životní, jež je souznačná s filozofií, se na našich kolejích nikdo upřímně ani nehlásí. A tak se stává, že chlapec probírá sice národohospodáře, jako je Adam Smith, Ricardo a Say, ale svého otce přivádí na mizinu, z které ten chudák jen tak nevybředne.

Stejně jako s našimi kolejemi to dopadá s desítkami takzvaných moderních „vymožeností“; děláme si o nich iluze,

neznamenají vždycky prokazatelný pokrok. Ďábel nepřestává doposledka vymáhat úroky z úroků ze svého dávného podílu a četných následných vkladů. Naše vynálezy bývají často jen hezkými hračkami, jež odvracejí naši pozornost od věcí vážných. Jsou to jen zlepšené prostředky k nezlepšenému cíli, k cíli, k němuž se už beztak příliš snadno dospělo: jako je například železnice vedoucí do Bostonu nebo do New Yorku. S ohromným spěchem zřizujeme magnetický telegraf z Mainu do Texasu, ale Maine a Texas nemají možná nic tak důležitého, co by si potřebovaly sdělovat. Obě strany se ocitají v podobně trapné situaci jako jistý muž, který velice stál o to, aby byl představen jedné vznešené, leč hluché dámě, ale když ho uvedli a do ruky mu dali trubku jejího naslouchadla, nadobro oněměl. Jako by šlo hlavně o to dorozumívat se rychle a ne rozumně. Horlivě se snažíme podhrabat se pod Atlantikem a přiblížit starý svět o několik týdnů k novému; ale první zpráva, která tudy pronikne k rozdychtěným americkým uším, bude možná o tom, že princezna Adelaide má černý kašel. Ostatně pan Childers, jehož slavný kuň uběhne prý míli za jednu minutu, nepřináší nikdy nejdůležitější poselství; není to žádný evangelista, neživí se jako Jan Křtitel kobyilkami a lesním medem. Pochybuji, že pan Childers přivezl někdy na svém létajícím oři třeba jen jediné zrnko do mlýna.

Kdosi mi řekl: „Udivuje mě, že si neukládáte peníze. Rád cestujete, mohl byste nasednout do vlaku a vyjet si dnes třeba do Fitchburgu a rozhlídnout se po krajině.“ Ale já vím své. Poznal jsem, že nejrychleji cestuje ten, kdo chodí pěšky. Navrhl jsem příteli, abychom vyzkoušeli, kdo z nás tam bude dřív. Vzdálenost je třicet mil, jízdné devadesát centů. To je téměř denní mzda. Pamatuji se, že se právě na stavbě této dráhy vyplácelo dělníkům šedesát centů za den. Nuže, vydám se rovnou pěšky na cestu a dorazím tam ještě za soumraku – tímhle tempem jsem chodil pravidelně třeba celý týden. Ty si, příteli, mezitím budeš muset vydělat na jízdné, takže tam dorazíš někdy během zítřka, anebo možná i večer, jestli se ti poštěstí sehnat v sezóně hned práci. Místo aby ses vezl do

Fitchburgu, budeš tu značnou část dne robotit. A tak i kdyby železnice obkroužila celý svět, myslím, že bych měl před tebou pořád značný náskok, a pokud jde o pozorování krajiny a jiných pěkných zážitků, asi bychom se museli navždycky rozloučit.

Takový je všeobecně platný zákon, který nikdo nedokáže přechytračit, a co se železnice týká, dá se dokonce říci, že to s ní bude asi prašť jako uhod'. Vystavět železnici kolem světa, tak aby sloužila veškerému lidstvu, znamená zplanýrovat celý povrch naší planety. Lidé mají jakousi nejasnou představu, že kdyby tuto činnost akciového kapitálu a rýčů udrželi dost dlouho, nakonec by mohl každý téměř okamžitě a zadarmo někam cestovat; jenže když se davy přihnou na nádraží a průvodčí zařve: „Nastupovat!“ a kouř se rozfoukne a pára se srazí, tu se ukáže, že se jen pramálo lidí veze, ostatním že vlak jaksi ujel – a bude se tomu říkat, a také to ostatně bude, „politováníhodná událost“. Jistěže se nakonec povezu ti, co si na jízdné vydělali, totiž dožijí-li se toho, ale stejně tou dobou už patrně ztratí svěžest i chuť cestovat. Strávit takhle nejlepší údobí života vydáváním peněz, abych mohl užívat pochybné svobody v jeho nejméně hodnotném údobí, mi připomíná jistého Angličana, který odjel do Indie nadělat si tam jmění, aby se pak mohl vrátit do Anglie, a žít životem básníka. Vždyť se mohl rovnou odebrat do komůrky v podkřoví! „Cože!“ křičí milión Irů vyrazajících ze všech chatrčí po celé zemi. „Není snad tahle železnice, kterou jsme stavěli, dobrá věc?“ Ano, odpovídám, je *poměrně* dobrá – totiž, mohli jste udělat něco horšího; ale bylo by mi milejší, neboť jste mi bratři, kdybyste byli utráceli svůj čas líp než rozkopáváním téhle kypré země.

Ještě než jsem svůj domek dostavěl, potřeboval jsem si na úhradu mimořádných výdajů nějakým poctivým a příjemným způsobem vydělat deset až dvanáct dolarů, a tak jsem poblíž stavení osázel asi půl třetího akru sypké, písčité půdy ponejvíce boby, ale menší kus také bramborami, kukuřicí, hrachem a

řepou. Celý pozemek o rozloze jedenácti akrů je porostlý většinou sosnami a hikory a za akr se loni počítalo osm dolarů a osm centů. Jistý farmář o něm řekl, že je „k ničemu, leda tak k chovu pištivých veverek“. Ani jsem půdu nepohnojil, poněvadž mi nepatří, jen jsem se na ní přechodně usadil, a nepočítal jsem tedy, že ji budu ještě obdělávat, a taky jsem ji všechnu najednou nezkeypřil. Při orání jsem vydobyl několik krychlových sáhů pařezů, které mě na dlouho zásobily palivem a zbyla po nich okrouhlá místa panenské prsti, snadno po celé léto rozeznatelná bohatší úrodou bobů. Zbytek topiva doplnilo suché a celkem neprodejné dříví za domem a také co se vyplavilo z rybníka. K orání jsem si musel najmout potah a dělníka, i když za pluhem jsem chodil sám. V prvním roce svého rolničení jsem za náradí, semeno, práci a podobně vydal celkem 14 dolarů a 72 a půl centů. Osivo jsem dostal darem. Jeho cena nikdy nestojí ani za řeč, ledaže byste sili víc, než je třeba. Sklidil jsem dvanáct bušlů bobů a osmnáct bušlů brambor a také něco hrachu a cukrové kukuřice. Ostatní obilniny a řepa se příliš opozdily, aby něco vynesly. Můj celkový příjem z farmy činil \$ 23.44

Po odečtu výdajů	14.72 ½
mi zbývalo	\$ 8.71 ½

kromě výtěžku, který jsem spotřeboval nebo měl dosud na skladě, což bych odhadl na \$ 4.50 – tedy hotovost, která víc než vyvažuje cenu trávníčku, který jsem nevypěstoval. Vezmu-li tohle všechno v úvahu, totiž uvážím-li, co znamená lidská duše a třeba jen pouhý den, nehledě k tomu, jak krátce trval můj pokus, a navíc, že to byl pokus pouze dočasný, mám za to, že jsem si toho roku vedl lépe než kterýkoli concordský farmář.

Následující rok se mi dařilo ještě lépe, neboť jsem zryl jen tolik země, kolik jsem potřeboval – asi třetinu akru –, a navíc jsem se poučil ze zkušenosti obou roků. Nedal jsem se přitom ani trochu zastrašit mnoha proslulými spisy o zemědělství, mimo jiné ani dílem Arthura Younga, který tvrdí, že kdyby

člověk žil prostě a živil se jen tím, co vypěstuje, a nepěstoval by víc, než co ho uživí, a nevyměňoval by výtěžek za nepřiměřený počet okázalejšího a dražšího zboží, stačilo by mu obdělávat jen pár arů půdy, a že by ho přišlo levněji zřít ji, než k orbě zapřahat vola, a vybrat si čas od času nové pole, místo aby hnojil staré, a mohl by všechny ty nezbytné polní práce zastat tak říkajíc levou rukou někdy v létě v kteroukoli denní dobu; a tak by nemusel být připoután jako až dosud k žádnému dobytčeti, ani ke koni, ani krávě či k praseti. Snažím se mluvit o této věci nestranně, jako člověk, kterého nezajímá, zda se nynější hospodářské a společenské uspořádání osvědčí nebo selže. Byl jsem nezávislejší než kterýkoli farmář v Concordu, protože jsem se neupínal k žádnému domu či farmě, ale mohl jsem se kdykoli věnovat svým vrtkavým zálibám a přirozeným sklonům. Nehledě na to, že už jsem na tom byl takhle lépe než oni, byl bych na tom mohl být téměř tak dobře jako dřív, kdybych vyhořel nebo se mi neurodilo.

Často mě napadá, že to nejsou lidé, kdo vlastní stáda, ale stáda že vlastní lidi a že jsou mnohem svobodnější. Lidé a dobytek si vyměňují práci; ale máme-li na paměti jen tu nezbytnou práci, je dobytek viditelně ve značné výhodě, vždyť jeho hospodářství je mnohem větší. Člověk odvádí něco ze svého dílu této výměnné práce během šesti týdnů senoseče, a není to žádná legrace. Dozajista žádný národ žijící v každém ohledu prostě, totiž žádný národ filozofů, by se nedopustil tak veliké chyby, aby vyžadoval práci na zvířatech. Pravda, ještě nikdy nebyl a patrně hned tak nebude národ filozofů, a ani nevím, jestli je to žádoucí, aby vůbec nějaký existoval. Bud' jak bud', já osobně bych nedokázal vydrezírovat koně nebo býka a přinutit je, aby za mě cokoli odpracovali – bál bych se, že by ze mne byl pouhý koňář nebo honák; a jestliže společnosti připadá, že takovým počínáním něco získává, jsme si tak jisti, že zisk jednoho není ztrátou druhého a že čeledín má stejný důvod k spokojenosti jako jeho pán? Dejme tomu, že některé veřejné práce by se bez této pomoci neobešly – ať se tedy člověk o tuhle slávu podílí s volem a koněm –, ale vyplývá z

toho snad, že by práce, jež by ho byly více hodny, nedokázal v tom případě zastat sám? Jakmile se lidé pustí za účasti zvířat do nějaké nejen zbytné či umělecké, ale i nákladné a celkem nicotné práce, nezbyvá některým, než aby všechnu tu zástupnou práci podnikali společně s voly – jinými slovy, aby se stali otroky těch nejsilnějších. Člověk takhle pracuje nejen za zvíře v sobě, ale v symbolickém smyslu pracuje za zvíře mimo sebe. Přestože máme mnoho bytelných staveb cihlových či kamenných, farmářův blahobyt měříme stále podle toho, do jaké míry jeho stodola zastiňuje dům. O téhle obci se říká, že má široko daleko nejprostornější stavení pro dobytek a koně, a nezaostává ani pokud jde o veřejné budovy; ale v celém kraji je jen velice poskrovnu stánků, kde se dá volně konat pobožnost či volně promlouvat. Ani ne svou architekturou, ale spíše silou svých abstraktních myšlenek by se národy měly snažit zapsat potomstvu do paměti. Oč obdivuhodnější je Bhagavadgíta než všechny rozvaliny Východu! Hrady a chrámy jsou výsadou knížat. Prostá a nezávislá mysl se nelopotí na příkaz knížete. Génius není císařovým poddaným a jeho tvůrčí látkou – kromě nepatrných výjimek – není ani stříbro, ani zlato, ani mramor. K čemu se, prosím vás, otlouká tolik kamene? Když jsem prodléval ve své Arkádii, nikoho jsem neviděl otloukat kámen. Národy jsou posedlé chorobnou ctižádostí vrývat se potomstvu do paměti spoustou otesaného kamene, který po sobě zanechají. Co kdyby se se stejným úsilím snažili uhladit a zjemnit své mravy? Kousek zdravého rozumu by byl pamětihodnější než pomník čnicí až do měsíce. Raději vídám kameny tam, kam patří. Nádhera Théb byla plebejská nádhera. Smysluplnější je kamenná zídka, jež ohrazuje poličko poctivého muže, než egyptské Théby, jež se svými sto branami zbloudily daleko od pravého smyslu života. Barbarská a pohanská náboženství a civilizace budují skvostné chrámy, ale to, co bychom mohli zvát křesťanstvím, tak nečiní. Valná část kamene, který národ zpracovává, padne jen na jeho náhrobek. Záživa se pohřbívá. Pokud jde o pyramidy, nezasluhují si náš obdiv pro nic jiného, než proto, že se našlo takové množství

lidí natolik ujařmených, že celý život stavěli hrobku pro nějakého panovačného blbce, kterého měli raději – bylo by to moudřejší i statečnější – utopit v Nilu a jeho mrtvolu předhodit psům. Snad bych si pro ně i pro něho mohl vymyslet nějakou omluvu, ale nemám na to čas. S náboženstvím a uměnímilovnými staviteli je to na celém světě skoro na jedno brdo, ať je tou budovou egyptský chrám nebo banka Spojených států. Stojí víc, než zač stojí. Hnací silou je marnivost posilovaná láskou k česneku a chlebu s máslem. Pan Balcom, nadějný mladý architekt, načrtne cosi tvrdou tužkou podle pravítka na zadní stránku svého Vitruvia a zadá to kamenické firmě Dobson a synové. Až se na to dílko začne „čtyřicet století“, jak svým vojákům pod pyramidami připomněl Napoleon, dívat svrchu, lidstvo k němu začne vzhlížet s obdivem. Ty vaše vysoké věže a monumenty mi připomínají jistého potřeštěného chlapíka, který kdysi žil v tomhle městě: ten si usmyslil, že se prokope až do Číny, a dostal prý se tak daleko, jak aspoň tvrdil, že už slyšel řinčet čínské hrnce a kotlíky; ale mě ani nenapadne, abych se obdivoval díře, kterou vyvrtal. Mnohým nedají spát památné stavby Západu i Východu – rádi by se dozvěděli, kdo je stavěl. Co se mne týká, spíš by mě zajímalo, kdo je tenkrát nestavěl – kdo byl nad takové hlouposti povznesen. Ale pokračujme v mé statistice.

Vyměřováním pozemků, tesařením a všelijakými jinými nádenickými pracemi v obci – ovládám totiž desatero řemesel – jsem zatím vydělal \$ 13.34. Výdaje za potraviny za osm měsíců, a to od 4. července do 1. března, kdy jsem dělal tyto odhady, ačkoli jsem tam žil přes dva roky – nepočítaje v to brambory, trochu rané kukuřice a něco málo hrachu, který jsem vypěstoval, a nehledě k ceně toho, co mi zbylo z dřívějšíka – byly následující:

Rýže	\$ 1.73 ½	
Melasa	1.73	nejlacinější druh sladidla
Žitná mouka	1.04 ¼	
Kukuřičná mouka...	0.99 ¼	lacinější než rezná
Vepřové maso	0.22	
Jemná mouka.....	0.88	} stojí víc než kukuřičná mouka, jak peněz, tak námahy
Cukr.....	0.80	
Vepřové sádlo	0.65	
Jablka	0.25	} veskrze pokusy, s nimiž jsem neuspěl
Sušená jablka.....	0.22	
Sladké brambory	0.10	
1 dýně	0.06	
1 vodní meloun.....	0.02	
Sůl	0.03	

Ano, snědl jsem do posledního sousta těch osm dolarů čtyřiasedmdesát centů; ale nezveřejňoval bych takhle bezostyšně svou vinu, kdybych nevěděl, že moji čtenáři se většinou provinili stejně jako já, a že by jejich prohřešky nevypadaly v tisku o nic lépe. V příštím roce jsem si občas ulovil k obědu nějakou tu rybku a jednou jsem zašel tak daleko, že jsem zabil lesního sviště, který řádil v mých bobových záhonech – umožnil jsem mu převtělení, jak by řekl nějaký Tatar – a pozřel jsem jej, spíš abych jen okusil jeho maso; i když jsem si na něm přes jeho pižmový pach celkem pochutnal, usoudil jsem, že bych si na něj nadlouho nezvykl, ačkoli by vám řezník ve vaší obci mohl patrně dodat chutně upravené sviště.

Šatstvo a některé příležitostné výdaje během té doby – ačkoli z této položky mnoho nevyčtete – dělaly...\$ 8.40 ¾, jakož i olej a některé potřeby pro domácnost...\$ 2.00, takže celkové peněžní náklady, vyjma za praní a zašívání, což jsem si většinou sám neobstarával a za něž jsem zatím účet nedostal –

a většinou takhle, a nejen takhle, se vám v těchle končinách všechny peníze rozkutálejí – činily:

Dům.....	\$ 28.12 ½
Hospodářství za jeden rok.....	14.72 ½
Strava za osm měsíců.....	8.74
Šatstvo a pod, za osm měsíců.....	8.40 ¼
<u>Olej a pod, za osm měsíců .....</u>	<u>2.00</u>
Celkem	\$ 61.99 ¼

Obracím se nyní k těm svým čtenářům, kteří si musí na živobytí vydělávat. A já jsem k své obživě stržil za plodiny, jež jsem vypěstoval ..... \$ 23.44
a jako nádeník vydělal 13.34
dohromady tedy ..... \$ 36.78 ,

což odečteno od částky, kterou jsem vydal, zůstává na jedné straně schodek \$ 25.21 ¾ – a to je téměř do puntíku obnos, s kterým jsem začal, i úhrn toho, co jsem na to vynaložil – a na druhé straně kromě volného času a nezávislosti a zdraví, jež jsem takto získal, měl jsem pro sebe pohodlný dům, který jsem mohl obývat, jak dlouho by se mi chtělo.

Tyto údaje, jakkoli se mohou zdát nahodilé, a proto ne zvlášť poučné, jsou přece jen do jisté míry souhrnné, a proto i do jisté míry platné. Nic mi nebylo dáno, co bych nějak nevyúčtoval. Z hořejšího odhadu vysvítá, že samotná strava mě přišla asi na dvacet sedm centů týdně. Sestávala téměř ještě po dva roky z žitného a kukuřičného nekvašeného chleba, brambor, rýže, trošky soleného vepřového, melasy a soli, a všechno jsem zapíjel vodou. Jako člověk, který našel takové zalíbení v indické filosofii, měl jsem se správně živit ponejvíce rýží. Na námitky některých zatvrzelých rýpalů mohu bez okolků prohlásit, že když jsem tu a tam jedl někde venku u přátel, jak jsem ostatně už dříve míval ve zvyku – a doufám, že se k tomu najde ještě nejedna příležitost –, dělo se to pravidelně na úkor mého domácího pořádku. Ale protože mé

hodování mimo dům bylo, jak už jsem podotkl, celkem neměnnou záležitostí, neovlivňuje to v nejmenším tento můj poměrně přesný výčet.

Ze své dvouleté zkušenosti jsem poznal, že i v této zeměpisné šířce dá člověku neuvěřitelně málo námahy opatřit si nezbytnou potravu; že nemusí jíst nic složitějšího, než co jedí zvířata, a zůstane přitom jak řípa zdravý a silný. Připravoval jsem si slušný oběd, po mnoha stránkách slušný, tak, že jsem si jednoduše na svém políčku natrhal, uvařil a posolil porci šruchy neboli portuláku zahradního (*Portulaca oleracea*). Uvádím latinský název, protože běžné pojmenování má poněkud peprnou příchut'. A povězte mi, může si rozumný člověk v pokojných časech, za normálního poledne přát víc než mísu uvařených, řádně posolených palic rané kukuřice? I ta malá rozmanitost, kterou jsem si zvolil, byla ústupkem požadavkům mé chuti, nikoli mého zdraví. A přece lidé dospěli tak daleko, že často strádají ne z nedostatku věcí potřebných, nýbrž z nedostatku věcí nadbytečných; a znám jednu matičku, která si myslí, že její syn přišel o život, protože pil jen čistou vodu.

Čtenáři patrně neuniklo, že předmět pojednávám spíš z hlediska ekonomického než dietetického, a netroufne si zřejmě podrobit mou odříkavost zkoušce, ledaže by měl napěchovanou špižirnu.

CHLÉB

Zpočátku jsem chléb připravoval z čisté kukuřičné mouky s trochou soli – pravé kukuřičné placky, které jsem pekl u svého venkovního ohniště na šindeli nebo na konci latě, jež mi zbyla ze stavby domku; ale často se očoudily a načichly sosnovým dřevem. Také jsem to zkoušel s pšeničnou moukou, ale nakonec mi byla nejvíc pochuti směs žitné a kukuřičné mouky. Za chladného počasí mě velice bavilo péci několik takových bochánků za sebou – opatroval jsem je a obracel tak pečlivě jako nějaký Egypt'an nasazená vejce v umělé líhni. Byly to skutečné obilní plody, které mi tu dozrávaly, a mé smysly

oblažovaly stejně jako jiné ušlechtilé plody, které jsem balil do plátna a udržoval je tak co nejdéle čerstvé. Prostudoval jsem si starobylé a nepostradatelné umění, jak péci chléb, obracel se na kdejakou autoritu, jež se mi namanula, vracel se do prvobytných časů a k prvnímu vynálezu nekvašeného chleba, kdy lidé od barbarského požívání ořechů a masa dospěli k této jemné a zušlechtěné krmi, a postupně jsem si za svého bádání ozkoušel i ono náhodné zkysání těsta, které nás patrně obeznámilo s procesem kynutí, a dále i různé způsoby kvašení, až jsem posléze dospěl k „dobrému, lahodnému, zdraví prospěšnému chlebu“, zkrátka k božímu daru. Kvásek, který je podle někoho duší chleba, tajemnou podstatou naplňující jeho buněčnou tkáň, kterou je třeba nábožně sřížít jako vestálčí oheň – tato drahocennost, již si patrně plnou láhev přivezli už poutníci na lodi Mayflower, se v Americe dobře uchytila a její blahodárny vliv po celé zemi stoupá, mohutní, šíří se v obilném vlnobití – tuto zárodečnou látku jsem si pravidelně a svědomitě opatřoval v městečku, až jsem pak jednou ráno na správný postup zapomněl a své droždí jsem spařil. Díky této nehodě jsem zjistil, že ani droždí není nepostradatelné – neboť mé objevy se zakládaly spíš na analýze než na syntéze – a od té doby jsem od kvasnic s úlevou upouštěl, přestože mě nemálo hospodyněk přesvědčovalo, že bez droždí se nedá spolehlivě upéci plnohodnotný chléb, a starší lidé mi prorokovali rychlý úbytek životních sil. Přesto shledávám, že droždí není nejpodstatnější přísadou a po jeho jednorocní abstinenci jsem pořád ještě mezi živými, a jsem rád, že už nemusím nosit v kapse tu pitomou lahvičku plnou zápary, která občas vybuchovala a k mé nelibosti se rozlévala. Nepoužívat kvasnic je jednodušší a důstojnější. Člověk je živočich, který se snadněji než kterýkoli jiný tvor dovede přizpůsobit jakémukoli podnebí a prostředí. Také jsem do svého chleba nepřidával žádnou krystalovou sodu či jiné kyseliny a alkálie. Nejspíš jsem jej dělal ve shodě s receptem, který sepsal asi dvě stě let před Kristem Marcus Porcius Cato: „Panem depsticum sic facito. Manus mortariumque bene lavato. Farinam in

mortarium indito, aquae paulatim addito, subigitoque pulchre. Ubi bene subegeris, defingito, coquitoque sub testu.“ Tomu rozumím takhle: „Míšený chléb dělej takto. Ruce i díži dobře umyj. Do díže dej mouku, pozvolna přilévej vodu a důkladně prohněť. Když jsi těsto dobře prohnětl, vyválej je a přikryté peč,“ což znamená v jakési troubě. Ani slůvko o droždí. Ale nepožíval jsem vždy tohoto božího daru. Byly doby, kdy jsem ho vinou své prázdné tobolky neviděl třeba déle než měsíc ani ždíbec.

Každý obyvatel Nové Anglie by si mohl snadno v tomto žitném a kukuřičném kraji vypěstovat vlastní obilniny vhodné k pečení chleba, nemusel by záviset na vzdálených a kolísavých trzích. A přece jsme se tak vzdálili prostým a nezávislým způsobům, že dnes v concordském krámkě zřídka kdy dostanete koupit čerstvou jemnou mouku, a jen málokdo si vaří kaši z loupáných, nahrubo mletých kukuřičných či žitných zrn. Farmáři krmí většinou hovězí i vepřový dobytek tím, co jim vyroste na polích, a mouku, která rozhodně není vydatnější, kupují draze v obchodech. Usoudil jsem, že bych mohl snadno vypěstovat své dva tři bušle žita a kukuřice, neboť první se ujme i v nejchudší půdě a druhá plodina tu nejlepší nevyžaduje, obojí semlít na ručním mlýnku a obejít se tak bez rýže a vepřového; a kdyby se mi zachtělo trochy zhuštěné sladkosti, mám vyzkoušeno, že se dá připravit velmi dobrý sirup z dýně nebo cukrové řepy, a také jsem věděl, že stačí, abych zasadil několik javorů, z nichž se dá ještě snáze vyrobit sirup, a než by dorostly, mohl bych si posloužit ještě jinými náhražkami, než které jsem jmenoval. „Neb,“ jak pěli naši předkové,

„chceš-li rosolkou sladkou svlažit si retý,
dej do ní dýni, pastinák a oříšek mletý!“

Konečně sůl, tento nejběžnější potravinářský artikl: mohl bych si v ní najít vhodnou záminku a dojet si pro ni k moři, anebo kdybych se odhodlal nadobro se bez ní obejít, měl bych

patrně pít méně vody. Není mi známo, že by se Indiáni po ní kdy sháněli.

Tak jsem se, pokud se potravin týká, mohl vyhnout všemu obchodování a handlování, a protože jsem měl střechu nad hlavou, zbývalo ošacení a palivo. Kalhoty, které teď nosím, byly utkány i spíchnuty v jedné farmářské rodině – zaplat'pánbůh, že si člověk zachoval ještě tolik dovednosti; myslím si totiž, že skok od farmáře k řemeslníkovi je tak velký a pozoruhodný jako od normálního člověka k farmáři – a v neobydleném kraji je topiva habaděj. Pokud jde o pozemek, kde jsem se usadil, mohl jsem pro případ, že by mi to nadále nedovolili, jeden akr koupit za stejnou cenu, jaká se platila za půdu, kterou jsem vzdělával – totiž za osm dolarů a osm centů. Ale jak se věci mají, tu půdu jsem vlastně svým osadnickým hospodařením značně zhodnotil.

Je jistá sorta pochybovačů, kteří se mě občas zeptají například na to, zda se podle mého názoru mohu živit výhradně rostlinnou stravou; a já jdu rovnou na kořen věci – tím kořenem je totiž víra – a obvykle jim odpovím, že se mohu živit třeba šindeláky. Jestliže tohle nepochopí, pak rozhodně nepochopí mnohé z toho, co bych měl ještě na jazyku. Osobně rád slýchám o experimentech tohoto druhu, třebaš o jistém mládenci, který se pokusil živit čtrnáct dní tvrdým, nenaklíčeným zrním, používaje zubů jako moždíře. Veverky to takhle zkusily taky a uspěly. Lidstvo si libuje v těchto pokusech, ačkoli některé stařeny, které jsou na to už příliš zchátralé nebo po svých nebožtících podědily mlýn, se jich možná zaleknou.

ZAŘÍZENÍ

Celé mé zařízení – některé kusy nábytku jsem si zhotovil sám, vše ostatní jsem pořídil za babku, takže jsem o tom ani účet nevedl – sestávalo z lůžka, stolu, psací desky, tří židlí, zrcátka o průměru tří coulů, krbových klíštěk a kozlíku, konvice, kastrolu a pánve s držadlem, naběračky, umyvadla, dvou nožů a vidliček, tří talířů, jednoho hrnečku, jedné lžice, džbánu na

olej, džbánu na sirup a lampy s lakovaným stínidlem. Nikdo není tak chudý, aby musel sedět na tykvi. To by byl velký nekňuba. Vždyť se takových židlí, na jakých sedávám nejraději, povaluje na venkovských půdách hromady – stačí si je odnést. Nábytek! Díkybohu mám si kde sednout nebo i stoupnout a nepotřebuji k tomu sklad nábytku. Kdo z lidí – kromě filozofa – by se nehanbil při pohledu na svůj nábytek naložený na káře a tažený krajem za bílého dne před zraky bližních, na tu žebráckou sbírku prázdných beden? Je to nábytek kdovíkoho, třeba pana Spauldinga. Když jsem lakový náklad pozoroval, nikdy jsem nepoznal, zda patří tak zvanému boháči nebo chud'asovi; majitel jako by vždycky trpěl nouzí. Popravdě, čím víc máte takových věcí, tím jste chudší. Každý takový náklad vypadá, jako kdyby obsahoval vnitřek aspoň tuctu chatrčí, a jestliže je jedna chatrč nuzná, je tohle tucetkrát nuznější. Proč se vůbec stěhujeme, ptám se. Ne snad proto, abychom se zbavili svého nábytku, svých obnošených svršků, abychom konečně odtáhli z tohoto světa do nějakého jiného, nově zařízeného, a tenhle tu zanechali napospas ohni? Je to stejné, jako kdyby měl člověk všechny tyhle krámy připnuty k opasku a nemohl udělat jediný krok poездеjších nevlídných cestách, jež jsou mu předurčeny, aby je nevláčel s sebou, aby s sebou nevláčel krámy, jež jsou jeho pastí. Šťastná je liška, která v pasti nechá svůj ohon. Ondatra si uhryzne nohu, aby upláchla na svobodu. Není divu, že člověk ztratil svou pružnost. Jak často se dostane do hrozné šlamastyky! „Račte dovolit, pane, jak to myslíte s tou šlamastykou?“ Jestli se umíte dívat, uvidíte za každým člověkem, kterého potkáte, všechno, co vlastní, ba i to, k čemu by se nejraději neznal, dokonce i kuchyňské vybavení a všechno možné harampádí, které bedlivě opatruje a za nic by je nespálil, a bude se vám zdát, že je k tomu zapražený a úporně se s tím někam vleče. V hrozné šlamastyce se podle mého názoru ocitne člověk, který se uzoučkou škvírou či brankou protáhl tam, kam ho nemohou následovat haldy jeho nábytku. Nemohu se ubránit slitovnému pocitu, když slyším o nějakém seriózně vyhlížejícím, zdánlivě

svobodném švihákovi, užuž přichystaném vyrazit do světa, jak hovoří o svém „zařízení“, zda je nebo není dobře zajištěno. „Ale co udělám se svým nábytkem?“ Můj čiperný motýlek uvízl tedy v pavouci síti. Zapátráte-li bedlivěji, shledáte, že i ti, o nichž se dlouho myslelo, že nic takového nemají, mají přece jen něco uskladněno v sousedovic stodole. Dnešní Nová Anglie mi připadá jako nějaký starý pán, který cestuje s přemírou zavazadel, haraburdím, které se mu v domácnosti za dlouhá léta nahromadilo a teď si je netroufá spálit: velký lodní kufr, malý kufr, krabice na klobouky a ranec něčeho. Ať aspoň první tři z nich zahodí! Dnes by asi bylo nad síly zdravého člověka, aby – jak se praví v Písmu – vzal lože své a šel do domu svého, a já bych rozhodně radil nemocnému, aby nechal lože ložem a zmizel. Když jsem potkal přistěhovalce vrávorajícího pod tíhou rance, v kterém měl veškerý svůj majetek – vypadalo to jako ohromný tukový nádor, který mu vybujel na šíji –, politoval jsem ho ne proto, že to bylo všecko, co měl, ale proto, že to všecko musel nést. Kdybych musel vléci svou past, postaral bych se o to, aby byla lehká a netlačila mě na choulostivých místech. Ale nejmoudřejší by asi bylo nikdy do ní nestrčit packu.

A ještě mimochodem podotýkám, že záclony mě nestojí ani penny, neboť kromě slunce a měsíce mi nikdo do oken nekouká, a těm to milerád dovolím. Při měsíčku mi nezkysne mléko a maso nezasmrádne, a slunce mi nepoškodí nábytek ani nevyšisuje koberec, a jestliže mi někdy chce prokázat příliš vřelou náklonnost, myslím si, že je pořád ještě hospodárnější schovat se někde za nějakou záclonou, kterou mi nabídne příroda, než rozmnožovat domácnost o další zbytečnou veteš. Jistá dáma mi kdysi nabídla rohožku, ale protože jsem pro ni v domě neměl místo, ani dost času, abych ji ať uvnitř či venku vyklepával, odmítl jsem ji a raději si utírám nohy o drn přede dveřmi. Je nejlíp vyhnout se zlu už v samém jeho zárodku.

Před nedávnem jsem se účastnil dražby movitostí jistého duchovního, který se ovšem v životě zajímal o statky nejen duchovní –

„Co lidé zlého páší, žije dál.“

Jako obvykle valná část se skládala z haraburdí, které se začalo vršit už za dnů jeho otce. Našla se tam i vysušená tasemnice. A teď ty krámy, jež půl století ležely u něho někde na půdě nebo mezi odpadky, nikdo nespálil; místo aby je hodili na hranici, aby je sežehl očistný oheň, dali je do dražby, aby se ještě víc rozbujely. Sousedé si je dychtivě v hojném počtu přišli prohlédnout, všecko skoupili a opatrně přenesli na své půdy, mezi své odpadky, kde to bude ležet tak dlouho, dokud se zas jejich pozůstalost nevyřídí a dokud všecko nezačne nanovo. Ještě po smrti zvíří člověk mnoho prachu.

Nebylo by možná na škodu, kdybychom napodobovali zvyky některých přírodních národů, neboť ti se aspoň jednou za rok v symbolickém obřadu svlékají ze své kůže; mají o tom svou představu, ať už reálnou nebo smyšlenou. Co kdybychom slavili takový „busk“ neboli „svátek prvních plodů“, jak popisuje Bartram, když líčí zvyky Indiánů kmene Maskodži: „Než obec začne slavit busk,“ píše, „opatří si všichni nové oblečení, nové hrnce, pánve a ostatní domácí náčiní a zařízení, seberou všecko obnošené šatstvo a jiné už zošklivené předměty, vysmýčí a uklidí svá obydlí, z kdejakého prostranství vymetou smetí a se zbylým obilím a ostatními starými zásobami je nahnou na jednu společnou haldu, kterou pak zapálí. Poté požijí jakýsi lektvar, tři dny se postí a posléze všechno, kde co v obci hoří, uhasí. Během tohoto půstu se zdržují všech žádostí, odpirají si všechny touhy a vášně. Bývá vyhlášována všeobecná amnestie; kdo se něčím provinil, smí se vrátit domů.

Čtvrtého dne ráno roznítí nejvyšší kněz třením suchého dřeva na veřejném prostranství nový oheň, z něhož si do všech obydlí v obci přenesou lidé nový a čistý plamen.

Potom tři dny hodují: pojídají nové obilí a ovoce, tančí a zpívají a následující čtyři dny přijímají návštěvy a radují se s novými přáteli ze sousedních obcí, kteří se podobným způsobem očistili a připravili k slavnostem.“

Také Mexičané vykonávali podobnou očistu, a to vždy po dvaapadesáti letech, kdy podle jejich představ měl v tom čase nastat konec světa.

Sotva jsem kdy slyšel o opravdovějším mystériu, které – jak je označuje slovník – bylo „vnějším a viditelným znamením vnitřní a duchovní milosti“, a nepochybuji o tom, že jim je prapůvodně vnuklo samo nebe, ačkoli biblické svědectví o zjevení neznají.

JAK HOSPODAŘIT

Déle než pět roků jsem se živil výhradně prací svých rukou a poznal jsem, že mi stačí pracovat šest týdnů v roce, abych uhradil všechny své životní náklady. Celou zimu a valnou část léta jsem míval volno a mohl se plně věnovat studiu. Vyzkoušel jsem si důkladně učitelské řemeslo a shledal jsem, že mé výdaje jsou úměrné mému platu, anebo spíš neúměrné, neboť jsem byl nucen nejen se podle toho šatit a vyučovat, ale i myslet a věřit, a navíc jsem tím ještě ztrácel spoustu času. A protože jsem učil nikoli pro dobro svých bližních, ale jen abych se uživil, dopadlo to špatně. Zkusil jsem obchodovat, ale zjistil jsem, že by mi trvalo deset let, než bych se zavedl, a že by to stejně vedlo leda k bankrotu. Popravdě jsem se spíš zalekl toho, že bych časem mohl dělat i to, čemu se říká dobré obchody. Když jsem se předtím rozhlížel po nějaké činnosti, která by mě uživila – a mou vynalézavost značně srážela dosud čerstvá vzpomínka na smutné zkušenosti, když jsem dal na rady přátel –, docela vážně jsem uvažoval o sbírání borůvek; to bych byl jistě dovedl, a to málo, co by mi to vyneslo, by mi bylo stačilo – neboť vystačit s málem je mou největší dovedností –, a tak malý náklad by to vyžadovalo, tak málo by mě to vytrhovalo z mých navykklých zálib, říkal jsem si bláhově. Zatímco se moji známí pustili bez váhání do obchodování či jiných

vznešenějších profesí, já jsem tuto činnost nepokládal za něco horšího, než co provozovali oni: toulat se celé léto po kopcích a trhat lesní plody, jak se kde namanou, a pak s nimi po libosti naložit, tak trochu jako Apollón pastí Admétova stáda. Také jsem snil o tom, že bych mohl sbírat léčivé byliny nebo donášet chvojí těm vesničanům, kteří si rádi připomínali les, nebo je i po fůrách jako seno vozit do města. Ale od té doby jsem poznal, že je prokleté všechno, čeho se dotkne obchod, a kdybyste prodávali třeba i poselství z nebe, kletba obchodu dolehne i na toto počínání.

Protože jsem dával přednost některým věcem před druhými a zvláště si cenil své svobody, protože jsem si dovedl odříkat a přitom se mít docela slušně, zatím se mi ještě nechtělo marnit čas tím, že bych vydělával na drahé koberce nebo jiné bytové ozdoby anebo na delikátní pokrmy či na dům v řeckém nebo v pseudogotickém slohu. Jestliže se najdou takoví, kterým nevadí pít se po těchhle věcech, a vědí, jak jich užívat, když už je sehnali – prosím, ať si poslouží! Jsou i „snaživci“, kteří zřejmě milují práci pro práci samu, anebo snad proto, že je odvádí od horších darebností; těm ovšem nemám v této chvíli co říci. Těm, kdo by nevěděli, co by si počali, kdyby měli ještě víc volného času, než kolik si ho právě teď užívají, bych radil, aby pracovali dvakrát tak usilovně než doposud – aby si vše, co je třeba, odpracovali a vykoupili se tak z roboty. Sám jsem si ověřil, že nádeničina je nejnezávislejší ze všech povolání, zvláště když k obživě stačí pracovat jen třicet čtyřicet dní v roce. Dělníkův den končí se západem slunce – pak se může klidně věnovat své oblíbené činnosti, nezávislé na své práci, kdežto jeho zaměstnavatel si měsíc co měsíc láme hlavu a od samého spekulování si jak je rok dlouhý neodpočine.

Jsem zkrátka přesvědčen, a je v tom nejen víra, ale i zkušenost, že udržovat se při životě na téhle zemi není nijak svízelné, ba naopak zábavné – jestliže ovšem žijeme prostě a moudře; neboť obyčejně prostších národů jsou stále ještě kratochvilnou činností těch méně přirozených. Není nutné, aby

člověk dobýval své živobytí v potu tváře, ledaže se potí snadněji než já.

Jeden z mých známých mládenců, který zdědil nějaké polnosti, mi řekl, že by klidně žil jako já, *kdyby na to měl*. Rozhodně bych na nikom nechtěl, aby přejímal *můj* způsob života; neboť (nehledě k tomu, že dřív než by si jej osvojil, mohl bych si pro sebe vymyslet docela jiný způsob) upřímně si přeji, aby na světě bylo co možná nejvíc rozličných jedinců, a aby se každý poctivě snažil nalézt a sledovat *svůj vlastní* způsob, a ne napodobovat ten otcův či matčin nebo sousedův. Ať mladí staví domy nebo se jí obilí nebo vyplouvají na moře, jen jim nebraňte dělat to, o čem vám říkají, že by rádi dělali. Není to nic víc než jakýsi matematický bod, podle kterého se můžeme orientovat – tak jako námořník nebo uprchlý otrok nespouští oči z Polární hvězdy –, ale je to průvodce, který nám vystačí na celý život. Možná že nedoplujeme do svého přístavu v určený čas, ale zachováme si správný směr.

Co je v tomto případě správné pro jednoho, je nepochybně ještě správnější pro tisíc lidí – ostatně velký dům není relativně k svým rozměrům nákladnější než malý, neboť jej může pokrýt jedna střecha, v základech vystačí s jedním sklepem a jedna zeď může předělit několik bytů. Ale co se mne týká, dávám přednost osamocenému obydlí. Nadto je obvykle výhodnější postavit si celý baráček sám, než někoho přesvědčovat o výhodách společné stěny; a kdyby se vám to nakrásně podařilo, společná přepážka, kdybyste ji chtěli pořídit opravdu levně, by musela být tenká, a z vašeho souseda by se mohl vyvrbit špatný soused, který navíc nebude chtít svůj byt udržovat v pořádku. Jediná mezi lidmi běžně dosažitelná součinnost bývá krajně povrchní a dílčí, a ta troška opravdové součinnosti jako by ani nebyla, neboť je to harmonie, jež nedolehne k sluchu lidí. Je-li v člověku víra, bude kdekoli se stejnou vírou spolupracovat; bez víry bude žít dál jako ostatní lidstvo, ať se druží k jakékoli společnosti. Spolupracovat znamená v tom nejvyšším i v tom nejnižším smyslu slova *vzájemně propojit naše životy*. Nedávno jsem slyšel, že kdosi navrhl dvěma mladým mužům,

aby spolu cestovali po světě, jeden bez peněz – ten aby si na cestu vydělával příležitostnými službami v strážním koši nebo za pluhem – druhý s šekovou knížkou v kapse. Je nabíledni, že by dlouho společníky či spolupracovníky nebyli, neboť jeden z nich by se práce ani nedotkl. Při první vážnější příhodě by se na své dobrodružné pouti rozešli. Především však, jak se mi to jeví, může ten, kdo chce jít sám, vyrazit okamžitě; kdežto ten, kdo zamýšlí cestovat ve dvou, musí čekat, až se ten druhý uráčí, a může trvat hodně dlouho, než se vydají na cestu.

FILANTROPIE

Ale tohle všecko je náramně sobecké, slyšel jsem od některých svých spoluobčanů. Přiznávám, že jsem si až doposud nijak neliboval ve filantropických akcích. Odřekl jsem si ledacos, abych dostál jistým povinnostem, a mimo jiné jsem si odřekl i toto potěšení. Našli se lidé, kteří mě ostopryč přemlouvali, abych se ujal péče o některou místní chudou rodinu; a kdybych neměl nic na práci – neboť d'ábel, jak praví přísloví, lenocha vždycky do něčeho zapřáhne –, byl bych možná zkusil něčím takovým se zabavit. Když jsem si však rozmýšlel v tomto ohledu jim vyhovět a zavázat si jejich Pánbíčka tím, že si vezmu po všech stránkách na starost jistý počet chudých a zajistím jim stejný komfort, jaký dopřávám sám sobě, a dokonce jsem se odhodlal jim to nabídnout, všichni do jednoho volili raději svou dosavadní chudobu. Jestliže se moji spoluobčané a spoluobčanky na tolik způsobů věnují dobru svých bližních, věřím, že mohou postrádat aspoň jednoho člověka, který sleduje jiné a ne tak humánní cíle. K milosrdným skutkům musíte mít nemenší vlohy než k čemukoli jinému. Pokud jde o dobročinnost, je to obor, kde je přemíra povolaných. Ostatně jsem to v něm i poctivě zkoušel, ale s uspokojením, ač se vám to může zdát divné, jsem došel k závěru, že se nesnáší s mou povahou. Záměrně, s jasnou myslí bych se asi sotva mohl vzdát své poněkud podivínské činnosti jen proto, abych konal dobro, jak to na mně společnost požaduje, abych vesmír zachraňoval před zkázou; stejně věřím,

že jen taková neoblomná stálost, leč neskonale větší, drží teď někde náš vesmír nad vodou. Ale nemíním se stavět mezi člověka a jeho přirozené vlohy, a tomu pak, kdo práci, kterou já odmítám, vykonává celým svým srdcem a celou duší a životem, říkám: Vytrvej, i kdyby svět tvé počínání zavrhoval jako něco špatného – jak to bezpochyby učiní!

Zdaleka nechci tvrdit, že můj případ je ojedinělý – mnozí mí čtenáři by se zcela jistě bránili podobně. Ať bych dělal cokoli – neručím za to, že by mě moji sousedé za to chválili –, neváhám říci, že bych se každému, kdo by si mě najal, náramně osvědčil; ale co by to bylo, na to by musel přijít sám zaměstnavatel. Dělán-li v běžném slova smyslu něco *dobrého*, děje se to nepochybně stranou mé vytčené cesty a většinou zcela bezděčně. Lidé v podstatě říkají: Začni tam, kde jsi, a takový, jaký jsi, a nijak zvlášť se přitom nesnaž být platnějším, hled' jen s uváženou laskavostí konat dobro. Kdybych měl vůbec v tomto duchu něco kázat, řekl bych: Pokus se být dobrý. Asi jako slunce, kdyby se zastavilo poté, co roznítilo svou zář do jasnosti měsíce nebo hvězdy šesté velikosti, a putovalo dál jako skřítek Puk a nakukovalo do oken kdejaké chatrče, vábilo ven náměsíčníky, kazilo maso a prosvěťlovalo tmu, místo aby pozvolna zesilovalo svůj něžný, blahodárný žár, až by nabylo takové oslnivosti, že mu žádný smrtelník nemůže pohledět do tváře, a zároveň by po své vlastní dráze obcházel zemi přinášejíc jí dobro, anebo spíš, jak hlásá pravdivější filozofie, aby země kroužila kolem něho a to dobro z něho čerpala. Když chtěl Faethón nějakým blahovolným skutkem prokázat svůj božský původ a směl jediný den řídit otcův slunečný vůz, uchýlil se od vyježděné dráhy a sežehl řady domů v níže položených nebeských ulicích, zpražil zemský povrch, vysušil všechny prameny a dal vzniknout velké Saharské poušti, až ho posléze Jupiter bleskem srazil k zemi, a slunce ze zármutku nad jeho smrtí celý rok nesvítilo.

Neznám ošklivější zápach, než jaký šíří zahnila добрta. Je to lidská, je to božská zdechlina. Kdybych najisto věděl, že k mému domu přichází člověk s vědomým záměrem prokázat mi

dobrodiní, vzal bych nohy na ramena a prchal o život jako před oním suchým, vše spalujícím větrem afrických pouští zvaným samum, který vám prachem zacpe ústa, nos, uši i oči, až se dočista udusíte, protože bych se bál, že bych něco z jeho dobroty pochytil a nějaký její bacil by se mi třeba vloudil do krve. Ne – v takovém případě bych raději snášel zlo přicházející přirozenou cestou. Pro mne není člověk ještě dobrým *člověkem* jen proto, že mě nasytí, když hladovím, nebo mě zahřeje, když mrznu, nebo mě vytáhne z příkopu, kdybych náhodou do nějakého spadl. Našel by se novofundlanský pes, který by si s tím poradil. Filantropie nezahrnuje lásku k bližním v nejširším slova smyslu. Anglický lidumil John Howard byl nepochybně svým způsobem nesmírně laskavý a vzácný člověk a dočkal se i vděku; ale – souzeno relativně – co je *nám* plátno třeba sto takových Howardů, jestliže jejich lidumilnost nepomáhá *nám*, takzvaně dobře situovaným, ve chvíli, kdy pomoc nejvíc zasluhujeme? Nikdy jsem neslyšel o filantropickém shromáždění, na němž by někdo vážně navrhl, aby se něco dobrého udělalo pro mě nebo pro někoho jako já.

Jezuity dočista ohromili ti Indiáni, kteří ještě z hranice, na které byli upalováni, navrhovali svým mučitelům nové metody mučení. A protože bývali povzneseni nad tělesné utrpení, stávalo se, že byli povzneseni i nad jakoukoli útěchu, jakou jim mohli poskytnout misionáři; a přikázání, abyste „činili tak, jakž chcete, aby lidé činili vám“, nedoléhalo příliš přesvědčivě k sluchu těch, kterým zřejmě nezáleželo na tom, jak jim lidé činí, a kteří zcela po svém milovali své nepřátele a bezmála ochotně jim odpouštěli vše, co na nich páchali.

Měj vždy na paměti, abys chudým poskytoval takovou pomoc, jakou nejvíc potřebují, i když je tvůj příklad zdaleka nespasí. Dáváš-li peníze, vydej s nimi i něco ze sebe, a ne abys jim je pouze předhazoval. Někdy se dopouštíme prapodivných omylů. Často takový chudák netrpí ani tak zimou a hladem – je spíš jen špinavý, otrhaný a otupělý. Ale do jisté míry si v tom i libuje, nepocituje to jen jako svůj nešťastný úděl. Když mu dáte peníze, patrně si za ně koupí další hadry. Bývalo mi líto

nemotorných irských nádeníků, kteří na rybníce sekali led v takových nuzných, rozedraných svršcích, zatímco jsem se já v poněkud úhlednějším, módnějším úboru třásl zimou. Ale pak se jeden z nich, když za třeskutého mrazu sklouzl do vody, přišel ke mně ohřát, a než se dostal až na kůži, stáhl ze sebe troje kalhoty a dva páry punčoch, to všechno sice značně špinavé a rozdrbané, ale stejně si mohl dovolit odmítnout svrchní šatstvo, které jsem mu nabídl – vždyť měl tolik ošacení spodního! Ta koupel byla přesně to, co potřeboval. Potom jsem se začal litovat a napadlo mě, že by bylo větší dobrodiní, kdyby mě někdo obdaroval třeba flanelovou košilí, než jeho celým skladem levné konfekce. Člověk oseká tisíc větví zla, než udeří na jeho kořen, a možná že ten, kdo vynakládá nejvíc času i peněz na chudobné, přispívá svým způsobem života nejvíc k té mizérii, kterou se marně snaží zmírnit. Je to zbožný otrokář, který zisk vyždímaný z každého desátého otroka věnuje na to, aby ostatní nemuseli v neděli pracovat. Někteří projevují laskavost k nuzným tak, že je zaměstnávají v kuchyni. Nebyli by laskavější, kdyby se tam zaměstnávali sami? Vychloubáte se, že desátý díl svých příjmů odevzdáváte na dobročinné účely; snad byste měli odevzdávat spíš těch devět desetin, a už o tom nemluvit. Společnost takhle získává zpět jen desátý díl majetku. Dá se to přisoudit šlechetnosti toho, kdo je jeho vlastníkem, anebo laxnosti soudních úředníků?

Filantropie je bezmála jediná ctnost, kterou lidstvo náležitě oceňuje, ba dokonce ji přeceňuje. Totiž naše sobectví ji přeceňuje. Jistý statný chudý muž mi jednoho slunečného dne vychvaloval kteréhosi concordského spoluobčana za to, jak je prý hodný k chudým – myslel tím sebe. Hodných strýčků a tetiček si lidské pokolení váží víc než svých pravých duchovních otců a matek. Slyšel jsem kdysi jednoho důstojného pána, muže vzdělaného a velice inteligentního, přednášet o Anglii; když vyjmenoval její vědecké, literární a politické celebrity, jako je Shakespeare, Bacon, Cromwell, Milton, Newton a jiní, stočil řeč na její křesťanské hrdiny, které – jak to vyžadovalo jeho povolání – vynášel vysoko nad

všechny ostatní jako velikány všech velikánů. Byli to Penn, Howard a paní Fryová. Kdo by necítil, jak je to mylné a pokrytecké? Nebyli to přece nejlepší muži a ženy Anglie – snad jen její nejlepší filantropové.

Nemíním cokoli ubírat z chvály, kterou si filantropie zaslouží, žádám však toliko spravedlivé uznání pro všechny, kteří svými životy a prací přinášejí požehnání lidstvu. Necením si u člověka v prvé řadě jeho přímosti a blahovůle – ty jsou, abych tak řekl, jeho stvolem a listy. Z rostlin, jejichž zeleň povadne, děláme bylinkové čaje pro nemocné; jejich užitek je tedy skromný a slouží ponejvíce mastičkářům. Chci od člověka jeho květ a plod, aby z něho ke mně zavanulo trochu vůně, a něco z jeho zralosti aby okořenilo naše vztahy. Jeho dobrota nesmí být jen nedokončeným, chvilkovým gestem, musí být něčím, co ho stále přerůstá, co ho vlastně nic nestojí, čeho si ani není vědom. Toto, jak praví Petr ve své Epištole, je ona láska, jež přikryje množství hříchů. Filantrop příliš často zahlcuje lidstvo jakýmsi ovzduším vzpomínek na své vlastní přetřpěné žaly a říká tomu soucítění. Měli bychom rozdávat svou srdnatost a ne své zoufalství, své zdraví a pohodu a ne své neduhy, a dbát na to, abychom jimi nikoho nenakazili. Z jakých jižních planin doléhá k nám hlas nářků? Pod kterou rovnoběžkou sídlí pohané, kterým bychom měli přinést světlo? Kdo je ten nezkrotný surovec, kterého bychom měli spasit? Jakmile člověk jen trochu ochoří, takže mu všechno jak náleží nefunguje, když ho dokonce rozbolí břicho – neboť tam právě sídlí soucit –, okamžitě začne reformovat svět. Protože je sám jakýmsi mikrokosmem, objeví – a je to neklamný a čistě jeho vlastní objev –, že celý svět pojídá nezralá jablka. V jeho očích je vlastně sama zeměkoule ohromným nezralým jablkem, které – hrůza pomyslet – mohou lidské děti okusovat dříve, než dozraje; a jeho krutá filantropie vyhledá okamžitě Eskymáky a Patagonce a sevře v náručí lidnaté indické a čínské vesnice; a tak po několika málo letech filantropické činnosti, již zatím vyšší mocnosti využívaly nepochybně k svým vlastním záměrům, se ze svého nechutenství vyléčí, zeměkoule se na

jedné nebo na obou svých tvářích mírně začervená, jako kdyby pomalu už dozrávala, a život ztrácí svou drsnost a žije se opět sladčeji a zdravěji. Nikdy se mi ani ve snu nezjevila větší obludnost, než jakou jsem kdy spáchal já. Nikdy jsem nepoznal a nikdy nepoznám člověka horšího, než jsem sám.

Co tolik skličuje takového reformátora, není podle mne jeho soucit s bližními v nouzi, nýbrž – třebaš by byl svatosvatým dítkem božím – jeho soukromý neduh. Stačí, aby se mu ulevilo, aby ho oblažilo jaro, ranní slunko vysvitlo nad jeho ložem – a bez skrupulí opustí své šlechtné druhy. Že nebrojím proti žvýkání tabáku, omlouvám tím, že jsem tabák nikdy nežvýkal; je to pokuta, kterou musí platit polepšení žvýkači; nažvýkal jsem se ostatně spousty nesmyslů, proti kterým bych mohl brojit. Necháš-li se někdy vlákat do nějakého takového filantropického spolku, ať levice tvá neví, co činí pravice, neboť o tvé almužně věru vědět nemusí. Zachraň tonoucího a vandruj dál. Nijak nepospíchej a pusť se do nějaké povznášivé práce.

Naše mravy pokazilo obcování se svatými. Naše hymnáře jsou prozvučeny tolika melodickými božími kletbami a přísliby, že je budeme snášet patrně navěky. Řekl bych, že i proroci a různí vykupitelé spíš jen konej šili obavy člověka, než aby posilovali jeho naděje. Nikde ani zmínka o prostém a nepotlačitelném pocitu uspokojení z daru života, nikde chvála boží hodná paměti. Cokoli zdravého a zdárného, ať by to bylo zdánlivě jakkoli odlehlé a nepřístupné, mne vždycky povzbudí; cokoli chorobného a zmařeného mne rmoutí a skličuje, ať by to s bůhvíjakou účastí promlouvalo ke mně anebo já s tím soucítil. Chceme-li tedy opravdu ozdravit lidstvo pravými indiánskými, botanickými, magnetickými či přírodními prostředky, budme především sami tak prostí a zdraví jako příroda, rozežněme mraky, které visí nad našimi čely a vpusťme trochu života do svých pórů. Nechtěj být už opatrovníkem chudých, ale snaž se být jedním z těch vzácných na tomto světě.

Toto jsem četl v knize Gulistán řečené též Růžový sad, kterou sepsal perský básník Sa'dí Mušarrif ibn Nuslih: „Zeptali se mudrce takto: Z mnoha proslulých stromů, které Nejvyšší Stvořitel učinil vznosnými a stinnými, nejmenuje se žádný azad neboli svobodný vyjma cypřiše, který nenese žádné plody; jaké je v tom tajemství? I odpověděl: Každý má svůj příslušný plod a také ustanovený čas, za jehož trvání je svěží a kvete, a po jeho uplynutí usychá a vadne; ani jednomu ani druhému údobí není cypřiš vystaven, daří se mu stále; a právě tohoto druhu jsou stromy azad neboli božsky nezávislí. Neupínej své srdce k tomu, co pomíjí; neboť Didžlat neboli Tigris bude stále protékat Bagdádem, i poté, až rod kalifů vyhyne: má-li tvá ruka dostatek, buď štědrý jako datlovník; nemá-li však, co by rozdala, buď azadem neboli svobodným člověkem jako cypřiš.“

ZPUPNOST NUZOTY

Žádáš si příliš, nuzný žebráku,
když domáháš se místa na nebi
za to, že chatrč tvá či snad jen sud
v malátném slunci, v šeré mokřině
ctnost jakous živí línou, nerudnou
ubohým plevem – leč ruka tvá
rve zatím z mysli nejlidštější cit,
jenž dává vykvést květům pravé ctnosti,
přírodu pustoší, ztupuje smysly
a jako Gorgona živoucí lidi
mění v kameny. Nech si svou nudu
nucené střídmosti, zvrácenou tupost,
jíž cizí je ať radost nebo žal,
nech si tu lživě roznícenou srdnatost,
jež trpně staví sebe nad činy.
Ten nízký pronárod ctí prostřednost –
ta nejvíc hoví duši otrocké.
Však nám jsou vhod jen ctnosti takové,
co nezměrně si cení troufalost,
šlechetné skutky, vznosnost královskou,
vidoucí moudrost, velkomyslnost
až marnivou a onen heroismus,
jejž starověk nám pojmenoval vzory:
Héráklés, Achilleus, Théseus.
A ty se vrať zas do své hnusné kobky!
Až jednou vzhlédneš k jasné obloze,
jen uvaž, kdo ti nesmrtelní byli!

Kde jsem žil a pro co jsem žil

Jsou určitá údobí v našem životě, kdy s oblibou uvažujeme o kdejakém místě, kde by případně mohl stát náš dům. Tak se stalo, že jsem všemi směry prozkoumával krajinu v okruhu dvanácti mil od svého bydliště. Ve svých představách jsem postupně skupoval všechny farmy, neboť všechny byly na prodej a já jsem znal jejich cenu, zbrouzdal jsem pozemky každého farmáře, ochutnával jeho planá jablka, bavil se s ním o zemědělství, kupoval jeho farmu za cenu, kterou sám udal, za jakoukoliv cenu, v duchu ji zatěžoval hypotékou, dokonce jsem i nadsazoval cenu, bral jsem cokoli kromě úpisu – dal jsem víc na jeho slovo než na kus papíru, neboť strašně rád mluvím –, jeho hospodářství a doufám tak trochu i jeho samého jsem vzdělával, a když jsem se toho dosti nabažil, vytratil jsem se ponechav všechno jeho další péči. Tato zkušenost mi u mých přátel zjedнала pověst jakéhosi realitního zprostředkovatele. Kdekoliv jsem usedl, tam jsem rovnou mohl žít, a krajina kolem mne se začala kruhovitě rozprostírat. Co jiného je dům než *sedes* – sedátko? Nejlépe venkovské sedátko. Objevil jsem tu a tam vhodnou parcelu, která by nemusela tak brzy stoupnout v ceně, ale která by podle některých byla asi příliš daleko od vesnice, kdežto podle mého soudu by vesnice byla příliš daleko od ní. No dobrá, tady bych mohl žít, řekl jsem si, a taky jsem tu za hodinu prožil letní i zimní čas: představil jsem si, jak by mi roky ubíhaly, jak bych přetloukl zimu a viděl přicházet jaro. Ať si budoucí obyvatelé téhle končiny postaví

dům kdekoli, ujišťuji je, že jsem je předešel. Stačilo mi odpůldne, abych si rozvrhl, kde bude sad, kde remízka, kde pastvina, a určil, které pěkné duby a sosny nechám stát přímo přede dveřmi a odkud na každý ten sakulentský strom bude nejkrásnější podívaná; ale pak jsem všechno nechal ležet tak, jak to bylo, třeba i ladem, neboť člověk je tím bohatší, čím víc je věcí, kvůli kterým si nemusí dělat hlavu.

Svou představivostí jsem se dal unést tak daleko, že jsem získal předkupní právo na několik farem – nic jiného než předkupní právo jsem ovšem nechtěl –, ale skutečnou držbou jsem si nikdy prsty nespálil. Nejblíže ke skutečné držbě jsem se dostal, když jsem kupoval usedlost Hollowell a začal třídit zásoby semen a sehnal si materiál, z kterého bych si stloukl kolečko, na němž bych to všecko přivázel nebo odvázel; ale než mi majitel stvrdil prodej písemné, jeho žena – každý muž má takovou ženu – si to rozmyslela, a že prý si farmu nechají, a tak mi nabídl deset dolarů, když od koupí odstoupím. Tedy já – mám-li se přiznat – jsem měl v kapse všeho všudy deset centů a bylo nad mé počtářské schopnosti sesumírovat, zda jsem vlastníkem deseti centů nebo farmy nebo deseti dolarů nebo toho všeho dohromady. Nicméně jsem mu těch deset dolarů nechal a farmu taky, beztak jsem zašel až příliš daleko, anebo – jak už jsem velkorysý – jsem mu farmu prodal právě za tolik, kolik jsem za ni dal, a protože to nebyl žádný boháč, daroval jsem mu deset dolarů a ještě mi zbylo mých deset centů a k tomu semena a materiál na kolečko. Takže jsem byl vlastně boháč, aniž to jakkoli odnesla má chudoba. Ale krajinu jsem si ponechal a od té doby jsem si z ní rok co rok bez kolečka odvázel, co urodila. Co se krajin týká –

„jsem vládcem všeho, co *změřím* pohledem
a právo to mi nikdo upřít nemůže.“

Nejednou jsem pozoroval, jak básník opouští farmu poté, co se potěšil vším, co na ní našel nejhodnotnějšího, zatímco nerudný farmář si myslel, že to bylo jen pár planých jablek,

které si tam utrhl. A vidíte, hospodář se celá léta nic nedovtípí, přestože básník sevřel zatím jeho farmu do té nejnádhernější neviditelné ohrady, totiž do veršů, krásně ji tam vtěsnal, vše, co se dalo, podojil, mléko odstředil, slízal všecku smetanu a farmáři nechal jen mléko sbírané.

Na hollowellské usedlosti mne nejsilněji přitahovalo následující: byla to úplná samota, ležící asi dvě míle od vesnice a půl míle od nejbližšího souseda, a od silnice ji oddělovalo široké pole; obtékal ji potok, který ji podle mínění majitele svými výpary ochraňoval před jarními mrazíky, ačkoli to mi bylo celkem jedno; stavení a stáje, obojí šedé barvy, vypadaly na spadnutí a s pobořenými ploty svědčily o tom, že mezi mým příchodem a pobytem posledního uživatele uplynulo mnoho vody; vykotlané, lišejníkem obrostlé a králíky ohryzané jabloně mi naznačovaly, jaká verbež se zdržuje nablízku; ale především mě k ní poutala vzpomínka z dávných dob, kdy jsem si vyjížděl nahoru po řece a stavení se skrývalo kdesi za hustým hájem červených javorů, jimiž se ke mně nesl štěkot domácího psa. Hleděl jsem koupit uspíšit, ještě než majitel odvalí některé kameny, než zporáží vykotlané jabloně a vytrhá pár mladých břízek, jež vyrazily na louce, zkrátka než provede další své vylepšovací zásahy. V naději, že tyto přednosti výhodně využiji, byl jsem ochoten ujmout se hospodaření, vzít jako Atlas svět na svá bedra – jakživ jsem neslyšel, jak se mu za to odměnili – a pustit se do toho bez jakékoli jiné pohnutky či záminky, než abych za farmu mohl zaplatit, a pak, až mi bude patřit, se z ní v klidu a míru radovat; neboť jsem celý ten čas věděl, že se mi na ní všecko podle mého gusta bohatě urodí, jen když dokáži neplést se jí do toho. Jenže zvrtilo se to tak, jak jsem pověděl.

Pokud jde o mé hospodaření ve velkém (vždycky jsem obdělával jen zahradu), mohu říci jen tolik, že jsem měl semena přichystána k setí. Mnozí se domnívají, že čím jsou semena starší, tím jsou lepší. Nepochybuji o tom, že čas už rozliší, co je dobré a co špatné; a až jednou zaseji, že pravděpodobně nebudu zklamán. Ale rád bych řekl svým

bližním jednou provždy: Pokud jen můžete, žijte volně, neupoutáni k ničemu! Je v tom jen malý rozdíl být upoután k farmě nebo k mřížím okresního vězení.

Starý Cato, v jehož díle „De re rustica“ nacházím nemenší poučení než v novější literatuře o zemědělství, říká: „Máš-li v úmyslu pořídit si hospodářství, dobře si vše rozvaž a nekupuj dychtivě, nelituj námahy a dobře si je prohlédni, a nemysli, že stačí jednou je obejít. Čím častěji tam zajdeš, tím víc tě potěší, bude-li hospodářství dobré.“ Myslím, že nebudu kupovat dychtivě, a že budu obcházet kolem dokola, dokud budu naživu, a nejvíc mě nakonec potěší, až mě na mé farmě pochovají.

A nyní se budu zabývat dalším pokusem tohoto druhu, který vyličím poněkud zevrubněji; a bude příhodnější, když zkušenost dvou roků vtěsnám do jednoho. Jak už jsem řekl, nemíním psát ódu na sklíčenost, naopak chystám se bujaře naparovat jako kokrháč stojící ráno na hradě, třeba jen proto, abych zburcoval své sousedy.

Když jsem se napevno usadil v lese, totiž když jsem tam začal pobývat nejen za dne, ale i v noci, což se stalo náhodou v Den nezávislosti, tedy čtvrtého července 1845, můj dům ještě nebyl zařízen na zimu, byl pouhým úkrytem před deštěm, nebyl omítnutý a neměl ještě komín, ve stěnách z hrubých, zvětralých prken byly široké spáry, takže tam v noci dost fičelo. Rovné, bílé, otesané podpory a čerstvě ohoblované dveře a okenní rámy dodávaly stavbě čistý a svěží vzhled, obzvlášť ráno, kdy dřevo bylo nasyceno rosou – až jsem si představoval, že do poledne z něho vyprýstí trochu sladké smůly. V mé obraznosti si po celý den víceméně udržela tuto jitrní tvářnost, připomínajíc mi jistý dům na kopci, který jsem vloni navštívil. Tady to byla vzdušná, neomítnutá chýše, jako stvořená k spočinutí pro nějakého boha na cestách anebo pro bohyni, jež by tu mohla rozprostřít své roucho. Tytéž větry, jež vanuly nad mým obydlím, táhly i nad hřebeny hor a přinášely s

sebou záchvěvy tónů anebo jen nebeské fragmenty pozemské hudby. Ranní vítr bez ustání vane, báseň stvoření nemá konce, ale je málo uší, které ji slyší. Olymp je všude mimozemská končina.

Jediným domem, který jsem kdy vlastnil, nepočítám-li člun, byl stan, s nímž jsem někdy v létě vyjížděl na výlety, a ten mám dosud sbalený na půdě; avšak člun, když několikrát vystřídal majitele, odplul kamsi po proudu času. S tímto bytelnějším přístřeším nad hlavou jsem přece jen trochu pokročil v úsilí na tomhle světě se usadit. Tato kostra srubu, tak lehce přioděná, byla čímisi, co kolem mne krystalizovalo, co zpětně působilo na svého stavitele. Budil ve mně dojem náčrtu nějakého obrazu. Nemusel jsem vycházet ven, abych se nadýchal vzduchu, neboť ovzduší uvnitř neztrácelo nic z jeho svěžesti. Nesedával jsem ani tak mezi čtyřmi stěnami, jak se říká, ale spíš jen za jednou tenkou stěnou, a to i za nejdeštivějšího počasí. „Příbytek bez ptáků je jako pokrm bez koření,“ dočítám se ve spise Harivansa. Takový můj příbytek nebyl, neboť jsem se zčistajasna stal sousedem ptáků; ne že bych nějakého uvěznil, ale sám jsem se vsadil do klece v jejich blízkosti. Nejen že jsem měl blíž k některým z těch, co obvykle navštěvují zahrady a sady, ale i k těm divočejším a průraznějším lesním pěvcům, kteří nikdy nebo jen vzácně vyzpěvují vesničanům své serenády, jako je třeba americký drozd nebo Wilsonův skalník, tangara sedmibarvá, polní vrabec, lelek a mnoho dalších.

Usídlil jsem se na břehu nevelikého rybníka asi půldruhé míle od Concordu a o něco výš než sama obec, uprostřed hlubokého lesa mezi tímto městečkem a Lincolnem a asi dvě míle na jih od našeho jediného pole, jež se proslavilo, totiž jako Concordské bitevní pole; ale místo bylo tak zapadlé v lesích, že protější břeh, jen půl míle odtud, také zalesněný, byl mým nejvzdálenějším obzorem. Kdykoli jsem první týden vyhlédl na rybník, budil ve mně dojem jakéhosi plesa položeného vysoko na úbočí hory, jehož dno značně převyšuje hladinu jiných jezer, a když pak vyšlo slunce, pozoroval jsem, jak odhazuje

svůj noční mlžný šat, a jak se tu a tam pozvolna odhaluje jeho měkce zčeřený či hladce zrcadlený povrch, zatímco mlhy se jako duchové pokradmu všemi směry rozptylují do lesů, jako kdyby se rozcházely z nějakého tajného nočního shromáždění. Ba i rosa jako by utkvívala na stromech po ránu déle, než jak tomu bývá na horských srázích.

Toto jezírko jsem jako dobrého souseda obzvlášť oceňoval v přestávkách mezi mírnými lijavci srpnových bouřek, kdy se vzduch i voda zcela utišily, ale obloha byla zatažená, kdy pokročilé odpoledne mělo už průzračnou náladu večera a kdesi nablízku prozpěvoval drozd a bylo ho slyšet od břehu ke břehu. Hladina jezera, jako je to moje, nebývá nikdy tak klidná jako v tomto čase; a protože pročištěná vrstva vzduchu nad ním je mělká a ztemnělá mraky, mění se voda zalitá světlem a plná odlesků v jakési nižší a o to obsažnější nebe. Z vrcholku blízké hůrky, kde nedávno vykáceli les, otvírala se přes rybník průrvou mezi kopci půvabná vyhlídka jižním směrem. Protilehlé stráně svažující se k sobě a sahající k samému břehu budily zdání, že odtamtud lesnatým úvalem proudí potok, ale nic takového tam nebylo. Takto jsem mezi blízkými zelenými vrchy a přes ně vzhlížel k jiným vzdáleným a vyšším na obzoru, lehce zbarveným domodra. A dokonce, když jsem si stoupl na špičky, mohl jsem zahlédnout temena ještě modřejších a vzdálenějších horských hřebenů na severozápadě, ony právě modrojasné mince ražené přímo v nebeské mincovně, i kousek Concordu. Avšak jinými směry jsem ani z tohoto místa nikam nedohlédl přes lesy, které mě obklopovaly. Je dobře mít nablízku nějakou vodu – osvěžuje a zavlažuje půdu. I sebemenší studánka má něco do sebe: když se do ní zadíváte, vytane vám, že země není kontinent, nýbrž říše ostrovní. Je to stejně důležité jako to, že se v ní máslo udrží čerstvé. Když jsem se z tohoto vršku zahleděl přes rybník k sudburským loukám, které se mi za velké vody v tom vykypělém údolí zdály zřejmě vlivem vzdušného přeludu jaksi vyvýšené, podobně jako peníz v umyvadle, všechna země za rybníkem vypadala jako tenká kůrka odříznutá a zaplavená i

touto malou plochou dotíravé vody, a mě napadlo, že to, na čem přebývám, je jen kus *souše*.

Třebaže vyhlídka od mých dveří byla ještě omezenější, neměl jsem ani trochu pocit sevřenosti či stísněnosti. Bylo tu dost a dost pastvy pro mou fantazii. Nízká, doubím porostlá planina, za níž se zvedal protějšší břeh, se táhla až někam k prériím Západu a stepím tatarským, poskytujícím široký prostor pro všechny toulavé lidské rody. „Jediní šťastní tvorové na tomto světě jsou ti, kteří se mohou volně radovat z nekonečného obzoru,“ pravil Damodara (známý též jako Kršna), když jeho stáda potřebovala nové a rozsáhlejší pastviny.

Nastala proměna místa i času, a já jsem se octl blíže těm končinám vesmíru a těm epochám dějin, které mě nejvíc přitahovaly. Místo, kde jsem žil, bylo tak vzdálené od všeho jako ony nesčetné sféry, jež noc co noc obhlížejí astronomové. Rádi si představujeme vzácná a utěšená místa v nějakém odlehlém a ještě blaženějším koutku kosmické soustavy, snad za souhvězdím Kasiopeje, daleko od všeho hluku a zmatku. Náhle jsem si uvědomil, že se můj dům nalézá vlastně v právě takovém opuštěném, ale věčně obnovovaném, ničím neposkvrněném koutku vesmíru. Kdykoli se mi zamlulo usídlit se v těchto končinách někde poblíž Plejád či Hyad, nedaleko Aldebaranu nebo Altairu, pak jsem tam skutečně byl, anebo ve stejné odloučenosti od života, který jsem nechal za sebou, titěrný, vysílající stejně tenounký blikotavý paprsek k nejbližšímu sousedovi, který jej může zahlédnout jen za bezměsíčné noci. V takové končině veškerenstva jsem rozbil svůj stan:

„Žil jeden pastýř vysoko,
též myšlenky měl velebné –
jak hory, kde své stádečko
pás’ každíčkého dne.“

Co bychom si asi pomysleli o životě ovčáka, kdyby jeho stádo stoupalo stále k vyšším pastvinám, než kde jsou jeho myšlenky?

Každé jitro mě jásavě vybízelo k životu stejně prostému, a mohu říci i nevinnému, jako je příroda sama. Uctíval jsem Auroru tak upřímně jako Řekové. Vstával jsem brzy a koupal se v rybníku; byl to náboženský úkon a patřil k tomu nejlepšímu, co jsem dělal. Tvrdí se, že na vaně císaře Čing-thanga byl vyryt nápis tohoto znění: „Obnovuj se cele den co den; číň tak znovu a znovu a navždy znovu.“ Tomu dobře rozumím. Jitro zpřítomňuje dávné hrdinské časy. Slabounký bzukot komára podnikajícího v časném rozbřesku svůj neviditelný a nepředstavitelný okružní let mým obydlím, když jsem nechal otevřené dveře a okna, mě vzrušil právě tak, jako kdyby to byla polnice vytrubující dávnou slávu. Byl to Homérův žalozpěv; sama Iliada a Odyssea se nesly vzduchem, vyzpěvující svůj hněv a bloudění. Bylo v tom zvuku cosi kosmického: nepřestajné vyhlašování – dokud je něco neumlčí – nepoddajné síly a plodnosti světa. Jitro, které se z celého dne nejsilněji vtiskává do paměti, je hodinou probuzení. Tehdy býváme nejméně ospalí a aspoň na hodinu v nás procítá část naší bytosti, která jinak dnem i nocí podřimuje. Sotva můžeme něco očekávat ode dne, máme-li tomu říkat den, do něhož nás neprobudí náš strážný duch, ale mechanické šťouchance nějakého sluhy, kdy nás nezburcuje naše vlastní obnovená mohoucnost a vnitřní podněty, doprovázené nikoli továrním zvoncem, ale chvějivými tóny nebeské hudby a libou vůní prosycující vzduch – k vyššímu životu, než byl ten, z něhož jsme se pohroužili do spánku; a tak tma přináší své ovoce a je, jak se ukáže, právě tak dobrá jako světlo. Ten, kdo nevěří, že každý den obsahuje i časnější, posvátnější, zářivě jítňní a dosud jím neznesvěcenou hodinu, zříká se života a klesá níž a níž po temnící se cestě. Poté, co smyslové vjemy částečně pominou, duše člověka či spíše její ústrojí načerpávají denně nové síly a jeho duch znovu zkouší, zda je schopen vznešeného života. Všechny významné události, trůfám si říci, se odehrávají

ráno, v ranním ovzduší. Ve védách čteme: „Veškeré duševní schopnosti se probouzejí ráno.“ Poezie a výtvarná díla a vůbec nejkrásnější a nejpozoruhodnější lidské počiny se rodí z takové chvíle. Všichni básníci a hrdinové jsou dětmi Aurory, a podobně jako socha Memnónova se melodicky rozezvučí, jakmile se jich dotkne první sluneční paprsek. Pro toho, jehož svižné, čínorodé myšlenky udržují krok se sluncem, je den nepřetržitým jitem. Nesejde na tom, kolik ukazují hodiny, jak si právě počínají a pracují lidé. Pro mne je ráno, když jsem vzhůru a když ve mně svítá. Mravní obroda začíná v okamžiku, kdy se pokusíme setrást spánek. Čemu jinému než stále dřímotě si lidé mohou přičíst tak ubohou bilanci své celodenní činnosti? Tak špatní počtáři přece nejsou! Kdyby je nepřemáhala ospalost, něco by jistě dokázali. Milióny lidí jsou natolik probuzení, aby mohli tělesně pracovat; ale jen jeden z miliónů je natolik probuzen, aby mohl účinně uplatnit svou inteligenci a jen jeden ze stovky miliónů je schopen básnického či božskou jiskrou prodchnutého života. Být probuzený znamená být naživu. Ještě jsem se nesetkal s člověkem, který by byl úplně probuzený. Jak bych se mu mohl podívat do očí?

Musíme se učit znovu a znovu probouzet a setrvávat v bdělém stavu nikoli pomocí mechanických prostředků, ale nekonečným očekáváním úsvitu, které nás neopouští ani v nejhlubším spánku. Neznám nic povzbudivějšího, než je nepopíratelná lidská způsobilost povznést svůj život vědomým úsilím. Je pěkné, když někdo umí namalovat obraz nebo vytesat sochu a zkrášlovat tak věci kolem nás; ale je mnohem úchvatnější vytesat a vymalovat samotný prostor či ovzduší, skrze něž hledíme na svět, a to v mravním smyslu dokážeme. Přičinit se o to, aby náš den byl hodnotný, to je věru veliké umění. Každý člověk je povinován vytvořit si i v maličkostech takový život, aby obstál v hodině jeho nejnáročnějšího kritického soudu. Kdybychom odmítli či spíše vyčerpali všechny ty bezcenné informace, jichž se nám dostává od jiných, tajemné znamení z výšin nám dá jistě zřetelně na srozuměnou, jak se to dá provést.

Odešel jsem do lesů, protože jsem chtěl žít uvědoměle, postavit se čelem k základním skutečnostem života, a vyzkoumat, zda bych se mohl naučit to, čemu mě život má učit, a ne abych teprve až budu umírat, seznal, že jsem vůbec nežil. Nechtěl jsem prožívat něco, co není život – vždyť žít je tak nádherné! A také jsem nechtěl trpně se odevzdávat osudu, ledaže by to bylo naprosto nezbytné. Chtěl jsem se co nejhlouběji ponořit do života, vysát jej až k samé jeho dřeni, žít chlapsky a spartánsky, abych dokázal odmrstit všechno, co není životem, pokosit až docela při zemi široký řad, zahnat život do úzkých a omezit jej na nejnutnější míru, a kdyby se ukázal ubohý, nu, pak jeho skutečnou ubohost beze zbytku pochopit a vyjevit ji světu; anebo, bude-li vznešený, sám na sobě jej zakusit a být schopen podat o něm pravdivé svědectví na své nejbližší výpravě mezi lidmi. Neboť, jak zjišťuji, lidé jsou většinou v divných rozpacích, pokud jde o život, nejsou si jisti, zda je dílem ďábovým nebo božím, a *poněkud ukvapeně* usoudili, že stěžejním cílem člověka na zemi je „věčně Boha velebiti a z něho se těšiti“.

Stále ještě žijeme uboze, jako mravenci; ačkoli podle jedné báje jsme už před dávnými časy byli proměněni v lidské tvory; máme-li se držet Homéra, zápasíme jako pygmejové s jeřáby; omyl stíhá omyl, záplatujeme záplatami a za svou nejlepší ctnost se odškodňujeme nějakou zbytečnou a nesmyslnou ohavností. Náš život se po kousíčkách rozpadá. Poctivec sotva potřebuje víc než svých deset prstů, aby se čehokoliv dopočítal, v nejhorším si může vzít na pomoc prsty u nohou, zbytek už nějak odhadne. Prostotu, prostotu, prostotu! Říkám ti: dej si záležet na dvou nebo třech věcech, neber si jich na starost sto nebo tisíc, místo miliónu počítej s půltuctem a účty si veď na nehtu svého palce! Uprostřed tohoto rozčrečeného moře civilizovaného života je tolik mraků, bouří, zrádných písčín a tisíce nástrah, na které je třeba pamatovat, že člověk, nemá-li ztroskotat, utonout nebo ani nedoplout do přístavu, musí žít jen podle přibližných odhadů, a ten, kdo uspěje, je nepochybně skvělým počtářem. Zjednodušuj, zjednodušuj! Místo třikrát

denně, zkus jíst podle možností jen jednou; spokoj se s pěti různými jídly místo se stovkou; a v tomto poměru omez i všechno další. Náš život se podobá Německému spolku, který se skládá z drobných státečků s věčně se měnícími hranicemi, takže ani Němec vám nepoví, s čím jeho země zrovna sousedí. Stát sám se všemi tak zvanými zásadními vymoženostmi, které jsou mimochodem všechny jen podružné a povrchní, je právě takový neohrabaný, přebujelý organismus, přecpaný krámy, lapený do vlastních osidel, zruinovaný přepychem a nerozvážnými výdaji, mizernými rozpočty a nedůstojným cílem, jako milióny domácností v zemi; a jediným lékem pro jedno i pro druhé je nesmlouvavá šetrnost, strohá a víc než spartánská prostota života a jeho vyšší směřování. Žije se příliš rychle. Lidé se domnívají, že je naprosto nezbytné, aby společenství zvané stát obchodovalo, vyváželo led, dohovořovalo se telegrafem a jezdil rychlostí třiceti mil za hodinu, aniž by to všechno samozřejmě dělali nebo nedělali sami; ale máme-li žít jako paviáni nebo jako lidé, na tom jim zřejmě už tolik nezáleží. Jestliže neztesáme pražce a nevytavíme kolejnice a dny i noci nestrávím a prací, ale místo toho si trochu pospravíme a vylepšíme své životy, kdo nám postaví železnice? A když se nepostaví železnice, jak se včas dopravíme do nebe? Ale když zůstaneme doma a budeme si hledět svého, kdo bude stát o železnice? My nejezdíme po dráze, ona jezdí po nás. Uvažovali jste někdy o tom, co jsou to ty pražce – někde jim přezdívali „spáči“ –, na nichž spočívají kolejnice? Každý z nich je člověk – nějaký Ir nebo třeba Yankee. Na ně se kladou koleje, pak se zasypou pískem a vagóny přes ně hladce přejíždějí. Jsou to tvrdí spáči, věřte mi. A po několika málo letech se položí nová várka a zas se po ní jezdí; takže zatímco někomu dělá potěšení vozit se po kolejích, jiní mají tu smůlu, že se jezdí po nich. A když náhodou přejedou náměsíčného chodce, tedy nadpočetného spáče v nesprávné poloze, a probudí ho, zastaví okamžitě vlak a strhnou kvůli němu ohromný povyk, jako kdyby to bylo něco výjimečného. S povděkem jsem se dozvěděl, že podél trati je

každých pět mil četa dělníků, kteří se starají o tyto spáče, aby hezky rovně a spořádaně leželi ve svých lůžkách, neboť v tom vidím znamení, že jednoho dne třeba zase vstanou.

Proč jen žijeme v takovém shonu, proč maříme své životy? Jsme odhodláni padnout hladu dřív, než vůbec dostaneme hlad. Podle kteréši průpovídky jeden steh v pravý čas ušetří člověku devět stehů, a tak dnes udělá raději tisíc stehů, aby si jich zítra devět ušetřil. Pokud jde o *práci*, na žádné nám vlastně nezáleží. Třeštíme, jako bychom byli postiženi tancem svatého Víta. Kdybych jen maličko zatahal za provaz zvonu farního kostela, ne moc, jen jako na poplach, že někde hoří, sotva by se na nějaké farmě v okolí Concordu našel muž – a troufám si říci i chlapec nebo žena –, který, ač si ráno ještě tolikrát naříkal, jak je zavalen všelijakou prací, by se vším nepraštil a nerozběhl se za tím klinkáním; ani ne tak proto, aby zachránil majetek před plameny, ale – budiž to pravdě přiznáno – mnohem spíš proto, aby se podíval, jak to všechno hoří, když už to hoří, a my, toť se ví, máme čisté svědomí, že jsme to nepodpálili –, anebo aby viděl, jak se to hasí, a třeba přitom i pomohl, kdyby se to odbývalo jak se sluší a patří; ano, i kdyby to byl přímo farní kostel. Člověk si stěžuje dopřeje na půl hodinky po obědě zdřímnout, ale jen se probudí, už zvedá hlavu a ptá se: „Co je nového?“, jako by nad ním všichni ostatní hlídkovali. Někdo se dává patrně ze stejného důvodu každou půlhodinu probouzet, a pak se odvděčí tím, že vypráví, co se mu zdálo. Po celonočním spánku jsou noviny právě tak nepostradatelné jako snídaně. „Prosím vás, co nového se komukoli kdekoli na zeměkouli přihodilo –,“ a nad kávou a žemlemi se dočítá, že toho rána komusi na řece Wachito vyloupali oči, a ve snu ho přitom nenapadne, že žije v temné, neprobádané mamutí jeskyni a sám má pouhý zárodek oka.

Já například bych se snadno obešel bez pošty. Jejím prostřednictvím jsem se, mám dojem, ještě nic důležitého nedozvěděl. Bez obalu podotýkám, že jsem v životě nedostal snad víc než dva dopisy – tohle jsem napsal před několika lety –, které stály za poštovné. Jak známo, existuje poštovní služba,

kteřá za donášku zásilky vybírá jistý poplatek, a vy s vážnou tváří dáte doručiteli požadované penny, které jindy žertem – jak praví oblíbené rčení – nabízíte příteli, aby vání za ně prozradil, co si právě myslí. A také jsem si jist, že jsem ani v novinách jakživ nečetl žádnou pamětihodnou novinu. Jakmile jsme se dočetli o jednom jediném oloupeném nebo zavražděném nebo náhodně zabitém člověku nebo o jednom vyhořelém domě nebo o jedné ztroskotané lodi nebo o jednom parníku, který vyletěl do povětří, nebo o jedné krávi, kterou přešel vlak Západní dráhy, nebo o jednom utraceném vzteklém psu nebo o jednom hejnu kobytek uprostřed zimy, o ničem podobném už nikdy číst nemusíme. Jedno přečtení stačí. Jakmile jste se obeznámili s principem, tisícero obměn jeho uplatnění vám může být lhostejné. Pro filozofa jsou všechny *noviny*, jak se jim říká, pouhé klevety, které vydávají a čtou staré baby na čajových dýcháncích. A přece je nemálo těch, co se pachtí po těchto klevetách. Nedávno, jak jsem slyšel, se ve shánce po nejnovějších zprávách z ciziny nahnul do jisté úřadovny takový houf lidí, že vymáčkli několik velkých tabulí zrcadlového skla patřících tomu podniku – tedy po zprávách, jaké by pohotový šprýmař, a to myslím vážně, mohl celkem přesně sepsat o dvanáct měsíců nebo i dvanáct roků předtím. Vezměme si třeba Španělsko: jestliže víte, jak do toho tu a tam a s patřičnou přiměřeností zamíchat dona Carlose a infantku, dona Petra, Sevillu a Granadu – co jsem četl naposled noviny, se jména možná trochu změnila – a vrazit do toho i býčí zápasy, kdyby jiná vyrazení nudila, bude to všecko do písmene pravda a poskytne nám to tak výbornou představu o pravém stavu či úpadku poměrů ve Španělsku, jako nejobsažnější a nejpřehlednější zprávy pod tímto titulem v novinách. A co Anglie? Téměř poslední významná kusá zpráva z této končiny se týkala revoluce v roce 1649; a jestliže jste se dozvěděli, jak to tam dopadá s průměrnou roční sklizní, pak už se o tenhle údaj do smrti nemusíte zajímat, ledaže by vaše úvahy byly čistě finančního rázu. Dáte-li na úsudek toho, kdo zřídka kdy

nahlédne do novin, pak se v cizině nikdy nic nového neudá, nevyjímaje ani Francouzskou revoluci.

Co nového! Oč důležitější je poznat to, co nemělo čas zestárnout! „Kjeu-pe-ju (vysoký hodnostář státu Wej) poslal služebníka ke Kchung-c’ (Konfuciovi) poptat se ho, jaké má novinky. Kchung-c’ vyzval posla, aby se vedle něho posadil, a zeptal se ho slovy: Co dělá tvůj pán? Posel uctivě odpověděl: Můj pán si toužebně přeje zmenšit počet svých chyb, ale nemůže se jich dopočítat. Když pak posel odešel, filozof poznamenal: Jaký to znamenitý posel! Jaký to znamenitý posel!“ Takový kazatel, místo aby trápil uši ospalých farmářů v den jejich odpočinku na konci týdne – neboť neděle je příhodný závěr neradostného týdne a ne čerstvý, bujarý začátek nového – zase nějakým ucouraným sermonem, měl by vzkřiknout hromovým hlasem: „Zadržte! Dost už! Proč naoko tak rychle a přitom tak strašně pomalu?“

Salebné preludy jsou pokládány za nejryzejší pravdu, kdežto skutečnost za něco vybájeného. Kdyby si jen lidé soustavně všímali skutečných jevů kolem sebe a nepodléhali sebeklamům, život – mám-li jej srovnat s něčím, co známe – by byl jako pohádka či poutavý příběh z Tisíce a jedné noci. Kdybychom jen uznávali to, co je nevyhnutelné a co má právo existovat, ulice by byly samá hudba a poezie. Dokážeme-li hledět na svět bez chvatu a uváženě, pak pochopíme, že jen to, co je velké a vznešené, obdaruje věci trvalou a nepochybnou jsoucností, a že malicherné obavy a malicherné rozkoše jsou pouhým stínem skutečnosti. Toto vědomí člověka vždycky vzpruží a povznese. Jak tak zaslepeně podřimují a ochotně se dávají obluzovat vnějšími dojmy, lidé všude zavádějí a upevňují osvědčené zvyklosti své dennodenní životní praxe, která stále ještě spočívá jen a jen na smyšlených základech. Děti, kterým je život hrou, rozpoznají jeho zákonitosti a vztahy jasněji než dospělí, kteří jej nedokáží prožívat důstojně, ale přitom si myslí, že jsou moudřejší díky svým zkušenostem, totiž prohrám. Četl jsem v jedné hinduistické knize, že „byl jeden královský syn, který byl ještě jako malý chlapeček

vypuzen z rodného města a vychováván neznámým obyvatelem lesů, a jak v tomto prostředí dospíval, představoval si, že je též z divošského kmene, s nímž žil. Když ho pak jeden z otcových rádců vypátral a prozradil mu, kdo je, mylná představa o jeho osobě byla odstraněna a mládenec poznal, že je princem.“ „Tak také duše,“ pokračoval hindský filozof, „vinou prostředí, v kterém se octne, mylně soudí o své povaze, dokud jí pravdu nezjeví nějaký svatý učitel; pak duše pozná, že je z rodu brahmánského.“ Uvědomuji si, že my, obyvatelé Nové Anglie, žijeme proto tak nízkým životem, protože náš zrak neumí proniknout pod povrch věcí. Domníváme se, že to, co se *zdá* být, opravdu *je*. Kdyby někdo procházel naším městem a vnímal jen skutečnost, co myslíte že by zbylo z našeho oblíbeného obchodního domu? Kdyby nám měl vyličit, co tam skutečně viděl, z jeho popisu bychom to místo nepoznali. Podívejte se na kteroukoli veřejnou budovu, na modlitební síň, na soud, na věznici nebo na nějaký obchod či obytný dům a povězte, co která ta stavba, když si ji pořádně prohlédnete, skutečně je: ve vašem líčení se všechny dočista rozpliznou. Lidé si váží pravdy odlehlé, někde na obvodu naší soustavy, za nejvzdálenější hvězdou, před Adamem a po posledním člověku. Ve věčnosti je vskutku něco pravdivého a vznešeného. Avšak všechen tento čas, všechna místa a možnosti se dějí nyní a zde. Bůh sám se svrchovaně projevuje v přítomném okamžiku, a v průběhu dlouhých věků nebude o nic božstější. A my budeme mocni vůbec jen pochopit, co je vznešené a ušlechtilé, jediné tak, že nepřestajně budeme nasávat a do sebe vstřebávat skutečnost, která nás obklopuje. Vesmír trvale a poslušně vyhovuje našim představám; ať cestujeme rychle nebo pomalu, dráhu máme vytýčenu. Hleďme tedy trávit své životy plodně. Básník nebo jiný umělec ještě nikdy neměli tak krásný a vznešený cíl, ale snad aspoň jejich potomci k němu jednou dospějí.

Počínejme si jeden den tak rozmyslně, jak nám velí příroda, a nenechme se vykoletit nějakou ořechovou skořápkou a komářím křídlem, jež náhodou spadnou na koleje. Vstaňme

časně a půst můžeme přerušit snídání, všechno v klidu, žádný vzruch; návštěva ať přijde, však ona zas odejde, zvony ať si zvoní, děti ať povykují – hezky si den užijme. Proč před něčím kapitulovat, proč plouti s proudem? Nedejme se strhnout a pohltit tou strašnou peřejí a vírem zvaným oběd, nastraženým v poledních mělčinách. Zdoláte-li toto nebezpečí, máte vyhráno, neboť zbytek cesty je už z kopce. S neochablými nervy, s ranním elánem plujte dál, s pohledem odvráceným, připoutáni k stěžni jako Odysseus. Slyšíte pískat lokomotivu? Inu, nechte ji pískat, až samou námahou ochraptí. Rozezněly se zvony, ale proč kvůli nim někam utíkat? Přemítejme, co je to vlastně za hudbu. Trvale se někde usadíme a dejme se do práce a nohy zabořme hluboko do země a prodírejme se blátem a břečkou domněnek, předsudků, tradic, iluzí a přetvářek, onou naplaveninou, která pokrývá celou planetu, Paříží a Londýnem a také New Yorkem, Bostonem i Concordem, církví a státem, básnictvím, filozofií a náboženstvím, až posléze narazíme na pevné dno, na skálu, kterou můžeme nazývat skutečností, a říci: To je ono, to je přesně ono! A pak, když jsme našli svůj opěrný bod – *point d'appui* – začneme bez ohledu na marast a mráz a výheň hledět si místa, kde se dá vztyčit zeď anebo trůn, troufale postavit kandelábr anebo třeba jakýsi vodoměr, měřící nikoli hladinu Nilu, ale míru skutečnosti, aby se budoucí věky mohly dozvědět, jak se čas od času vršil nános přetvářky a klamu. Když se postavíte přímo tváří v tvář faktu, uvidíte, jak slunce probleskuje po obou jeho stranách, jako by to byl handžár, a ucítíte jeho sladké ostří protínající vaše srdce i kosti, a tak blaženě skončíte svouездеjší smrtelnou pouť. Ať v životě nebo v smrti, stále prahneme jen po skutečnosti. Jestliže máme opravdu smrt na jazyku, naslouchejme chropotu ve svých hrdlech a vnímejme mrazení v údech; jestliže jsme naživu, hledme si své práce.

Čas je jen potok, do kterého chodím rybařit. Píji z něho, ale zatímco píji, vidím písčité dno a pozoruji, jak je tu mělko. Jeho tenounký proud uplývá, ale věčnost setrvává. Rád bych pil z větší hloubky; lovil v nebeské báni, jejíž dno je poseto oblázky

hvězd. Ani jedné se nedopočítám. Neznám první písmeno abecedy. Pořád je mi líto, že nejsem tak moudrý, jako je den, do něhož jsem se narodil. Rozum je sekyra; vším pronikne a proseká se do tajemství věcí. Nechci zaměstnávat své ruce víc než je třeba. Má hlava je mýma rukama a nohama. Cítím, že do ní jsou vtěsnány všechny mé vlohy. Můj instinkt mi říká, že má hlava je orgán vybavený schopností hrabat, jako rypák a přední pracky užívané některými tvory, a s ní se doufám prokopu a prohrabu těmito pahorky. Myslím, že nejbohatší žíla je někde tady, tak mi to aspoň věští proutkařská virgule a řídké stoupající páry – zde tedy začnu těžit.

Četba

Kdyby si lidé trochu rozvážněji usmysleli, čemu se v životě chtějí věnovat, snad by se ze všech stali v jádře zvědaví badatelé, neboť jejich vlastnosti a osudy jsou nepochybně pro všechny stejně přitažlivé. Můžeme hromadit majetek, ať pro sebe nebo pro potomstvo, můžeme zakládat rodinu nebo stát, nebo i dobývat slávu – pořád jsme smrtelní. Žijeme-li však v pravdě, jsme nesmrtelní a nemusíme se bát žádné změny, ani nenadálých náhod. Kterýsi egyptský či hindský filozof poodhalil kdysi dávno cíp závoje ze sochy božství; a tato chvějivá rouška zůstává dodnes poodhalena, neboť jsem to byl já v něm, kdo byl tenkrát tak troufalý, a je to on ve mně, kdo opět hledí na ten přelud. Prach se neusadil na tem hávu a žádný čas neuplynul od chvíle, kdy se toto božství zjevilo. Ten čas, který svou existencí vsutku zušlechtujeme – nebo který je možno zušlechtovat –, není ani minulost, ani přítomnost, ani budoucnost.

Nejen k přemýšlení, ale i k vážné četbě byla má rezidence příhodnější než univerzita, a třebaže jsem měl příliš daleko do půjčovny knih, jejíž svazky běžně kolují mezi čtenáři, přiblížil jsem se víc než předtím k okruhu působnosti těch knih, které kolují po celém světě, jejichž sentence byly původně vepsány do kůry a nyní jsou jenom čas od času otiskovány na lněném papíře. Praví indický básník Mir Kamar Uddin Mast: „Vsedě jsem cestoval krajinou duchovního světa – díky svým knihám. Jedinou číškou vína jsem se opil: tuto slast jsem zakusil, když

jsem ochutnal nápoj esoterických nauk.“ Po celé léto jsem měl na stole Homérovu Iliadu, ačkoli jsem do jejích stránek nahlížel jen občas. Zpočátku mi důkladnější studium znemožňovala ustavičná tělesná práce, neboť jsem současně musel dostavovat dům a kypřit půdu pro své boby. Nicméně posilovala mě vyhlídka na takové čtení v budoucnu. V přestávkách mezi prací jsem listoval v jednom nebo dvou povrchních cestopisech, až jsem se za tohle počínání zastyděl a sám sebe se zeptal, kde tedy *já* vlastně žiji.

Student, který čte Homéra nebo Aischyla v řečtině, se nemusí obávat, že marní čas něčím výlučným, neboť se dá předpokládat, že do jisté míry napodobuje jejich hrdiny a zasvěcuje ranní hodiny jejich stránkám. Hrdinské příběhy, byť vytištěné znaky naší mateřštiny, budou pokleslým dobám vyprávěny vždy mrtvou řečí; a my musíme pracně hledat smysl každého slova a řádky, domýšlet se z vlastní moudrosti, srdnatosti a šlechetnosti, jimiž jsme obdařeni, širšího významu, než jaký připouští obecný úzus. Náš moderní, levný a náramně plodný tisk přes všechny překlady, které vydává, přispěl málo k tomu, aby nám přiblížil heroické básníky starověku. Ti působí stále tak osamoceně, a litery, jimiž jsou tištěni, tak vzácně a kuriózně, jako kdykoli předtím. Stojí za to obětovat ještě zamlada pár dnů a drahocenných hodin a naučit se třeba jen několika slovům starobylého jazyka, která přesahují všední jalovou řeč ulice a mohou člověka trvale inspirovat a podněcovat. Není tak marné, když si farmář připomene a zopakuje těch několik latinských slov, která kdysi slyšel. Podle mínění některých lidí by studium klasiků mělo už konečně ustoupit modernějším a praktičtějším studiím; avšak podnikavý student se bude vždycky obírat klasiky, ať jsou psáni v jakémkoli jazyku a ať jsou jakkoli starobylí. Neboť co jiného jsou klasikové, než nejvznešenější zaznamenané lidské myšlenky? Jsou to jediná orákula, která se nadobro nerozpadla, a jsou v nich takové odpovědi na ty nejsoučasnější problémy, jaké v Delfách a Dódóně nikdy nebyly vysloveny. Stejně tak bychom se mohli vzdát studia přírody, protože je stará. Číst

dobře – to znamená číst správně knihy v správném duchu – je ušlechtilé cvičení, které na čtenáře klade větší nároky než kterékoli cvičení, jež si dnešní zvyklosti cení. Vyžaduje nemenší průpravu, než jakou podstupují atleti, trvale, téměř celým svým životem se upnout k tomuto předmětu. Knihy je nutno číst se stejným rozmyslem a odstupem, jak byly psány. Dokonce ani nestačí umět mluvit řečí národa, v níž byly napsány, neboť je pozoruhodný rozdíl mezi jazykem mluveným a psaným, mezi jazykem slyšeným a čteným. Ten první je obvykle pomíjivý, pouhý zvuk, nářeční mluva, dorozumívání téměř animální, jemuž se jako zvířecí mláďata učíme nevědomky od svých matek. Ten druhý je jeho dospělou, ozkoušenou podobou; jestliže první je našim mateřským jazykem, je druhý jazykem otcovským, projevem vyhraněným a vytříbeným, příliš významným, než aby byl vnímán sluchem, a musili jsme se vpravdě znovu narodit, abychom jím mohli mluvit. Zástupům těch, kteří ve středověku řecky a latinsky pouze *mluvili*, nedával jejich náhodný původ právo *číst* geniální díla napsaná v těchto jazycích – neboť to nebyla řečtina a latina, kterou znali oni, nýbrž vytříbený jazyk literární. Nenaučili se vznešenějším řečem starého Řeka a Říma, vždyť i sám materiál, na němž se zastaral psalo, byl pro ně jen papírovým odpadem, a místo toho si nade vše považovali soudobé literární škváry. Když si však několik evropských národů osvojilo své vlastní výrazné, byť neumělé, psané jazyky, postačitelé pro účely svých rodicích se písemnictví, tu opět ožila někdejší vzdělanost a učenci byli s to rozpoznávat z té dávnosti poklady starověku. Co se římské a řecké davy nikdy *nedoslechly*, to si po dlouhých staletích několik učenců *přečetlo* a jen několik málo učenců dosud čte.

Můžeme se občas bůhvíjak obdivovat řečnickovým výlevům výmluvnosti, ta nejvznešenější *psaná* slova jsou obvykle tak daleko a tak vysoko nad pomíjivou řečí mluvenou, jako je hvězdná obloha nad mraky. Ano, *tam* jsou hvězdy, a kdo to umí, může si v nich číst. Hvězdáři odedávna pozorují a vysvětlují. Nejsou to výpary jako naše denní hovory a mizivý

dech. Co na tribuně platí jako výřečnost, bývá ve studovně pouhou rétorikou. Řečník se dává unášet vzněty chvilkové příležitosti a oslovuje dav, který má před sebou a který ho může *slyšet*; avšak spisovatel, jehož příležitostí je jeho méně vzrušivý život a kterého by rozptylovalo ono dění a davy, jež inspirují řečníka, promlouvá k rozumu a srdci lidstva, ke všem lidem v kterékoli době, kteří mu mohou *porozumět*.

Není divu, že si Alexandr – podle Plutarcha – vozil s sebou na svých výpravách Iliadu v drahocenném pouzdře. Vždyť psané slovo je převzácnou relikvií. Je to něco, co nás oslovuje důvěrněji a zároveň promlouvá obecněji než kterékoli umělecké dílo. Je to výtvar nejblíže životu samému. Může být přeloženo do každého jazyka a ne pouze čteno, ale vpravdě vydechováno všemi lidskými ústy, ne pouze zpodobeno na plátně nebo v mramoru, ale vytesáno z dechu samého života. Symbol myšlenky dávnověkého člověka se stává mluvou člověka moderního. Dva tisíce let ozářilo pomníky řeckého písemnictví, stejně jako antické mramory, jen zralejším zlatistvým podzimním nádechem, neboť vnesly už své vlastní jasné, nadpozemské kouzlo do všech zemí, aby je ochránily před žiravým časem. Knihy jsou nashromážděným pokladem světa, zákonitě odkázaným všem pokolením a národům. Knihy, ty nejstarší a nejlepší, zdobí přirozeně a po právu police kdejaké chalupy. Samy se čtenáři nepotřebují vemlouvati, ale protože ho poučují i povzbuzují, jeho zdravý rozum je neodmítne. Jejich autoři jsou v každé společnosti přirozenou a podmanivou aristokracií a vykonávají na lidstvo větší vliv než králové a císařové. Jakmile se negramotný a snad i povýšený obchodník domůže svou příčinlivou podnikavostí kýženého odpočinku a nezávislosti a je přijat mezi zámožné a společensky významné vrstvy, zatouží posléze nevyhnutelně po ještě vyšších, leč zatím nedosažitelných kruzích, obdařených oduševnělou inteligencí; a tu si uvědomuje, jak je kulturně zaostalý a jak je mu žalostně málo platný všechn jeho majetek; ale nakonec najde v sobě aspoň tolik rozumu, že se ze všech sil snaží zajistit svým dětem

onu duchovní úroveň, kterou sám tak trapně postrádá; a tak se z něho stane zakladatel rodu.

Ti, kteří se neučili číst staré klasiky v jazycích, v nichž byli napsáni, mají nutně velmi chabé vědomosti o historii lidstva; je totiž pozoruhodné, že se zatím neobjevil žádný přiměřený převod do některého moderního jazyka, ledaže samu naši civilizaci budeme pokládat za jakýsi takový převod. Ani Homér, ani Aischylos, ba ani Vergil nebyli nikdy vydáni v kloudné angličtině – díla tak vybroušená, tak pevně skloubená a tak nádherná téměř jako samo jitro; neboť to, co vytvořili pozdější spisovatelé, ať jakkoli vynášíme jejich génia, se zřídka kdy – zda vůbec kdy – vyrovnalo té vytříbené kráse a dokonalosti, těm celoživotním, heroickým literárním výbojům starých. Jen ti, kdo je nečetli, o nich tvrdí, že jsou zapomenuti. Zapomenout na ně můžeme teprve tehdy, až budeme natolik vzdělaní a duchovně vyspělí, že je dokážeme plně pochopit a ocenit. Teprve ten věk bude vskutku bohatý, v němž tyto relikvie, jež nazýváme klasiky, a ty ještě starší a klasičtější, i když méně známé posvátné knihy národů se ještě více rozrostou a navrší, kdy se vatikánské knihovny naplní Védami a Zendavestami a Biblemi, Homéry, Danty a Shakespeary, a všechna budoucí staletí složí postupně své trofeje na fórum světa. A můžeme jen doufat, že se po takové vznosné haldě vyšplháme nakonec až do nebe.

Lidstvo zatím ještě nečte díla velkých básníků, ta mohou číst zase jen velcí básníci. Jsou čtena asi tak, jako obecný lid čte ve hvězdách, nanejvýš zrakem astrologů, nikoli astronomů. Většina lidí se naučila číst jen pro potřeby zcela nicotné, tak jako se naučili počítat, aby si vedli účty a v obchodování je nikdo neošidil; avšak o čtení jako o ušlechtilé duševní činnosti vědí pramálo nebo vůbec nic; a přece jen toto je v hlubším smyslu četba, a ne něco, co nás jako přepych ukolébává a nechává usnout našim ušlechtlejším vlastnostem, nýbrž to, co musíme nedočkavě hltat a čemu ochotně zasvětíme ty nejčilejší, nejbdělejší hodiny.

Když už jsme se naučili znát písmenka, měli bychom, myslím si, číst to nejlepších, co se v literatuře najde, a ne jen donekonečna odříkávat abecedu a slabikovat slova a celý život jako žáčci jednotřídky vysedávat v těch nejpřednějších škamnách. Lidem většinou vyhovuje, když si občas přečtou nebo vypočtou moudrosti jedné dobré knihy, totiž Bible, a třeba jim i uvěří, ale jinak do smrti duchovně vegetují a promarnují své vlohy tak zvanou lehkou četbou. V naší veřejné půjčovně knih je opus o několika svazcích označený souhrnně: Literární maličkosti. Z této lektury jsem dosud nic neokusil. Ale jsou takoví, kteří jako kormoráni nebo pštrosi stráví tohle všechno i po nejsytějším obědě z masitých a zeleninových chodů, neboť nesnesou, aby něco přišlo nazmar. Jsou tedy na jedné straně stroje, které tento proviant chrlí, na druhé pak stroje, které jej hltají. Čtou devítitisíce příběh o Zebulonovi a Sefronii, o tom, jak se milovali, jak se ještě nikdy nikdo tak nemiloval jako oni, leč jak jejich věrná láska neprobíhala vždy hladce, ano, občas v běhu i klopýtla, ale znovu se vzchopila a pádila dál; jak se nějaký bedný nešťastník vydrápal až na špičku věže, ačkoli se vůbec neměl pouštět výš než do zvonice; a pak, když ho ten rozjívený autor vyvlekl zbytečně až sem, začne ostopryč vyzvánět, aby se celý svět sběhl a poslechl si – víte co? –, jak se ten chlapík dostal zas dolů! Já si tedy myslím, že by bylo nejlíp proměnit všechny takové snaživé hrdiny univerzálního romanopisectví ve větrné korouhve, tak jako se kdysi hrdinové přičleňovali mezi souhvězdí, a nechat je tam otáčet dokolečka, dokud nezrezaví, a vůbec je nepouštět dolů, aby nemohli svými nezbednostmi obtěžovat poctivé lidi. Až příště nějaký takový psavec rozhoupe zvon, nehnu se z místa, i kdyby měla vyhořet modlitebna. „Co krok, to skok – milostný příběh ze středověku od proslulého autora knihy Enyky benyky – bude vycházet v sešitech jednou měsíčně. Obrovský zájem. Neračte se hrnout všichni najednou!“ Tohle všechno čtou s očima na stopkách, s napjatou, prostoduchou zvědavostí a nenasytným žaludkem, jehož sliznice se ještě nepotřebuje ničím dráždivým povzbuzovat, asi jako nějaký čtyřletý

mudrlant čte v pozlátkovém dvoucentovém vydání Popelku – bez sebemenšího pokroku, který bych mohl zaznamenat, ať v jejich výslovnosti, přízvuku či intonaci, nebo dokonce schopnosti vybrat si z toho nebo do toho vložit mravní naučení. Výsledek je tupozrakost, ustrnutí životního koloběhu a celkové rozměňování a vytrácení veškeré rozumové mohoucnosti. Tato sorta perníku se peče denně a horlivěji než čistý pšeničný, žitný či kukuřičný chléb v kdejaké peci a jde věru na dračku.

Nejlepší knihy nečtou ani ti, které můžeme řadit mezi vybíravé čtenáře. Jakkoli jsme na tom s kulturní úrovní v Concordu? V tomhle městě nemají lidé pochopení, až na několik málo výjimek, pro ty nejlepší nebo aspoň hodnotné knihy z anglické literatury, jejíž slova všichni umějí číst i správně hláskovat. Dokonce i odchovanci kolejí a ti, co zde nebo onde vystudovali tak zvané humanitní vědy, mají vpravdě ubohé nebo vůbec žádné povědomí o anglických klasikách; a pokud jde o zaznamenanou moudrost, o starověké klasiky a Bibli, moudrost přístupnou všem, kdo ji chtějí poznat, vynakládá se všude jen nepatrné úsilí, aby s ní lidé byli obeznámeni. Znam jednoho drvoštěpa ve středních letech, který odebírá francouzské noviny, ne kvůli zprávám, jak říká, ty ho nezajímají, ale aby „nevyšel ze cviku“ – pochází totiž z Kanady; a když se ho zeptám, co ho na tomhle světě nejvíc baví, říká, že kromě toho „procvičování“ si ještě rád utvrzuje a rozšiřuje své znalosti angličtiny. A tohle většinou dělají nebo se snaží dělat i absolventi univerzity, nic víc – a proto taky odebírají anglické časopisy. Dejme tomu, že někdo právě dočetl třeba jedno z nejlepších anglických literárních děl – kolikpak asi najde lidí, s nimiž by si o něm mohl pohovořit? Anebo si dokonce v originále přelouskal některého řeckého či latinského klasika, jehož věhlas se donesl i k těm, co ani číst neumějí, to pak už nenajde vůbec nikoho, s kým by si promluvil, a musí o své četbě pomlčet. Na našich univerzitách byste asi marně hledali profesora, který by stejnou měrou, s jakou zvládl nesnáze jazyka, zvládl i nesnáze důvtipu a poezie řeckého básníka a dokázal pro ně nadchnout vnímavého a

neohroženého čtenáře; a pokud jde o posvátné knihy či bible lidstva, kdo mi v tomhle městě poví, jak se vůbec nazývají? Většina lidí neví, že kromě Židů, měl kdy nějaký národ svaté písmo. Takový už je lidský tvor, že se bez rozpaků rozběhne zvednout stříbrný dolar; ale tady jsou zlatá slova, která proslovili nejmoudřejší básníci starověku a o jejichž ceně nás ujišťují moudří všech pozdějších věků – a přece to se čtením nedotáhneme dál než k oné lehké četbě, k slabikářům a učebnicím, a když vyhodíme školu, k nějakým těm „literárním maličkostem“ a příběhům dobrým tak pro nedospělé začátečníky; a tak veškeré naše čtení, naše rozpravy a myšlení zůstávají na ubohé úrovni, hodné jen zakrslých pygmejů.

Toužebně si přeji poznat moudřejší lidi, než jaké zplodila naše concordská půda, lidi, jejichž jména tu patrně ani nikdo nezná. Či mám snad slýchat Platónovo jméno, a přitom si nepřechíst jedinou jeho stat? Jako kdyby byl Platón mým krajanem, a já ho nikdy neviděl – mým nejbližším sousedem, a já ho nikdy neslyšel promluvit, nikdy nebyl účasten jeho moudrých proslovů. Ale jak je tomu vlastně doopravdy? Jeho rozpravy, které obsahují vše, co v něm bylo nesmrtelné, leží vedle na polici, a přece jsem si je dosud nepřčetl. Jsme zaostalí, omezení nedoukové, a přiznávám, že v tomto ohledu nevidím velký rozdíl mezi omezeností svých spoluobčanů, kteří vůbec neumějí číst, a omezeností toho, kdo se naučil číst jen povídačky pro děti a slaboduché. Měli bychom se co nejvíc připodobnit oněm znamenitým mužům starověku, anebo zprvu aspoň trochu rozpoznat, v čem byli tak znamenití. Jsme zakrnělé lidské pokolení a ve svém duchovním vzletu se povznášíme jen o málo výš než sloupce denního tisku.

Všechny knihy nejsou ovšem zdaleka tak tupé jako jejich čtenáři. Jsou v nich bezpochyby slova, která přesně postihují naše postavení, a kdybychom je opravdu vnímali a chápali, mohla by naše životy oblažovat víc než jitřní či jarní vzduch a třeba i mnohé jevy ukázat v novém světle. Co už bylo lidí, kteří začali psát novou stránku svého života od chvíle, kdy si přečetli nějakou knihu. Možná že pro nás existuje kniha, která

nám osvětlí všechno zázračné kolem nás a snad vyjeví i nové zázraky. Kdožví – co je dnes ještě nevyslovitelné, nalezneme možná někde vysloveno. Tytéž otázky, které znepokojují, matou a trápí nás, doléhaly postupně na všechny moudré muže, žádného z nich neminuly, a každý podle svých schopností na ně odpověděl, ať slovy nebo svým životem. Moudrost nás nadto naučí i velkodušnosti. Jistému osamělému podruhovi na farmě poblíž Concordu, který má za sebou osobitou náboženskou zkušenost znovuzrození, vnuká jeho víra zarytou mlčenlivost a výlučnost, a patrně se domnívá, že to byl jen přelud, ale Zarathuštra tisíce let před ním kráčet stejnou cestou a prožil stejnou zkušenost, ale protože byl moudrý, věděl, že je to zkušenost univerzální, a podle toho jednal se svými sousedy, a dokonce se praví> že vynalezl a zavedl mezi lidmi jistý rituál uctívání dobrých božstev. Ať tedy pokorně obcuje se Zarathuštou a pod vlivem všech snášenlivých nesmrtelných i se samým Ježíšem Kristem, a na „naši církve“ ať klidně zapomene.

Pyšníme se, že jsme dětmi devatenáctého století, a že jako žádný jiný národ spějeme mílovými kroky kupředu. Ale uvažme, jak málo tahle obec dělá pro své vlastní kulturní povznesení. Nechci svým spoluobčanům lichotit, ani aby oni lichotili mně, žádnému z nás by to neprospělo. Potřebujeme být něčím vyburcováni, bezmála jako volí pohánění do klusu. Máme poměrně slušnou soustavu veřejných škol, tedy škol jen pro nezletilé; ale kromě skomíravých zimních přednáškových kursů a skromňoučké knihovny, k jejímuž založení dal stát nedávno podnět, pro sebe školu nemáme. Vynakládáme na kdejaké zboží sloužící – anebo škodící – výživě našeho těla víc než na výživu svých mozků. Je načase, abychom měli školy pokročilejší, než jsou ty základní, abychom nezanechávali vzdělávání, když začínáme dospívat v muže a ženy. Je načase, aby naše malé obce byly univerzitami a jejich starší obyvatelé posluchači takových univerzit s dostatkem volného času – když se jim opravdu daří tak dobře –, aby se mohli do konce života bez zábran oddávat studiím. Má se svět navždycky omezovat

jen na jednu Paříž a jeden Oxford? Nemohlo by se studentům poskytnout ubytování a osvětlené vzdělávání zde, pod nebem concordským? Nemohli bychom pozvat nějakého Abélarda, aby nám tu přednášel? Ale běda, kvůli krmení dobytka a vedení krámu jsme se škole nadobro odcizili a hanebně zanedbáváme vzdělávání. V téhle zemi by obec měla v jistém ohledu nahrazovat evropskou šlechtu. Měla by být patronkou krásných umění. Je dost bohatá.

Schází jí jenom velkodušnost a vkus. Vyhazuje spoustu peněz na věci, kterých si cení farmáři a obchodníci, ale doporučit, aby se vydalo něco peněz na věci, které jsou podle úsudku vzdělanějších lidí mnohem hodnotnější, je pokládáno za něco utopického. Naše městečko, díky nějaké šťastné okolnosti nebo politice, věnovalo sedmnáct tisíc dolarů na stavbu radnice, ale patrně ani za sto let nevydá takovou částku na živoucí inteligenci, onu dřev či jádro, jímž by tuto skořápku naplnilo. Těch stopěťadvacet dolarů roční podpory vypsáné na zimní přednáškové kursy je lepší vklad, než stejná suma vynaložená tímhle městem na cokoli jiného. Když už žijeme v devatenáctém století, proč se netěšit z vymožeností, které devatenácté století nabízí? Proč bychom v jakémkoli ohledu měli žít tak zaostale? Když už stojíme o nějaké noviny, proč nepominout bostonské drby a neobjednat si rovnou ty nejlepší světové listy – místo abychom přežvykovali žvásty z různých rodinných plátků nebo ohryzovali „Olivové ratolesti“ vydávané u nás v Nové Anglii? Ať k nám docházejí zprávy všech učených společností – sami už posoudíme, co všechno vědí. Proč máme přenechávat vydavatelským firmám, jako jsou Harper a bratři nebo Redding a spol., aby nám vybíraly, co máme číst? Tak jako se šlechtic vytríbeného vkusu obklopuje vším, co přispívá k jeho duchovnímu obzoru – talenty, vtípem, vzdělaností, knihami, obrazy, sochami, hudbou, fyzikálními pomůckami a podobně –, tak ať si počíná i obec: ať se nespokojí s jedním učitelem, pastorem, hrobníkem, farní knihovnou a třemi radními jen proto, že s nimi naši puritánští předkové protloukli na nehostinném skalisku jednu tuhou zimu.

Je v duchu našich zařízení jednat pospolitě a jsem přesvědčen, že tak jako naše podmínky jsou příznivější, tak i naše prostředky jsou bohatší než ony šlechticovy. Nová Anglie si může pozvat všechny moudré muže, co jich svět má, aby přišli a učili ji, a mohla by jim být na nějaký čas dobrou hostitelkou a vůbec by nemusela zůstat zaostalá. Tohle je ta mimořádná, ta *neveřejná* škola, kterou chceme. Místo šlechticů spoléhejme na šlechetné obce šlechetných občanů. Je-li to nutné, obejdeme se bez jednoho mostu přes řeku, i když si trochu zajdeme, a skleňme aspoň jeden oblouk přes temnější propast nevědomosti, která nás obklopuje.

Zvuky

Avšak pokud jsme odkázáni na knihy, byť ty nejvzácnější a klasické, a čteme jen v určitých psaných jazycích, které nemají jiný než úzce lokální význam, hrozí nám nebezpečí, že zapomeneme řeč vyslovující všechny pojmy a události bez okrasných metafor, jedinou řeč, která je vskutku bohatá a obecně sdělná. Zveřejňováno je mnohé, ale málo se tiskne. Na paprsky, které pronikají okenicí, nikdo nevzpomene, jakmile okenici otevřete dokořán. Žádnou metodou či dovedností nelze zastoupit nezbytnou potřebu mít stále otevřené oči. Čím je takový soubor přednášek o historii, filozofii či poezii sebepečlivěji uspořádaný, čím je i nejlepší společnost nebo obdivuhodně zaběhnutá životní praxe ve srovnání s uměním dívat se vždy na to, co je opravdu k vidění? Chcete být čtenářem, člověkem pouze studujícím, nebo člověkem vidoucím? Čtěte svůj osud, dívejte se před sebe a vykročte dál do budoucnosti!

První léto jsem knihy nečetl, okopával jsem boby. Ba často jsem dělal ještě něco lepšího. Stávalo se, že jsem nedokázal obětovat svěží pel přítomného okamžiku jakékoli práci, ať práci mozku nebo rukou. Dopřávám rád široký prostor svému životu. Někdy za letního jitra jsem po obvyklé koupeli usedal na prosluněný práh svých dveří a zůstával tu od svítání až do poledne pohroužen v snění mezi sosnami, ořechovci a škumpami v nerušené samotě a tichu, zatímco ptáci kolem zpívali nebo nehlučně poletovali po domě, dokud mě slunce

dopadající do mého západního okna nebo hrkot nějakého vozu na vzdálené silnici neupozornil, jak plyne čas. V takových prodlevách jsem vnitřně rostl jako zrna v noci a byly to chvíle blahodárnější, než by byla jakákoli práce tělesná. Nebyl to čas, o nějž jsem ošidil svůj život, nýbrž čas tolik přesahující můj vyměřený přídel. Uskutečňoval jsem to, co orientálci miní pod pojmem kontemplace a záměrné zahálky. Většinou jsem si ani nevšímal, jak ubíhají hodiny. Dne přibývalo, jako kdyby si chtěl posvětit na kus mé práce; bylo ráno, a hle, najednou je tu večer, a nikde nic uděláno, co by stálo za zmínku. Místo abych si prozpěvoval jako ptáci, mlčky jsem se usmíval na své nekončící nenadálé štěstí. Tak jako vrabec sedící na ořechovci před mými dveřmi čimčaroval svou písničku, vydával jsem i já cosi jako zdušený chichot či trylek, který k němu z mého hnízda doléhal. Mé dny nebyly dny týdne nesoucí jména ještě z dávných pohanských dob, nic je netříštlo do hodin, nenahloďovalo je žádné odtikávání chronometru; žil jsem jako brazilští Indiáni kmenu Puri, o kterých se říká, že „pro včerejšek, dnešek a zítřek mají jen jedno slovo a jeho odlišný význam vyjadřují tak, že pro včerejšek ukáží dozadu, pro zítřek dopředu a pro současný den vzhůru“. Mým spoluobčanům se to nepochybně jevilo jako čiré lenošení, avšak kdyby mě podle svého měřítka posuzovali ptáci a květiny, jistě bych v této zkoušce obstál. Podnět k svému počínání si musí člověk najít sám v sobě – tak je to a ne jinak. Skutečný, přirozený den je velmi klidný a sotva bude člověku vytýkal jeho netečnost.

Při způsobu života, jaký jsem vedl, měl jsem proti těm, kteří se po zábavě museli ohlížet mimo domov, ve společnosti nebo v divadle, aspoň tu výhodu, že se mi sám život stal zábavou, a ani na okamžik mi nezevšedněl. Bylo to drama o mnoha výjevech a vůbec nekončilo. Kdybychom stále nacházeli nějakou obživu a uzpůsobovali svůj život v souladu s posledními, opravdu hodnotnými poznatky, nemuseli bychom si naříkat na nudu. Stačí sledovat bedlivě své přirozené vlohy – ty vám co chvíli otevrou nové obzory. Domácí práce byly pro mne příjemným oddechem. Když jsem měl špinavou podlahu,

přivstal jsem si, vytahal na trávník před domem veškerý nábytek, postel se vším všudy na jednu hromadu, pocákal podlahu vodou a posypal ji bílým pískem z rybníka a pak ji pometlem náležitě doběla vydrhl; a než vesničané dosnídali, ranní slunce mi dům natolik vysušilo, že jsem se do něj mohl znovu nastěhovat, a tak jsem téměř vůbec nemusel přerušit své meditace. Byla to milá podívaná na všechny ty domácí movitosti tam venku na trávě, složené do hranicky jako cikánský ranec – a na můj třínohý stůl, z něhož jsem ani neodstranil knihy, pero a inkoust, jak tam stál mezi sosnami a ořechovci. Jako by se ty věci radovaly, že se i ony dostaly na vzduch, a jako by se jim nechtělo zpátky. Byl jsem někdy v pokušení rozestřít nad nimi baldachýn a usadit se tam. Stálo za to pozorovat, jak na ty věci svítí slunce a poslouchat, jak je ovívá svěží větřík; i tak důvěrně známé předměty vypadají v plném mnohem zajímavější než v domě. Na nejbližší větvi sedí pták, pod stolem roste rozchodník a úponky ostružníku se vinou kolem jeho noh; sosnové šišky, osnaté kaštiny, jahodové listy leží roztroušeny všude dokola. Až mi to připadalo, jako kdyby se tvary toho všeho přenesly tímhle způsobem na náš nábytek, na stoly, židle a postele – prostě proto, že kdysi stály mezi nimi.

Svůj dům jsem si postavil na úbočí svahu hned na kraji většího lesa, uprostřed mladého hvozdů smolných borovic a ořechovců něco přes třicet yardů od rybníka, k němuž se svažovala úzká stezka. Na palouku před domem rostly jahody, ostružiny a také rozchodník, třezalka a celík zlatobýl, přesličník a ptácnice, borůvky a hrachor hlíznatý. Ke konci května zdobila třešeň ptácnice (latinsky *cerasus pumila*) z obou stran stezku svými něžnými květy obepínajícími v okolíkách své krátké stonky, které se pak na podzim, obtížené ne tak malými, hezkými plody, překláněly jakoby v paprskovitých girlandách všemi směry. Na počest přírodě jsem je ochutnal, ale k jídlu zrovna moc nebyly. Škumpa (*Rhus glabra*) se rozrůstala bujně kolem domu, prorážela hrází, kterou jsem tam navršil, a hned prvním rokem vyháněla do výše pěti či šesti

stop. Její široký, zpeřený tropický list vypadal pěkně, i když poněkud bizarně. Veliké pupeny, které pozdě na jaře náhle vyrážely ze suchých, napohled mrtvých prutů, se jako zázrakem rozvinuly v půvabné zelené, křehké haluze o průměru jednoho palce; a tak překotně rostly a obtěžkávaly své slabé klouby, že jsem někdy, když jsem seděl u okna, slyšel čerstvou něžnou haluzku jako vějíř padnout na zem, jak se za naprostého bezvětří svou vlastní tíhou zlomila. V srpnu pak ohromné spousty nejrůznějších bobulek, které, když byly ještě v květu, vábily k sobě roje divokých včel, pozvolna nabíraly jasný, sametový, karmínový nádech a také se vlastní vahou skláněly a lámaly své křehké údy.

Jak tak sedím za letního dne u okna, krouží nad mou mýtinou jestřábi; doupňáci, kteří po dvou po třech střelbítě křížují můj výhled nebo neklidně posedají na větvích vejmutovky za domem, ozvučují vůkolní vzduch; orlovec říční rozčeří zrcadlovou hladinu rybníka a vynáší si ulovenou rybu; norek se vyplíží z bažiny před mými dveřmi a uchvátí při břehu žábu; ostřice se prohýbá pod tíhou rákosníčků, jež sem tam poletují; a v poslední půlhodině jsem zaslechl rachot železničních vozů, tu doznívající, tu zase oživující jako třepot vyplašené koroptve; to odvážejí cestující z Bostonu na venkov. Neboť jsem nežil tak docela mimo svět – jako jistý chlapec, kterého prý dali k farmáři kdesi ve východním koutu obce, a který odtamtud zanedlouho utekl a vrátil se domů nadobro ztrápený steskem po domově. Nikdy předtím neviděl tak nudnou a zapadlou končinu, tak úplně vylidněnou, kde dokonce není slyšet ani hvizd vlaku!

Pochybují, že se nyní v Massachusetts najde takové místo:

„Hle, naše ves je nyní terčem šípů,
jež dráha žene plání poklidnou,
jejichž svist však ukonejší – Concord.“

Fitchburgská dráha se dotýká rybníka asi pět set yardů od místa, kde jsem se usadil. Obvykle chodím do městečka podél jejího náspu a tahle linka mě vlastně spojuje se společností lidí. Železničáři z nákladních vlaků, kteří jezdí po celé délce trati, mně kynou jako starému známému, tak často mě míjejí, a zřejmě mne mají také za zaměstnance – a to taky jsem. I já bych byl rád železničním správkařem někde na okružní dráze zeměkoule.

Hvizd lokomotivy proniká mými lesy v létě v zimě jako skřek jestřába plachtícího nad dvorem některého farmáře a hlásí mi, že se mnoho nedočkavých městských kupců blíží k obvodu města anebo z opačné strany podnikaví venkovští trhovci. Jakmile se jeden druhému objeví na obzoru, začnou na sebe výhružně rvát, aby ten druhý uhnul z cesty, což někdy doléhá i za hranice dvou měst. Tady máš své koloniální zboží, venkove; tady máš svůj denní proviant, krajánku! Žádný farmář není totiž tak nezávislý na svém hospodářství, aby jim mohl říci ne. A tady ti za to všechno platím, všeští pišťala venkovanů; a rychlostí dvaceti mil za hodinu se jako dlouhá beranidla řítí proti městským hradbám fošny a dostatek židlí, aby na nich mohli spočinout všichni unavení a ustaraní, kteří město obývají. S takovouhle bytelnou, neotesanou zdvořilostí nabízí venkov městu křeslo. Všechny stráně s indiánskými borůvkami se orvou, všechny klikvové louky se shrabou do města. Nahoru přichází bavlna, dolů jdou tkaniny; nahoru přichází hedvábí, dolů jde vlna; nahoru přicházejí knihy, ale dolů jde intelekt, který je píše.

Když se zahledím na parní stroj se šňůrou vozů za sebou, jak se rozjíždí s planetární hybností – či spíše jako kometa, neboť pozorovatel neví, zda stroj jedoucí takovou rychlostí a

takovým směrem ještě někdy zavítá do této soustavy, neboť jeho oběžná dráha se nezdá návratně zakřivená – s chocholem páry vlajícím za ním jako praporec v zlatavých a stříbřitých kotoučích, ne nepodobných péřovým obláčkům, jež vysoko na nebi rozprostírají svou průzračnou hmotu k slunci –, jako kdyby tento rozjetý polobůh, tento podmanitel mraků chtěl co chvíli uchvátit večerní červánky jako vlečku k svému rouchu, když slyším toho železného oře, jak se ozvěna jeho hromového supání rozléhá po okolních kopcích, jak dusot jeho kopyt otrásá zemí, jak jeho nozdry vydechují oheň a dým (jakého okřídleného koně či ohnivého draka si vymyslí nová mytologie, to věru nevím), tu se mi zdá, že teprve nyní se na zemi objevilo pokolení, které je hodno ji obývat. Kdyby jen všechno bylo tak, jak se to zdá, a lidé si podmanili živly, aby sloužily ušlechtilým cílům! Kdyby oblak, který se vznáší nad parním strojem, byl zboceným dechem hrdinských skutků, anebo tak blahodárným mrakem, jaký pluje nad farmářovými poli, pak by živly i sama příroda vlídně provázely lidi na jejich poutích a byly jim ochránci.

Vyhlížím ranní vlak, až bude projíždět, se stejným pocitem, s jakým sleduji východ slunce, který není o nic pravidelnější. Jeho kouřová vlečka táhnoucí se daleko za ním a směřující výš a výš až někam k nebi, zatímco jeho vagóny směřují do Bostonu, zastře mi na chvilku slunce a zastíní mé vzdálené pole, a vláček tulící se k zemi je vedle této nebeské vlečky pouhým hrotem kopí. Štolba železného oře si dnešního zimního rána přivstal kdesi uprostřed hor už za svitu hvězd, aby nakrmil a zapřáhl svého komoně. Také oheň byl zažehnut tak časně, aby do něho vdechl živoucí žár a vypustil ho na cestu. Kdyby jen všechno probíhalo tak prostince, jak časně to začíná! Když napadne vysoko sněhu, tu mu připnou sněžnice a obrovským pluhem vyorávají brázdu z hor až k přímoří, a do ní pak vagóny jako závěsný secí stroj roztrušují po vši krajině jakoby na semeno všechny ty nepokojné pasažéry a stěhovavé zboží. Celý den pádí ohnivý oř krajem a zastavuje se, jen aby si jeho pán odpočinul; jeho dusot a vzdorný šupot mě budívá o

půlnoci, kdy v nějaké odlehlé lesní strži čelí živlům v zajetí ledu a sněhu; a teprve s jitřní hvězdou dorazí do své stáje, aby se bez oddechu a spánku znovu vydal na cestu. Anebo ho třeba slyším večer, jak ve své stáji odfukuje nadbytečnou energii dne, aby si utišil nervy a ochladil játra a mozek a na několik málo hodin si zdřímnul železným spánkem. Kdyby celá ta událost byla tak heroická a velkolepá, jak je vleklá a neúnavná!

Daleko za hranicemi měst, pustými lesy, kam kdysi za dne zabloudil jen lovec, teď v nejtemnější noci sviští tyto zářivé salóanky, jejichž osazenstvo si vůbec nic neuvědomuje; tu zastaví na nějakém skvěle osvětleném nádraží většího či menšího města, kde se to hemží samým panstvem, hned nato někde uprostřed bažin, jako je Dismal Swamp, kde vyplaší jen sovy a lišky. Odjezdy a příjezdy vlaků jsou dnes pro zdejší obce vrcholnými předěly dne. Přijíždějí a odjíždějí tak pravidelně a přesně a jejich hvizd je slyšet tak daleko, že si farmáři podle nich nařizují hodinky, a tak jediná dobře vedená instituce ovládá chod celého kraje. Nejsou lidé o něco dochvilnější od té doby, co byla vynalezena železnice? Nemluví a nemyslí na nádražích rychleji než předtím na zastávkách dostavníků? Atmosféra takového nádraží má v sobě cosi elektrizujícího. Užasl jsem nad jejím zázračným účinkem: někteří moji sousedé, o kterých bych se byl zapřísáhl, že jakživi nepojedou do Bostonu tak hbitým dopravním prostředkem, se nemohou dočkat, až uslyší návěsní zvonec. Úsloví „pracovat plnou parou“ se už docela vžilo, a není na škodu, když vás nějaká síla, jako je parní stroj, tak často a tak důrazně varuje, abyste jí šli z cesty. Nemusíte se zdržovat čtením zákona proti srocování a v tomhle případě není ani třeba střílet přes hlavy davu. Sestrojili jsme jakousi *Atropos*, bohyni osudu, která se nikdy neodvrátí ze svého směru. (Co kdybyste tak pojmenovali lokomotivu?) Lidé jsou uvědomováni, že v jistou hodinu a minutu se tyto šípy rozletí ve směru určitých míst zemského okruhu; a přece nikoho nevyruší z jeho práce, a děti chodí do školy jinudy, mimo jejich dosah. Žijeme tudíž klidněji. Železnice z nás vychovává syny Wilhelma Tella.

Vzduch je plný neviditelných šípů. Mimo vaši stezku je každá stezka stezkou osudu. Držte se tedy své vlastní dráhy.

Co v mých očích nejvíc mluví pro obchod, je jeho podnikavost a smělost. Nespíná ruce a nemodlí se k Jupiterovi. Vídám tyto muže, jak denně s větší či menší srdnatostí a uspokojením si hledí své práce, které odvádějí nepochybně víc, než sami tuší, a snad se uplatňují i lépe, než vědomě zamýšleli. Méně mě dojímá hrdinství těch, kteří půl hodiny odolávali v přední linii na mexickém bojišti u Buena Vista, než vytrvalé a radostné udatenství těch, kterým je sněhový pluh zimním obydlím; kteří jsou stateční nejen ve tři hodiny ráno, kdy je podle Bonaparta odvaha nejvzácnější, ale kdy pro jejich odvahu je na odpočinek ještě moc brzy; kteří chodí spát, jenom když bouře spí anebo šlachy jejich železného oře ztuhly mrazem. Dnešního rána – rána, kdožví, třeba nové Velké sněhové kalamity, která ještě po stu letech běsní a zmrazuje v žilách krev – slyším z mlhoviny jejich sraženého dechu zdušený zvuk zvonce jejich lokomotivy, který ohlašuje, že vlak s nevelikým zpožděním skutečně přijíždí, bez ohledu na protest sněhové bouře na severovýchodě Nové Anglie, a vidím ty muže za pluhem pokryté sněhem a jinovatkou i jejich hlavy vyčuhující nad odvalem, který neobrací půdu se sedmikráskami a hnízdy hrabošů, hlavy jako bludné balvany Sierry Nevady, jež spočinuly až kdesi na samém okraji vesmíru.

V obchodování je cosi překvapivě důvěřivého a ryzího, něco předvídavého i dobrodružného a také neúnavného. Mimoto jsou jeho metody zcela přirozené, daleko přirozenější, než jaké vidáme u mnoha fantastických výbojů a romantických experimentů – a proto ty jedinečné úspěchy. Oblažuje mne, jsem u vytržení, když kolem mne rachotí nákladní vlak a já čichám jeho náklad, který šíří své vůně celou cestu od bostonského doku Long Wharf až k jezeru Champlain a připomíná mi cizí kraje, korálové útesy, Indický oceán, tropy a celý širý svět. Cítím se víc světoobčanem při pohledu na palmové listy, které budou příští léto pokrývat nejednu novoanglickou plavou hlavu, na manilské konopí a kosmaté

kokosové ořechy, na všelijaké staré krámy, jutové žoky, železný šrot a rezavé hřeby. Tady z toho vagónu plného potrhanych plachet se teď dá vyčíst víc a zajímavějších věcí, než až o nich později vylisují papír a vytisknou knihy. Kdo by názorněji dovedl vyličit příběhy bouří, jež musely přestát, než tyhle o nich svědčící trhliny? Jsou to kartáčové otisky, které už nepotřebují žádnou korekturu. A zde je dříví z mainských lesů, které neodplavil poslední příval do moře, zdražené o čtyři promile oproti tomu, co proud strhl nebo roztříštil; sosny, jedle, cedry – první, druhé, třetí i čtvrté jakosti, ač donedávna nebylo mezi nimi rozdílu, dokud povlávaly nad medvědy a losy a soby karibu. Pak se tu sune thomastonské prvotřídní vápno, které dorazí až někam do hor, než je budou hasit. Tyhle hadry nacpané v pytlích všech možných barev a kvalit, všechno v nejubožejším stavu, do jakého bavlna a plátno mohou klesnout, poslední tažení šatů – střihů, o jaké dnes už nikdo nestojí, leda snad v Milwaukee, jako ty skvostné kusy anglických, francouzských nebo amerických kartounů, ginghamů, mušelinů a jiných a jiných, nasbírané ze všech končin, ať přepychu či chudoby – z toho všeho bude papír jedné barvy nebo jen několika málo odstínů, na němž nepochybně budou napsány příběhy ze skutečného života, vznešeného i nízkého, příběhy, které se opravdu udály! Tenhle uzavřený vagón páchne nasolenými rybami, hutným novoanglickým a obchodnickým pachem, který mi připomíná rozsáhlé mělčiny Grand Banks a jejich loviště. Kdo ještě neviděl nasolenou rybu, tak dokonale prouzenou pro tento svět, že ji nic nemůže zničit, před jejíž nepoddajností se i svatí musí hanbit? Rybu, s kterou můžete zametat nebo dláždit ulice, štípat polínka, která jako štít ochrání povozníka i s jeho nákladem proti slunci, větru a dešti, a kterou si kupec, jak to kdysi udělal jeden concordský obchodník, může pověsit před krám na znamení, že zahajuje prodej, až nakonec ani nejstarší zákazník nedokáže s jistotou říci, zda je to živočich, rostlina nebo nerost, a která přesto zůstane neposkvrněná jak padlý sníh, a když ji dáte do hrnce a uvaříte, bude z ní lahodná sušená treska k sobotní večeři?

Následují španělské usně s oháňkami, které si zachovaly zkrut, zdvih i sklon, jaký měly, když se s nimi proháněl ještě živý dobytek po jižních pláních pamp – příklad to krajní úpornosti, dokazující, jak je takřka beznadějně zhojit či vymýtit jakoukoli vrozenou neřest. Přiznávám, že si nedělám za mák naděje, že se pravá povaha člověka, jak jsem ji prakticky poznal, nedá za stávajících podmínek změnit ať k lepšímu nebo k horšímu. Jak říkají orientálci: „Psí ocas můžeš nahřívát, mačkat, bůhvíjak podvazovat, on si i po dvanácti letech práce na něm vynaložené stejně uchová svůj přirozený tvar.“ Jediný účinný lék na takovou zatvrzelost, jakou se tyhle ohony vyznačují, je vyrábět z nich kliš, což se s nimi tuším obyčejně děje – to se pak ani nehnu, drží znamenitě. Tady se veze obrovský sud sirupu nebo brandy určený Johnu Smithovi v Cuttingsvillu, jakémusi obchodníkovi v Zelených horách, jak se říká Vermontu, který dováží zboží pro farmáře poblíž svého podniku, a snad právě teď stojí nad padacími dveřmi svého skladiště a přemýšlí, jaký náklad dovezly naposled lodě a jak to případně ovlivní jeho ceny, a zároveň vykládá svým zákazníkům, jak jim to dnes ráno ohlašoval už dvacetkrát, že s příštím vlakem čeká něco vskutku prvotřídního. Aspoň to už inzeroval v Cuttingvillských Timesech.

Zatímco tyto věci směřují vzhůru, jiné věci se vezou dolů, k moři. Upozorněn ostrým svistem, vzhlednu od své knihy a spatřím mohutnou sosnu, poraženou daleko v severních kopcích, která se přehoupala přes Vermont a Connecticut, jako šíp v deseti minutách prolétla městem, takže ji sotva jiné oko uvidělo, a bude z ní jednou – jak praví Milton – „stěžeň na nějaké velké admirálské lodi“.

A pozor! Teď přijíždí dobytčí vlak a v něm dobytek z nesčetných strání, přenosné ovčí košáry, chlěvy, kravíny v povětří, honáci se svými holemi, pasáči uprostřed svých stád, všecko kromě horských pastvin, vířící kolem jako listí hnané z hor zářijovou vichřicí. Vzduchem se nese bečení telat a ovčí a lomozné strkání skotu, jako kdyby tudy táhlo celé pastýřské údolí. Když starý vůdčí beran v čele zařinčí svým zvoncem, tu

vskutku „hory poskakují jako skopci a pahrbkové jako jehňata“. Uprostřed jede i houfec honáků, nyní na stejné úrovni se svými stády, když jejich poslání pominulo, ale stále ještě třímají teď už nepotřebné hole coby své služební odznaky. Ale co jejich psi, kam se poděli? Pro ně je to něco jako úprk splašeného stáda; vůbec nevědí kudy kam; ztratili stopu. Mám dojem, že je slyším štěkat kdesi za Peterbororskými vrchy anebo supět do západních svahů Zelených hor. Konec štvance už nestihnou. I jejich poslání je totam. Jejich věrnost a ostražitost jsou k nepotřebě. Odplíží se v hanbě do svých bud anebo se možná spřáhnou s vlky a liškami. A tak váš pastevecký život nadobro odplynul. Ale už se zase ozývá zvonec a já se musím uklidit z tratě a nechat vlak projet –

Co je mi do dráhy?
Já sotva uvidím,
kde končí koleje.
Pár dolíků vyrovnala,
vrabcům skryše obstarala,
písek všude rozfoukává,
ostružinám zrátí dává,

ale já přes ni přecházím jako přes nějakou neudržovanou lesní cestičku. Nedopustím, aby mě její dým a pára a sykot připravily o oči a uši.

Ted', když všechny ty vagóny přejely a celý nepokojný svět s nimi a ryby v rybníce už nepocítují jejich dunění, jsem osamělejší než kdy předtím. Po zbývající hodiny dlouhého odpoledne mě z mého rozjímání vytrhuje občas snad jen slabé hrčení kočáru či fůry na vzdálené silnici.

Někdy o nedělích za příznivého větru jsem slýchal zvony, zvon lincolnský, actonský, bedfordský nebo concordský, křehkou, líbeznou, skoro bych řekl přírodní melodii, jakou se věru sluší vnášet do pustiny. Tento zvuk zaznívající z dostatečné dálky přes lesy přechází v jakýsi chvějivý šum, jako kdyby borové jehlice na obzoru byly strunami harfy, která jej

rozvlnila. Všechnen zvuk slyšený z co možná největší vzdálenosti vzbuzuje v nás jeden a týž dojem: jakési chvění univerzální lyry, právě tak jako vzdálený hřeben hor upoutává náš zrak svým blankytným nádechem, jímž ho prosycuje okolní ovzduší. Tehdy ke mně doléhala melodie, kterou rozezvučel sám vzduch a která v lesích rozmlouvala s každým lístečkem a jehličkou, onen úryvek zvuku, kterého se zmocnily živly a obměněný ozvěnou jej přenášely z údolí do údolí. Ozvěna je do jisté míry svěbytným zvukem a v tom je její čaromoc a půvab. Není jen zvukem, který opakuje to, co je hodno opakovat po zvonu, ale je to tak trochu i hlas lesa; táž prostínká slova a tóny, jaké vyhazuje lesní víla.

Jednou k večeru se odkudsi za lesy libě a melodicky ozvalo vzdálené bučení krávy a já jsem je zprvu mylně pokládal za hlasy jisté skupinky potulných pěvců, kteří mě před časem poctili serenádou a kteří teď patrně bloudí bůhvíkde za horami; záhy mě však nepříjemně rozčarovalo, když se zvuky protáhly do přízemních a přirozených tónů krávy. Nemíním se těm mladíkům nijak posmívat, spíš vyslovit uznání jejich zpěvu, když tvrdím, že jsem shledal jistou příbuznost s koncertováním té krávy, a že koneckonců v obojím jadrně promlouvala příroda.

Jednu dobu v létě, zpravidla o půl sedmé, když přešel večerní vlak, zpívali lelkové asi půl hodinky své nešpory, usazení na pařezu před mými dveřmi nebo na slemenu srubu. Večer co večer se dávali do zpěvu jako podle hodinek v rozmezí pěti minut příslušného času určovaného západem slunce. Měl jsem vzácnou příležitost obeznámit se s jejich zvyky. Někdy jsem jich slyšel pět nebo šest najednou z různých stran lesa, s nahodilým opožděním jednoho taktu, a tak blízko, že jsem zřetelně slyšel nejen zakvoknutí po každém tónu, ale často i ten zvláštní bzučivý zvuk, který vydává moucha chycená do pavučiny, jen přiměřeně silnější. Někdy v lese kolem mě některý ustavičně kroužil ne dál než pár stop, jako by byl přivázan motouzem – patrně když jsem byl

nablízku jeho vajíček. Zpívali s přestávkami celou noc a byli stejně muzikální před svítáním i za svítání.

Když ostatní ptáci utichnou, začnou koncertovat sýčkové jako smuteční plačky s jejich věčným kvílením. Jejich ponuré houkání by se dobře vyjímalo v některé Ben Jonsonově tragédii. Moudré půlnoční babizny! Žádné poctivé kuvíkání, žádné zdušené poetické uhú, nýbrž – žerty stranou – truchlivý pohřební žalozpěv, vzájemné utěšování milenců sebevrahů, kteří si v pekelných hájích připomínají strážně a rozkoše nadpozemské lásky. Přesto naslouchám rád jejich nářku, jejich žalostným responsoriím, trylkům, ozvučujícím lesní krajinu a připomínajícím mi někdy hudbu a zpěvavé ptáky; jako by to byla temná a kormutlivá stránka hudby, lítostné žaly a vzdechy, které touží být vyzpívány. Jsou to přízraky, ubohé přízraky a trudné předtuchy padlých duší, které kdysi v lidské podobě náměsíčně chodily po zemi a páchaly temné skutky a teď se ze svých hříchů lkavými zpěvy či něními v místech svého provinění kají. Dávají mi nově vnímat rozmanitost a obsáhlost té přírody, která je naším společným domovem. *Ó-ó-ó-ó-ó, kéž bych se byl nikdy nenarrrodil!*, vzdychá jeden hlas na této straně rybníka a v nepokojném zoufalství zakrouží na nějaký nový hrad ve větvích šedého dubu. A znovu – *kéž jsem se nikdy nenarrrodil!* – opakuje jiný na vzdálenějším konci s třaslavou procítěností, a – *nenarrrodil!* se ozve zkomíravě z dalekého lincolnského lesa.

Také mě poctila svou skuhravou serenádou sova pálená. Zblízka ve vás může vzbudit představu toho nejtruchlivějšího zvuku v přírodě, jako kdyby jím chtěla ve svém chóru vrýt trvale do mysli nesmazatelný tón agonických stenů lidské bytosti – cosi ubohého, ochablého, co ještě zbylo ze smrtelníka, který se vzdal vši naděje a vyje jako zvíře, a přece ještě po lidsku vzlyká, vcházeje do šerého údolí, cosi zošklivěného ještě jakousi klotavou melodičností (nedá mi to a sám zkouším napodobit ten zvuk guturálními hláskami), výraz mysli, která v sobě umrtvila vše zdravé a smělé a přetrvává už jen v rozplzlém, hnilobném stavu. Připomínalo mi to vlkodlaky a

idioty a skřeky šilenců. Ale teď dopovídá jedna z dalekého lesa tóny, které vzdálenost opravdu zmelodizovala – *hú hú – chrý – hú hú* – a většinou to ve mně opravdu vyvolávalo jen příjemné představy, ať jsem jim naslouchal ve dne nebo v noci, v létě nebo v zimě.

Nemohu si vynachválit, že existují sovy. Ať jen houkají ty své přiboudlé, šílené skřeky. Je to zvuk obdivuhodně ladící s močály a přišerím lesů, které žádný den nezjasní, vybavující představu nekonečné, zanedbané divočiny, kam lidská noha nev kročila. Zhmotňují tísnivý soumrak a zmarněné myšlenky, kterým se nikdo nevyhne. Celý den svítilo slunce na hladinu nějaké rozbujelé bažiny, kde stojí sivý smrk ověšený lišejníkovými vousy, nad ní krouží luňáci, v barvínkovém porostu číříká koňadra a vespod se choulí koroptev a králík; teď se však začalo šírat ponuřejším a příhodnějším dnem, do něhož se probouzí jiný druh tvorů, aby tu vyjevil zámysly přírody.

Pozdě večer jsem slýchal vzdálené dunění vagónů, jak přejížděly mosty – zvuk, který se v noci nese dál než téměř kterýkoli jiný zvuk –, štěkot psů a někdy zase ono bučení nějaké usouzené krávy na odlehlém dvoře před stodolou. Někdy se celý břeh rozezvučel skřehotem volských žab, těch nezdolných duchů dávných ochlastů a obžerů, stále nepolepšitelných, zkoušejících vyzpívat ve svém podsvětním jezeře jakýsi kánon – ať mi to srovnání waldenské nymfy prominou, ale i když tu skoro žádné rákosí není, žab je tu plno –, duchů, kteří by si rádi zachovali rozverné zvyklosti někdejších hodokvasů, třebaže jejich hlasy značně ochraptěly a jako na posměch veselosti smrtelně zvažněly, a víno ztratilo své aroma a chuť a změnilo se v břečku, která jen nadýmá jejich panděra, a místo sladkého opojení, v němž by utopili vzpomínky na minulost, jim připraví jen přehlcení, zvodnatění a zbytnění. Ten nejdůstojnější hodnostář, s bradou na listu srdcovky, který jeho uslintané hubě slouží jako ubrousek, si zde na severním břehu zhluboka lokne té kdysi opovrhované vody a dá pohár kolovat s výkřikem *tr-r-růňk, tr-r-růňk, tr-r-*

ruňk! a vzápětí se z nějaké vzdálené zátoky nese přes vodu jako ozvěna stejné heslo a druhý nejbližší podle věku a objemu v pase si tam přihne až po svou čárku; a když se tento ceremoniál kolem celého břehu odehraje, tu vrchní obřadník s uspokojením vzkřikne: *Tr-r-ruňk!* a každý po řadě opakuje totéž až k tomu nejméně nadmutému, tomu s nejděravějším, nejsplasklejším pupkem, aby nenastala mýlka; a pak cestuje pohár znovu a znovu dokola, až slunce rozptýlí ranní mlhu a jen patriarcha není ještě pod hladinou rybníka, nýbrž marně skřehotá co chvíli své *truňk* a čeká na odpověď.

Nemohu s jistotou tvrdit, že jsem kdy ze své mýtiny zaslechl kokrhat kohouta, a napadlo mě, že by už jen kvůli tomu zpěvu stálo za to chovat si takového kokrháče jako zpěvného ptáka. Tóny, které vyluzuje tento kdysi divoký indický bažant, jsou nepochybně ze všech ptačích zpěvů ty nejzajímavější, a kdybychom tyto ptáky dokázali vysadit do volné přírody, aniž bychom je zdomestikovali, jejich kikirikání by se brzy nejvíc proslavilo v našich lesích, a daleko by předčilo husí kejhání i soví houkání; a představte si potom, jak by kdákání slepic vyplňovalo přestávky, kdy by polnice jejich pánů odpočívaly! Není divu, že člověk přiřadil tohoto ptáka mezi svou ochočenou drůbež – a to nemluvím o vejcích a pečených stehýnkách. Procházet se takhle za zimního rána lesem, který oplývá těmito ptáky, tedy jejich rodným lesem, a slyšet divoké kohoutky kokrhat na stromech tak jasně a zvučně, že se země na míle kolem otřásá a slabší hlasy ostatních ptáků zanikají – jen si to představte! To by přece národy vyburcovalo. Kdo by časně nevstával, a nevstával časněji a časněji každý následující den svého života, až by se z něho stal nevýslovně zdravý, zámožný a moudrý jedinec? Zpěv tohoto cizokrajného kura slaví básníci všech zemí spolu se zpěvy svých místních pěvců. Všechna zemská podnebí svědčí tomu skvostnému chocholáči. Je dokonce všude víc doma než ti domorodí. Stále kypí zdravím, plíce má jako zvon, jeho bujarost nikdy neochabuje. I mořeplavce na Atlantiku a Pacifiku budí jeho hlas – avšak mne jeho pronikavý křik nikdy

nevytrhl z dřímoty. Nechoval jsem si ani psa či kočku, ani krávu či vepřika, ani slepice, takže byste u mne domácí zvuky podle všeho postrádali; ani zvuk máselnice, kolovratu, ba ani bublání kotlíku či syčení samovaru, ani povykování dětí by vás u mne nepotěšilo. Člověk starosvětského založení by tu přišel o rozum anebo by se tu ještě dřív k smrti unudil. Ani krysy jsem neměl ve zdi, protože zřejmě pošly hladem anebo spíš je sem nic nelákalo – jen veverky tu byly na střeše nebo pod podlahou, lelek na slemeni, sojka skřehotající pod oknem, zajíc nebo lesní svišť pod domem, sova pálená nebo ušatá za ním, hejno divokých husí nebo chechtavá potápka na rybníce a liška, která v noci skolí. A ani skřivan nebo žluva, tito mírní ptáci našich sadů a hájů, nikdy nezavítali na mou mýtinu. Kohouti nekokrhají, slepice nekdákají na dvoře. Kdepak dvůr! Jen neohrazená příroda sahající až k samému prahu. Mladý les vyrůstá pod vašimi okny a divoké škumpy a ostružinový porost se dere do vašeho sklepa; nezdolné smolné borovice se z nedostatku prostoru skřípavě otírají o šindele a jejich kořeny zalézají hluboko p od stavení. Místo špehýrky nebo okenice stržené vichřicí slouží za otop přeražená nebo z kořenů vyvrácená sosna hned za domem. Místo neexistující cestičky k přední brance na průčelním dvorku, cestička zavátá za sněhové kalamity – vlastně ani ta branka – ani ten dvorek – a vůbec žádná cestička do civilizovaného světa!

Samota

Je nádherný večer, kdy celé tělo je jediným smyslem a každým pórem vpíjí do sebe slast. S podivnou volností se toulám přírodou, sám její část. Jak tak kráčím po kamenitém břehu rybníka zcela na lehko bez kabátu, ačkoli je pod mrakem, větrno a také dost chladno, a celkem nic zvláštního mé oko neupoutává, všechny živly jsou mi přívětivě nakloněny. Volské žáby vytrubují příchod noci a poryvy vánku přenášejí přes vodu hlas lelka. Z pocitu niterné příchyllosti k ševelicímu listí olše a topolu se mi bezmála tají dech, a přece má poklidná mysl, jako ta vodní pláň, je jen mírně zčeřená, ne rozvířená. Tyto drobné vlnky, které zvedá večerní větřík, mají tak daleko k bouři jako čirá zrcadlivá hladina. Třebaže se už setmělo, vítr v lese dosud duje a hučí, vlny dosud šplouchají a nějací tvorové ukolébávají ostatní svým zpěvem k spánku. Nikdy však není klid úplný. Plachá zvěř neodpočívá, teprve teď se vydává za kořistí; liška, tchoř a králík se teď bez bázně brouzdají po polích a lesích. Jsou to strážci přírody – články spojující dny rušného života.

Když se vracím domů, zjišťuji, že jsem měl návštěvu, která mi tam nechala své navštívenky: buď kytičku květin nebo věneček zimostrázu anebo jméno napsané tužkou na žlutém ořechovém listu či na úlomku dřeva. Ti, co chodí do lesa jen zřídka, seberou obyčejně nějaký kousek lesa, cestou si s ním hrají a posléze jej vědomě nebo bezděčně upustí. Kdosi oloupal vrbový proutek, spletl jej do prstence a položil na můj stůl.

Vždycky poznám, jestli mě někdo za mé nepřítomnosti navštívil, buď podle ohnutých větviček či stébel trávy, nebo podle otisků bot, a odhadnu obvykle i co to bylo za lidi, jakého pohlaví a věku, podle nějakých nepatrných stop, jež po sobě zanechali, jako je pohozená květina nebo chumáč trávy, uškubnuté a odhozené třeba až někde u dráhy půl míle odtud, anebo utkvělý pach z doutníku či dýmky. Ba nejednou mě závan z dýmající fajfky upozornil na chodce, který kráčel po silnici tři sta yardů odtud.

Obvykle míváme kolem sebe dostatečný prostor. Náš obzor nebývá nikdy tak docela na dosah ruky. Hustý les se netlačí až k samým dveřím, ani rybník, ale vždycky je tu něco jako výběh, důvěrně známé a námi prošlapané místo, jaksi přivlastněné a ohrazené, které jsme vyrvali přírodě. Proč mám vlastně tenhle rozsáhlý okrsek v okruhu několika čtverečních mil nenavštěvovaného lesa pro svou soukromou potřebu, území, které pro mne lidé vyklidili? Můj nejbližší soused je ode mne na míli daleko a odnikud není vidět jediný dům, snad jen z vršků vzdálených půl míle od mého kopce. Mám svůj horizont, obklopený lesy, celý pro sebe: daleký výhled na dráhu, kde se přibližuje k rybníku, na jedné straně, a na ohradku, která lemuje lesní stezku, na druhé. Ale povětšinou je místo, kde žiji, tak osamělé jako někde v prérii. Je to zrovna tak Asie nebo Afrika jako Nová Anglie. Mám – dalo by se říci – své vlastní slunce a měsíc a hvězdy a docela malý svět úplně pro sebe. V noci kolem mého obydlí nikdy žádný pocestný neprošel, ani nezaklepal na dveře, až mi bylo, jako bych byl prvním nebo posledním člověkem; leda na jaře, kdy sem čas od času přišel někdo z města lovit sumečky – ale lovili popravdě mnohem spíš ve Waldenu svých vlastních povah, na udici jen tmu místo návnady. Brzy však odtáhli, obvykle s prázdnými košíky, zanechávající „svět temnotě a mně“, a černé nitro noci nebylo nikdy znesvěceno blízkostí lidského stvoření. Domnívám se, že se lidé obecně stále ještě tmy trochu bojí, přestože všechny čarodějnice jsou už pověšeny a křesťanství a svíčky se už dávno ujaly.

A přece jsem nejednou z vlastní zkušenosti poznal, že i nerudný misantrop a záдумčivec může v přírodních jevech nacházet přelíbeznou, něžnou, nevinnou a krajně povzbudivou společnost. Člověk, který žije uprostřed přírody a má smysly dosud pohromadě, nemůže propadat nejčernější melancholii. Ještě nezuřila taková bouře, aby zdravému a nezkaženému uchu nezněla jako aiolská harfa. Prostého a zmužilého člověka nemůže nic na světě pohnout k lacinému smutku. Dovedu-li se těšit z přízně všech ročních dob, věřím, že mi nic nemůže učinit život břemenem. Mírný deštěk, který zvlažuje mé boby a nutí mě zůstat dnes doma, není tesklivý či skličující, naopak, je i pro mne blahodárný. I když mi brání okopávat záhony, svědčí jim mnohem víc než moje okopávání. Kdyby trval tak dlouho, že by semena v zemi shnila a v nížině se kazily brambory, travě v kopcích by přece jen prospíval, a kdyby prospíval travě, prospíval by i mně. Někdy, když se přirovnávám k jiným lidem, mám pocit, že jsou mi bohové příznivěji nakloněni než jim, aniž jsem se o to – pokud vím – jakkoli zasloužil; jako bych měl od nich jakousi záruku a ubezpečení, jaké moji bližní nemají, jako by právě mne výjimečně vedli a chránili. Já si nijak nelichotím, ale oni – mám-li tomu věřit – lichotí mně. Nikdy se mi nestýskalo, ani v nejmenším mě netísnil pocit samoty, než jednou, a to bylo několik týdnů poté, co jsem se uchýlil do lesů, kdy jsem byl asi hodinu na pochybách, zda k šťastnému, zdravému životu je nezbytně nutné mít stále nablízku lidské bytosti. Být sám nebylo nic příjemného. Ale zároveň jsem si byl vědom jisté vyšinutosti ve svém duševním rozpoložení, a přitom jako bych předvídal, že se zase seberu. A opravdu, za mírného deštěku, kdy jsem byl zabrán v tyto úvahy, jsem zčistajasna pocítil tak líbezný a blahodárný společenství v přírodě, v každé pleskající kapce a v každém zvuku a hnutí kolem svého domu, jakési neskonalé, nevysvětlitelné přátelství, zaplavující mě náhle jako povětrí, že se mi pomyslné přednosti lidského společenství zdály bezvýznamné, a už jsem na ně od té chvíle ani nepomyslel. Každá drobná sosnová jehlička pojednou vzrostla a s přívětivou, družnou účastí se ke mně

přikláněla. Tak jasně jsem si uvědomoval přítomnost čehosi se mnou spřízněného, i ve výjevech, které ze zvyku označujeme jako divoké a truchlivé, a také to, že pokrevně či lidsky nejbližší mi není žádná osoba, ani spoluobčan, že už mi – jak jsem byl přesvědčen – žádné místo na světě nikdy nebude cizí. V Ossianovi čteme:

„Zármutek předčasně stravuje smutné;
málo dní zbývá jim v končinách živých,
překrásná dcero Toscarova.“

Jedny z nejpříjemnějších hodin jsem tu trávil za dlouhých jarních či podzimních plískanic, které mě nejen dopoledne, ale i odpoledne držely doma a svým nepřetržitým burácením a pleskáním mě blažily a konejšily; kdy časný soumrak předznamenával dlouhý večer, v němž mnohé myšlenky měly pokdy zapustit kořínky a rozvinout se. Za těchto zběsilých severovýchodních lijáků, jež krutě ošlehávaly městské domy, kdy služky s hadry a džbery stály před jejich vchody připraveny odvrátit potopu, jsem sedal za dveřmi svého domečku, který byl celý jediným vchodem, a liboval si, jak dokonale mě ochraňuje. Za jedné bouře s lijavcem a hromobitím udeřil blesk do mohutné smolné borovice na protějším břehu rybníka a vyryl do ní odshora dolů velmi výrazný a naprosto pravidelný spirálovitý vrub, víc než palec hluboký a čtyři až pět palců široký, jako kdybyste si udělali zářez do vycházkové hole. Onehdy jsem tamtudy zase šel, a jak jsem vzhlédl a podíval se na ten šrám, zachvěl jsem se až posvátnou hrůzou: tam, kde z neškodného nebe sjel strašný, nezadržitelný blesk, zela jizva ještě zřetelnější než před těmi osmi lety. Lidé mi často říkají: „Snad se vám v té samotě přece jen někdy zastesklo a zachtělo se vám být lidem trochu blíž, obzvlášť ve dnech, kdy přšelo a sněžilo nebo v noci.“ Bývám v pokušení takhle jim odpovídat: Celá tahle země, kterou obýváme, je jenom tečkou v prostoru. Co myslíte, jak daleko od sebe bydlí dva nejvzdálenější obyvatelé tamhleté hvězdy,

jejíž průměr nedokáže naše nástroje ani odhadnout? Proč by se mi mělo stýskat? Není naše planeta součástí Mléčné dráhy? To, nač se mne ptáte, není podle mne otázka právě nejdůležitější. Jaký je to vlastně prostor, který odděluje člověka od jeho bližních a činí ho osamělým? Poznal jsem, že ať se naše nohy sebevíc nachodí, dvě duše k sobě o mnoho nepřiblíží. Nejbliž *čeho* vlastně chceme přebývat? Zajisté ne nablízku příliš mnoha lidem, blízko nádraží, pošty, hospody, modlitebny, školy, kupeckého krámu, blízko tak vznešených míst, jako je Beacon Hill, anebo Five Points, kde se to hemží lidskou spodinou, ale blízko věčného zdroje našich životů, z něhož – jak nás veškerá naše zkušenost poučila – život vyvěrá; tak jako vrba roste u vody a svými kořeny k ní směřuje. Volba bude různá podle odlišných lidských povah, ale moudrý člověk si právě tady začne kopat svůj sklep... Jednou večer jsem na waldenské silnici dohonil jistého spoluobčana, který právě vedl na trh dva kusy dobytka, a tento muž, který nashromáždil to, čemu se říká „slušný majetek“ – ačkoli já jsem v tom nikdy nic slušného neviděl – se mne zeptal, jak mě vůbec mohlo napadnout vzdát se tolikerého pohodlí, kolik ho život nabízí. Ujistil jsem ho, že mi to tak náramně vyhovuje – bez legrace. A tak jsem si šel domů lehnout a nechal ho, ať se trmácí tmou a blátem do Brightonu, toho dobytčího města, kam dorazí někdy až k ránu.

Mrtvému, který má jen trochu naděje, že procitne či opět oživne, je zcela lhostejné, kdy a kde se to stane. To místo je vždycky stejné a všem jeho smyslům nevýslovně příjemné. Neboť z valné části jen vnější a pomíjivé okolnosti určují naše počínání. Jsou vpravdě příčinou našeho bloudění. Všem věcem je nejbliž ta síla, která utváří jejich existenci. Nám na dosah ruky se nepřetržitě uskutečňují ty nejgrandióznější zákony. Nám není nejbliž člověk, kterého jsme si najali na práci a s kterým si tak rádi povídáme, ale dělník, jehož dílem jsme my sami. Co říká Konfucius?

„Jak nesmírná a hluboká je působnost tajuplných sil nebeských i pozemských!

Snažíme se usilovně spatřit je, ale nevidíme je, snažíme se je slyšet, ale neslyšíme je; ztotožněny s podstatou věcí, nemohou být od nich odloučeny.

Způsobují, že lidé na celém širém světě očišťují a posvěcují svá srdce a odívají se ve sváteční šat a skládají dary a obětiny na paměť svých předků. Je to oceán tajuplných poselství. Jsou všude, nad námi, po naší pravici i po naší levici; ze všech stran nás obklopují.“

Jsme předmětem pokusu, který mne nemálo zajímá. Nemůžeme se za těchto okolností aspoň na chvílku obejít bez společnosti svých klevetných patronů – sami si něco vymyslet, co by nás povzbudilo? A Konfucius má pravdu, když říká: „Ctnost nezůstává opuštěným sirotkem – nutně potřebuje sousedy.“

V procesu myšlení se můžeme ocitnout mimo sebe – ve smyslu nikoli chorobném. Vědomým rozumovým úsilím se můžeme od všeho vzdálit, stát stranou všeho jednání a jeho důsledků, nechat všechno dobré i zlé kolem sebe plynout jako prudký proud. Nejsme cele včleněni do přírody. Mohu být v říčním toku buď jen kusem naplaveného dřeva, anebo božským Indrou, který vše shlíží z nebeských výšin. Může mne dojmout divadelní představení a na druhé straně mne nemusí pohnout skutečná událost, která se mne zdánlivě dotýká mnohem víc. Zním sám sebe pouze jako lidskou bytost, jako – dalo by se říci – jeviště myšlenek a citů, a jsem schopen vnímat jistou dvojdomost, která mi dovoluje hledět na sebe se stejným odstupem jako na kohokoli jiného. Při své sebeintenzivnější zkušenosti jsem si vědom stále přítomné, kritické části svého já, která vlastně není mou nedílnou částí, ale divákem, který nesdílí žádnou zkušenost, a přece ji zaznamenává; a já jím nejsem o nic víc, než jste jím vy. Když je hra života – a může to být tragédie – u konce, divák jde svou cestou. Pokud jde o něho, byla to jen jakási smyšlenka, dílo fantazie. Tato dvojdomost z nás někdy snadno může udělat mizerné sousedy a přátele.

Myslím, že mému zdraví docela svědčí, když zůstávám většinu času sám. Být ve společnosti i skvělých lidí brzy unaví a rozptyluje. Miluji samotu. Ještě jsem se nesetkal s druhem, který by byl tak družný, jako je samota. Jsme většinou opuštěnější, když vyjdeme mezi lidi, než když zůstaneme ve svém soukromí. Člověk myslící nebo pracující je vždycky sám, ať je kdekoliv. Samota se neměří mílemi prostoru, který dělí člověka od jeho bližních. Skutečně pilný student v některém z přelidněných úlů Harvardovy cambridgeské univerzity je právě tak osamělý jako derviš na poušti. Rolník může celý den pracovat sám na poli nebo v lese, orat či rubat dříví, a po nikom se mu nezasteskne, protože má co dělat; ale když přijde večer domů, nemůže vysedávat ve světnici sám, odkázán jen na své myšlenky, žene ho to tam, kde by „viděl nějaké jiné tváře“ a kde by pookřál a odškodnil se, jak si myslí, za svou celodenní samotu. Proto se také diví, jak může student dřepět celou noc a větší část dne sám doma, aniž by se nudil a propadal „splínu“, ale nedovede si představit, že student i mezi čtyřmi stěnami stále pracuje na *svém* poli a seká dříví ve *svém* lese jako farmář ve svém, a stejně jako on zatouží po oddechu a společnosti, i když v jiné, hutnější podobě.

Společnost většinou za moc nestojí. Setkáváme se příliš nakrátko, takže ani nemáme čas najít v sobě navzájem nějaké nové hodnoty. Třikrát denně se setkáváme při jídle a jeden druhému dáváme znovu ochutnat kus toho starého plesnivého sýra, který zosobňujeme. Musili jsme se ustanovit na jistých pravidlech chování, zvaných etiketa a zdvořilost, aby tento náš častý styk byl vůbec snesitelný a nemuselo dojít k otevřené válce. Stykáme se na poště, na různých dýcháncích a každý večer v kruhu rodinném, žijeme v příliš velkém houfu, navzájem si překážíme, klopýtáme jeden přes druhého, a tak podle mého mínění ztrácíme k sobě úctu. Všem významným a upřímným setkáním by jistě neublížilo, kdyby jich bylo méně. Povšimněme si děvčat v továrně: nejsou nikdy sama, a snad ani ve snech ne. Bylo by lépe, kdyby na jednu čtvereční míli

nepřipadl víc než jeden obyvatel, tak jako tady, kde žiji. Cena člověka nespočívá v jeho kůži, nemusíme se ho proto dotýkat.

Slyšel jsem o muži, který zabloudil v lese, a jak hladý a vyčerpáním pod stromem umíral, ulehčovaly mu jeho opuštěnost pitvorné vidiny, jež vinou celkové slabosti obestíraly jeho chorobnou představivost a jež vnímal jako skutečnost. I my, jestliže jsme tělesně a duševně v pořádku, se můžeme dát neustále posilovat podobnou, jenže normálnější a přirozenější společností, a dojít k poznání, že nejsme nikdy sami.

Ve svém domku mám o společnost bohatě postaráno, obzvlášť ráno, kdy ke mně nikdo nepáchne. Dovolte mi několik příměrů, které snad někomu ozřejmí představu, jak na tom jsem. Nejsem o nic osamělejší než potápka na rybníce, která se tak chraplavě řehotá, anebo Walden sám. Jakou společnost, prosím pěkně, má tohle opuštěné jezírko? A přece v blankytné modři jeho vod nevidím žádné „modré d'ábly“, jak se u nás říká melancholii, ale spíš modré anděly. Slunce je osamělé, pokud není silně zamlženo, kdy se někdy zdá, že jsou slunce dvě, ale to jedno je falešné. Bůh je osamělý – ale d'ábel, ten zdaleka ne, ten má nepřeborně druhů, neboť sám je zástupem. Nejsem o nic opuštěnější než samojediná divizna nebo pampeliška na louce nebo list bobu nebo šťavel nebo ovád anebo čmelák. Nejsem o nic osamělejší než říčka Mill Brook nebo větrná korouhvička nebo Severka nebo jižní vítr anebo dubnový liják nebo lednová obleva nebo první pavouk v novém domě.

Za dlouhých zimních večerů, kdy hustě sněží a v lese skučí vítr, navštěvuje mě čas od času jistý starý osadník a původní majitel pozemků, který prý vyhloubil, vyzdil a sosnovým lesem obehnal Waldenský rybník. Ten mi vypráví příběhy z dávných dob i z nové věčnosti, a tak spolu vždycky strávíme hezký večer v družné zábavě a vlídné rozpravě o všem možném, i bez jablek a moštu – velice moudrý přítel a šprýmař, prostě člověk k pomilování, který přitom o své osobě zachovává tajemství snad ještě pečlivěji než známí „královrazi“ Goffe a Whalley, a třebaže ho má kdekdo za mrtvého, nikdo vám neukáže, kde je

pochován. V mém sousedství pobývá také postarší dáma, pro většinu lidí neviditelná, v jejíž vonné zahradě plné všelijakých bylin se někdy rád procházím a sbírám léčivé rostliny a naslouchám jejím zkazkám; neboť plodnosti jejího génia se nic nevyrovná a její paměť sahá dál do minulosti než všechny mýty a dovede mi vyličit nejpůvodnější verzi každé báje i na jaké události se každá zakládá, neboť se to všechno sběhlo za její mladosti. Křepká, bujará stará dáma, která se raduje z každého počasí a každé roční doby a která všechny své děti patrně ještě přežije.

Jak nevyličitelně nezkažená a dobrotivá je příroda – a s ní slunce a vítr a déšť či léto i zima – co zdraví, co pohody nám nepřestavně dopřávají, a kolik účinné účasti projevují k lidskému rodu, že by se celičké přírody muselo hluboce dotknout, sluneční záře by vybledla, větry by se po lidsku rozvzdychaly, mraky by začaly ronit slzy, lesům by uprostřed léta opadávalo listí a oděly by se v smutek, kdyby jediný člověk měl spravedlivý důvod truchlit. Cožpak se se zemí nemohu dorozumět? Nejsem snad sám zčásti i listím a rostlinným humusem?

Jakou pilulkou bychom si jen mohli udržet zdravé tělo, jasnou mysl a spokojenost? Nebyly to léky mého či tvého praděda, ale naší prabáby matky přírody, všestranné, rostlinné, bylinné medicíny, jimiž se udržovala věčně mladá, díky jimž přežila už tolik zázračně věkovitých Thomasů Parrů, a jejichž hnilobnou plodivostí nasycovala své kypící zdraví. Mým všelékem – místo lahvičky felčarského dryáku, mixtury nabrané z Acherónu a Mrtvého moře, která pochází z nákladu oněch dlouhých, mělkých povozů s černými plachtami, jež občas vidáme projíždět – nechť je doušek nezředeného ranního vzduchu! Ach, ranní vzduch! Když už se lidem nechce loknout si ho u samého zřídla dne, nu, pak nezbyvá než stočit ho trochu do lahví a prodávat v krámech – pro dobro těch, kteří ztratili abonentní lístky na ranní čas na tomto světě. Ale pamatujte, že ani v nejstudenějším sklepě nevydrží až do samého poledne, že mnohem dříve vyrazí zátku a zamíří na západ po stopách

Aurory. Nikterak neuctívám Hygieiu, dceru toho starého mastičkáře Asklépia, která je na pomnících zpodobována, jak v jedné ruce drží hada a v druhé pohár, z něhož had občas upíjí; uctívám spíš Hébé, číšnici Diovu, kterou Héra zázračně počala pomocí hlohu, a která měla moc bohům i lidem znovu dodávat svěžest mládí. Byla to asi jediná po všech stránkách zdatná, zdravá a statná dáma, jež kdy chodila po této planetě, a kamkoli přišla, nastalo jaro.

Návštěvy

Myslím si, že mám společnost právě tak rád jako kdokoliv jiný a neváhám přilnout aspoň na čas jako pijavka k člověku živé, krevnaté letory, který mi náhodou padne do oka. Nejsem od přírody žádný poustevník, a možná že bych v hospodě vydržel sedět déle než ten nejvytrvalejší denní host, kdybych tam měl opravdu co dělat.

Měl jsem ve svém domku tři židle: jednu pro samotu, dvě pro přátelství, tři pro společnost. Když přišli návštěvníci ve větším a nečekaném počtu, byla pro ně dohromady jen ta třetí židle, ale oni se obyčejně uskrovnili a jen postávali. Žasli byste, kolik velkých mužů a žen se stěsná do takového malého domku. Míval jsem najednou pětadvacet či třicet duší i s těly pod svou střechou, a přece jsme se často loučili, aniž nám přišlo na mysl, že jsme si navzájem byli příliš nablízku. Mnohé naše budovy, jak veřejné, tak soukromé, se všemi téměř nespočetnými místnostmi, se svými obrovskými halami a sklepy zásobenými vínem a jinou mírovou výzbrojí mi připadají přehnaně rozměrné pro své obyvatele. Jsou tak prostorné a velkolepé, že v nich lidé vypadají spíš jako hmyz, který je zamořil. Vždycky mě překvapí, když herold před nějakým palácem, jako je hotel Tremont nebo Astor nebo concordský Middlesex, slavnostně zatroubí, a já místo všech tamních obyvatel spatřím jen směšnou myš, jak se vyplíží na nádvoří a rychle zase vklouzne do nejbližší díry v dláždění.

Někdy jsem se v tak malém domku s jednou nesnází potýkal: stíží jsem se dostatečně vzdaloval od svého hosta, když jsme začali pronášet nabubřelými slovy nabubřelé myšlenky. Člověk pro své myšlenky potřebuje jistý prostor, aby mohly vyplout hezky uspořádaně a dodržet kurs nebo i více kursů, než dorazí do přístavu. Náboj vaší myšlenky musí překonat boční i zpětný náraz a ustálit svůj konečný směr, než zasáhne ucho naslouchajícího; jinak druhým uchem zase z hlavy vyletí. Také naše věty potřebují prostor, aby se mohly rozvinout, a odmlky, aby seřadily svůj sled. Jednotlivci, stejně jako národy, musí mít mezi sebou přiměřeně široké a přirozené hranice, dokonce i značné neutrální území. Býval to jedinečný požitek, když jsem se svým společníkem mohl rozmlouvat přes rybník. V mém domě jsme byli tak blízko sebe, že jsme se ani nemohli zaposlouchat, co druhý říká – nedokázali jsme mluvit tak tiše, abychom se navzájem slyšeli; je to jako když do klidné vody hodíte najednou dva kameny tak blízko sebe, že se kruhy, jež rozvlní, překrývají. Jestliže jsme ovšem jen řečniví tlachalové, pak si můžeme dovolit stát těsně u sebe, skoro se dotýkat a dýchat si přímo do obličeje; ale když promlouváme zdrženlivě a rozmyslně, chceme být od sebe dál, tak aby se veškeré živočišné teplo a vlhkost mohly vypařit. Jestliže zatoužíme důvěrně se sblížit s tím, co je v každém z nás a přitom tak hluboko či vysoko, že to nelze oslovit, pak musíme nejen zmlknout, ale obvykle být tělesně tak daleko od sebe, abychom hlas toho druhého pokud možno vlastně ani neslyšeli. Z tohoto hlediska je řeč výhodným prostředkem pro lidi nahluchlé; ale je tolik krásných věcí, které se nedají vyslovit, jestliže jsme nuceni křičet. Jakmile rozprava přecházela do vznosnější a závažnější polohy, začali jsme pozvolna odstrkávat své židle dál a dál, až se posléze dotýkaly stěny v protilehlých koutech, a pak tam obvykle nebylo dost místa.

Avšak můj „parádní“, totiž přijímací pokoj, vždy přichystaný pro hosty, na jehož koberec zřídka kdy padalo slunce, byl sosnový les za domem. Právě tam jsem v letních

dnech vodíval význačné hosty – neocenitelný sluha zde zametal podlahu, oprašoval nábytek a vůbec udržoval pořádek.

Když se dostavil jeden host, pojedl někdy se mnou mou skromnou krmi, a nijak nenarušovalo naši rozmluvu míchání kukuřičné kaše, nebo když jsem za řeči sledoval, jak mi kyne chléb a dopéká se v popelu. Jestliže jich ovšem přišlo a usadilo se v mém domku dvacet, nebylo o nějakém poobědvání ani řeči, ačkoli pro dva by bylo chleba ažaž – málem jako by jedení byl nějaký odnaučený zlovyk; ale my jsme přirození stoupenci zdrženlivosti a nikdo v ní neviděl prohřešek proti pohostinnosti, naopak, spíš projev krajně příhodné ohleduplnosti. Úbytek či úpadek tělesné energie, která se tak často potřebuje regenerovat, jako by se při této zásadě až zázračně zpomaloval a vitální síly zůstávaly uchovány. Takhle jsem mohl pohostit ne dvacet, ale rovnou tisíc lidí; a jestliže ode mne někdo odešel zklamán nebo hladový, když mě zastihl doma, mohu ho aspoň ubezpečit, že má moje sympatie. Je to tedy velice snadné – i když mnohé hospodyňky o tom pochybují – nahradit staré zvyklosti novými a lepšími. Není třeba zakládat svou pověst na hostinách, které pořádáte. Co se mne týká, nikdy mne nic tak účinně neodradilo, abych chodil po návštěvách – žádný obludný Kerberos –, jako jedna trachtace na mou počest, kterou jsem si vyložil jako velice zdvořilý a jaksi zastřený pokyn, abych hostitele svou přítomností už nikdy neobtěžoval. Myslím, že už se na podobných komediích nikdy neukážu. S jistou hrdostí bych přijal jako motto pro svou chýši tyto Spencerovy verše, které mi jako svou navštívenku napsal kterýsi můj host na žlutý ořechový list:

„Ty, který vcházíš do tohoto domku,
hoštění nečekej, žádné tu není;
oddech a klid ti rádi nabídnou:
vznešená mysl – toť blaho nejvyšší.“

Když se Winslow, později správce plymouthské osady, vydal pěšky hustými lesy ještě s jedním společníkem na zdvořilostní návštěvu k Massassoitovi, a unavení a hladoví dorazili k jeho vigvamu, přijal je náčelník vlídně, ale o jídle ten den nepadlo ani slovo. Když nastala noc, tu – jak to sami líčí – „nás uložil na lůžko vedle sebe a svou ženu, oni na jednom, my na druhém konci; byla to jen pryčna asi stopu od země, přehozená tenkou rohoží. Další dva jeho pohlaváři se z nedostatku místa přitlačili k nám a taky na nás, takže nás to nocování utrmácelo hůř než celá cesta.“ Nazítří v jednu hodinu přinesl Massassoit „dvě ryby, které zastřelil, asi třikrát tak velké jako cejn. Když byly uvařeny, mělo na ně zálsusk aspoň čtyřicet lidí. Většina si aspoň kousla. Tohle bylo naše jediné jídlo za dvě noci a den, a kdyby byl jeden z nás nekoupil předtím koroptev, byli bychom se celou cestu postili.“ Protože se obávali, že by se mohli jak z nedostatku potravy, tak i spánku pomátnout – „ti divoši měli totiž ve zvyku uspávat se barbarským zpíváním“ –, a taky aby měli ještě dost sil na dlouhé putování domů, raději se rozloučili. Pokud jde o nocleh, dostalo se jim, pravda, nevalného uložení, i když to, co pro ně bylo nepohodlím, bylo nepochybně zamýšleno jako velká pocta; ale co se jídla týká, nemohli si Indiáni podle mne počínat lépe. Sami neměli co do úst a moudře usoudili, že omluvami své hosty nenasytí, a tak si utáhli opasky a o věci pomlčeli. Když je pak zase jednou Winslow navštívil v době, kdy bylo všeho dost, nemohl si v tomto ohledu stěžovat.

Pokud jde o lidi, o ty není nikdy nouze, ať jsme kdekoliv. Měl jsem víc návštěv, dokud jsem žil v lesích, než kdy jindy ve svém životě – chci tím říci, že za mnou sem tam někdo přišel. S několika lidmi jsem se tam sešel za příznivějších okolností, než by mi bylo dopřáno jinde. Ale méně jich za mnou přicházelo s malichernými starostmi. V tomto ohledu byli moji případní hosté prosívání už pouhou vzdáleností od města. Stáhl jsem se tak daleko do onoho širého oceánu samoty, do něhož se vlévají řeky lidské společnosti, že se kolem mne – jak to aspoň vyhovovalo mým potřebám – usazoval většinou jen ten

nejjemnější nános. A nadto ke mně proudy zanášely různá svědectví o neprobádaných a necivilizovaných pevninách na druhém konci světa.

Kdo jiný to dnes ráno k mému srubu nepřichází než vpravdě homérský či paflagonský muž – měl tak trefné a poetické jméno, že je tu bohužel nemohu vytisknout –, jistý Kanad'an, dřevorubec a fošnař, který dokáže prodlabat za den i padesát fošen, a který si včera večer pochutnal na svišti, kterého mu chytil jeho pes. I on slyšel o Homérovi, a „kdyby nebylo knih“, prý by „nevěděl, co za deštivého počasí dělat“, ačkoli podle všeho ani jedinou za všech dlouhých dešťů nedočetl. Kterýsi kněz, který uměl dokonce řecky deklamovat, naučil ho v jeho daleké rodné farnosti číst nějaké verše v Písmu; a teď ten chlapík drží v ruce knihu a já mu musím překládat, jak Achilleus plísni Patrokla pro jeho zkormoucený výraz:

„Proč slzy proléváš, Patrokle, jako dívenka mladá?
Jenom snad tobě se donesly nějaké zvěsti z Fthie?
Vždyť Menoitios, syn Aktérův, dosud je naživu
a Péleus, Aiakův syn, u Myrmidonů žije –
ty kdyby stihla smrt, tu věru bychom truchlili.“

Říká mi: „To se mi líbí.“ Drží v podpaží velký svazek kůry z bílého dubu pro nějakého nemocného, kterou nasbíral dnešního nedělního rána. „Snad se ničeho nedopouštím, když dnes dělám něco takového,“ říká. Homér je pro něho velký spisovatel, i když nechápe, oč v jeho díle jde. Stěží byste našli prostšího a přirozenějšího chlapíka. Neřest a choroby, které tak ponurými barvami zatemňují náš svět, jako by vůbec nebral na vědomí. Bylo mu kolem osmadvaceti a přibližně před dvanácti roky odešel z Kanady a z otcovského domu za prací do Států, vydělat si tu nějaké peníze, za které by si posléze – snad ve své rodné zemi – koupil farmu. Byl uhněten z hodně hrubého těsta: postava sporá, poněkud těžkopádná, i když s jistým ztepilým půvabem, silná osmahlá šíje, tmavé chundelaté vlasy a matné,

ospalé modré oči, v kterých to občas přece jen zajiskřilo. Nosil placatou šedivou plátěnou čepici, ošumělý zimník neurčité barvy a boty z hověziny. Pojídal rád maso a obvykle si nosil oběd na místo, kde pracoval, pár mil za svým domkem (celé léto zde kácel stromy), studené pečinky v cínové konvičce, často studené sviští maso, a kávu v kameninové butelce, která se mu na motouzu klinkala u pasu; někdy mi z ní doušek nabídl. Chodil časně kolem za svou prací, napříč svým bobovým polem, ale klidně, bez onoho ustaraného spěchu, jakým se vyznačují Yankeeové. Do ničeho se nehnal. Stačilo mu, když si vydělal na holé živobytí. Když mu cestou chytil pes nějakého sviště, schoval si obvykle svůj oběd v křoví a vrátil se půl druhé míle, aby úlovek upravil a nechal ve sklepě domu, kde bydlel, když předtím půl hodiny uvažoval, nemá-li jej raději pro jistotu až do večera ponořit do rybníka – velice ho bavilo dlouze o těchto námětech přemítat. Říkával, když ráno míjel můj dům: „Jak vypasení jsou ti holubi! Kdyby mi nebylo souzeno nádeničit, všechno maso, co by si hrdlo ráčilo, bych si nalovil – holuby, sviště, králíky, koroptve – sákryš! Za den bych si opatřil všechno, co bych potřeboval.“

Byl to zručný dřevorubec a liboval si v některých zdobných finesách svého řemesla. Stromy řezal vodorovně a těsně při zemi, tak aby výhony, které potom vyrazily, byly silnější a sáně mohly přes pařezy hezky klouzat, a místo aby jako podpěru u srovnaného sáhu dříví nechal celý strom, osekával jej, až z něj zbyl tenký kůl či tyčka, kterou jste nakonec mohli snadno přelomit.

Zajímal mě, protože byl tak tichý a samotářský a přitom tak šťastný; z očí mu přímo tryskala dobrá nálada a spokojenost a ničím nezkalený humor. Někdy jsem se za ním zašel podívat do lesa, jak rubá stromy, a vždycky mě vítal s nevýslovně radostným smíchem a zdravil mě v kanadské francouzštině, ačkoli stejně dobře mluvil anglicky. Když jsem došel až k němu, nechal práce, s téměř neskrývaným pobavením si lehl vedle právě poražené sosny, sloupil si kousek vnitřní kůry, smotal jej do kuličky a začal žvýkat, nepřestávaje se přitom

pochechtávat a povídat. Byla v něm taková nezkrtná animální živelnost, že se někdy s řehotem vrhl na zem a válel se po ní, směje se všemu, co ho zrovna napadlo a rozjívilo. Rozhlížel se po stromech a vykřikoval: „Tohle kácení mě na mou duši náramně baví! O lepší povyražení ani nestojím!“ Občas, když si udělal volno, se celý den zabavoval v lesích dětskou pistolkou, z které při chůzi sám sobě vypaloval pozdravné salvy. V zimě si rozdělával oheň, na kterém si v kotlíku ohříval v poledne kávu, a když se k obědu posadil na kládu, přilétaly k němu někdy sýkorky, sedaly si mu na paži a zobaly brambor, který držel v prstech; a on říkával, že „má kolem sebe rád ty malé kamarádky.“

Rozvinul se v něm člověk povýtce animální. Svou fyzickou odolností a nenáročností byl spřízněn se sosnou a skálou. Jednou jsem se ho zeptal, jestli někdy po celodenní dřině není večer unaven, a on mi s upřímným a vážným výrazem odpověděl: „Věřte mi to nebo ne, ale v životě jsem nepoznal, co je to únava.“ Avšak rozumová a to, čemu se říká duchovní bytost, v něm dřímala jako v malém dítěti. Dostalo se mu jen oné neškodné a neúčinné výuky, jakou uplatňují katoličtí kněží na domorodcích, která žáka nikdy nevede k tomu, aby dosáhl jistého stupně poznání, nýbrž jen jistého stupně víry a úcty, a dítě nevychovává v dospělého člověka, ale tak, aby zůstalo dítětem. Když ho příroda stvořila, dala mu do vínku silné tělo a spokojenou mysl a podepřela ho ze všech stran úctou a důvěrou, takže se mohl dožít sedmdesátky jako dítě. Byl tak svůj, tak samostatný, že by nebylo nic platné někomu ho představovat – to byste právě tak mohli představit sousedovi sviště. Sotva by byl na něm našel něco jiného než to co vy. Nebyl schopen jakkoli se přetvařovat. Lidé mu vypláceli mzdu za práci a tak ho pomáhali živit a šatit, ale názory si s nimi nikdy nevyměňoval. Byl tak nelíčený, tak přirozeně pokorný – můžeme-li nazývat pokorným někoho, kdo si na nic nedělá nároky –, že pokora u něho nebyla žádná povšimnutelná vlastnost, ba sám o ní neměl ani ponětí. Moudřejší lidé mu připadali jako polobozi. Když jste mu řekli, že někdo takový

má přijít, dával všelijak najevo, že bytost tak vznešená nemůže od něho nic očekávat, že si sama se vším odpovědně poradí a jeho ať nechá na pokoji v jeho ústraní. Jakživ neslyšel projev chvály. V obzvláštní úctě choval spisovatele a kazatele. Jejich výkony pokládal za hotové zázraky. Když jsem mu řekl, že hodně píše, dlouho si myslel, že mám na mysli pouze rukopisnou činnost – sám totiž uměl pozoruhodně úhledně psát. Někdy jsem našel jméno jeho rodné obce krasopisně vyhloubené do sněhu u silnice, s patřičně vyznačeným francouzským akcentem, a tak jsem poznal, že tamtudy šel. Zeptal jsem se ho, jestli někdy nezatoužil zapsat své myšlenky. Řekl mi, že kdysi četl a psal dopisy pro ty, kdo to neuměli, ale nikdy se prý nepokusil zapisovat myšlenky – ne, to by nesvedl, vůbec by nevěděl ani jak začít, to by ho zabilo, a ještě přitom hlídat pravopis, kdepak!

Doslechl jsem se, že se ho jistý význačný vzdělanec a reformátor zeptal, zda by si nepřál, aby se svět změnil; tázaný ovšem netušil, že se touhle otázkou předtím vůbec někdo zabýval, a tak se udiveně uchechtl a se svým kanadským přízvukem odpověděl: „Ne, takhle mi to celkem vzato vyhovuje.“ Filozofa by to možná ponouklo probrat s ním některé úvahy. Na cizího člověka dělal dojem, že nemá o ničem ani ponětí, a přece jsem v něm někdy spatřoval bytost, s jakou jsem se nikdy předtím nesetkal, a byl jsem na vahách, zda je tak vědoucí jako Shakespeare anebo nevědomý prostáček jako dítě, zda v něm mám tušit jemného básnického ducha nebo tupce. Jeden občan mi řekl, že když ho potkal, jak ve své přiléhavé čapce bloumá městečkem a píská si přitom, připomněl mu prý přestrojeného prince.

Jeho jedinými knihami byl kalendář a aritmetika, v které se úctyhodně vyznal. Kalendář mu byl jakýmsi naučným slovníkem, který podle jeho mínění obsahoval souhrn lidského vědění, jímž vlastně do jisté míry je. Rád jsem se ho vyptával na jeho názory o různých současných reformách a on je vždycky dovedl posoudit z naprosto jednoznačného a praktického hlediska. Předtím o podobných problémech nikdy

neslyšel. Obešel by se bez továren? zeptal jsem se ho jednou. Nosí prý šaty z ručně tkaného vermontského homespunu a dobře mu slouží. Mohl by postrádat čaj a kávu? Je tu kromě vody ještě jiný nápoj, který mu tahle země může nabídnout? Namáčel prý si listy bolehlavu ve vodě a pil to, a když bylo pořádně horko, zdálo se mu to lahodnější než voda. Když jsem se ho zeptal, zda by se obešel bez peněz, dokazoval mi jejich výhody způsobem, který se nejen podobal, ale přímo shodoval s vědecky fundovanými výklady o původu této vymoženosti, dokonce mi ozřejmoval, z čeho je odvozeno slovo *pecunia*: kdyby prý vlastnil vola a chtěl za něj v krámě pár jehel a nití, bylo by asi nepohodlné a brzy nemožné dávat pokaždé v zástavu kus dobytka v ceně požadovaného zboží. Byl by obhájil mnohé instituce lépe než leckterý filozof, protože jak je poměřoval vlastními potřebami, uváděl pravý účel jejich obecného uplatnění, a nějaké přemítání by ho k žádnému jinému nepřivedlo. Jindy, když slyšel o Platónově definici člověka jako „neopeřeného dvounožce“, a že kdosi předvedl oškubaného kohouta jako Platónova člověka, upozornil na důležitý rozdíl, totiž že se jeho *kolena* ohýbají opačně. Někdy zvolal: „Jak já rád povídám! Na mou duši, celý den bych povídal!“ Zeptal jsem se ho jednou, poté, co jsem ho několik měsíců neviděl, jestli ho letos v létě něco nového nenapadlo. „I propánaboha,“ řekl, „člověk, který musí dřít tak jako já, je na tom moc dobře, když nezapomene to, co ho už jednou napadlo. Třeba chlápek, s kterým plejete, dostane chuť s vámi závodit, a to pak musíte vzít sakulentsky rozum do hrsti a koukat po plevelu.“ Při podobných příležitostech chtěl nejdřív vědět, jestli se mi podařilo zase něco zvelebit. Jednoho zimního dne jsem se ho zeptal, jestli je stále se sebou spokojen – přál jsem si totiž, aby si ve svém nitru našel něco, co by mu nahradilo kněze, podnítit v něm jakýsi vyšší existenční motiv. „Spokojen!“ zvolal. „Někoho uspokojí jedna věc, někoho zas jiná. Heleďte, takový, co má všeho dost, je třeba úplně spokojený, když může od rána do večera dřepět zády ke krbu a s pupkem u stolu – sákryš!“ A přece jsem ho nikdy

sebeobratnějšími nápořďmi nedokázal přimět k duchovnímu nazírání na věci; nechápal nic vyššího než jejich prostou užitečnost, a něco takového umí snad ocenit i pouhé zvíře; a tohle ostatně platí prakticky o většině lidí. Když jsem mu naznačil, čím by si mohl vylepšit svůj způsob života, tak mi jen bez známky politování opáčil, že na to je už pozdě. Přesto z upřímného srdce věřil v poctivost a podobné ctnosti.

Rozpoznával jsem v něm jistou přesvědčivou, i když neprůbojnou originalitu, a tu a tam jsem si všiml, jak nezávisle myslí a vyjadřuje svůj vlastní názor – jev tak vzácný, že bych šel kdykoli třeba deset mil, abych byl jeho svědkem. Jeho postřehy směřovaly k jakémusi přebudování mnoha společenských institucí. Třebaže mluvil váhavě, a patrně se mu ani nedařilo vyjadřovat se zřetelně, vždycky byla za jeho výrokem sdělitelná myšlenka. Jeho myšlení bylo přesto tak primitivní, tak pohrouženo do jeho animálního života, že i když slibovalo víc než úvahy člověka jen formálně vzdělaného, dozrálo zřídka k něčemu, co by stálo za zmínku. Byl dokladem toho, že se v nejnižších vrstvách života najdou mimořádně nadaní jedinci, byť trvale opomíjení a zaostálí, kteří mají vždycky na věci svůj názor anebo nepředstírají, že vůbec nějaký mají; kteří jsou tak bezední, jako je údajně i Waldenský rybník, i když mohou být zatemnění a zanesení kalem.

Nejeden pocestný odbočil z cesty, aby si mě prohlédl, i jak to u mne vypadá, a jako záminku svého zastavení uvedl, zda bych mu neposloužil sklenicí vody. Říkal jsem jim, že piji z rybníka, kam jsem také rukou pokynul a nabízel jim, že jim půjčím naběračku. Třebaže jsem žil zcela v ústraní, neminul mě den návštěv, který se pořádá každoročně tuším vždy kolem prvního dubna, kdy je kdekdo na nohou; i já jsem si užil tohoto potěšení, ačkoli mezi mými návštěvníky byly prapodivné postavy. Přicházeli ke mně lidé mdlého rozumu z chudobince i odjinud, ale já jsem je nutil, aby si všechen rozum, kolik ho měli, procvičovali, a aby se mi se vším svěřovali; při těchto příležitostech jsem se snažil, aby důvtip byl předmětem

konverzace; a tak jsem si přece jen přišel na své. Ba dokonce jsem u některých shledal, že jsou moudřejší než tak zvaní dohlížitelé chudých a páni radní, a řekl jsem si, že je načase, aby se karta obrátila. Co se intelligence týká, došel jsem k závěru, že není příliš velký rozdíl v tom, má-li kdo o kolečko víc nebo méně. To za mnou jednoho dne přišel jistý plachý, slaboduchý chud'as, kterého jsem často ještě s jinými vídal, jak v podobě živých plotů stojí nebo sedí na bečce a hlídá dobytek i sebe, aby se jeden nebo druhý nikam nezatoulal – a ten vyslovil přání, že by chtěl žít jako já. Řekl mi s krajní prostotou a opravdovostí, která zcela přesahuje či spíše nedosahuje to, čemu se říká pokora, že je „slabého rozumu“. To byla jeho slova. Pánbůh ho prý tak stvořil, ale přesto o něj pečuje stejně jako o jiné. „Tak to se mnou bylo vždycky,“ říkal, „od samého dětství, moc rozumu jsem nepobral, nikdy jsem nebyl jako ostatní děti, mám zkrátka tupou hlavu. Nejspíš je to vůle Páně.“ A teď mi přišel dokázat pravdivost svých slov. Byl pro mne metafyzickou záhadou. Zřídka kdy jsem se setkal s bližním za podmínek tak nadějeplných – všechno, co říkal, bylo tak prosté a upřímné a tak pravdivé. A ve skutečnosti se tou měrou, jakou sám sebe ponižoval, vlastně povznášel. Zprvu mi to jasné nebylo, ale byl to výsledek prozíravého způsobu jednání. Usoudil jsem, že kdyby naše vztahy vycházely z takového základu pravdy a upřímnosti, jaký tu položil ubohý slaboduchý chud'as, mohly by dospět k něčemu lepšímu, než bývají vztahy mezi vzdělanci.

Měl jsem hosty z vrstev, které sice obvykle nebývají zařazovány mezi městskou chudinu, ale patří tam – jsou to v každém případě z nejchudších tohoto světa –, hosty, kteří se dovolávají spíš samaritánské než běžné pohostinnosti, kteří si úpěnlivě přejí, abyste jim pomohli, a svou prosbu předesílají rázným ujištěním, že děj se co děj nejsou ochotni pomoci si sami. Požadují na svém návštěvníkovi, aby mi nepadal hlady, i když jinak může mít bůhvíjak mlsný jazyk, ať si jej už zmlsal jakkoli. Ti, co vzbouzejí pocity útrpnosti, nejsou hosty. Ani lidé, kteří nevěděli, kdy se odporoučet, třebaže jsem se zase

pustil do své práce a odpovídal jim z odlehlejšího a odlehlejšího kouta. V období, kdy nastal stěhovavý ruch, se u mne zastavovali lidé nejrozmanitější duševní úrovně. Někteří měli tolik rozumu, že ani nevěděli, co s ním; uprchlí otroci s návyky, jaké si přinášeli z plantáží, kteří chvílemi nastavovali uši jako ta liška v bajce, zda neuslyší štěkot psů ženoucích se po jejich stopě, a vzhlíželi ke mně prosebně, jako by se tázali:

„Ó, křesťane, nepošleš mě zpátky?“

A byl u mne i skutečný otrok utečenec, kterému jsem pomohl vypravit se dál k Polární hvězdě. Lidé s jedinou myšlenkou jako slepice s jediným kuřetem a ke všemu s kachňátkem; lidé s tisíci myšlenkami a rozcuchanými pačesy, podobní slepicím pověřeným hlídat stovku kuřat, které se pachtí za jediným broukem a dvacet se jich vždycky ztratí v ranní rose – což slepice náramně rozčepýří a uondá; lidé, kteří místo nohou mají nepřeberně nápadů, jistý druh intelektuálních stonožek, z kterých vás začne po celém těle svědit. Kdosi mi doporučil návštěvní knihu, do které by se mi hosté zapisovali, jak je to zvykem na Bílých horách, ale bohužel mám příliš dobrou paměť, abych něco takového potřeboval.

Některé osobité rysy mých návštěvníků stojí myslím za zmínku. Děvčata, chlapi a mladé ženy se zřejmě v lese obvykle cítili dobře. Rozhlíželi se po rybníce a květeně a čas jim tu příjemně ubíhal. Obchodníci, ba i farmáři přemýšleli jen o tom, jak jsem tu sám a čím se zabývám a jak daleko jsem se mohl od toho či onoho odpoutat, a třebaže tvrdili, že se občas rádi nazdařbůh potulují v lese, bylo zřejmé, že si v tom moc nelibují. Neposední všudybylové, kteří celý čas nedělají nic jiného, než že shánějí živobytí nebo se je snaží zachovat; duchovní, kteří promlouvali o Bohu, jako by na tento námět měli výsadní právo, a kteří nesnášeli jakýkoli odlišný názor; lékaři, advokáti, všetečné hospodyňky, které se hrabaly v mé kredenci a posteli, když jsem nebyl doma – jak jinak se mohla paní X. dovědět, že moje prostěradla nejsou tak čistá jako její?;

mladí mužové, kteří přestali být mladí, a usoudili, že je bezpečnější kráčet po vyšlapané cestičce uznávaných profesí – ti všichni shodně říkali, že v mém postavení se nic tak prospěšného nedá udělat. Jenže v tom je právě háček. Staří, neduživí, ustrašení jakéhokoli věku či pohlaví mysleli především na nemoc, nešťastnou náhodu a na smrt; jim se zdál život plný nebezpečí – ale kde je nějaké nebezpečí, když na ně nemyslíte? – a domnívali se, že prozíravý člověk si pečlivě vybere nejbezpečnější místo, kde doktor B. je na zavolání ihned po ruce. Jim byla obec v pravém slova smyslu pospolitost, společenství sdružené k vzájemné obraně, a patrně by si ani netroufli jít na borůvky bez příruční lékárničky. Zkrátka a dobře: dokud je člověk živ, stále mu hrozí nebezpečí, že může umřít, ačkoli je nutno doznat, že poměrně menší nebezpečí hrozí tomu, kdo už je beztak živá mrtvola. Člověk přestojí tolik nebezpečí, kolik jich riskuje. Posléze přicházeli i samozvaní reformátoři, nejhorší otravové ze všech, kteří si mysleli, že si donekonečna prozpěvují říkanku:

Tohle je dům, který jsem vystavěl,
tohle je muž, který bydlí v domě, který jsem vystavěl,

jenže zapomněli, že to pokračuje:

Tohle jsou lidé, kteří trápí muže,
který bydlí v domě, který jsem si vystavěl.

Nebál jsem se pilichů, kteří napadají slepice, neboť jsem žádnou drůbež nechoval, spíš jsem se bál lidí, kteří napadají druhé.

Měl jsem víc návštěv, které člověka potěší, než tamtěch. Přicházely děti sbírat lesní plody, železničáři si v neděli ráno vyšli na procházku v čistých košilích, rybáři a lovci, básníci a filozofové, zkrátka, všichni poctiví poutníci, kteří se vydali do lesa užít si trochu svobody a doslova nechali městečko za zády,

a já jsem byl stále připraven pozdravit je: „Vítám vás, Angličané, vítám vás, Angličané!“, neboť s tímhle národem jsem se už dávno dorozuměl.

Bobové pole

Zatím mé boby, jejichž vysázené řádky sečtené dohromady by měřily už dobrých sedm mil, čekaly netrpělivě na okopání, neboť než jsem měl ty poslední v zemi, ty první už značně povyrostly; takže se to už opravdu nedalo odkládat. Jaký smysl měla tahle tak úporná a úctyhodná, tato drobná herkulovská dřina, sám nemám zdání. Zamiloval jsem si svoje řádky, své boby, třebaže jich bylo mnohem víc, než jsem potřeboval. Poutaly mě k zemi a já jsem z ní čerpal sílu jako libyjský obr Antaios. Ale proč jsem je vlastně pěstoval? To vědí jenom nebesa. Celé léto jsem se takhle podivínsky činil –ve snaze přimět tenhle kus zemského povrchu, kde se dosud dařilo jen mochnám, ostružinám, třezalkám a podobným sladkým planým plodům a pěkným kytičkám, k tomu, aby místo nich plodil tyto luštěniny. Co se já naučím od bobů anebo boby ode mě? S láskou je opatruji, okopávám, od rána do večera je nespouštím z očí – a to je má celodenní práce. Krásný, široký list stojí věru za pohled. Mými pomocníky jsou rosa a déšť, které svlažují zdejší suchou půdu, a vůbec ji zúrodňují; je totiž do značné míry hubená a vyčerpaná. Moji nepřátelé jsou červi, chladné dny a zejména svišti. Ti mi čtvrt akru dočista ohlodali. Ale jakým právem jsem odtud vypudil třezalku a ty ostatní a rozmetal jejich věkovitou bylinnou zahradu? Brzy jim však ty zbylé boby budou příliš tuhé a budou se muset utkávat s novými ničiteli.

Když mi byly čtyři roky, vezli mne, jak se dobře pamatuji, z Bostonu do mého rodného městečka právě těmito lesy a tímto polem sahajícím k rybníku. Je to jeden z nejranějších výjevů, jež se mi vryly do paměti. A teď večer probudila moje flétna ozvěnu nad touž vodou. Sosny tu dosud stojí, starší než já; a i když některé padly, na třískách z jejich pařezů jsem si uvařil večeři, a nový porost se vzмáhá kolem dokola a chystá zase jiný pohled novým dětským očím. Téměř stejná třezalka vyráží ze stejného trvalého kořene na této pastvině a konečně i já sám jsem pomohl odít tuto bájnou krajinu svých dětských snů a jeden z důkazů mé přítomnosti je vidět na těchto bobových listech, na stéblech kukuřice a bramborové nati.

Osázel jsem přibližně půl třetího akru vyvýšené planiny, a protože tu teprve před patnácti roky vykáceli les a sám jsem vyklučel ještě dva tři krychlové sáhy pařezů, ani jsem půdu nehnojil. Ale během léta se podle hrotů loveckých šípů, které jsem při kypření vykopal, ukázalo, že tu kdysi dávno přebýval nějaký vyhynulý kmen, a možná že pěstoval obilniny a boby, dokud nepřišli běloši a pozemek neodlesnili, a tak do jisté míry půdu právě pro tyto plodiny vyčerpali.

Ještě než mi svišť nebo veverka přeběhli přes cestu, než se slunce přehouplo přes dubový porost, a ještě všude ležela rosa, přestože mne farmáři od toho zrazovali – já bych vám ovšem radil, abyste se do veškeré práce pokud možno pouštěli, dokud je oroseno –, začal jsem na svém bobovém poli decimovat řady vzpurného býlí a sypat prach na jeho hlavu. Časně zrána jsem pracoval bos, čvachtal se jako sochař v rosném a sypkém písku, ale později mi od slunce naskakovaly na nohou puchýře. Slunce mě laskalo, jak jsem se oháněl motykou a zvolna přitom krácel tam a zpátky po té žlutavé, oblázkové pláni mezi zelenými řádky, dlouhými skoro padesát yardů, jedny končící v hustém dubovém mlází, kde jsem si mohl v stínu odpočinout, druhé v trsech ostružiní, kde zelené plody vždycky trochu potemněly, než jsem se k nim po další obrátce opět vrátil. Vyplívat býlí, kypřit čerstvou hlínu kolem bobových stonků a povzbuzovat tenhle plevel, který jsem zasel, vymáhat na žluté

půdě, aby své letní myšlenky proslovovala raději v bobových listech a květech než v pelyňku, podražci a pšeníčku, prosit zemi, aby promlouvala boby a ne trávou – to byla má denní práce. A protože mi ji sotva co ulehčovalo – koně nebo dobytek, najatí muži či chlapci, nebo zdokonalené zemědělské náčiní –, byl jsem mnohem pomalejší a sblížil jsem se se svými boby mnohem důvěrněji, než se běžně stává. Ale rukodělná práce, i když někdy hraničí s úmornou dřinou, není snad nikdy tou nejhorší formou zahálky. Obsahuje trvalou a nezničitelnou mravní hodnotu a na vzdělance může mít přímo klasický účinek. Opravdový *agricola laboriosus*, ano, tím jsem byl v očích těch, kteří tudy projížděli na západ směrem na Lincoln a dál na Wayland a bůhvíkam ještě; hověli si ve svých dvoukolkách, s lokty na kolenou, opratě volně spuštěné, a já: pracovitý domorodý obdávatel půdy, ani na krok neopouštějící svůj domov. Ale záhy jim mé hospodářství zmizelo jak z očí, tak z mysli. Bylo to široko daleko jediné neoplocené a obdávvané pole po obou stranách silnice, a tak si je brali pořádně na přetřes; a někdy muž na poli vyslechl z klábosení a poznámek cestujících víc, než bylo určeno jeho ušima: „Boby tak pozdě! Hrách tak pozdě!“ – neboť já jsem pořád ještě sázel, zatímco jiní začali okopávat, o čemž ovšem pan pastor a na slovo vzatý zemědělský odborník neměl ani zdání. „Kukuřice, mládenče, na krmení, kukuřice jen na krmení.“ „Tenhle tu žije?“ ptá se černý čepec šedivého svrchníku, a farmář tvrdých rysů přitáhne své vděčné kobylice otěže a zeptá se, co to tu vlastně provádím, vždyť v brázdě nevidí kousek hnojiva, a doporučuje mi trochu kravince nebo trochu jakéhokoli odpadu, může prý to být i popel a sádra. Ale tady je všeho všudy půl třetího akru řádek a místo káry motyka a dvě ruce do ní zapražené – a značná nechut' k jiným vozidlům a koním – a hnůj ukrutně daleko. Cestující, co se drkotali kolem, hlasitě srovnávali moje políčko s těmi, které předtím míjeli, takže jsem se dozvěděl, jak si na tom stojím v rolnickém světě. Reverend Coleman se o tomto poli ve své zprávě o stavu zemědělství nezmiňuje. A mimochodem, kdo si troufne

odhadnout cenu úrody, kterou příroda vydává v ještě divočejších, člověkem nezušlechtovaných končinách? Jemné picni, tak zvané anglické seno se pečlivě váží, vypočítává se jeho vlhkost, obsah silikátů a drasla, kdežto ve všech úžlabinách a lesních mokřinách, na paloucích a slatinách roste bohatá a rozmanitá, jenomže nikým nesklízená úroda. Mé pole bylo jakýmsi mezičlánkem mezi divokými a obdělávanými poli; tak jako některá společenství jsou civilizovaná a jiná polocivilizovaná a ještě jiná divošská či barbarská, tak bylo mé pole – i když ne ve špatném smyslu – polem jen zpola obděláným. Boby, které jsem pěstoval, se radostně vracely do svého divokého prvotního stavu a má motyka jim po způsobu švýcarských pastevců svolávajících stáda vyhrávala vesele do noty.

Docela nablízku, na nejhořejší haluzi břízy zpívá každé ráno drozd mnohohlasý – anebo, jak mu někteří s oblibou říkají, posměváček – potěšený vaší společností, a nebýt vašeho pole, jistě by si našel pole jiného hospodáře. Sázíte semena a on na vás pokřikuje: „Pusť to, pusť to – přikrej, přikrej – povytáhni, povytáhni, povytáhni!“ Ale nebylo to zrno, takže je takoví nepřátelé jako on neohrožovali. Možná že vás udivuje, co má jeho žvatlání, jeho diletantské paganiniiovské koncertování na jedné nebo třeba i na dvaceti strunách společného s vaší výsadbou, a přece má pro mě větší cenu než vylouhovaný popel nebo sádra. Byl to levný druh svrchního hnojení, na který jsem plně spoléhal.

Jak jsem kolem řádků vyhrabával stále čerstvější prst, rozkotával jsem zpopelněné pozůstatky bezejmenných nárůdků, které kdysi v dávnověku žily pod tímto nebem, a tak se jejich válečné a lovecké nástroje vynořovaly na světlo naší současnosti. Ležely promísené s jinými, leč nezpracovanými nárůdků, a na některých bylo znát, že je ožehoval žár indiánského ohně, jiné zas žár slunce, a byly tu střepy hlíněných a skleněných nádob, které tu zanechali nedávní obdělávatelé půdy. Když má motyka zazvonila o kámen, ozvěna nesla ten akord do lesa i k nebi a doprovázela tak mou

práci, jež mě odměňovala okamžitou a přebohatou úrodou. To už nebyly boby, co jsem okopával, a nebyl jsem to ani já, kdo boby okopával, a vzpomněl jsem si – pokud jsem si vůbec vzpomněl – právě tak s lítostí jako s pýchou na své známé, kteří odcházeli do města, aby se účastnili oratorií. Za slunných odpolední – neboť někdy jsem si v takovém dni náramně hověl – mi nad hlavou kroužil lelek lesní, zvaný též kozodoj, pouhé smítko v oku či v oku nebeské báně, a čas od času se za pronikavého křiku střemhlavým letem spouštěl dolů, až se zdálo, že ve dví jako kus hadru roztrhne oblohu, avšak její klenba zůstala beze švu; ti malí nezvedenci, co se hemží povětrím a kladou vajíčka na holou zem do písku nebo na vrcholky horských útesů, kde je sotva někdo najde; graciózní a křehounčí jako vlnky nabírané z rybníka, když listy zvedne vítr a vynáší je k nebi; taková spřízněnost všeho panuje v přírodě. Luňák je vzdušným bratrem vlny, nad kterou plachtí a kterou obzírá, a ta jeho dokonalá, vzdušným proudem nadnášená křídla odpovídají oněm zárodečným, neopeřeným perutím moře. Anebo jindy jsem zase pozoroval párek jestřábů, kroužících v oblačných výšinách, jak střídavě stoupali vzhůru a hned se snášeli níž, jak se jeden k druhému přibližovali a zase od sebe vzdalovali, jako kdyby byli ztělesněním mých myšlenek. Anebo mne upoutával přelet divokých holubů z tohoto lesa do jiného, ten jejich lehce chvějivý, třepetavý zvuk a horlivý chvat; nebo má motyka vyhrábne zpod zetlelého pařezu hrozivě netečného a nezemsky skvrnitého salamandra, tvora symbolizujícího Egypt a Nil, a přece našeho souputníka. Kdykoli jsem se zastavil a opřel o svou motyku, viděl a slyšel jsem ze své brázdy všechny tyto zvuky a jevy, náležející k té nevyčerpatelné potěše, kterou přináší venkov.

Za veřejných slavností vypaluje město salvy ze svých velkých kanónů, které jako rány z dětských pistolek doléhají do těchto lesů, a útržky vojenské kapely chvílemi přivánou až sem. V mém ústraní bobového pole na opačném konci městečka zněla ta dělostřelba, jako když praskají pýchavky; a když tam pořádali vojenskou parádu, o níž jsem neměl tušení,

míval jsem někdy celý den neurčitý pocit jakéhosi chorobného svědění, jako kdyby kdesi za obzorem mělo co nevidět něco propuknout, třeba spála nebo osypky, až mi posléze poněkud příznivější poryv větru, který se přehnal přes pole a waylandskou silnici, donesl zprávu o concordské domobraně. To vzdálené hučení budilo dojem, jako kdyby se někomu rojily včely, a sousedé se je podle Vergiliovy rady zvonkohrou jemně vyhazovanou na nejzvučnější domácí nářadí snažili zahnat zpátky do úlu. A když ten zvuk zcela odezněl a bzukot ustal a ani ten nejpříznivější vánek už nic nevyprávěl, věděl jsem, že i ten poslední trubec přistál bezpečně v middlesexkém úlu a že mysl všech je už obrácena k medu, kterým byl pomazán.

S hrdostí jsem si uvědomoval, jak dobře je postaráno o svobodu státu Massachusetts a celé naší vlasti, a když jsem se opět chopil motyky, naplňoval mne pocit nevýslovného uspokojení a radostně jsem pokračoval v okopávání bobů s pevnou vírou v budoucnost.

Když se sešlo více kapel, znělo to, jako kdyby celé městečko bylo obrovským měchem a všechny jeho domy se s rámusem střídavě nadýmaly a splaskávaly. Ale někdy se k těmto lesům nesly tóny opravdu vznešené a inspirující, polnice hlaholící slávou, až jsem najednou pocítil, že bych mohl s ohromným gustem propíchnout nějakého Mexičana – i když jsem proti Mexičanům samozřejmě nic neměl, ale proč bych se měl spokojovat s nějakou nicůtkou? – a začal jsem se ohlížet aspoň po svišti nebo skunku, abych si na nich osvědčil svého rytířského ducha. Tyhle marciální tóny jako by se ozývaly až odněkud z Palestiny a představoval jsem si křížáky pochodující kdesi na obzoru a s nimi neklidně vlající, rozkymácené vršky jilmů, které se vypínaly nad Concordem. Tohle byl jeden ze slavných dnů, třebaže obloha viděná z mé mýtiny vypadala stále stejně velkolepě jako kdykoli jindy, žádný rozdíl jsem na ní nepozoroval.

Byla to jedinečná zkušenost, ta moje dlouhá známost s boby, kterou jsem si pěstoval, to, jak jsem sázel a okopával, sklízel a vydroloval a přebíral a taky je prodával – to mi šlo ze

všeho nejhůř – a koneckonců i jedl, neboť jsem je vskutku ochutnal. O někom se říká, že „nerozumí bylinám“, a já jsem si umínil, že svým bylinám porozumím. Když boby rostly, okopával jsem je zpravidla od pěti ráno do poledne, zbytek dne jsem se pak zabýval jinými záležitostmi. Uvažte jen, jak důvěrně a přitom roztodivně se člověk musí obeznamovat s všelijakým druhem plevelu – nezbývá mi, než se v líčení trochu opakovat, ale práce si také vyžadovala nemálo opakování –, jak nemilosrdně musí zasahovat do jejich delikátních ústrojí, jak nevybíravě v nich svou motykou hlava nehlava řádit, celé řádky jednoho druhu rozmetat a jiného druhu přepečlivě šlechtit. Tohle je pelyněk kozalec – tohle merlík bílý – tohle šťável – a tady bezkolenec – pryč s ním, podseknout, kořínky obrátit k slunci, ani vlákenko nenechat ve stínu, jinak se přitočí na druhou stranu a do dvou dnů se zazelená jako pórek. Dlouhá válka – jako v Iliadě – ale ne s jeřáby, nýbrž s plevelem, s těmi Trojany, kteří měli na své straně slunce a déšť a rosu. Denno denně mne boby vídaly, jak ozbrojen motykou je přicházím zachraňovat, kosit řady jejich nepřátel, vršit brázdy plevelnými mrtvolami. Mnohý bujarý Hektor s vlajícím chocholem, který přečníval o celou stopu nad zástupy svých druhů, padl mou zbraní a válel se v prachu.

Tento letní čas, který někteří moji současníci věnovali krásným uměním v Bostonu nebo v Římě, jiní meditacím v Indii a ještě jiní obchodování v Londýně či New Yorku, jsem já takto s ostatními novoanglickými farmáři zasvětil polním pracem. Ne že by se mi chtělo boby jíst, neboť v tomhle ohledu jsem od přírody pythagorovec a neuznávám je ani ve formě kaše, ani jako prostředku hlasování – vyměňoval jsem si je za rýži; ale snad musí někdo pracovat na poli třeba jen proto, aby jednoho dne posloužil básníkovi nějakým tropem či metaforou při skládání podobenství. Byla to celkem vzato ušlechtilá zábava, kterou ovšem nebylo radno příliš prodlužovat – mohlo by se z ní stát pouhé marnění času. Třebaže jsem své boby nijak nehnojl a neokopával je v jednom sledu, okopával jsem je postupně velice důkladně a ony se mi za to nakonec

odvděčily, neboť „po pravdě řečeno“, jak praví ve svém pojednání o půdě John Evelyn „žádný kompost či jakékoli hnojivo nelze srovnat s tímto neustálým rozrýváním, překopáváním a obracením prsti rýčem“. A jinde dodává: „Půda, obzvláště čerstvá půda, má v sobě jistý magnetismus, jehož působením k sobě přitahuje soli, sílu či schopnost (nebo jak to nazveme), která do ní vlévá život, a je zároveň logickým smyslem všeho toho shonu a dřiny, jež vynakládáme, aby nás tu zachovala; veškerá mrva a nečisté smíšeniny jsou jen pomocnými náhražkami tohoto způsobu zúrodnování.“ A protože můj pozemek byl jedním z těch „vymrskaných, vyčerpaných úhorů, co se těší ze svého odpočinku“, čerpal snad, jak sir Kenelm Digby pokládá za pravděpodobné, „životní elán“ ze vzduchu. Sklidil jsem dvanáct bušlů bobů.

Ale abych mluvil konkrétněji, neboť pan Coleman uvádí bohužel převážně nákladné pokusy velkofarmářů, mé výdaje byly následující:

Motyka	\$ 0.54	
Orání, vláčení a řádkování	7.50	(drahé)
Boby na setbu	3.12½	
Brambory (totéž)	1.33	
Hrách (totéž)	0.40	
Řepné semeno	0.06	
Bílý motouz na plašení vran.....	0.02	
Kypřič půdy, kůň a pohůnek na tři hodiny...	1.00	
Kůň na vozík na odvoz sklizně	0.75	
Celkem	\$14.72 ½	

Můj příjem z prodeje činil (patrem familias vendacem, non emacem esse oportet):*

Za devět bušlů a dvanáct kvartů bobů.....	\$16.94
Za pět bušlů velkých brambor.....	2.50
Za devět bušlů malých brambor.....	2.25
Za seno	1.00
Za nat'	0.75
Celkem	\$23.44
Zbývá výnos v penězích, jak už jsem dříve řekl	\$ 8.71 ½

Toto je rezultat mé zkušenosti s pěstováním bobů: Asi tak prvního června zasad' malé bílé boby (nazývané též fazol obecný) tak, aby řádky byly tři stopy a semena osmnáct palců od sebe, a pečlivě vybírej zdravá, hladká a nemíchaná semena. Nejdřív koukej po červech a zašlé sazeničky nahrad' hned novými. Pak koukej po svištích, jestli je to místo nechráněné, protože ti téměř dočista ohryzají první, sotva vypučené něžné lístečky; a zas, jakmile se objeví mladé úponky, hned o nich vědí a ožírají je i s poupaty a rašícími lusky, panáčkující přitom jako veverky. Ale především je sklid' co možná brzo, chceš-li je uchránit před mrazem a mít pěknou a prodejnou úrodu; takhle si ušetříš mnohé ztráty.

A ještě jedné zkušenosti jsem nabyl: Řekl jsem si, že se příští léto nebudu už tak mořit s boby a kukuřicí, ale budu zašít taková semena – jestli semena toho druhu ještě nevyhynula –, jako je upřímnost, pravda, prostota, víra, nevinnost a podobně, a uvidím, zda se na téhle půdě, třeba při menším lopocení a dohlížení, ujmou a užijí mne, neboť pěstováním těchto plodin se jistě ještě nevyčerpala. Bohužel, řekl jsem si. Ale další léto minulo a po něm další a ještě další, a musím ti sdělit, milý čtenáři, že semena, která jsem zasel, jestli to opravdu *byla* semena těchto ctností, buď' prožrali červi nebo ztratila svou životaschopnost, a tak vlastně nevzešla. Obvykle jsou lidé jen tak stateční, jak byli stateční jejich otcové – anebo

---

* Pánovi přísluší prodávat, ne kupovat (Cato: *De agri cultura*)

bázliví. Tato generace si dává velice záležet na tom, aby rok co rok sela a sázela přesně tak, jak to prováděli Indiáni pár století před ní a naučili to první osadníky, jako kdyby jim to určil osud. Onehdy jsem viděl starce, který k mému úžasu hloubil motykou jámy už nejméně po sedmdesáté, a to ještě ne pro sebe, aby se tam uložil! Ale proč by se Novoangličan nemohl pustit do nějakého nového dobrodružství, neupínat se tak horlivě k svým sklizním obilí, brambor a sena, k svým sadům – a pěstovat zcela jiné plodiny, než doposud pěstuje? Proč máme mít plnou hlavu bobů na setbu a házet za hlavu péči o nové lidské pokolení? Naše srdce by mělo zaplesat, kdykoli potkáme člověka, o němž se dá s jistotou říci, že v něm zapustily kořeny a vzklíčily některé z vlastností, které jsem uvedl, jichž si všichni vážíme víc než tamtěch druhých plodů, které jsou však většinou rozsévány až příliš do šíře a volně poletují vzduchem. Ted například vidím přicházet po cestě takovou křehkou, nepostižitelnou ctnost, jako je pravdivost či spravedlnost, i když je jí velice poskrovná a má novou pozměněnou podobu. Naším vyslancům by se mělo přikázat, aby takovouhle setbu posílali domů a kongres by měl napomáhat při jejím rozdělení do všech koutů země. Pokud jde o upřímnost, nikdy by nás neměly zarážet nějaké okolky. Nikdy bychom neměli jeden druhého šidit, urážet a zavrňovat, tušíme-li pouhé jádro něčeho dobrého a vlídného. Neměli bychom se proto stýkat ukvapeně. S většinou lidí se vůbec nestýkám, protože zřejmě nemají čas – mají napilno se svými boby. Těžko se dohovíme s člověkem takhle se pachtícím, který se mezi prací opírá o motyku či rýč jako o berlu, ne jako hříb, ale přece jen částečně povylezlý ze země, v poněkud napřímenějším postoji, jako vlaštovky, když se snesou na pár krůčků na zem –

„za řeči křídla občas rozpínal,
jako by vzlétnout chtěl – pak je zas složil,“

takže by se nám mohlo zdát, že rozmlouváme s andělem. Chlebem vždycky živi nejsme, ale vždycky nám svědčí,

dokonce vzpružuje naše ztuhlé údy a dodá nám pocit svěžesti a křepkosti, když nevíme, co nám schází, takže rozpoznáváme, co je v člověku nebo přírodě ušlechtilé, a můžeme tak sdílet nezkalenou, ryzí radost.

Ze starověké poezie a mytologie můžeme aspoň usuzovat, že rolnictví bývalo kdysi posvátným řemeslem; my je však provozujeme s neuctivým chvatem a nedbalostí, protože nám jde jen o to, mít ohromnou farmu a ohromnou sklizeň. U nás není jediná slavnost, průvod, obřad – v úvahu nepřichází ani každoroční výstava dobytka a tak zvaný den „díkůvzdání“ –, jímž by farmář vyjádřil posvátný význam svého povolání anebo si připomenul jeho posvátný původ. Láká ho na něm jen velký výnos a hodokvas. Obětuje nikoli bohyni Ceres a pozemskému Jovovi, spíše podsvětnímu Plutonovi. Lakotou, sobectvím a hanebným návykem – od něhož se nikdo z nás dosud neoprostil – totiž pokládat půdu za vlastnictví anebo převážně za prostředek, jak vlastnictví nabýt, byla krajina zohyzděna, rolnictví spolu s námi upadá a farmář vede život z nejubožejších. Zná přírodu jen jako lupič. Cato praví, že užitek z obdělávání půdy je obzvlášť bohulibý a spravedlivý (*maximeque pius quaestus*), a podle Marka Varrona staří Římané „nazývali zemi zároveň matkou i Cererou a dle jejich mínění vedli ti, kteří ji vzdělávali, bohulibý a užitečný život a oni jediní zde zůstali z pokolení krále Saturna“.

Rádi zapomínáme, že slunce shlíží bez rozdílu jak na naše obdělaná pole, tak na naše prerie i lesy. Všechny stejnou měrou odrážejí a vstřebávají jeho paprsky, a obdělaná pole tvoří jen malou část toho úchvatného obrazu, jež vidí na své denní pouti. Z jeho pohledu je země všude stejně vzdělávána jako zahrada. Proto bychom měli přijímat dobrodiní jeho světla a tepla s přiměřenou důvěrou a velkodušností. Jak vysoko si však cením setbu těchto bobů a jejich sklizně na sklonku roku? Toto široké pole, které jsem tak dlouho obhlížel, nevzhlíží ke mně jako k svému hlavnímu pěstiteli, spíše ode mne odhlíží, tíhnouc k blahodárnějším vlivům, jež je svlažují, aby se zelenalo. Tyto boby přinášejí užitek, který já nesklízím. Nerostou zčásti také

pro sviště? Pšeničný klas (latinsky *spica*, zastarale *specā*, odvozeno od *spe* – naděje) by neměl být jen nadějí rolníkovou; jeho jádro či zrno (*granum* od *gerendo* – plodný) není všechno, co plodí. Jak nás tedy může naše sklizeň zklamat? Nemám se snad radovat i z dostatku plevelu, jehož semena jsou obilnicí ptáků? Sejde na tom poměrně málo, zda pole naplní farmářovy sýpky. Pravý hospodář se přestane strachovat – tak jako veverky si nedělají hlavu, zda se letos urodí nebo neurodí kaštany – a ukončí denně svou práci, zřikaje se všech nároků na výtěžek ze svých polí, a ve svém srdci obětuje nejen své první, ale i ty poslední plody.

Městečko

Po dopoledním okopávání, nebo někdy také po čtení a psaní, jsem se šel obvykle znovu vykoupat do rybníka, přeplavat – jako své denní penzum – jednu z malých zátok, prostě smýt ze své tělesné schránky prach usilovné práce nebo vyhladit poslední vrásku, jež se mi vryla studiem, abych pak měl celé odpoledne úplně volné. Každý den nebo obden jsem procházkou zamířil do Concordu, abych si poslechl nějaké klípky, které tam bez ustání kolují, přenášeny buď od úst k ústům nebo od novin k novinám, a které – požívány v mírných homeopatických dávkách – byly svým způsobem stejně oblažující jako šustění listí a kuňkání žab. Tak jako jsem chodil po lesích, abych pozoroval ptáky a veverky, tak jsem se toulal i městečkem, abych pozoroval místní lidi a kluky; místo větru v sosnách jsem slyšel hrkot povozů. Jedním směrem od mého domu sídlila v poříčních lukách kolonie pižmových ondatér; pod shlukem jilmů a platanů na protější straně obzoru byla obec příčinlivých lidiček, pro mne tak bizarních, jako kdyby to byli prérijní psouni, vysedávající každý před dírou do svého doupěte, anebo přebíhající k sousedově noře na kus drbu. Chodil jsem tam často pozorovat jejich zvyky. Městečko mi připadalo jako ohromná čítárna novin a časopisů, a zároveň, aby podnik prosperoval, jak to kdysi vedli v bostonském knihkupectví Redding a spol., měli tu na skladě ořechy a hrozinky nebo sůl, mouku a různé jiné potraviny. Některým jde tak nezřízeně k duhu to první zboží, totiž novinky, a mají

tak zdatné zaživací ústrojí, že vydrží nekonečně dlouho nehnuté dřepět venku na ulici a nechat se jimi jako prohřátým, ševelicím monzunem provívat, anebo, jako by vdechovali éter, dát se jimi jen otupovat a umrtvovat proti bolesti, aby nic z toho nezasáhlo vědomí – často by totiž bylo bolestné něco se doslechnout. Jak jsem tak brouzdal městečkem, skoro pokaždé jsem míjel řadu takových vašnostů, kteří buď posedávali na schůdkách, tvář vystavenou slunci, trup v mírném předklonu, oči chvílemi požitkářsky těkající hned na tu, hned na druhou stranu ulice, anebo se s rukama v kapsách, podobni karyatidám, opírali o stěnu stáje, jako by se ji snažili podepřít. Protože se zdržovali povětšinou pod širým nebem, slyšeli hned, kde se co šustlo. Tohle jsou ty nejhrubší stoupy, v kterých se všechny klevety nejprve nahrubo stráví či semelou, než se později vysypou do jemnějších a přebíravějších korčáků doma. Všiml jsem si, že pro život obce nejdůležitější místa jsou obchod se smíšeným zbožím, hospoda, pošta a spořitelna; a jako nezbytnou součást obecního soustrojí tu v pohotovosti chovají zvon, velký kanón a požární stříkačku; a domy jsou uspořádány tak, aby si jich obyvatelé pěkně užili, totiž do úzkých soutěsek a proti sobě, takže každý chodec musí projít jakousi potupnou uličkou – oblíbeným trestem v armádě –, kde si na něm může každý muž, žena i dítě hezky smlsnout. Samozřejmě ti, kteří měli stanoviště u samého vstupu do této řady, kde nejlépe viděli a byli viděni a mohli udeřit první, platili nejvyšší cenu za své místo; a těch několik obyvatel roztroušených na obvodu obce, kde se mezi domy začaly objevovat značné mezery a chodec mohl přehnout přes nějakou tu zídku nebo zahrnout na postranní cestičku, platili velice mírnou pozemkovou či takzvanou okenní daň. Ze všech stran ho lákaly vývěsní štíty: některé se ho snažily nachytat na chuťové požitky – do krčmy nebo k lahůdkáři, některé na módní záliby – do galantérie a klenotnictví, jiné jako by ho chytaly za vlasy, za nohu nebo za šos – ke kadeřníkovi, k ševci či krejčímu. Kromě toho hrozilo přibližně v tuto dobu ještě strašnější pozvání, a to z těch domů, kde se očekávala „společnost“. Většinou jsem zázračně unikl

těmto hrozbám, buď že jsem směle a bez dlouhého rozmýšlení zamířil za svým cílem, jak se to doporučuje těm, co mají proběhnout tím trestným kordonem, anebo že jsem svou mysl upínal k něčemu vyššímu jako Orfeus, který „k doprovodu své lyry pěl hlasitě chvály bohům a přehlušil tak hlasy Sirén a vyvázl z nebezpečenství“. Někdy jsem vyrazil, jako když do mě střílí, a nikdo nevěděl, kde jsem – na ladnost jsem si totiž moc nepotrpěl a nikdy jsem nezaváhal před dírou v plotě. Měl jsem dokonce ve zvyku občas vtrhnout do některého z domů, kde mě vlídně přijali, a když jsem se dozvěděl trest nejposlednějších novinek, jež přišly na přetřes, o vyhlídkách na válku či mír, a zda svět ještě nějaký čas bude držet pohromadě, propustili mne zadními vrátky a já jsem se mohl znovu uchýlit do lesů.

Když jsem se někdy déle zdržel ve městě, bylo pak velice příjemné vydat se do noci, zvláště když byla temná a bouřlivá, vyplout z nějakého prosvětleného salónu nebo přednáškové síně, s pytlíkem režné nebo kukuřičné mouky přes rameno, namířit si to do svého útulného přístavu v lesích, jen co jsem si na palubě všechno řádně uklidil a stáhl se se svou veselou posádkou myšlenek do podpalubí, zanechav u kormidla pouze své zevnější já anebo dokonce kormidlo jen uvázav, jestliže plavba probíhala hladce. V kajutě u ohně mě napadla nejedna bohubíká myšlenka, jak jsem tak „plul v dál“, kterak se zpívá v jedné baladě. Ani v nejhorším nečase jsem neztroskotal a nepropadl zoufalství, i když mi bylo překonávat nejednu zběsilou bouři. V lese bývá i za klidných nocí větší tma, než si lidé většinou myslí. Často, abych si ověřil směr své chůze, jsem musel vzhlížet světlinou mezi stromy nad stezkou, a kde nebyla vyjetá cesta, našmátrat nohama sotva znatelnou pěšinku, kterou jsem předtím vyšlapal, anebo se orientovat podle vzájemné polohy jednotlivých stromů, jak jsem je už znal, nahmatat je rukama a provléci se z lesních houštin – zpravidla za nejtemnější noci mezi dvěma sosnami vzdálenými od sebe třeba jen osmnáct palců. Když jsem někdy takhle pozdě v temné, dusné noci dorazil domů, po pěšině, kterou mé

nohy vytušily, ale oči neviděly, kdy jsem celou cestu duchem nepřítomný prosnil, a probral se, teprve když jsem musel zvednout ruku a odstrčit závoru, nedokázal jsem si uvědomit jediný krok svého putování, a usoudil jsem, že by si možná mé tělo našlo cestu domů, i kdyby z ní jeho pán sešel, tak jako si ruka beze vši pomoci najde cestu k ústům. Několikrát, když se návštěvník náhodou zdržel do večera a přichýlilo se k tmavé noci, raději jsem ho zavedl k vozové cestě za svým domkem a pak mu naznačil, kterým směrem se má dát, a aby spíš důvěřoval svým nohám než očím, nechce-li zabloudit. Za jedné zvlášť temné noci jsem takhle ukázal cestu dvěma mládencům, kteří byli u rybníka na rybách. Žili asi míli odtud za lesem a celkem se tu dobře vyznali. Den nebo dva dny nato mi jeden z nich vyprávěl, že valnou část noci prochodili v nejbližším okolí svého hospodářství a dostali se domů teprve k ránu, a protože se za tu dobu spustil několikrát lijavec a listí na stromech bylo velice mokré, přišli promočení na kůži. Mnozí občané, jak jsem slyšel, zabloudili dokonce i v concordských ulicích, když byla tma tak hustá, že se dala krájet, jak praví rčení. Někteří obyvatelé blízkého okolí, kteří přijeli na svých vozech do města nekupovat, museli tu chtě nechte někde přenocovat; a páni i dámy si cestou kamsi na návštěvu zašli dobře půl míle, šmátrajíce jen podrážkami po chodníku, aniž zjistili, kde vlastně odbočili. Ztratit se kdykoli v lese – lhostejno kdy – je zkušenost nejen překvapivá a paměťihodná, ale i cenná. Často třeba i ve dne za sněhové vánice narazí člověk na dobře známou cestu, a přece nedokáže určit, kudy se po ní vydat do městečka. Přestože ví, že tudy šlapal už tisíckrát, není s to rozpoznat v ní cokoli příznačného, je mu tak cizí, jako by to byla cesta někde na Sibiři. V noci se ovšem dostaví zmatek mnohem ošidnější. Na svých každodenních pochůzkách se stále, třebaš neuvědoměle řídíme jako lodivodi spolehlivými, důvěrně známými majáky a výspami, a když se někdy vychýlíme z obvyklého kursu, pořád chováme v hlavě polohu některého sousedního mysu; a teprve když úplně zabloudíme nebo zamíříme na opačnou stranu – stačí člověka otočit jen

jednou se zavřenýma očima na tomhle světě a už neví, kde mu hlava stojí –, teprve pak pochopíme, jak nesmírná a podivná je příroda. Člověk aby se znovu a znovu učil, kam ukazuje magnetická strelka kompasu, kdykoli procitne ať ze spánku nebo jakéhokoli odtahitého zahloubání. Teprve když jsme se někdy ztratili, jinými slovy, teprve když jsme ztratili svět, začínáme nalézat sami sebe a uvědomovat si, kde jsme, i nesmírnou šíří svých vzájemných vztahů.

Jednou odpoledne koncem prvního léta, když jsem si zašel do Concordu k ševci pro spravenou botu, mě zatklí a vsadili do vězení, protože, jak jsem to už jinde vylíčil, jsem nezaplatil daně státu, jehož autoritu jsem neuznával, neboť tento stát přímo před vraty svého senátu kupuje a prodává muže, ženy a děti jako dobytek. Odešel jsem do lesů za jinými cíli. Jenže ať se člověk hne kamkoli, všude se na něj lidé sápu a dotírají svými špinavými institucemi, a jak jen mohou, vymáhají na něm, aby se přidružil k jejich zoufalému spolku tajných dobrodinců. Pravda, mohl jsem se s větším či menším úspěchem vzepřít násilím, v záchvatu amoku napadnout společnost, ale řekl jsem si, ať raději společnost v záchvatu amoku napadne mne, neboť ona je v postavení zoufalce, ne já. Nicméně druhý den mě propustili, vyzvedl jsem si spravenou botu a vrátil se do lesa ještě včas, abych si na kopci Fair Haven nasbíral k obědu borůvky. Nikdy mně nikdo jiný nezpříjemňoval život, než ti, co představují stát. Neměl jsem ani zámek ani zástrčku, jen u psacího stolu, kde jsem měl své písemnosti, ba ani háček k zajištění petlice nebo okna. Nikdy jsem nezamykal dveře, ať přes den nebo na noc, i když jsem byl třeba několik dní pryč, ba ani tehdy ne, když jsem během prvního podzimu trávil čtrnáct dní v mainských lesích. Přesto budil můj dům větší respekt, než kdyby ho střežila kumpanie vojáků. Znavený pocestný si mohl odpočinout a ohřát se u mého ohně, koho bavilo čtení, mohl si posloužit několika knihami na mém stole, nu a zvědavce si mohl otevřít dveře do komory a podívat se, co mi zbylo od oběda či na jakou se mohu těšit večeři. A přece, i když tudy procházelo k rybníku mnoho

lidí z nejrůznějších vrstev, žádnou vážnější škodu jsem z jejich strany neutrpěl, a nikdy jsem nic nepohřešil – kromě jedné knížky, svazku Homéra, který měl snad nevhodně pozlacenou ořízku, ale doufám, že už ji mezitím jako ten ztracený štít „nějaký voják z našeho tábora našel.“ Jsem přesvědčen, že kdyby všichni lidé dokázali žít tak prostě jako tehdy já, zlodějství a lupičství by byly neznámé pojmy. K těm dochází jen ve společnostech, v nichž někteří mají víc, než by jim stačilo, zatímco druzí dost nemají. Popeovy překlady Homérových veršů by se měly brzy dočkat patřičné odezvy.

„Nec bella fuerunt,
Faginus astabat dum scyphus ante dapes.“

„Ni války netrápily lid,
kdy jenom číše z buku byly žádány.“

To jsou slova Tibullova; a Konfucius praví:

„Vy, kteří řídíte věci veřejné, nač je vám užívati trestů? Milujte ctnost, a lidé budou ctnostní. Ctnosti člověka vysoko postaveného jsou jako vítr; ctnosti obyčejného člověka jsou tráva; tráva, když přes ni vane vítr, se ohýbá.“

Rybníky

Někdy, když už jsem měl po krk lidské společnosti a přemíry žvanění, když mě omrzeli i všichni moji přátelé z městečka, zatoulal jsem se na západ ještě dál, než jsem měl ve zvyku, do končin ještě opuštěnějších, do „svěžích hvozdu a panenských pastvin“, jak praví Milton, anebo na kopec Fair Haven, kde jsem si – zatímco se smrákalo – pochutnával na borůvkách a ostružinách a ještě si jich na několik dní schoval hodně do zásoby. Ovoce nevydává své pravé aroma tomu, kdo je kupuje, ani tomu, kdo je pěstuje na prodej. Je jen jeden způsob, jak chuť i vůni plodů vychutnat, jenže jen málokdo si jej zvolí. Chcete vědět, jak opravdu chutnají borůvky? Zeptejte se pastevce nebo křepelky. Nehorázně se mýlí ten, kdo tvrdí, že si pochutnal na borůvkách, které sám nikdy netrhal. Do Bostonu se borůvka jaktěživo nedostane – už je tam neznají, co nerostou na jeho třech pahorcích. Plody pozbudou svou příznačnou lahodnost s oním ojíněním, které se za přepravy na trh obvykle setře, a stanou se z nich pouhé poživatiny. Pokud vládne nějaká vyšší spravedlnost, nesmí se tam z okolních kopců dopravit jediná nevinná borůvka.

Čas od času, když jsem si odbyl své denní penzum okopávání, přidružil jsem se k některému netrpělivému jedinci, který už od rána chytal v rybníce ryby, tichému a nehybnému jako kachna nebo plovoucí list, a který poté, co si v duchu probral nejružnější filozofické směry, došel obyčejně – právě když jsem se přiblížil – k závěru, že nejspíš přísluší k jistému

hermetickému klášternímu bratrstvu, o němž je známo, že tam *neberou*. Býval tu jeden postarší muž, skvělý rybář a znalec všeho, co se týkalo lesa, který rád na můj dům pohlížel jako na stavbu náramně vyhovující rybářům; a mne stejně těšilo, když se posadil na můj práh, aby si urovnal prut a vlasec. Tu a tam jsme se spolu vypravili na rybník; on sedával na jednom konci člunu, já na druhém; ale mnoho slov mezi námi nepadlo, neboť v pozdějších letech poznenáhlu hluchl; nicméně si občas broukal nějaký žalm, což velice hezky harmonizovalo s mým rozjímáním. V našem styku vládl tedy ničím nerušený soulad a vzpomínal jsem na něj s mnohem větším zalíbením, než kdyby byl musel spoléhat na slova. Když jsem neměl nikoho, s kým bych komunikoval, a většinou to tak bylo, zábavo val jsem se ozvěnou: tloukl jsem pádlem do boku člunu a rozezvučoval jím okolní lesy oblétavým, vzmáhavým hřmotem, rozdrážděval je jako krotitel ve zvěřinci své šelmy, až jsem z každého lesnatého úvalu a stráně vyloudil táhlé mručení.

Za teplých večerů jsem nezřídka sedával v člunu a hrál na flétnu a přitom pozoroval okouna kroužícího kolem lodi – patrně jsem ho svou hudbou očaroval – a měsíc putující po zvrásněném dnu, které bylo poseto vším, co vyvrhl les. Kdysi jsem čas od času za temných letních nocí podnikal k tomuto rybníku ještě s jedním kamarádem dobrodružné výpravy: rozdělali jsme u samého břehu oheň s nadějí, že přiláká ryby, a na chomáč červů navléknutých na udici jsme lovíli vranky; a když jsme toho pak v hluboké noci nechali, vyhazovali jsme vysoko do vzduchu jako rakety hořící polena, která s hlasitým sykotem dopadala do rybníka; a když posléze všechna uhasla, tápali jsme najednou v naprosté tmě. A touhle tmou jsme se pak, pískající si nějaké popěvky, ubírali zpátky k lidským obydlím. Ale teď jsem si na břehu zbudoval dům.

Někdy jsem se poněkud déle zdržel v některém měšťanském salónu, a teprve když se celá rodina odebrala na lůžko, vracel jsem se do lesa, a tak trochu s vyhlídkou na zítřejší oběd jsem pak trávil půlnoční čas rybařením z člunu za svitu měsíce a koncertování sov a lišek a občasného přeletu

nějakého neznámého ptáka, který mi zaskřehotal přímo do ucha. Tyto zážitky se mi velmi živě a významně vryly do paměti: kotvil jsem nad čtyřiceti stopami vody, sto až stopadesát yardů od břehu, obklopen někdy hejny malých okounů a bělic, čeřících v měsíčním světle svými ocasy hladinu, a dlouhou lněnou šňůrou jsem se dorozumíval s tajemnými nočními rybami, které sídlily až docela u dna, anebo jsem zase jindy táhl šedesát stop dlouhou šňůru přes rybník, jak mě unášel lehký noční větřík, a chvílemi jsem cítil mírné zachvívání po celé její délce, prozrazující cosi plíživě živoucího na jejím konci, jakýsi matný, nejistý, tápavý záměr tam dole, zdráhající se jasně projevit. Pak zvolna ručkujete po prutu a konečně vytáhnete nahoru na vzduch nějakou šupinatou, pištící, mrskající se ouklej. To slabounké škubnutí ve vás vyvolá prapodivný pocit, zvláště v temné noci, kdy vaše myšlenky, ponořené do nesmírných a kosmogonických témat bloudí v jiných sférách, a náhle jste ze snění vytrženi a opět spojeni s přírodou. Napadlo mě, že bych mohl vlasec hodit právě tak nahoru do vzduchu jako dolů do tohoto skupenství, jež je jen o poznání hustší. Tak jsem vlastně na jeden háček chytil rovnou dvě ryby.

Krajina kolem Waldenu má celkem skromný ráz, a třebaže je opravdu krásná, nedosahuje žádné velkoleposti a ani příliš nezaujme toho, kdo ji déle nenavštěvoval anebo nežil na břehu tohoto rybníka. Ten je však přesto tak proslulý svou hloubkou a čírostí, že si zasluhuje blíže jej popsat. Je to průzračná, temně zelená hlubina, půl míle dlouhá, v obvodu měřící jednu a tři čtvrtě míle, s plochou přibližně jedenašedesát a půl akru; věčně vrchovaté zřídlo uprostřed sosnových a dubových lesů bez viditelného přítoku či odtoku – o to se zřejmě starají jen mraky a vypařování. Okolní stráně zvedají se z vody strmě do výše čtyřiceti až osmdesáti stop, ačkoli na jihovýchodě a východě ve vzdálenosti čtvrt nebo třetiny míle dosahují sta, po případě stopadesáti stop. Jsou hustě zalesněny. Všechny naše

concordské vody mají aspoň dvě barvy, jednu, když se na ně díváte z dálky, a druhá, ta pravá, se vám zjeví při pohledu zblízka. První je spíš závislá na světle a přizpůsobuje se obloze. Za jasného letního počasí působí voda na krátkou vzdálenost, zvláště když je zvlněná, modře, kdežto z větší dálky se jeví všude stejně. Za bouřlivého počasí má voda někdy temný břidlicový odstín. O moři se ovšem říká, že bývá bez ohledu na znatelnou změnu ovzduší jednoho dne modré a druhý den zelené. Když byl celý kraj pod přikrovem sněhu, zdála se mi jak voda, tak led v naší řece skoro stejně zelené jako tráva. Někteří se domnívají, že modř je „barva čiré vody, ať v tekuté či pevné podobě“. Když se však z člunu podívám přímo dolů, ukáže se, že naše vody mají velmi rozličné barvy. Walden je jednou modrý a podruhé zelený, i když jej pozoruji ze stejného místa. Protože se rozprostírá mezi zemí a nebem, přejímá barvu obou. Z vršku kopce odráží barvu oblohy, kdežto zblízka, tam kde je u břehu vidět i písek, má žlutavý nádech, o něco dál pak světle zelený, který postupně potemňuje až do jednolité syté zeleně ve vlastní ploše rybníka. Za jistého osvětlení zdá se voda u břehu i z vrcholku kopce průzračně zelená. Někteří to přičítali odlesku zeleně; je však stejně zelená při okraji písčitého náspu železnice a také na jaře, než vyraší listí – snad to prostě způsobuje smísení převládající modře se žlutí písku. Taková je barva prizmatické vodní duhoviny. A na jaře právě v těchto místech led, zahříváný sluncem, jehož teplé paprsky se odrážejí ode dna a pronikají i zemí, roztává nejdříve a vytváří úzkou průlinu kolem dosud zamrzlého středu. Jako ostatní naše vody, když jsou za jasného počasí silně rozčeřeny, takže hřebeny vln mohou zrcadlit oblohu v pravém úhlu, anebo proto, že do nich proniká více světla, zdá se voda rybníka zblízka ještě modřejší než sama obloha; a když jsem v takovém čase byl zrovna na jeho hladině a pozorně se rozhlížel, takže jsem vnímal všechny odlesky, rozpoznával jsem jedinečnou, nevyličitelnou světlou modř, jaká hraje na měňavém hedvábí či moaré anebo na čepeli meče, modř blankytnější než nebe samo, jež se střídala s původním temně zeleným odstínem na

odvrácené straně vln; ten se proti této barvě zdál blátivě kalný. Je to, pokud se pamatuji, skelně zelenavá modř, připomínající ony cípy zimní oblohy, jaké vidáme průhledy v mracích před západem slunce. A přesto když podržíme jednotlivou sklenici jeho vody proti světlu, je stejně bezbarvá jako stejné množství vzduchu. Je dobře známo, že veliká tabule skla mívá zelené zabarvení – díky jejímu „gruntu“, jak tomu říkají skláři –, ale malý kousek této tabule je čirý. Jak veliká by musela být vrstva vody Waldenského rybníka, aby odrážela zelený odstín, jsem zatím nevypátral. Voda naší řeky je černá nebo tmavohnědá, když do ní hledíte přímo shora, a jako voda většiny rybníků přibarvuje tělo toho, kdo se v ní koupe, do žlutavá; avšak tato voda je tak křišťálově čistá, že tělo koupajícího dostává nádech alabastrové běloby, což je ještě nepřírozenější, a protože údy se v ní zdají jakoby zvětšené a znetvořené, působí to přímo obłudně, a snad by to mohlo sloužit jako studie nějakému Michelangelovi.

Voda je tak průzračná, že zcela zřetelně dohlédnete na dno v hloubce pětadvaceti či třiceti stop. Při pádlování můžete mnoho stop pod hladinou pozorovat hejna okounů a bělic a vranek snad jen palec dlouhých, a přece snadno rozpoznatelných podle příčného pruhování, a napadne vás, že to jsou podle všeho velmi odříkavé rybičky, když se tady dokáží uživit. Jednou v zimě před mnoha lety jsem prosekával díry do ledu, abych si nalovil nějaké malé štičky, a jak jsem vystupoval na břeh, hodil jsem sekyrku zpátky na led; jenže – jako by ji nasměroval nějaký zlý duch – sjela dobrých pětadvacet yardů rovnou do jedné z děr, kde byla voda pětadvacet stop hluboká. Ze zvědavosti jsem si lehl na led a díval se tou dírou, až jsem sekeru zahlédl kousek stranou, stojící na čepeli, topůrko vzpřímené a mírně se kymácející s tepem rybníka; a tak by tam mohla bůhvíjak dlouho trčet a kymáčet se, dokud by násada neshnila – kdybych byl nezasáhl. Vysekal jsem další otvor přímo nad ní sekáčkem na led, který jsem měl s sebou, a nožem jsem si uřízl nejdelší březový prut, jaký jsem nablízku našel, pak jsem udělal smyčku s klouzavým

uchem, kterou jsem připevnil na jeho konec, opatrně prut spustil dolů, navlékl oko přes palici násady a pomocí šňůry táhl sekeru podél prutu, až jsem ji zase vytáhl na led.

Břeh se skládá kromě jedné nebo dvou krátkých písčin z úzkého pruhu hladkých zaoblených bílých kamenů, jakých se používá k dláždění, a je na mnoha místech tak strmý, že byste se jedním skokem ocitli úplně pod vodou; a kdyby nebyla tak podivuhodně průzračná, už byste ani kousek dna nezahlédli – teprve až by opět stoupalo na protější straně. Podle někoho je rybník bezedný. Nikde není zkalený, a náhodný pozorovatel by řekl, že v něm není ani žádné vodní rostlinstvo; a z rostlin, které stojí za povšimnutí – kromě nedávno zaplavených malých lučin, jež s rybníkem vlastně ani nesouvisí – tu ani pátravé oko neobjeví skřípinec či sítinu, ba ani zlatou či bělostnou lilii, ale jen tu a tam drobnou toliji bahenní a rdest a snad dvě tři vodní kvítka z rodu *cabomba*; to všechno by ovšem koupajícimu mohlo uniknout; a tyto rostliny jsou tak čisté a třpytné jako živel, v němž rostou. Kameny sahají do vody na pět deset yardů a pak je dno samý písek, až na nejhlubší místa, kde bývá trochu nánosů, patrně z tlejícího listí, jak je sem zaválo několikero následných podzimů a dokonce i vprostřed zimy se na kotvě někdy zachytí jasně zelená bylinka.

Máme ještě jeden právě takový rybník – jmenuje se White Pond neboli Bílý rybník a leží u rozcestí Nine Acre Corner asi dvě a půl míle odtud na západ; ale třebaže celkem dobře znám většinu rybníků v okruhu dvanácti mil této končiny, třetí tak studánkově čistý a sličný jsem tu nepoznal. Bůhví kolik národů jeden po druhém z něho pilo, s obdivem zkoumalo jeho hlubiny a odešlo na věčnost – jeho voda však zůstává stále zelená a průsvitná jako kdysi. Nepřestajně tryskající zdroj! Snad už onoho jarního jitra, kdy Adam a Eva byli vyhnáni z ráje, byl tu Waldenský rybník a už tehdy se rozplýval v tichém jarním dešti provázeném mlžným oparem a jižním vánkem a hemžil se nesčíslným množstvím kachen a husí, které se vůbec nedoslechly o prvotním hříchu, a kdy jim taková čistá jezírka ještě stačila. Už tenkrát v něm voda začala stoupat a klesat,

pročišťovat se a zabarvovat odstínem dosud přetrvávajícím, už tehdy dostal přímo z nebe patent na to, aby byl jediným Waldenským rybníkem na světě a jediným destilátorem nebeské rosy. Kdo ví, v kolika zapomenutých národních písemnictvích byl posvátným delfským pramenem Kastaliá anebo jaké nymfy nad ním bděly za Zlatého věku? Je to drahokam nejvyššího lesku, který Concord nosí ve svém diadémě.

Ale je přece jen možné, že ti, co přišli první k tomuto zřídlu, tu zanechali nějaké stopy svých šlépějí. S překvapením jsem jednou při obchůzce rybníka, v místech, kde u břehu právě vykáceli kus hustého lesa, objevil úzkou stupňovitou stezku v příkrém úbočí svahu, střídavě stoupající a klesající, tu směřující k vodě, tu zase od ní, stezku patrně tak starou jako zdejší lidští tvorové, vyšlapanou nohama prapůvodních lovců, po níž dosud tu a tam bezděky projdou současní držitelé země. Zvlášť zřetelně vyvstane, když stojíte v zimě uprostřed rybníka a zrovna napadl lehký sněhový poprašek: tu se ukáže jako jasná, zvlněná bílá čára, nezanešená býlím a proutím, a na čtvrt míle pěkně viditelná na mnoha úsecích, zatímco v létě byste ji i zblízka sotva rozpoznali. Sníh ji takřkajíc přetiskuje na způsob vysokého reliéfu. V úpravných zahradách vil, které tu lidé jednoho dne postaví, možná ještě přetrvají nějaké její stopy.

Rybník stoupá a klesá, nikdo však neví, zda pravidelně či nahodile a v jakém časovém rozmezí, ačkoli – jak už to bývá – mnozí předstírají, že to vědí. Obyčejně bývá hladina v zimě vyšší a v létě nižší, třebaže její stav neodpovídá celkové vlhkosti a suchu. Pamatuji si, že bývala o jednu nebo dvě stopy nižší, ale také někdy aspoň o pět stop vyšší než v době, kdy jsem tam žil. Do rybníka vybíhá úzký písčný nános s velmi hlubokou vodou po jedné straně, a na něm jsem dobrých třicet yardů od vlastního břehu pomáhal asi v roce 1824 (jako malý chlapec) vařit v kotlíku hustou polévku z ryb, což by během následujících pětadvaceti roků bylo zcela vyloučeno; a naopak, moji přátelé mě nevěřícně poslouchali, když jsem jim vykládal, jak jsem jen o několik málo let později lovil ryby z člunu v

jedné odlehlé zátoce a v lesích snad osmdesát yardů od jediného jim známého břehu, neboť toto místo se už dávno proměnilo v louku. Ale hladina rybníka dva roky vytrvale stoupala a teď, v létě 1852, je právě o pět stop vyšší, než byla za mého tamního pobytu čili tak vysoká, jak bývala před třiceti roky, a ryby se zase loví na někdejší louce. To znamená rozdíl úrovně hladiny celkem šest až sedm stop; a přece množství vody přitékající z okolních kopců je zanedbatelné, takže tento zvýšený objem je nutno přičíst působení spodních pramenů. Nu, a letošního léta začala voda opět klesat. Je zajímavé, že tyto kolísavé stavy, ať už periodické nebo ne, potřebují k svému dovršení, jak se ukazuje, mnoho let. Pozoroval jsem jedno stoupání a částečně dvoje klesání, a očekávám, že za takových dvanáct až patnáct roků bude hladina zase na téže nízké úrovni, jak jsem ji vídal dřív. Flintův rybník, mílí na východ – počítáme-li i s výkyvy, jež způsobují jeho přítoky a odtoky –, jakož i menší mezilehlé rybníky se s Waldenem solidarizují a nedávno s ním ve stejný čas dosáhly svých maximálních stavů. Totéž platí, pokud mi mé pozorovací schopnosti dovolují, o Bílém rybníku.

Toto stoupání a klesání Waldenu v dlouhých intervalech přináší aspoň tuto výhodu: když voda sahá takhle vysoko rok nebo i déle – což, pravda, znesnadňuje procházky kolem rybníka –, pohlcuje křoviny i stromy, které podél jeho okraje od posledního zvýšeného stavu vody vzrostly, jako bahenní sosny, břízy, olše, osiky a jiné, a když pak zase hladina klesne, zanechá tu holý, ničím neporostlý břeh; neboť na rozdíl od mnoha rybníků a vůbec vod, jež jsou denně vystaveny přílivům a odlivům, jeho břeh je nejčistší, když je vody co nejméně. V místech kousek od rybníka, kde stál můj dům, uhynula řada patnáct stop vysokých bahenních borovic, jako by je někdo vyvrátil heverem, a tak bylo zmařeno jejich nevhodné bujení; a jejich rozměry svědčí o tom, kolik roků uplynulo od posledního vystoupení hladiny do této výše. Tímto kolísáním stavu si rybník hájí svůj nárok na břeh; ten je tak vlastně úhledně kosen, a stromy si na něj nemohou osobovat nějaké právo

držby. Jsou to rty jezera, na kterých nerostou vousy. Čas od času si olízne tlamu. Když hladina stoupne na nejvyšší míru, olše, vrby a javory vyhánějí do vody z obvodu svých pňů spoustu vláknitých červených kořenů několik stop dlouhých a do výše tří až čtyř stop od země v úporné snaze udržet se, a viděl jsem podél břehu i vzrostlé keře brusnic, které obvykle nenesou plody, ale za těchto podmínek se jich bohatě urodilo.

Někteří si lámali hlavu, jak se stalo, že břeh je tak pravidelně vydlážděn oblázky. Všichni moji spoluobčané slýchali vyprávět zkazku – ti nejstarší ji prý slyšeli už zamlada – o tom, jak za pradávných časů pořádali Indiáni své slavnosti na jednom zdejší pahorku, který čněl tak vysoko do nebe, jak hluboko se dnes rybník noří do země, a dopouštěli se při tom, jak praví pověst, tak hrozného rouhání a znesvěcování – ačkoli takovými ohavnostmi se Indiáni nikdy neproviňovali –, že když byli v nejlepším, pahorek se zatřásl a náhle se propadl; a jen jediná stará squaw jménem Walden se zachránila a po ní byl prý rybník pojmenován. Rozšířila se domněnka, že jak se ten kopec zatřásl, sesuly se tyto kameny po jeho svahu a z nich že vznikl nynější břeh. Buď jak buď, je víc než jisté, že tu kdysi žádný rybník nebyl a teď tu je; a tato indiánská bajka se nijak nerozchází s vyprávěním onoho starého osadníka, o němž jsem se již zmínil, který si tak živě vzpomínal, jak sem poprvé přišel se svou tajemnou virguli a viděl z hustého pažitů vystupovat řidkou páru a líska směřovala vytrvale dolů, a tak prý se rozhodl vykopat tam studnu. Pokud jde o kameny, dá se jejich existence podle názoru mnoha lidí jen stěží vysvětlit působením vln na okolní svahy, ačkoli, jak pozoruji, je v těchto kopcích taková spousta stejného druhu kamení, že z něho musili navršit hotové hradby po obou stranách železničního náspu v samé blízkosti rybníka; a nadto je nejvíc kamení tam, kde je břeh nejpříkřejší; a tak už to pro mne bohužel přestala být záhada. Už mi svítlo, kdo tu dláždil. Jestliže jméno nepochází od některé anglické obce – mohla by to být například Saffron Walden –, dá se předpokládat, že se rybník

původně jmenoval Walled-in Pond, což napovídá jakousi jeho obezdnost.

Rybník byl pro mne věčně plné vemeno. Po čtyři měsíce v roce je jeho voda tak studená, jako je po všechn čas čirá, a myslím si, že je v tu dobu tak dobrá jako kterákoli jiná v městském obvodu, ne-li nejlepší ze všech. V zimě je voda, vystavená vlivům povětří, studenější než voda pramenitá nebo studniční, která je před nimi chráněná. Teplota rybníční vody, která stála v místnosti, a kde jsem šestého března v roce 1846 od pěti hodin odpoledne až do poledne příštího dne pobýval, činila pět celých tři desetiny stupně Celsia, čili o půl stupně méně, než měla voda čerstvě nabraená z jedné z nejstudenějších studní v městěčku – a přitom teploměr chvílemi, jak na střechu částečně svítilo slunce, vystoupil na osmnáct až dvacet stupňů. Teplota vřídla Boiling Spring dostoupila téhož dne sedmi stupňů, tedy nejvyšší teploty kterékoli naměřené vody, třebaže je v létě pokud vím nejstudenější, pakliže ovšem není smíšena s vrchní mělkou a stojatou vodou. Kromě toho Walden díky své hloubce nikdy v létě tolik nezteplá jako většina vodních ploch vystavených slunci. Za největších veder jsem si obvykle přinesl plný džber a postavil jej do sklepa, kde se přes noc voda ochladila a zůstala i přes den studená; chodil jsem si ovšem pro vodu i do nedalekého pramene. Po týdn byla právě tak chutná jako v den, kdy jsem si ji nabral, a neměla vůbec pumpovou příchut'. Tomu, kdo se v létě utáboří na týden na břehu nějakého rybníka, stačí, když někde ve stínu svého tábořiště zakope do neveliké hloubky džber vody, a obejde se bez přepychu ledu.

Ve Waldenu byly uloveny různé ryby, jako štiky – jedna vážila sedm liber, nemluvě o jiné, která náramně hbitě unikla i s navijákem a kterou rybář s jistotou odhadoval na osm liber, protože ji neviděl – dále okouni a vranky, některé vážící až dvě libry, cejni, tloušti nebo plotice, něco málo pražem a pár úhořů, jeden čtyřlibrový – uvádím to takhle podrobně, poněvadž váha je běžně to jediné, čím se ryba může proslavit, a já jsem se o jiných zdejších úhořích nedoslechl – a ještě se tak matně

rozpomínám na rybičky asi pět palců dlouhé se stříbrnými boky a zelenavým hřbetem, ne nepodobné jelcům proudníkům, a zmiňuji se zde o nich zejména proto, abych fakta srovnal s výmysly. Nicméně tento rybník neoplývá zrovna přemírou ryb. Největší jeho chloubou jsou štiky, ačkoli ani těch není nadbytek. Když jsem jednou ležel na ledě, spočítal jsem aspoň tři různé druhy štik: dlouhé, ploché, ocelově zbarvené, jaké se nejspíš uloví v řece; zlatisté se zelenavými a pozoruhodně sytými odlesky; tento druh je tu nejběžnější; a jiné podobného tvaru, také dozlatova vybarvené, ale po stranách poseté temně hnědými nebo černými tečkami řídce promísenými bledými, krvavě červenými skvrnkami, jaké nacházíme u pstruhů. Odborné označení *reticulatus* se na ně moc nehodí, spíš bych řekl *guttatus*. Jsou to všechno ryby velice sporé a váží víc, než jejich rozměry napovídají. Bělíce, vranky i okouni a vlastně všechny ryby, které se v tomto rybníce vyskytují, jsou mnohem čistší, pěknější a mají hutnější maso než ryby v řece a ve většině ostatních rybníků, neboť voda je tu čirejší, a rozdíl mezi nimi je na první pohled patrný. Nejedna ichtyolog by možná v některých z nich rozpoznal nové odrůdy. Je tu také čistá ráce žab a želv a našel jsem v něm i pár škeblí rybníčných; na břehu zanechávají své t'ápoty ondatry a norkové a občas sem zavítá i stěhovavá kareta evropská. Když jsem někdy ráno odrážel svůj člun na vodu, vyrušil jsem tuto velkou želvu, která se pod ním na noc schovala. Na jaře a na podzim se tu zastavují kachny a husy, vlaštovky s bílým bříškem (*Hirundo bicolor*) se míhají nad hladinou, ledňáčci všude poplašně piští a rudonozí vodouši (*Totanus macularius*) celé léto vřeští kolem kamenitých břehů. Někdy jsem vyrušil orlovce říčního dřepícího na vejmutovce nad vodou, ale pochybuji, že racek někdy svým chechtotem zneuctil tento rybník, jako to dělává nad Fair Haven. Nanejvýš si dá líbit jednou ročně návštěvu potáplice. To jsou všechna významnější zvířata, která se tu nyní vyskytují.

Za klidného počasí můžete poblíž východního břehu v hloubce osmi až deseti stop i v některých jiných částech

rybníka spatřit okrouhlé hromady asi šest stop v průměru a stopu vysoké, sestávající z oblázků ne větších než slepičí vejce, zatímco kolem dokola je samý písek. Zprvu se dohadujete, jestli je snad Indiáni za nějakým účelem nenavršili na led, a když pak led roztál, kameny klesly ke dnu; ale na to jsou příliš stejnotvaré a některé očividně příliš čerstvé. Podobají se kamínkům, jaké nacházíme v řekách, ale protože tady nejsou žádní štítovci ani mihule, nevím, jaké ryby by se o to mohly zasloužit. Možná že jsou to trdliště tloušťů. Ta ozvláštňují dno čímisi přitažlivě tajemným.

Břeh je dostatečně členitý, než aby působil jednotvárně. V duchu si živě vybavuji jeho západní stranu prostoupenou hlubokými zálivy, strmější západní a nádherně obroubený jižní břeh, kde se vybíhající ostrohy navzájem překrývají a dávají tušit neprobádané zátoky. Les si nemůže přát příhodnější prostředí, do něhož je zasazen, a pohled na něj nemůže být půvabnější, než když jej obhlížíme zprostřed jezírka obklopeni vrchy, jež vystupují z vody; neboť vodní pláň, v níž se odrážejí, tvoří v tomto případě nejen nádherné popředí obrazu, ale její klikatý břeh jej zcela přirozeně a kouzelně ohraničuje. Okraje hladiny nenarušuje nic násilného či nepatřičného, jako tam, kde kus břehu vymýtila sekera nebo kde k němu přiléhá pěstované pole. Stromy mají dostatek prostoru, aby se na pobřeží mohly rozrůstat a každý z nich tímto směrem vypíná své nejmohutnější větve. Příroda zde utkala jakousi přirozenou ohradu a oko stoupá v neklamně postupném sledu od nízkých křovin na břehu k nejvyšším kmenům. Jen málo zásahů lidské ruky je tu vidět. Voda omývá břeh, jak jej omývala před tisíci roky.

Jezero je nejkrásnější a nejvýraznější znak krajiny. Je to oko země, a kdo se do něj zahledí, ten poměřuje hloubku vlastní přirozenosti. Pobřežní stromy kolem vody jsou útlé řasy, jež je lemují, a lesnaté kopce a skaliska jeho převislé obočí.

Jak jsem jednoho klidného zářijového odpoledne stál na hladké písčíně východního konce rybníka, kdy lehký opar

znejasňoval obrys protějšího břehu, pochopil jsem, odkud se vzal obrat „skelná hladina jezera“. Když zvrátíte hlavu, připadá vám jako přejemné vlákno babího léta napjaté napříč údolím, třpytící se proti vzdálenému sosnovému lesu a oddělující jednu vrstvu atmosféry od druhé. Máte dojem, že byste pod ní mohli suchou nohou přejít až k protějším vrchům, a že vlaštovky míhající se nad ní by na ni mohly usednout. Dokonce někdy jakoby omylem pomyslnou čáru podlétají, a přece se jim nic nepřihodí. Když se zahledíte přes rybník západním směrem, musíte si oběma rukama zastínit oči, abyste si je chránili jak proti skutečnému slunci, tak proti jeho odlesku, neboť obojí je stejně oslnivé; a když mezi oběma světelnými proudy hladinu nedůvěřivě zkoumáte, připadá vám doslova hladká jako zrcadlo, ledaže vodoměrky roztroušené stejnoměrně po celé její ploše způsobují svým rejdním na slunci nepředstavitelně krásné jiskření, anebo si tu třeba nějaká kachna čechrá peříčka, anebo, jak už jsem se zmínil, vlaštovka se snese tak nízko, že zavadí o vodu. Také se stává, že v dálce rybka opíše ve vzduchu oblouk tři čtyři stopy dlouhý, a tu uvidíte třpytivý záblesk tam, kde se z vody vynoří, a vzápětí druhý, kde do ní pleskne, a někdy postřehnete celou stříbřitou křivku; anebo třeba na hladině pluje porůznu chmýří bodláčí, po němž ryby lapají a tak ji zase rozčeřují. Je jako roztavené sklo, vychladlé, ale ještě ne ztuhlé, a nějaká ta smítka na ní jsou čisťounká a hezká jako kazové bublinky ve skle. Nezřídka zahlédnete ještě hladší a temnější místo, od okolní vody oddělené jakousi neviditelnou pavučinou – poplavek jepicích nymf, jež na něm spočívají. Z vrcholku kopce jsem viděl téměř po celé její ploše vyskakující ryby; žádná štika či vranka nelapá totiž hmyz z povrchu této hladě, ale přímo vyzývavě narušuje poklidnou rovnováhu celého jezera. Je zajímavé, jak složité se tento prostý úkaz vyjevuje – „ta rybí vražda musí ven“, praví Chaucer – a já ze svého vzdáleného posedu jasně rozpoznávám kruhové vlnění šířící se v průměru třiceti čtyřiceti yardů. Můžete postřehnout i znakoplavku (*Gyrinus*) neúnavně brázdící hladinu čtvrt míle od vás; neboť tito brouci lehce

rozvířují vodu, zanechávajíce znatelnou rýhu vymezenou dvěma rozbíhavými čarami, kdežto vodoměrky po ní klouzají, aniž ji viditelně poznamenávají. Když je hladina trochu víc rozčeřena, neuvidíte na ní žádné znakoplavky, ani vodoměrky, ale za klidných dnů očividně opouštějí své přístavy a kratičkými rozmachy bruslí od břehu, až jich je všude plno. Je to útěšné povyražení, když za takového pěkného podzimního dne, kdy blahorečíte všem těm hřejivým paprskům slunce, můžete takhle vysoko sedět na pařezu s výhledem na celý rybník a pozorně sledovat zvlněné kruhy, jež se ustavičně vpisují do jeho jinak neviditelné hladiny mezi zrcadlíci se oblohu a stromy. Na této širé vodní pláni se neudá nic bouřlivého, hned se zas celá hezky vyrovná a vyklidní, neboť chvějivé vlnky, tak jako voda ve váze, kterou jste zatřásli, dospějí ke břehu a vše se zase uhladí. A tak ani žádná ryba se nemůže vymrštit či brouk dopadnout na hladinu rybníka, aby se neohlásili těmi četivými kroužky, těmi čarami krásy, jako by to bylo stálé vření jeho pramene, něžné pulsování jeho života, vzdouvání jeho hrudi. Jak pokojné jsou projevy tohoto jezera! Lidské dílo v něm opět září jako na jaře. Ach, ano, každý list a haluz, každý kámen a pavučina třpytí se teď za plného odpůldne jako za jarního jitra, když jsou zalité rosou. Každý pohyb vesla, každý brouček zažehne záblesk světla; a když veslo dopadne, jak sladká ozvěna!

Za takového zářijového či říjnového dne je Walden dokonalým lesním zrcadlem, obroubeným kameny, které by v mých očích byly stejně drahocenné, i kdyby jich bylo méně nebo byly vzácnější. Na zemském povrchu není snad nic krásnějšího, nic tak ryzí a přitom tak velkolepé jako jezero. Nebeská vodní pláň. Nepotřebuje žádnou ohradu. Národy přicházejí a odcházejí, aniž ji jakkoli poskvrní. Jeto zrcadlo, které žádný kámen nemůže roztřístit, jehož rtuť se nikdy nešetře, jehož zlacení příroda neustále obnovuje, jehož stále svěží hlád nemůže žádná bouře ani prach zakalit; zrcadlo, v němž všechna nečistota, jež se na ně snese, zmizí, smetena, odvanuta mlžným slunečným košťátkem – tou světelnou

prachovkou –, zrcadlo, na němž neulpí žádný dech na ně nadechnutý, které naopak svůj vlastní dech vydechuje vzhůru, aby se jako mračno vznášel nad jeho hladinou a dál se zrcadlil v jeho lůně.

Vodní pláš zobrazuje vše, co se odehrává v povětří. Neustále přejímá shůry každý nový projev a hnutí života. Už svou podstatou je prostředníkem mezi zemí a nebem. Na zemi povlává jen tráva a listí na stromech, ale vítr rozčeřuje samotnou vodu. Podle mihotavých lomů světla poznám, kde se přes ni přehání větřík. Je to úchvatné, že můžeme obhlížet její hlad'. Snad budeme jednou takto obhlížet i vzdušnou hlad' a pozorovat, kde ji ovívá dech či duch ještě subtilnější.

V druhé polovině října, kdy už začíná dost mrznout, vodoměrky i znakoplavky z vodní plochy nadobro mizí, a v té době a také v listopadu není za klidného počasí na hladině zhora nic, co by ji čeřilo. Jednoho listopadového odpoledne, kdy po několikadenní plískanici nastalo utišení a obloha byla dosud zcela zatažená a celkem značně zamlženo, zdál se mi rybník nápadně hladký, takže jsem stíží rozpoznával jeho hladinu, třebaže už nezrcadlila zářivé odstíny října, ale chmurné listopadové barvy okolních vršků. Ačkoli jsem po něm plul co možná lehounce, mírné vlnění, jež můj člun vzdouval, šířilo se skoro dál, než kam jsem až mohl dohlédnout, a jeho odlesky budily zdání hřebínků. Ale jak jsem se rozhlížel po hladině, zaujalo mě jakési vzdálené blikotání, jako by se tam houfovaly vodoměrky, jež třeba unikly mrazům, anebo snad ten příliš vyhlazený povrch prozrazoval místo, kde ze dna vyvěrá pramen. Jak jsem tiše doplouval k jednomu z těchto míst, s překvapením jsem zjistil, že se ocitám uprostřed nesmírného hejna malých, sotva pět palců dlouhých okounů, lesknoucích se v zelené vodě sytě bronzovým odstínem, skotačících, stále vyražejících na hladinu, kterou rozvířovali a chvílemi posévali nesčetnými bublinami. Připadalo mi, že se místo v této tak průzračné, zdánlivě bezedné vodě zrcadlí mračna, vznáším jako v balónu vzduchem, a že ty ryby kolem mne neproplouvají, ale létají či plachtí, jako by to bylo celistvé

hejno ptáků kroužící vpravo vlevo přímo pode mnou, s ploutvemi místo plachet široce roztaženými. Takových rybích houfů bylo v rybníku mnoho – zřejmě se ještě těšily z toho krátkého údobí, než zima zatáhne ledovou okenici nad jejich širokým stropním světlíkem, a chvílemi vyvolávaly klamný dojem, že hladinu rozfoukl závan větru anebo na ni dopadla krátká přepřska. Když jsem se neopatrně přiblížil a vyplašil je, svými ocasy rázem tak rozšplíchaly a rozvířily vodu, jako by do ní někdo plácl ostnatou větví, a okamžitě prchaly do hloubky. Posléze se zvedl vítr, mlha zhoustla a začaly se vzdouvat vlny, a tu okouni vyskakovali náhle mnohem výš než předtím, na půl těla z vody, sta černých kaněk, tři palce dlouhých, všechny najednou nad hladinou. Jednoho roku, dokonce ještě i pátého prosince, spatřil jsem na hladině jakoby dešťové důlky, a v domnění, že se co nevidět hustě rozprší – vzduch byl také silně zamlžený –, co nejrychleji jsem se chopil vesel a zamířil k domovu; zdálo se mi, že už pořádně prší, ačkoli na tváři jsem necítil ani kapku, a bál jsem se, že skrz naskrz promoknu. Ale náhle důlky na vodě zmizely: jejich původcem byli totiž okouni – hluk mých vesel je zahnal do hloubky a já jsem ještě matně zahlédl jejich prchající hejno; a tak jsem si přece jen užil celé odpoledne v suchu.

Jistý stařík, který sem chodíval bezmála před šedesáti roky, kdy prý se zdejší rybník přímo černal okolními lesy, vypráví, jak se voda tenkrát jen hemžila kachnami a jiným vodním ptactvem a že vídal i četné orly všude kolem. Přicházel sem rybařit a vyplouval na starodávné kánoe, kterou našel na břehu. Byla zhotovena ze dvou vyhloubených borovicových kmenů, stlučených dohromady a na obou koncích kolmo přiseknutých. Bylo to velmi neohrabané plavidlo, ale vydrželo spoustu let, než úplně nasáklo vodou a nejspíš kleslo ke dnu. Nevěděl, čím bylo – patřilo k rybníku. Kotevní lano si vyrobil ze spletených pásů hikorové kůry. Jeden starý hrnčíř, který žil u rybníka ještě před revolucí v pětasedmdesátém roce, mu jednou prozradil, že na dně leží jakási železná truhlice a že ji sám viděl. Někdy prý připlouvala ke břehu, ale když jste se k ní

přiblížili, zase se vzdálila někam do hloubky a zmizela. Potěšila mě zpráva o staré vydlabané kánoi, která nahradila kánoi indiánskou, jež je sice ze stejného materiálu, ale ladnějšího tvaru. Snad byla původně stromem na samém břehu a později nejspíš padla do vody, aby se tu jako nejprůhodnější jezerní plavidlo po celý jeden lidský věk volně plavila. Vzpomínám, že když jsem se zpočátku díval do těchto tůní, matně jsem na dně rozpoznával víc takových mohutných kmenů, které sem buď před časem přivál vítr, anebo je při posledním kácení lesa, když bylo dříví lacinější, nechali na ledě; ale teď už skoro všechny zmizely.

Když jsem se zpočátku projížděl po Waldenu, býval rybník zcela obklopen hustým a vzrostlým sosnovým a dubovým lesem a v některých zátokách přerůstalo stromy těsně u vody révoví a vytvářelo tak loubí, pod nímž se dalo na člunu proplouvat. Stráně, jež se zvedají od břehů, jsou velice příkré a lesní porost na nich byl tenkrát tak vysoký, že pohled ze západní strany v člověku budil představu amfiteátru pro jakési lesní představení. Za svých mladších let strávil jsem mnohou hodinu na člunu, který jsem svěřoval libovůli zefíru; zavesloval jsem doprostřed rybníka a tam jsem se za letního dopoledne pohodlně natáhl přes sedátka a snil s otevřenýma očima, dokud mě nevyburcoval náraz člunu na písek a já se probuzený rozhlížel, kam mě to vlastně rozmar osudu zahnal – byly to dny, kdy nečinnost byla vpravdě tou nejpříjemnější a nejplodnější činností. Ukradl jsem si mnohá dopoledne: bylo mi milejší strávit takhle nejdrahocennější část dne, neboť jsem byl bohatý, i když ne co se peněz týká, ale bohatý na slunné hodiny a letní dny, a dopřával jsem si jich štědře, a ani trochu nelituji, že jsem jich víc nepromarnil u ponku nebo za katedrou. Jenže od té doby, co jsem tyto břehy opustil, dřevorubci je ještě víc zpustošili, a teď už bůhvíjak dlouho nebude možné brouzdat lesními houštinami s občasnými průhledy na vodu. Mé múze budiž odpuštěno, že od těch dob mlčí. Jak můžete chtít od ptáků, aby zpívali, když jim pokáceli háje?

Kmeny stromů na dně a stará vydlabaná kánoe a temné okolní lesy jsou dnes už ty tam, a místní obyvatelé, kteří už málem nevědí, kde rybník leží, místo aby se přišli vykoupat nebo napít, pomýšlejí na to, že jeho vodu, která by měla být alespoň tak posvátná jako voda Gangu, povedou potrubím do města, aby si v ní mohli mýt nádoby – aby si svůj Walden vysloužili otočením kohoutku nebo vytažením zátky! Ten ďábelský železný oř, jehož uširvoucí řčení se rozléhá po celém okolí, zakalil svými kopyty vřídla Boiling Springu a právě on spásal všechny lesy na waldenských březích – ten Trojský kůň s tisícem mužů ve svých útrobách, přivedený sem chamtivými Řeky! Kde je udatný drakobijce našeho kraje, Moore z Moorova hradu, aby se s ním utkal u průkopu Deep Cut a vrazil mstící kopí do žeber toho nadutého škůdce?

A přece, mám-li mluvit o charakteru, ze všech, které jsem poznal, Walden obstál nejlépe, nejlépe si zachoval svou ryzost. Mnozí lidé jsou k němu přirovnávání, ale málokdo si tu čest zaslouží. Přestože obnažili nejprve jeden, pak zas druhý břeh a Irové si u něj postavili své chlívky, železnice se vecpala až k jeho kraji a ledaři ulamují v zimě jeho zmrzlou hladinu, on sám zůstává beze změny, je to táž voda, do které se zahleděly mé mladé oči – změna se odehrála ve mně. Všechny ty čeřivé vlny nepoznamenaly jeho tvář jedinou trvalou vráskou. Je věčně mladý a já pořád ještě mohu sledovat vlaštovku, jak se zdánlivě noří do vody, aby kousínek nad ní jako kdysi dávno polapila nějakou mušku. Dnes večer – jako bych jej celých dvacet let téměř denně nevidal – mne znovu očaroval: Nu ano, vždyť tohle je přece Walden, totéž lesní jezero, které jsem před tolika roky objevil; tam, kde lom v zimě vykáceli kus lesa, vyráží u jeho břehů stejně bujaře jako dřív nový; tatáž dávná myšlenka se dere k jeho hladině; táž tekutá průzračná radost jej samého oblažuje, i jeho tvůrce, a dozajista *může* oblažovat i mne. Je to dílo vsutku skvělého muže, v němžto – jak praví Písmo – Isti není! Svou vlastní rukou obkroužil tuto vodu, vyhloubil a zjasnil ji ve svém záměru a ve své závěti ji odkázal Concordu.

Podle jeho výrazu poznávám, že mu táhne myslí totéž co mně,
a už mám na jazyku otázku: Waldene, jsi to ty?

Já vůbec netoužím
zdobit se ledačím;
blíž k Bohu, nebi, nemohu už být,
než smím-li u Waldenu žít.
Jsem jeho kamenitý břeh
i vánku vanoucího dech,
vzít mohu do své dlaně i vodu jeho, písek na dně,
a nejhrouběj co skrývá,
v mé myslí vysoko vždy bývá.

Kolemjedoucí vlak se nikdy nezdržuje pohledem na rybník;
i tak ale věřím, že strojevůdce, topiče a brzdaře i pasažéry, kteří
mají sezónní jízdenky a vidí jej často, ten pohled zušlechtíuje.
Takový strojevůdce večer nezapomíná – či jeho přirozenost mu
nedá zapomenout –, že během dne aspoň jednou spatřil ten
přeludný obraz poklidu a jasu. Stačí krátké poohlédnutí – a
špína bostonské City i saze z lokomotivy jako by se samy
smývaly. Kdosi navrhl, aby se Waldenu říkalo „Boží kapička“.

Zmínil jsem se, že Walden nemá žádný viditelný přítok ani
odtok, ale přece jen souvisí jednak vzdáleně a nepřímě s výše
položeným Flintovým rybníkem, a to řetězcem rybníčků
táhnoucím se tím směrem, jednak přímo a neklamně s níže
položeným tokem řeky Concord, tvořícím také takový řetězec
rybníků, jímž v některém dřívějším geologickém údobí možná
protékal – a kdyby se tu, nedej Bože, jen trochu kopalo, mohl
by tamtudy zase protékat. Jestliže svým střídým, odříkavým
poustevníckým životem v lesích dosáhl tak zázračné čistoty,
komu by nebylo líto, kdyby se poměrně kalná voda Flintová
rybníku měla smísit s jeho vodami, anebo sám měl připustit,
aby se jeho líbeznost rozplynula ve vlnách oceánu?

Flintův nebo též Písečný rybník poblíž Lincolnu, naše největší jezero a vnitrozemské moře, leží asi míli na východ od Waldenu. Je mnohem větší, o rozloze prý stosedmadesáti akrů, a také rybnatější, ale poměrně mělký a ne obzvlášť čistý. Procházka lesem k jeho břehům mě nejednou osvěžila. Třeba jen cítit ostrý vítr šlehající vám do tváře, pozorovat valící se vlny, připamatovávat si námořnický život – to věru stálo za to. Na podzim jsem za větrných dnů chodil sbírat kaštiny: spadávaly do vody a ta je zanášela k mým nohám. A jednoho dne, když jsem se na břehu prodíral ostřicí a obličej mi skrápěla vodní tříšť, narazil jsem na trouchnivějící vrak člunu s rozpadlými boky, z kterého sotva zbývalo víc než otisk jeho plochého dna v sítině; přesto se jeho obrys či tvar ostře rýsoval; připomínal jakousi rozměrnou prohnílou, žilkovanou žíněnku. Takový tklivý vrak by si člověk mohl představit na mořském břehu, a skýtal i neméně tklivé ponaučení. Dnes je to pouhá rostlinná plesnivina, nerozeznatelně splývající s rybníčním břehem, jímž proráží sítina a ostřice. Obdivoval jsem se rýhování na písečném dně severní strany tohoto rybníka, které tlakem vody ztverdlo a pod nohama brouzdajícího nepovolovalo, i sítinám, které rostly v spořádaných, vlnících se linkách, připodobněných jednotlivým řádkům tohoto rýhování, jako by je zasázely samotné vlny. Tady jsem také našel ve značném množství podivné chomáče, skládající se napohled z jemné trávy či kořínků snad rodu *eriocaulon* – tedy rostlin, kterým se daří ve vlhké půdě-o průměru půl až čtyř palců a zcela kulovitého tvaru.

V mělké vodě se na písečném dně sem tam převalují a někdy jsou vyplavovány na břeh. Sestávají buď výlučně z trávy, nebo mají v samém středu trochu písku. Zprvu byste řekli, že je takhle – podobně jako oblásky – zformovaly vlny, jenomže i ty nejmenší, měřící půl palce, jsou uhněteny ze stejně hrubé látky a utvářejí se jen po jedno roční období. Kromě toho se domnívám, že vlny nedávají ani tak něčemu vzniknout, jako spíš omílají či rozemílají látku, která už nabyla konzistence.

V suchém stavu si tyto kuličky zachovají tvar po neomezenou dobu.

Flintův rybník! Máme to ale chudý výběr jmen! Jakým právem dal ten umouněný, hloupý farmář, jehož pole sousedila s touto nebeskou vodou, jejíž břehy nemilosrdně vymýtil, rybníku svoje jméno? Nějaký skrbík, jemuž byla milejší jiná zrcadlicí se hladina – lesklá líc dolaru nebo vycíděný cent, v jehož odrazu mohl zhlížet svou nestoudnou tvář; který i divoké kachny, jež se tu usadily, pokládal za škodnou; jehož prsty dlouhým návykem shrabovat se zkroutily a zkornatěly do pařátů harpyje – ne, tak se ten rybník pro mne nejmenuje. Toho člověka nechci vidět, nechci o něm ani slyšet – ten tu vodu nikdy *neviděl*, nikdy se v ní ani nesmočil, nikdy ji neměl rád, nikdy ji neochránil, nikdy o ní neřekl nic dobrého, nikdy nepoděkoval Bohu, že ji stvořil. Raději ať se jmenuje podle ryb, které v ní plovou, podle divokých ptáků nebo čtvernožců, kteří tu přebývají, podle rostlin, které divoce rostou na jejích březích, nebo podle nějakého divocha či dítěte, jejichž osudy jsou vetkány do tkaniva jejích příběhů; ne podle člověka, který si na ni nemůže osobovat jiné právo, než jakým je smlouva podepsaná sousedem stejného ražení nebo nějakým mocným úřadem; ne podle toho, který její hodnotu viděl jen v hodnotě peněz; který svou přítomností přivolal snad kletbu na její břehy; který vymrskal veškerou okolní půdu a nejraději by byl vyčerpal i samu tuto vodu; který jen litoval, že rybník není louka, na níž roste picni tráva nebo klikva – z jeho hlediska věru nebylo proč jej zachovávat – a byl by jej klidně vysušil a prodal za cenu bahna na jeho dně. Ta voda nepoháněla jeho mlýn, neměl ono výsadní právo takto jí využívat. Nemám v úctě jeho snažení, jeho farmu, kde se každá věc tak cení; nemám v úctě člověka, který by na trh odnesl celou krajinu, a odnesl by tam i svého boha, kdyby za něj mohl něco stržit; který vlastně chodí na trh *pro* svého boha; na jehož farmě nic neroste svobodně, jehož pole nenosí úrodu, louky květiny, stromy nerodí plody, ale dolary; který nenachází zalíbení v kráse svých plodů; jehož plody pro něj neuzrají, dokud se

nepromění v dolary. Dejte mi chudobu, která se raduje z pravého bohatství! Pro mne jsou hodni úcty a zájmu farmáři podle toho, jak jsou chudí – prostě chudí farmáři. Vzorná farma! – kde hospodářské stavení dřepí jako houba na hromadě hnoje, kde se v jedné změti tísni k sobě uklizené i zaneřádné příbytky lidí, koní, dobytka i prasat! Lidí jako much! Ohromná mastná skvrna, čpící hnojem a podmáslím! Zkultivovaná na nejvyšší úroveň, neboť ji hnojí lidská srdce i mozky! Jako kdybyste si usmyslili pěstovat brambory na hřbitově! To je ta vaše vzorná farma!

Ne, ne – jestli už mají být nejlíbeznější kouty krajiny pojmenovány po lidech, ať to jsou jen lidé opravdu ušlechtilí a vzácní. Ať se našim jezerům dostane aspoň tak spravedlivých jmen, jakým bylo nazváno Íkarské moře, jehož „břehy stále ještě opěvují ten smělý čin“.

Husí rybník, menších rozměrů, mívám cestou k Flintovu rybníku; rybník zvaný Krásný přístav, jakési rozšířené rameno řeky Concord, měřící prý nějakých sedm akrů, leží asi míli na jihozápad; a Bílý rybník, čtyřicetiakrový, je ještě půl druhé míle za Krásným přístavem. To je má jezerní oblast. Mám na jejich vody, včetně řeky Concord, nikým nepsané a mně nepřiznané výsadní právo, a dnem i nocí, rok co rok mi melou takové melivo, jaké jim nosím.

Uvážím-li, jak dřevorubci a železnice i já sám jsme zhanobili Walden, pak je snad ze všech zdejších jezer nejpřitažlivější, ne-li nejkrásnější, onen lesní skvost – Bílý rybník. Jméno je to svou všedností nevalné a dostal je patrně buď pro pozoruhodnou čistotu své vody, nebo pro zabarvení svého písku. V tomto ohledu i po jiných stránkách je to však menší bliženeček Waldenu. Až byste řekli, že jsou určitě pod zemí spojeny – tak jsou si podobné. Oba mají týž kamenitý břeh a voda v nich má stejný nádech. Tak jako u Waldenu, když se za parných psích dnů díváte lesem do některé z jeho zátok, jež není tak hluboká, aby ji nezbarvoval odraz jejího

dna, je i voda Bílého rybníka mlhavě, modravě nazelenalá nebo šedomodrá. Před mnoha lety jsem tam chodíval s károu pro písek, který jsem tehdy potřeboval k výrobě pískového papíru, a od té doby jsem k němu nepřestal chodit. Podle jednoho z jeho návštěvníků by se prý měl jmenovat Brčálové jezero. Kdybychom vycházeli z následujícího příběhu, možná že by se rybník měl jmenovat spíš Borové jezero. Asi před patnácti roky bylo tu vidět špici smolné borovice (jaké tu říkají žlutá sosna, ačkoli to není odlišný druh) vyčnívat nad hladinou z hluboké vody několik desítek yardů od břehu. Někteří dokonce vyslovili domněnku, že se rybník propadl, a tohle že je pozůstatek z někdejšího pralesa, který tu kdysi stával. Zjistil jsem, že dokonce už v roce 1792 se jistý concordský občan ve svém *Místopisu městečka Concord*, zahrnutém do Sbírek Massachusettské historické společnosti, zmiňuje o Waldenském a Bílém rybníku a dodává: „Uprostřed onoho druhého rybníka lze za velice nízkého stavu vody viděti strom, který jako by vyrostl v místě, kde nyní stojí, třebaže jeho kořeny se nalézají padesát stop pod hladinou; vršek tohoto stromu je ulomen a na tom místě měří kmen čtrnáct palců v průměru.“ Na jaře roku 1849 jsem hovořil s mužem, který žije téměř u samého rybníka v Sudbury, a ten mi pověděl, že právě on před deseti či patnácti roky tento strom vytáhl. Pokud se mohl upamatovat, stál ten strom dobrých sedmdesát yardů od břehu, kde byla voda třicet až čtyřicet stop hluboká. Bylo to v zimě, a když dopoledne ledoval, rozhodl se, že odpoledne s přispěním sousedů tu starou žlutou borovici vytáhne. Prosekal v ledu až ke břehu kanálek a s volským potahem začal strom soukat z vody a pak jej tahat po ledu, ale ještě než se svou prací trochu pokročil, s překvapením zjistil, že strom trčí spodním koncem vzhůru, pahýly větví že směřují dolů a tenčí konec pevně vězí v písčitém dnu. Silnější část měřila asi stopu v průměru. Těšil se, že bude mít pěknou kládu na prkna, ale dřevo bylo tak shnilé, že se hodilo jen k otopu, a možná ani to ne. Měl tehdy ještě nějaké v kůlně. Na tlustším konci byly dosud stopy po sekeře a datlovi. Podle jeho mínění to mohl být

kdysi uschlý strom na břehu, který později vítr srazil do rybníka, a když jeho horní část nasákla vodou, zatímco dolní zůstala ještě nějaký čas suchá a lehká, voda jej odplavila dál a tam se obráceně potopil. Osmdesátiletý otec toho muže si nevzpomněl, že by tam ten strom někdy nebyl. Několik pořádných kusů dřeva je dosud vidět na dně, kde vypadají, když se hladina zavlní, jako ohromní, kroucí se vodní hadi.

Hladinu tohoto rybníka zřídka kdy znesvěcuje člun, neboť pro rybáře tu není nic zvlášť lákavého. Místo lilie bělostné, které se daří v bahnitě půdě, anebo obyčejného puškvorce vyrůstá pořádku v čisté vodě kosatec modrý (*Iris versicolor*); vyráží z kamenitého dna podél celého břehu a v červnu sem k němu zalátají kolibříci. Barva jak jeho modravých listů, tak květů, a zvláště jejich zrcadlený odraz jedinečně ladí se sivě zelenavou vodou.

Bílý rybník a Walden jsou veliké křišťály na povrchu země, jezera světla. Kdyby byly trvale ztuhlé a dostatečně malé, aby se daly sevřít do dlaně, možná že by je otroci jako drahé kameny odnesli císařům, aby zdobily jejich pyšné hlavy; ale protože jsou tekuté a rozsáhlé a nám i našim potomkům navždy zabezpečené, nevážíme si jich a pachtíme se po diamantové nádheře Kohinooru. Jsou příliš ryzí, aby měly tržní cenu; nejsou ničím zaneřáděné. Oč krásnější jsou než naše životy, oč průzračnější než naše charaktery! Od nich jsme se nedočkali žádné podlosti. Oč jsou krásnější než louže před farmářovou chalupou, v níž se ráchají kachny! Sem přilétají čisté divoké kachny. Příroda nemá lidského obyvatele, který by ji ocenil. Ptáci se svým peřím a svým zpěvem tvoří harmonickou jednotu s květinami, ale existuje takový mládenec nebo děvče, kteří by se dokonale shodli s divokou, přebohatou krásou přírody? Vzkvétá ponejvíce sama, daleko od měst, kde oni přebývají. Povídejte mi o nebi – vždyť jenom zneuctíváte zemi!

Bakerova farma

Někdy jsem se zatoulal do sosnových hájů strmících vzhůru jako chrámy nebo flotily užuž přichystané vyplout, s houpavými mihotavě pableskujícími haluzemi, do hájů tak tichých, zelených a stinných, že by snad druidové opustili své duby a raději by konali své obřady v nich; nebo mezi cedry za Flintovým rybníkem, kde stromy věžatící se výš a výš, obrůstané bělavými keříky léčivého kohoše, by zase mohly dobře strážit Valhalu, a kde plazivé jalůvčí pokrývá půdu věnci plnými bobulek; nebo k bažinám, kde girlandy lišejníku ověňují sivé smrky, kde ohromné prašivky, ty kulaté stoly bažinných bohů, se všude rozrůstají, a půvabnější houby podobné motýlům či lasturám, jacísi rostlinní šneci, zdobí pařezy; tam, kde roste bažinná azalka a svída krvavá, kde plod červené olše plane jako oko démona, kde lilek potměchuť rozrývá a drtí ve svém objetí i nejtvrďší dřevo a plody cesmíny ostrolisté svou krásou tak uchvátí každého, kdo je shlédne, že zapomene na domov a zmámený hříšně zatouží po jiném bezejmenném zapovězeném ovoci, příliš jemném pro jazyk smrtelníka. Místo abych zašel za nějakým vědátorem, chodil jsem neztídka na návštěvu k jednotlivým stromům, k takovým, jaké jsou v zdejších okolí vzácné a rostou třeba uprostřed nějaké odlehlé pastviny nebo v hlubokém lese či v močálu anebo na vrcholu kopce. Je to například černá bříza, kterou tu máme v několika pěkných exemplářích o průměru dvou stop; její sestřenka, bříza žlutá, ve svém vlajícím zlatém rouchu,

voňavá stejně jako ta první; buk, který má tak pohledný a lišejníkem krásně pomalovaný peň, v každém ohledu dokonalý; kromě několika porůznu rostoucích kusů vím jen o jednom hájku takovýchhle vzrostlých stromů, jež tu v okolí obce ještě zbyly, a o ten se prý zasloužili divocí holubi, které sem kdysi z nedaleké lákaly bukvice; stojí za to rozštípnout tohle dřevo a prohlédnout si jeho jiskřivá stříbrná vlákna; lípa, habr, *celtis occidentalis* čili nepravý jilm, od něhož tu máme pouze jeden urostlý strom; několik vyšších červenožlutých borovic, tsuga kanadská, pěknější, než jaké vidáváme, čníci jako pagoda uprostřed lesa; a mnoho jiných, které bych mohl jmenovat.

Jednou se mi přihodilo, že jsem zůstal stát přímo na dotek u oblouku duhy, která zaplňovala spodní vrstvu atmosféry, zalévajíc svými témbry okolní travu a listí, a tak mě oslňovala, jako kdybych se díval barevným křišťálem. Bylo to jezero duhového světla, v němž jsem se chvilíčku koupal a cítil jako delfín. Kdyby to bylo trvalo o něco déle, možná že by to poznamenalo veškeré mé počínání i život. Když jsem chodíval po železničním náspu, vždycky mě udivoval světelný obrys kolem mého stínu, a rád bych si byl namluvil, že jsem jeden z vyvolených. Jeden z mých návštěvníků tvrdil, že stíny jistých Iru pár kroků před ním neměly kolem sebe žádnou světelnou borduru, že jsou takovou aurou obdarováni jen zdejší lidé. Benvenuto Cellini nám vypráví ve svých pamětech, že po jakémsi snu či vidění, které měl za svého věznění v Andělském hradu, se mu nad stínem hlavy objevovalo nádherné světlo, a to ráno i večer, ať byl v Itálii nebo Francii, a zvlášť nápadně vyzařovalo, když tráva byla orosená. Byl to patrně týž úkaz, o němž jsem se shora zmínil, a můžeme jej pozorovat zejména ráno, ale také v jinou dobu, dokonce i za svitu měsíce. Třebaže se vyskytuje běžně, jen málokdo si ho povšimne, a má-li někdo tak vznětlivou představivost, jakou měl Cellini, může být snadno zdrojem pověr. Ostatně sám Cellini říká, že se jím sotva komu pochlubil. Ale není snad opravdu význačnou osobností ten, kdo si je vědom, že si ho ostatní váží?

Vydal jsem se jednou odpoledne lesem ke Krásnému přístavu nachytat si tam trochu ryb, abych si vylepšil svou nuznou zeleninovou stravu. Cesta mě vedla Pěknou loukou, patřící k Bakerově farmě, k onomu zákoutí, o němž se od té doby básník rozezpíval verši začínajícími:

„Překrásným luhem vcházíš sem,
stromovím s hebkým ovocem,
k bystřině zajdeš, kde si hrá
svobodně mrštná ondatra,
a kde se míhá jako duch
i rtuťovitý pstruh.“

Dříve než jsem se rozhodl pro Walden, měl jsem v úmyslu usadit se tady. Sklátil jsem si pár jablek, přeskočil potůček a poplašil tu ondatry a pstruhy. Bylo to jedno z těch odpolední, která člověku připadají nekonečně dlouhá, v jakých se může přihodit mnoho věcí, odehrát se významná část vašeho života – ačkoli já jsem ho měl už půlku za sebou, když jsem se sem vydal. Cestou mě zaskočil liják, před nímž jsem utekl pod sosnu, kde jsem pod přístřeškem z větví, s kapesníkem na hlavě půl hodiny postál; a když jsem konečně, po pás ve vodě, nahodil přes houšť rdestů udici, obestřel mě náhle černý mrak a tak důrazně začal burácet hrom, že mi nezbývalo nic jiného, než mu naslouchat. To jsou asi bohové pýchou bez sebe, pomyslel jsem si, když takovými klikatými blesky zahánějí na útěk chudáka bezbranného rybáře. A tak jsem se běžel schovat do nejbližší chýše, která stála půl míle od jakékoli cesty, ale tím blíže u rybníka, a už dlouho ji nikdo neobýval.

„Zde postavil si básník
ve věku víc než zralém
chýš nuznou, aby viděl,
jak oba hynou valem.“

Takhle bájí Múza. Ale uvnitř, jak jsem záhy shledal, bydlel teď John Field, Ir, se ženou a několika dětmi, od širokolícího chlapce, který otci pomáhal v práci a právě s ním přiběhl ze slatiny schovat se před deštěm, až po nemluvně s krabatou, mudřeckou tvářičkou v kuželovité lebce, které sedělo otci na klíně jako v šlechtickém paláci a pátravě civělo – jak je jen dětem dovoleno – ze svého vlhkého, hladového domova na cizince, aniž tušilo, že není posledním výhonkem vznešeného rodu a nadějí, k níž se upírá svět, ale žalostným, hladomřivým fakánkem Johna Fielda. Seděli jsme tu spolu pod tou částí střechy, kudy nejméně teklo, zatímco venku lilo a hřmělo. Sedával jsem tu před časem mnohokrát, ještě dřív, než byla postavena loď, která tuhle rodinu přivezla do Ameriky. Poctivý dřič byl tenhle John Field, ale otáčet se v životě zřejmě moc neuměl; a jeho žena, ta taky dělala, co mohla, aby navařila dost jídel v skrýškách té mohutné pece; žena s kulatým, mastným obličejem a poodhaleným poprsím, stále doufající, že se jim jednou povede líp; v jedné ruce třímala nepostradatelný hadr, jehož účinek však nikde nebylo vidět. Kuřata, která se tu také ukryla před deštěm, si vykračovala po světnici, jako by patřila k rodině, a připadala mi příliš polidštěná, aby se dala dobře upéci. Civěla mi do očí nebo mi významně klovala do boty. Zatím mi můj hostitel líčil svůj příběh, jak těžce pracuje, jak pro jednoho sousedního farmáře vydobývá slatinu, jak rýčem a jakousi „slatinnou“ motykou překopává louku za odměnu deseti dolarů za akr a užívání půdy a hnojení po dobu jednoho roku, a jeho širokolící synek se s chutí plahočí po jeho boku, aniž si uvědomuje, jak mizerný obchod otec uzavřel. Snažil jsem se nějak mu pomoci svou zkušeností, řekl jsem mu, že je jedním z mých nejbližších sousedů, a že i já, který jsem tu jen na rybách a vypadám jako povaleč, si obstarávám živobytí jako on; že obývám pevný, světlý a čistý domek, který sotva stojí víc, než obvykle činí roční nájemné za takovou zříceninu, jako je ta jeho; a jak by si mohl, kdyby chtěl, za jeden dva měsíce postavit svůj vlastní palác; že se obejdu bez čaje, kávy, bez másla, mléka i čerstvého masa, a nemusím tedy ani pracovat,

abych si ty věci opatřil; nu, a protože moc nepracuji, nemusím ani moc jíst, takže za stravu vydávám jen nepatrně; jenže on, protože se jednou pustil do požívání čaje a kávy a másla a mléka a hovězího, musí těžce pracovat, aby to všecko mohl zaplatit, a když hodně pracuje, musí zas hodně jíst, aby tělu vynahradil to, oč ho připravil – takže to je prašť jako uhod', ba přímo z deště pod okap, protože se mu to všecko protiví a navíc zbůhdarma promarní svůj život; a přesto si liboval, jaké to bylo terno, že se dostal do Ameriky, neboť tady si může každý den dopřát čaje a kávy i masa. Jenže jedinou pravou Amerikou je ta země, kde si můžete svobodně zvolit takový způsob života, který vám umožní obejít se bez těchto věcí, a kde na vás stát nijak nevymáhá, abyste podporovali otroctví a válku a jiné zbytečně nákladné extravagance, jež jsou přímo nebo nepřímo důsledkem požívání těchto věcí. Záměrně jsem s ním totiž hovořil jako s filozofem, anebo s někým, kdo jím touží být. Vůbec by mi nevadilo, kdyby všechny louky světa zůstaly rozbujelé, jestliže by to znamenalo, že se lidé začínají obrozovat. Člověk nemusí studovat historii, aby přišel na to, co svědčí nejlíp jeho kulturnosti. Ale běda – kulturnost jistého Ira se projevuje v činnosti, při níž se ohání jakousi morální slatinnou motykou. Naznačil jsem mu, že když se tak lopotně rýpe v slatině, potřebuje k tomu solidní boty a pořádné šaty, a ty že se brzy umažou a obnosí, ale já že nosím lehké střevíce a šaty, které jsou o polovinu levnější než ty jeho, i když si třeba myslí, že se oblékám po pansku (tak to ovšem nebylo), a dále, že si za hodinku za dvě mohu, kdykoli se mi zlíbí, bez práce, jen tak pro zábavu nachytat ryb třeba na dva dny, anebo si vydělat dost peněz, abych s nimi týden vystačil. Kdyby on se svou rodinou chtěl žít prostě, mohli by si v létě všichni bezstarostně vyrazit na borůvky. Nato si John těžce povzdechl a jeho žena s rukama v bok jen zírala, a oba jako by usilovně přemítali, mají-li dost velký kapitál, aby se mohli pustit do něčeho takového, anebo počtářských schopností, aby to dokázali. Znamenalo to pro ně vyplout jen tak nazdařbůh, a vůbec jim nebylo jasné, zda a jak by dopluli do přístavu. Proto

si myslím, že se stále tak zoufale, jak jen umí, se zaťatými zuby, holýma rukama rvou se životem, neboť nedovedou rozštípnout jeho nepoddajné dřívky nějakým jemným, ale průrazným klínem a kousek po kousíčku jej zdolávat – věří, že se na život musí drsně, popadnout jej, jako když se trhá bodlák. Jenže zápolí s drtivou přesilou – běda, Johne Fielde, neumíš počítat, a tak prohráváš.

„Chodíte někdy na ryby?“ zeptal jsem se. „Ale ano, sem tam si nějaké ulovím, když nemám jinak co dělat. Větší okouny chytám.“ „Na jakou návnadu?“ „Na červy chytám běličky a na ty pak okouny.“ „Měl bys radši už jít, Johne,“ pobídla ho žena s dychtivým výrazem v lesklé tváři; ale John váhal.

Mezitím přestalo pršet a duha nad východními lesy slibovala pěkný podvečer; a tak jsem se zvedl k odchodu. Když jsem vyšel před stavení, požádal jsem o nějaký hrnek s úmyslem podívat se na dno studny a dokončit tak průzkum jejich hospodářství; ale běda: studna byla mělká, zanesená pískem a navíc přetržený provaz, a okov navždy pohřbený dole. Zatím se našla vhodná kuchyňská nádobka, vodu naoko precedili a po dlouhých úradách a průtazích podali žíznlivému – neochlazenou a neustátou. Takovouhle bryndou se tu tedy udržují při životě, pomyslel jsem si, pak jsem zavřel oči, šikovným zamícháním zespodu odplavil smítka na povrchu a na počest opravdového pohostinství jsem spolkl nejvydatnější doušek, jakého jsem byl mocen. Nebývám příliš háklivý, když jde o slušné chování.

Sotva jsem po dešti opustil Irův příbytek, hned jsem zamířil zpátky k rybníku, a jak jsem se brouzdal odlehlými loukami a bahnisky, proláklými slatinami a divokými pustinami, připadlo mi na okamžik mé dychtění po štikách – mně, který jsem studoval i na vysoké škole – jako něco triviálního; ale když jsem pak sbíhal z kopce k rudnoucímu západu, duhu přímo na rameni, a pročištěným vzduchem se mi bůhví odkud nesly k sluchu jakési jemné klinkavé tóny, můj dobrý génius jako by mi říkal: Chod' si rybařit a lov daleko široko a den co den – dál a šíř – a bez obav odpočívej u bystřin a ohnišť! Pamatuj na

Stvořitele svého ve dnech mladosti své! Prost starostí vstaň před svítáním a vzhůru na pouť dobrodružnou! Poledne ať zastihne tě u jiných jezer, a všude bud doma, kde noc tě překvapí! Není rozsáhlejších polí, než tato pole, ani her znamenitějších, než jaké zde bys mohl hrát. Vyrůstěj divoce podle své přirozenosti, jak tato ostřice a kapradí, z nichž se nikdy nestane pícnina! Ať si hrom burácí! Že hrozí zničit farmářovu úrodu? Tobě tu hrozbu neposílá. Hleď se skrýt pod mrakem, zatímco druzí prchají k povozům a ke kůlnám! Shánět obživu, ať není tobě pouhým zaměstnáním, ať je ti zábavou! Raduj se z půdy, ale vlastnit ji nechtěj! Protože v lidech není dost průbojnosti a dost víry, jsou tam, kde jsou: kupují a prodávají a marní život jako otroci.

Ach, Bakerova farma!

„Je nejdražší dar této krajiny
paprsek slunce nevinný.“

„Nikoho nezřím skotačit
za zídkou tvého háje.“

„S nikým se nikdy nešvaříš,
kdo zvědav přichází se ptát,
svou něhou hned nám všem jsi blíž,
oděná v prostý režný šat.“

„Vy, kteří milujete,
i kdo jste záštím zmítáni,
vy, děti Holubice svaté
i spikleneckí trhání,
úklady své nečisté
na ráhna větví v lese pověste!“

Lidé se večer vracejí poslušně domů jen z nejbližšího pole nebo ulice, kde na ně neodbytně dotírají ozvěny vlastní domácnosti, a jejich život skomírá, protože vdechuje znovu a znovu zase jen svůj vlastní dech; jejich denní i večerní stíny nesahají dál než jejich denní kroky. Měli bychom den co den přicházet domů z dálky, z dobrodružných příhod, nebezpečí a objevů s novými zkušenostmi a obohaceným charakterem.

Než jsem došel k rybníku, Johna Fielda cosi ponouklo vydat se za mnou – náhle ho napadlo, že by se dnes až do západu slunce nemusel rýpat v slatině. Jenže chudák poplašil jen nějaký potěr, zatímco já jsem ulovil pěknou šňůru ryb – inu, takové on už má štěstí, posteskl si; když jsme si ale v člunu vyměnili místa, i štěstí si přisedlo k němu. Chudák John Field – doufám, že tohle nechte, ačkoli by mu to možná prospělo – si myslí, že v tomhle samorostlém novém světě se dá žít podle způsobů okoukaných ve staré vlasti, a chytat okouny na bělice. Připouštím: někdy je to dobrá návnada. Ale i kdyby byl

pánem všeho, kam až sahá jeho obzor, pořád bude chudákem zrozeným k údělu chudáka, postiženým zděděnou irskou chudobou či nuzným živořením z časů Adamovy prababičky a bahenními obyčeji. Zůstane tím, kdo to na tomhle světě – ani on, ani jeho potomstvo – nikam nepřivede, dokud jeho brodivým, blanitým, bahnošlanským nohám nenarostou na patách merkurovská křidélka.

Vyšší zákony

Jak jsem se se svým rybím úlovkem vracel lesem domů – to už se úplně setmělo, a tak jsem prut vlekl raději za sebou –, maně jsem zahlédl sviště plížícího se napříč pěšinou, a tu mnou projel podivný záchvěv divoké rozkoše: měl jsem najednou sto chutí zvířátko popadnout a syrové je schlamstnout. Ne že bych měl tehdy hlad, jen jsem lačnil po divočině, kterou mi představovalo. Přiznám se však, že v době, kdy jsem žil u rybníka, přistihl jsem se víckrát než jednou, jak s překvapivou nespoutaností pobíhám jako vyhladovělý ohař lesem a pátrám po nějaké zvěřině, kterou bych zhltнул, a býval bych nepohrdl sebedivočejším soustem. I nejbrutálnější výjevy mi často připadaly nevysvětlitelně blízké. Nalezl jsem v sobě, a stále nacházím, instinkt tíhnoucí k vyššímu, či jinými slovy, duchovnímu životu, jako je tomu u většiny lidí, a zároveň pud k čemusi primitivnímu, drsnému, nezkrotnému, a uznávám obojí. Miluji stejně to, co je divoké, i to co je spořádané. Právě pro tu nespoutanou dobrodružnost skrytou v rybaření doposud s takovým zálibením chytám ryby. Rád se někdy utkávám s životem v jeho hrubé, nevábne podobě a trávím své dny, jako je tráví zvířata. Díky tomuto počínání a lovům, když jsem byl ještě docela mladý, jsem se snad mohl důvěrně sblížit s přírodou. Takto jsme časně do ní zasvěcováni a k jejím kouzlům připoutáváni, jinak bychom se s ní v tomto věku mohli jen málo seznámit. Rybáři, lovci, dřevorubci a jiní, kteří tráví svůj život na polích a v lesích – a jsou sami v jistém

smyslu součástí přírody –, jsou často i mezi svou prací v příznivějším rozpoložení pozorovat ji než filozofové a třeba i básníci, kteří k ní přistupují tak nedočkavě. Tamtěm se neostýchá ukázat. Kdo cestuje po préríi, je přirozeně lovcem, při horním toku Missouri nebo Columbie zálesákem a u vodopádů Saint Mary rybářem. Ten, kdo je jenom cestovatelem, dozvídá se o všem z druhé ruky a polovičaté a jako znalec za moc nestojí. Především nás zajímá to, co nám věda sděluje o těchto lidech a co už prakticky nebo instinktivně poznali, neboť jediné to je pravdivé lidství anebo svědectví o lidské zkušenosti.

Jsou na omylu ti, kdo tvrdí, že Yankeeové jsou na tom špatně se zábavou, protože prý nemají tolik veřejných svátků, a mládež a dospělí neprovozují tolik her, jako je tomu v Anglii – ty anglické zde totiž ještě nevystřídaly primitivnější, ale samotářské zábavy, jako je lov, rybaření a podobně. Skoro každý novoanglický chlapec mezi desátým a čtrnáctým rokem měl za mých časů lehkou brokovnici a jeho revír nebyl ohraničen jako obory anglického šlechtice, ale byl ještě rozměrnější než hájemství divocha. Není se tedy co divit, že nezůstával častěji doma, aby si hrál někde na návsi. Ale už pomalu nastává změna, nikoli proto, že přibývá obyvatel, nýbrž proto, že ubývá zvěře, neboť lovec je největší přítel lovné zvěře, nevyjímaje ani spolku pro ochranu zvířat.

Ostatně, když jsem žil u rybníka, zachtělo se mi občas zpestřit si rybou svůj jídelníček. Popravdě jsem rybařil ze stejné potřeby, jaká k tomu vedla první rybáře. Ať jsem si proti tomu vymýšlel sebehumánnější důvody, všechny byly falešné a vycházely spíš z mé filozofie než z mého citění. Mluvím o rybaření teprve teď, protože o střílení ptáků už dávno smýšlím jinak; svou pušku jsem prodal, než jsem se odebral do lesa. Ne že bych byl méně humánní než jiní, ale nepozoroval jsem na sobě, že by se mne to citově příliš dotýkalo. Nebylo mi líto ani ryb ani červů. Byl to prostě zvyk. Co se lovu pernaté zvěře týká, vmlouval jsem se v posledních letech, kdy jsem nosil pušku, na svá studia ornitologická a pátral jsem jen po nových

nebo vzácných ptácích. Ale nyní se kloním k názoru, že se dá ornitologie studovat jemnějšími způsoby. Vyžaduje mnohem důkladnější pozorování zvyků ptactva, a už jen z tohoto důvodu jsem se pušky ochotně vzdal. A přesto, bez ohledu na námitky rázu humánního, silně pochybuji, že by některé jiné kratochvíle mohly stejně hodnotně nahradit tyto záliby, a když se mne někteří z mých přátel s obavami ptali, mají-li svým chlapcům dovolit, aby chodili lovit, odpovídal jsem jim, připomínaje si, že to patřilo k nejlepším chvílím mé výchovy: Ano, udělejte z nich lovce, zpočátku pokud možno, jen aby se pobavili, ale později zdatné lovce, kteří by pro sebe nenašli dost velkou zvěř v této nebo kterékoli jiné rostlinné pustině – udělejte z nich lovce i rybáře lidí. V tom jsem zajedno s Chaucerovou jeptiškou, jež byla

„znehucena rouhavými slovy,
že svatým mužem není ten, kdo loví.“

V historii jak jednotlivců, tak národů jsou údobí, kdy lovci platí za „nejlepší muže“ jak je nazývají Algonkini. Chlapce, který si nikdy nevystřelil z pušky, musíme jen politovat; není o nic lidštější a v jeho výchově se něco nešťastně zanedbalo. To byla má odpověď určená těm mládencům, které přitahovaly tyto záliby, vyslovená v důvěře, že z nich brzy vyrostou. Žádná lidská bytost, jakmile má za sebou nerozvážná chlapecká léta, nebude přece svévolně vraždit jakéhokoli tvora, který lpí na životě stejně jako ona. Zajíc křičí v krajní nouzi jako dítě. Vás pak, matky, upozorňuji, že mé sympatie nerozlišují vždycky podle běžných *lidumilných* zásad.

Takto je jinoch nejčastěji zasvěcován do tajů lesa a bývá to jeho nejpůvodnější prožitek. Zprvu tam chodí jako lovec a rybář, až posléze, má-li v sobě semínko lepšího života, rozpoznává své pravé určení, ať jako básník nebo přírodopisec, a pověsí pušku nebo rybářský prut na hřebík. Valná část lidstva je v tomto ohledu stále ještě mladá. V mnoha zemích není lovící kněz tak vzácný zjev. Takový člověk by snad mohl být

dobrý pastýřský pes, ale k tomu, aby byl dobrým Pastýřem, má velmi daleko. S podivením jsem pozoroval, že jedinou očividnou činností kromě kácení stromů, ledaření a podobně, která – pokud vím – zdržovala některého z mých spoluobčanů, ať to byli až na jednu výjimku místní otcové a děti, celý půlden u Waldenského rybníka, bylo rybaření. Obyčejně si mysleli, že jim nepřálo štěstí nebo že se jim nevyplatilo tam sedět, když nenachytali pletenec ryb, třebaže měli možnost celou tu dobu rybník obhlížet. Mohli by sem přijít třeba tisíckrát, než by kal jejich loviště klesl ke dnu a jejich cíl by se pročistil; ale takový očištný proces by bezpochyby vůbec nekončil. Guvernér a jeho rada se jen matně pamatují na rybník, neboť sem chodili na ryby ještě jako chlapi; teď už jsou však na rybaření příliš staří a důstojní, a tak už se jim nadobro vykouřil z hlavy. A přece i oni očekávají, že se nakonec dostanou do nebe. Zákonodárná moc si všímá rybníka převážně jen proto, aby zregulovala počet udic, kterými se tu loví; ale nevědí nic o udici všech udic, na niž se dá chytit rybník sám, a návnadou na ni napíchnutou že je právě zákonodárná moc. A tak v civilizovaných společnostech prochází lidský zárodek loveckým stadiem vývoje.

V posledních letech jsem si několikrát ověřil, že nedokážu rybařit, aniž bych přitom neztratil trochu sebeúcty. Zkoušel jsem to znovu a znovu. Mám pro to vlohy a jako mnoho mých bližních i jistý instinkt, který ve mně čas od času ožívá, ale kdykoli si zalovím, pokaždé cítím, že bych byl udělal lépe, kdybych byl nelovil. Myslím, že se v tom nemýlím. Je to jen jemný pokyn, ale i první ranní červánky bývají bledé. Mám v sobě zcela nepochybně též instinkt, jaký je vlastní nižší třídě tvorstva; ale přesto jsem rok od roku o něco méně rybářem, i když tím nejsem o nic lidštější, ani dokonce moudřejší; a teď se už vůbec za rybáře nepokládám. Víím však, že kdybych musel žít v pustině, byl bych opět v pokušení stát se náruživým rybářem a lovcem. Navíc je v této stravě a v masu vůbec cosi bytostně nečistého, a mně začalo svítat, jak je to vlastně s domácími pracemi, odkud se bere ta úmorná snaha, aby vše

dennodenně vypadalo spořádaně a slušně a v domě bylo stále útulno a nic tu nepohoršovalo ani čich, ani zrak.

Jelikož jsem byl sám sobě řezníkem, fámulusem a kuchařem a zároveň i pánem, jemůž se pokrmy předkládají, mohu mluvit ze zkušenosti neobvykle zevrubné. Praktickou námitkou proti živočišné stravě byla v mém případě její nečistota; a kromě toho, když jsem si své ryby nachytl, očistil, uvařil a snědl, nezdálo se mi, že by mě nějak vydatně nasýtily. Byla to strava chatrná a nepotřebná a stála mě víc, než aby stála za to. Krajíček chleba nebo pár brambor by mi posloužily stejně a obešlo by se to bez nesnází a bez špíny. Jako četní mí vrstevníci jsem po mnoho let zřídkaždy požíval živočišnou stravu nebo čaj či kávu a podobně; ani ne tak pro nějaké škodlivé účinky, jež jsem jim připisoval, jako spíš proto, že ve mně vyvolávaly nepříjemné představy. Odpor k živočišné stravě se nezakládá na zkušenosti, je prostě pudový. Připadalo mi krásnější žít nuzně a žít se střídme; a třebaže jsem to nikdy nedokázal, přece jen jsem aspoň učinil zadost své představivosti. Myslím si, že každý, kdo se kdy doopravdy snažil zachovat si své vyšší či básnické schopnosti na vynikající úrovni, byl obzvlášť nakloněn zdržovat se živočišné stravy a vůbec množství jídla jakéhokoli druhu. Je významnou skutečností, doloženou entomology – zjistil jsem to ve spisech Kirbyho a Spence –, že „některý hmyz ve svém dovršeném stadiu nepoužívá kusadel, byť jimi byl dokonale vybaven“; a tito vědci vyhlásili jako „obecné pravidlo, že téměř veškerý hmyz v tomto stavu požívá mnohem méně než ve svém larválním stadiu. Žravá housenka, jakmile se promění v motýla ... a nenasytná larva, když se stane mouchou“, se spokojí jednou dvěma kapkami medu nebo jiné sladké tekutiny. Bříško pod křídly motýla stále ještě představuje larvu. Je to pochoutka, která láká jeho hmyzožravý osud. Nezřízený jedlík je člověk v larválním údobí; a v tomto stavu se nacházejí celé národy, národy bez fantazie či obrazotvornosti – prozrazuje je jejich obrovský teřich.

Není snadné opatřit si a uvařit tak prostý a čistý pokrm, aby neurážel naši představivost; ale i tu bychom měli podle mého mínění sytit zároveň s tělem; obojí by mělo sedat k jednomu stolu. Nu, snad se to dá nějak zařídit. Pojídáme-li střídmě ovoce, nemusíme se hanbit za svou náramnou chuť k jídlu, ani se vytrhovat z té nejušlechtilější činnosti. Ale přidejte si do jídla nějaké koření navíc a přivodíte si otravu. Nevyplácí se žít o příliš bohaté stravě. Většina lidí by se zastyděla, kdybychom je přistihli, jak si vlastními rukama připravují přesně takový oběd, ať už živočišného nebo rostlinného složení, jaký jim den co den připravují jiní. Jenže dokud se tohle neobráť, sotva budeme civilizovaní, a jsme-li i páni a dámy, nebudou z nás opravdoví muži a opravdové ženy. A to také jasně naznačuje, jakých změn je nám zapotřebí. Je asi marné se ptát, proč se fantazie nesrovnává s masem a tukem. Je na tom dost, že se nesrovnává. Není v tom výtka, že člověk je masožravý živoch? Pravda, může žít a také do značné míry žije díky tomu, že požívá jiné živočichy, ale tohle je hanebný způsob obživy – jak by se mohl poučit každý, kdo by si šel chytit králíka do oka nebo odpravit jehně –, a myslím, že lidstvo bude jednou jako svému dobrodinci blahorečit tomu, kdo je naučí uspokojit se s nevinnější a zdravější krmí. Ať to už sám praktikuji jakkoli, nepochybuji o tom, že lidskému rodu v jeho postupném zušlechtění je osudově určeno upustit od pojídání zvířat, právě tak jako divoši přestali pojídat jeden druhého, když přišli do styku s civilizovanějšími kmeny.

Nasloucháte-li sebetiššímu, leč trvalému a dozajista pravdivému našeptávání svého génia, nedbáte, do jakých krajností či dokonce bláznovství vás může zavést; a přece – jak jste čím dál odhodlanější a pevnější ve své víře – právě tímto směrem vede vaše cesta. Sebemírnější nepochybná námitka, kterou v sobě zdravý jedinec cítí, nakonec zvítězí nad argumenty a zvyklostmi lidstva. Nikdo ještě nenásledoval svého génia na scestí. I kdyby došel na těle zesláblý, přece snad nikdo nevysloví lítost nad následky své cesty, neboť ty právě znamenají život ve shodě s vyššími principy. Jestliže dny

a noci můžete vítat s radostí a život vydechuje vůni jako květiny a sladkovonné byliny, cítíte-li, že život je křepčí, hvězdnatější, nesmrtelnější – pak máte vyhráno. Veškerá příroda se těší z vaší výhry a vy sám si v této chvíli můžete blahopřát.

Největší přínosy a hodnoty bývají nejméně oceňovány. Snadno vyvstanou pochyby, zda vůbec existují. Brzy na ně zapomínáme. A přece jsou tou nejvyšší realitou. Snad ta nejúchvatnější a nejreálnější fakta člověk člověku ani nesděluje. Pravá žeň mého denního života je cosi tak nehmatatelného a nepopsatelného jako barevné nádechy jitra či večera. Je to hrstka zachyceného kosmického prachu, segment duhy, který jsem sevřel v dlani.

A přece, co se mne týká, nebyl jsem nikdy přehnaně vybíravý; dokázal bych někdy sníst s chutí i upečenou kysu, kdyby to bylo nezbytné. Jsem rád, že už tak dlouho piji vodu, a to ze stejného důvodu, z jakého dávám přednost přirozené obloze před nebem požívače opia. Chtěl bych stále zůstat střizlivý; a je nekonečně stupňů opilosti. Věřím, že voda je jediným nápojem hodným moudrého člověka; víno není tak ušlechtilý nápoj; a pomyslete, jak se ranní naděje utápí v šálku horké kávy a ty večerní v čišce čaje! Ach, jak hluboko klesám, když mě pokoušejí! I hudba může opájet. Takové zdánlivě malicherné příčiny rozvrátily Řecko a Řím a rozvrátí Anglii a Ameriku. Kdo by se ze všech omamných svodů nedal raději opájet vzduchem, jež vdechuje? Co nejvíc namítám proti hrubé, nemírně zdlouhavé dřině, je to, že mě nutí, abych také nemírně jedl a pil. Ale abych mluvil pravdu, shledávám, že už nejsem v tomto ohledu tak úzkostlivý. Už tak nábožně nesedám ke stolu, neprosím pánaboha o požehnání; ne proto, že bych byl moudřejší, než jsem byl, nýbrž proto – nezbyvá mi než to doznat, ač je to politováníhodné –, že jsem lety zhrubl a zlhostejněl. Možná že se člověk těmito problémy obírá jen v mládí, tak jak se většinou soudí o básnictví. Co konám, je „nepřítomné“, co si myslím, je zde. Nicméně by mě ve snu nenapadlo pokládat se za jednoho z těch privilegovaných, o

nichž vypovídá věda, totiž že „ten, kdo opravdu věří ve Všudypřítomnou Nejvyšší Bytost, smí jisti všechno, co se na světě nalézá“, to znamená, že není povinován zjišťovat, co je to za pokrm nebo kdo ho připravuje; a budiž připomenuto, že i v takovém případě, jak podotýká kterýsi hindský vykladač, védánta omezuje tuto výsadu na „dobu nouze“.

Kdo z nás někdy nepocítil nepostižitelné uspokojení z jídla, kterého se chuť vůbec neúčastnila? Vzrušilo mě pomyšlení, že za leckterý duševní vjem vděčím vlastně obyčejným chuťovým buňkám, že mohu být inspirován prostřednictvím svého patra, že některé jahody, které jsem pozřel na kterémsi stráni, sytily mého génia. „Nebot' duše není svou vlastní paní,“ praví Konfucius. „Díváme se, ale nevidíme; nasloucháme, ale neslyšíme; jíme, ale lahodnost pokrmu nevnímáme.“ Ten, kdo rozpoznává pravou chuť toho, co jí, nikdy nemůže být žrout; ten, kdo to nedokáže, nemůže být ničím jiným. Puritán se může pustit do své kůrky černého chleba právě tak chtivě a nenasytně jako pan radní do své želví polévky. Nikoli pokrm sám, jenž vchází do úst, poskvřňuje člověka, leč požitek, s jakým jej pojídá. Není to ani dobrá či špatná jakost, ani množství jídla, ale posedlá smyslová žádostivost, kdy to, co pojídáme, neposiluje naše tělo, ani nepodněcuje naše duševní vzněty, nýbrž je pouze potravou červů, jež nás mají v moci. Jestli má lovec zalíbení v bahenních želvách, ondatrách a jiných podobných pochoutkách, ušlechtilá dáma si zase libuje v huspenině z telecích nožiček nebo v sardinkách z dalekých moří, a tak si nemají co vyčítat. On chodí k mlýnskému rybníku, ona do svých naložených zásob. Jenom mi nejde do hlavy, jak mohou, jak vy a já můžeme vést tenhle slizký, nechutný život, a přitom klidně jíst a pít.

Všechnen náš život je až překvapivě morální. Mezi ctností a neřestí není ani na chvíličku příměří. Dobrota je náš jediný vklad, který nikdy neztratí hodnotu. Je to právě tento neodbytný tón v chvějivé hudbě harfy obletující svět, jež si nás tak podmaňuje. Harfa je jakousi cestující zástupkyní Vesmírné pojišťovací společnosti výmluvně doporučující její stanovy, a

ta trocha naší dobroty je jedinou premií, kterou splácíme. Třebaže mládí časem propadá lhostejnosti, zákony vesmíru nejsou lhostejné; věčně straní těm nejvnímavějším. Naslouchejte vánkům, z každého poryvu se ozve nějaká výtka – musí tam být – a politujte toho, kdo ji neslyší. Stačí dotknout se struny nebo posunout pedál, a přimrazí nás k zemi kouzelné mravní naučení. Tak se mnohý dotěrný hluk z veliké dálky mění v hudbu, v nádhernou, rozkošnou satiru na ubohost našeho života.

Jsmo si vědomi zvířete ve svém nitru, které se neomylně probouzí ve chvílích, kdy naše vyšší přirozená bytost podřimuje. Je plazivé a smyslné a asi je ze sebe vůbec nemůžeme vypudit, stejně jako červy, kteří si hoví i v našem živém, zdravém těle. Snad se od něho můžeme odpoutat, ale nikdy nezměníme jeho povahu. Obávám se, že se těší jistěmu na nás nezávislému zdraví; že se můžeme cítit výborně, ale čistí nejsme. Onehdy jsem našel spodní čelist divokého kance s bílými neporušenými zuby a kly, svědčící o tom, že existuje animální zdraví a zdatnost, tak rozdílné od síly duševní. Tomuhle tvorovi šlo k duhu něco jiného než střidmost a čistota. „To, čím se lidé liší od pouhého hovada,“ praví Mencius, „je věc zcela zanedbatelná; ti stádní ji pozbývají záhy, vyšší jedinci si ji pečlivě uchovávají.“ Kdož ví, jaký druh života by se vyvinul, kdybychom dosáhli čistoty? Kdybych věděl o člověku natolik moudrém, aby mne naučil čistotě, hned bych se za ním rozběhl. „Ovládat své vášně i zevní smysly těla a konat dobré skutky je podle učení vědy nezbytné, má-li se mysl přiblížit k Bohu.“ Duch ovšem může na čas prostoupit a ovládnout každý úd a úkon těla a přeměnit to, co se jeví jako hrubá smyslnost, v čistotu a zbožnost. Plodivý elán, který nás za našich uvolněných mravů pouze stravuje a pošpiňuje, posiluje nás a inspiruje, žijeme-li zdrženlivě. Mravní bezúhonností člověk rozkvétá, a to, co se nazývá géniem, hrdinstvím, svatostí a podobně, jsou jenom různé plody, jež v ní vyzrávají. Člověk je unášen přímo k Bohu, jakmile se před ním otevře řečiště ryzosti. Tak jako nás naše čistota povznáší,

tak nás nečistota sráží k zemi. Požehnaný je ten, kdo neklamně pozná, že v něm zvíře den co den odumírá a božský řád se upevňuje. Snad není nikdo, kdo by neměl důvod hanbit se za pokleslou, zvířeckou přirozenost, s níž je spřízněn. Obávám se, že jsme jen takoví bozi a polobozi, jako jsou fauni a satyrové, božství zkřížené s hovadstvím, opeslá stvoření, a že je sám náš život do jisté míry naší ostudou.

„Šťasten, kdo řádné místo svojí zvěři dal
a jako lesní houšť svou mysl prosekal!

Kůň, koza, vlk, zvěř všechna slouží mu,
sám nebudiž však oslem žádnému!
Jinak je z lidí pouhé stádo hovad,
ba ďábli jsou, jež v sobě běsy roznítí,
že ještě mnohem hůř se mohou chovat.“

Veškerá smyslnost je jedna, i když na sebe bere různé podoby; veškerá čistota je pouze jedna. Je lhostejné, zda člověk smyslně jí nebo pije, souloží nebo spí. Je v tom jedna a táž žádostivost, a není těžké poznat podle způsobu počínání v těchto věcech, jaký je kdo požitkář. Nečistému je trnem v oku čistota. Plaz napadený na jednom konci svého doupěte vyleze z konce druhého. Chcete-li být mravně čistí, musíte být zdrženliví. Co je to čistota? Jak člověk pozná, zda je čistý? Nepozná to. Slýcháme o této ctnosti, ale nevíme, co to je. Mluvíme o ní tak, jak se o ní vedou obecné řeči. Píle a příčinnivost vede k moudrosti a bezúhonnosti; lenost k nevědomosti a požitkářství. U studenta je příčinou smyslnosti navyklá lenivost mysli. Nečistý jedinec je pravidelně lenoch, je to zápecník, který se vyvaluje na slunci, který odpočívá, aniž je unaven. Pakliže se míníte uvarovat nečistoty a vůbec všech neřestí, pusťte se poctivě do práce, ať je to třeba uklízení ve stáji. Přirozenost se stěží přemáhá, ale musí se přemoci. Co ti je platné, že jsi křesťan, nejsi-li čistší než pohan, nedokážeš-li si o nic víc odepřít, nejsi-li zbožnější? Znam mnohá náboženská

společenství, pokládaná za pohanská, jejichž příkázání naplňují čtenáře studem a podněcují ho k novým skutkům, byť by to bylo jen vykonávání obřadů.

Váhám mluvit o těchto věcech, ne kvůli nim samým – je mi lhostejno, jak nemístně vyzní moje slova –, ale proto, že o nich nemohu mluvit, aniž bych přitom neodhalil svoji nečistotu. Hovoříme volně, beze studu o jedné podobě smyslnosti, a mlčíme o druhé. Klesli jsme tak hluboko, že nejsme schopni mluvit prostě o nezbytných úkonech lidské přirozenosti. V některých zemích se za dřívějších časů hovořilo s úctou o každém úkonu a každý byl vymezován zákonem. Pro hindského zákonodárce nebylo nic příliš triviální, jakkoli se to může přičít modernímu vkusu. Učí, jak jíst, pít, souložit, vyměšovat výkaly a moč, a podobně, a povznáší tak vše, co je nízké, aniž se pokrytecky vymlouvá, že jsou to věci nicotné.

Každý člověk je stavitelem chrámu, jímž je jeho tělo, zasvěcuje jej bohu, kterého uctívá, buduje jej ve stylu ryze vlastním a nedostane se z něho, ani kdyby místo sebe vytesal podobu z mramoru. Všichni jsme sochaři a malíři a náš materiál je naše vlastní maso a krev a kosti. Jakýkoli náznak ušlechtilosti počíná okamžitě zjemňovat rysy člověka, jakákoli nízkost či smyslnost je zpotvořuje.

Jednoho zářijového večera seděl jistý John Farmer po celodenní lopotné dřině před svou chalupou a v mysli se víceméně dál obíral svou prací. Vykoupal se a pak usedl, aby trochu osvěžil duchovní stránku své bytosti. Byl dost chladný večer a někteří sousedé se obávali, že bude mrznout. Nedlouho poté, co se tak zahloubal, zaslechl kohosi hrát na flétnu, a její tóny zazněly v souzvuku s jeho rozpoložením. Stále přemítal o své práci; ale hlavní téma jeho myšlenek, třebaže mu vytrvale táhlo hlavou a musel je chtě nechte probírat a přemítat, ho přitom ani moc neznepokojovalo. Bylo to jen cosi jako šupinky jeho kůže, jež se neustále oddrolovaly. Ale tóny flétny doléhaly k jeho sluchu odkudsi z jiné sféry, než v které pracoval, a ponoukaly k činnosti jisté vlohy, které v něm dřímaly. Měkce se v nich rozplývaly ulice, ves i stát, kde žil. Oslovil ho hlas:

Proč zde zůstáváš a žiješ takhle nízce a lopotně, když bys mohl žít nádherným životem? Tytéž hvězdy se třpytí i nad jinými poli, než jsou ta tvoje. – Ale jak se vyprostit z těchto poměrů a skutečně se kamsi odstěhovat? Nepřipadl na nic jiného, než na to, že se odhodlá k nějaké další odříkavosti, že svou mysl nechá opět sestoupit do svého těla a vykoupit je, a k sobě bude chovat stále větší úctu.

Blízká zvířátka

Někdy jsem měl na rybách společníka, který za mnou přicházel až ze vzdálenějšího konce městečka, a chytání oběda se stávalo neméně společenskou záležitostí než oběd sám.

Poustevník: Rád bych věděl, co se zrovna teď děje ve světě. Už tři hodiny jsem nezaslechl ani cikádu tamhle v keřích postopčáku. Všichni holubi spí na svých hřadách – ani křídélko se tam nezatřepetalo. Nezahoukal teď někde za lesem farmářům polední roh? Z pole se scházejí robotníčci k solené hovězině a moštu a kukuřičnému chlebu. Proč se lidé tak trmácejí? Kdo nejí, nemusí pracovat. Kolikpak asi sklidili? Komu by se chtělo žít někde, kde pro štekání nějakého Alíka člověk ani myslet nemůže? A co teprv někde hospodařit! Oj! Ustavičně leštit nějaké zatracené kliky a v tomhle nádherném dni drhnout necky! Raději se s žádnou domácností nepárat. Co takhle nějaký dutý strom, hm? A pak ty ranní návštěvy a večerní dýchánky! Stačí mi bubnování datla. Ach, a to jejich hemžení! Slunce tam příliš pálí. Život, do kterého se narodili, je příliš daleko od mého života. Vodu mám ze studánky, na polici bochník černého chleba. Slyšíte? V listí něco zašustilo. Je to nějaký vyhladovělý vesnický pes, kterého přemohl lovecký pud? Anebo prase, které se prý tady v lesích zaběhlo, a jehož stopy jsem po dešti zahlédl? Už se sem žene – mé škumpy a šípkové keře se třesou. – Á, pan básník! Jste to vy? Jak se vám dnes líbí svět?

Básník: Vidíte tamhlety mraky, jak se vznášejí na obloze? To je to nejúžasnější, co jsem dnes viděl. Nic podobného nenajdete na starých obrazech, ani v cizích zemích – leda kdybychom byli na březích Španělska. Je to pravá středomořská obloha. Napadlo mě, když už se musím nějak živit – a dnes jsem ještě neměl v ústech –, že bych si zašel na ryby. Pro básníka je to činnost jako stvořená. Jediné, co jsem se kdy naučil. Nuže, dejme se do toho!

Poustevník: Tomu neodolám. Chleba už mám namále. S radostí s vámi co nejdřív půjdu, ale právě dokončuji jednu vážnou meditaci. Mám dojem, že už mi mnoho nezbyvá. Nechte mě tedy ještě chvíli o samotě. Ale abychom se pak nezdržovali, můžete zatím vyhrabat nějakou návnadu. V těchhle končinách se červi moc nevyskytují, půdu totiž nikdo nehnojí, a tak už tu málem vyhynuli. Vyhrabávat žížaly je skoro stejně zábavné jako chytat ryby, když člověk zrovna nepadá hlady; a to si dnes můžete dopřát výhradně vy sám. Radil bych vám, abyste zaryl rýč tamhle mezi ořeší, kde na vás kývá ta třezalka. Mohu vám myslím zaručit, že po každém třetím drnu přijdete na jednu žížalu, jestli se budete rozhlížet mezi kořínky trávy tak pozorně, jako byste plel. Anebo kdybyste měl chuť pustit se dál, patrně byste nepochybil, neboť jsem zjistil, že dobré návnady přibývá téměř se čtvercem vzdálenosti.

Poustevník sám: Chvilku přemýšlejme – kde jsem to přestal? Mám dojem, že jsem už byl téměř v tomhle rozpoložení mysli; svět mi dával na uvážení: Mám vystoupit do nebe, nebo jít na ryby? Kdybych své rozjímání ukončil předčasně, naskytne se mi ještě tak vábná příležitost? Nikdy v životě jsem nebyl tak blízko rozluštění samé podstaty všech věcí. Obávám se, že se mi mé myšlenky už nevrátí. Kdyby to bylo co platné, zahvízdl bych si na ně. Když se nám jednou nabídnou, není bláhové říci: Já si to rozmyslím? Mé myšlenky zanechaly po sobě jedinou stopu a cestu k nim už hledám marně. O čempak jsem to přemýšlel? Bylo velice zamlženo. Zkusím ještě tyto tři výroky Konfuciovy; snad mi přivolají můj

dřívější stav. Nevím, zda to byla sklíčenost nebo klíčící extáze. Pamatuji! Jedinečná příležitost nikdy nepřichází podruhé.

Básník: Co to má znamenat, poustevníku? Není to moc brzo? Mám dohromady třináct slušných kousků, kromě několika nedomrlých nebo pod míru; ale hodí se na menší potěr; aspoň tolik neobalí udici. Tyhle venkovské žížaly jsou až moc tlusté; taková vranka je ožeře a háčku se ani nedotkne.

Poustevník: Dobrá, pojďme tedy – co třeba k jiné vodě? Na Concordu se hezky loví, když hladina nestoupne moc vysoko.

Proč právě ty předměty, které kolem sebe spatřujeme, tvoří svět? Proč má člověk zrovna ty a ty druhy zvířat za své sousedy – jako kdyby žádná jiná potvůrka než myš nemohla vyplnit tamhletu škvírku? Mám takové tušení, že východní bájkaři v pověstném souboru Bidpai přisoudili zvířatům ten nejpráhodnější úděl – všechna jsou v něm totiž v jistém smyslu soumary, jimž je dáno nosit aspoň zčásti tíhu našich myšlenek.

Myši, které se zabydlily v mém domku, nebyly obyčejné myši, jež k nám prý byly dovezeny, ale divoký domorodý druh, jaký se v městečku nevyskytuje. Poslal jsem jeden exemplář jistému věhlasnému přírodovědci a ten o něj projevil neobyčejný zájem. Když jsem budoval své stavení, jedna z nich měla naspodu své hnízdo, a než jsem položil druhé podlaží a vymetl všechny hobliny, vylézala pravidelně v době, kdy jsem obědval, a vyjídala mi u nohou drobty. Zřejmě předtím jakživa neviděla člověka a brzy začala být velice přítulná: běhala mi přes boty a lezla po šatech. Dovedla hbitě šplhat po stěnách světnice, úplně jako veverka, které se svými mrštnými, impulsivními pohyby podobala. Posléze, když jsem se jednou opíral loktem o svůj ponk, vyběhla mi vzhůru po šatech a dál po rukávu a začala rejdit kolem papíru, v němž jsem měl zabalený oběd, a já jsem jí jej přistrkoval k nosu a zase ucukával a hrál si s ní na schovávanou; a když jsem konečně podržel mezi palcem a ukazovákem kus syra,

přiskočila a oždibovala jej sedíc mi na dlani, a potom si jako moucha utřela čumáček a tlapky a odkráčela.

Zakrátko si v mé kůlně postavil hnízdo lejsek, kdežto drozd stěhovavý se pro jistotu usídlil v sosně, která rostla hned za domem. V červnu se tu objevila koroptev lesní, jinak velice plachý pták podobný tetřívku; vyváděla svá mláďata z lesní houštiny vzadu za domem, vedla je přímo pod mými okny, kvokala a přivolávala je jako slepice a celým svým chováním dávala najevo, že je slepicí lesačkou. Když se k nim blížíte, kuřata se na matčino znamení okamžitě rozutekou, jako kdyby je rozprášila vichřice, a připodobní se tak věrně uschlým listům a větvíčkám, že se kolikrát chodec octl nohama mezi drobotinou a uslyšel třepot křídel vzlétající slepičky a její úzkostlivé čírikání a pištění, anebo spatřil, jak vleče za sebou křídla, aby od blízkosti mladých odpoutala pozornost. Někdy se před vámi motá a svíjí tak rozčepýřená, že chvíli ani nepoznáváte, co to je za tvora. Mláďata se bez hlesu přikrčí k zemi, často schovají hlavičku pod list a poslouchají jen, co jim z dálky přikazuje matka, a ani když přistoupíte blíž, nerozeběhnou se znovu, aby se neprozradila. Mohli byste na ně i šlápnout a chvíli na ně upírat oči, aniž byste je objevili. Při jedné takové příležitosti jsem je držel na dlani, a přece se ani trochu nestrachovala a netřásla, poslušná pouze matčina hlasu a svého instinktu. Tento instinkt je tak spolehlivý, že jednou, když jsem je položil zpátky na listí a jedno se náhodou překotilo na bok, našel jsem je po deseti minutách s ostatními v naprosto stejné poloze jako předtím. Nebývají holá jako mláďata většiny ptáků, přicházejí na svět mnohem vyvinutější a také časněji dospívají než naše kuřata. Podivuhodně nemladý a přitom nevinný výraz jejich široce otevřených, jasných očí nelze zapomenout. Jako by se v nich obrazy nesmírná inteligence. Tušíme v nich nejen čistotu dětství, ale i jakousi moudrost prozářenou zkušeností. Takové očko se nezrodilo ve chvíli, kdy se zrodil pták, je stejně odvčké jako obloha, kterou zrcadlí. V lesích nenajdete druhý takový drahokam. Pocestný pohlédne jen zřídka do tak průzračné studánky. Nevědomý

nebo bezohledný lovec často v takové době koroptví matku zastřelí a nechá tato nevinátka napospas nějaké toulavé zvěři nebo ptačímu dravci, anebo pozvolna splynout s tlejícím listím, jemuž se tolik podobají. Říká se, že když je vysedí domácí slepice, ihned se rozprchnou, jakmile se ozve nějaký poplach, a tak zajdou, neboť už neuslyší matčino volání, jež by je opět shoufovalo. Tak to byly moje slepičky a kuřátka.

Je pozoruhodné, co tvorů žije divoce a volně a přitom skrytě v lesích a uživí se i docela blízko obcí, aniž o nich kromě lovců má někdo tušení. Jak tu nepozorovaně dokáže přežít taková vydra! Dorůstá délky až čtyř stop, velikosti menšího chlapce, a přece ji lidské oko snad ani nezahledne. Kdysi jsem v lese kousek za místem, kde stojí můj dům, vídal mývaly, a mám dojem, že jsem ještě nedávno zaslechl v noci jejich kňučení. Obyčejně jsem v poledne hodinku dvě po sázení a setí odpočíval ve stínu, pojídal svůj oběd a trochu si četl u pramene, z něhož se napájely močál i potok vyvěrající zpod Bristerova kopce, půl míle od mého pole. Přístup k němu vedl řadou svažujících se travnatých úžlabin porostlých mladými bahenními borovicemi a ústících do většího lesa kolem močálu. Tam, na velice odlehlém a stinném místě, pod rozložitou borovicí vejmutovkou, byl ještě kus čistého, pevného drnu, na kterém se dalo posadit. Vyčistil jsem tam pramen a vyhloubil studánku čiré našedlé vody, které jsem si mohl nabrat plnou konývku, aniž jsem vodu zkalil, a tam jsem si pro ni chodil skoro každý den v parném létě, kdy voda v rybníce byla nejteplejší. Sem také vodila sluka své mladé, aby se v bahně poohlédla po červech; létala podél svahu sotva stopu nad nimi, zatímco kuřátka běžela v houfu po zemi; jakmile mě však vyslídila, opustila své mladé a začala kroužit kolem mne, blíž a blíž, až na čtyři pět stop, a aby upoutala mou pozornost a odehnala své dětičky, předstírala, že má zlomená křídla i nožky; a mlád'ata se už zatím na její pokyny v jednom šiku s křapavým pípáním vydala na pochod bažinou. Nebo jsem taky slyšel pípání mladých, aniž jsem jejich matku vůbec zahlédl. I hrdličky tu sedávaly nad studánkou anebo mi nad hlavou

poletovaly z větve na větev poddajné borovice; anebo veverka, pádící po nejbližší větvi, byla obzvlášť přítulná a zvědavá. Nebylo třeba nic víc než sedět tiše a dosti dlouho na nějakém půvabném místě v lese, aby se vám všichni jeho obyvatelé po řadě představili.

Býval jsem svědkem výjevů ne tak pokojné povahy. Když jsem jednoho dne vyšel ke své haldě dříví či spíše haldě pařezů, upozoroval jsem dva velké mravence, jednoho červeného, druhého mnohem většího, skoro půl palce dlouhého a černého, jak spolu urputně zápasí. Jakmile se do sebe zakousli, už se nepustili, ale bez ustání se napadali, rvali a převalovali na štěpinách dřeva. Když jsem se trochu rozhlédl, s překvapením jsem zjistil, že štěpiny jsou pokryty takovými harcovníky, že to nebylo *duellum*, ale *bellum*, válka mezi dvěma mravenčími plemy, v níž se vždy červení vrhali na černé a často dva červení na jednoho černého. Legie těchto Myrmidonů pokrývaly všechna návrší a úvaly mého dřevníku a zem už byla poseta mrtvými a umírajícími barvy černé i červené. Byla to jediná bitva, které jsem byl svědkem, jediné bojiště, na něž jsem kdy vkročil ve chvíli, kdy zuřila bitevní vřava. Byla to bratrovražedná válka; na jedné straně červení republikáni, na druhé černí monarchisté. Všude se bojovalo na život a na smrt, a přitom jediný zvuk té řeže ke mně nedolehl; lidští vojáci se sotva kdy bili tak odhodlaně. Pozoroval jsem dva bojovníky pevně do sebe zaklesnuté v prosluněné úžlabince mezi štěpinami, kteří teď v poledne neváhali zápasit, a to tak dlouho, dokud nezajde slunce nebo nezhasnou jejich životy. Menší červený borec se přimkl jako svěrák k protivníkovu břichu, a ať sebou vzájemně sebevíc zmítali, nepřestával ani na okamžik hryzat až u kořínku jedno jeho tykadlo, když se byl s druhým už nadobro vypořádal, zatímco silnější černý voják s ním třískal ze strany na stranu a – jak jsem zjistil při bližším ohledání – připravil ho už o několik jeho údů. Zápasili s větší sveřepostí než buldoci. Ani jeden nejevil známku ochoty ustoupit. Bylo zřejmé, že jejich válečný pokřik zněl: Zvítězím nebo padnu! Mezitím se přihnál po úbočí tohoto

úvalu jeden osamocený červený mravenec, napohled velmi rozlícený, který buď svého soka sprovedil ze světa, nebo se bitvy ještě nezúčastnil – což bylo pravděpodobnější, neboť měl ještě všechny údy pohromadě, a matka mu asi přikázala, aby se vrátil se štítem nebo na štítě. Nebo to byl třeba nějaký Achilleus, který v ústraní živil svůj hněv a teď přišel pomstít nebo zachránit svého Patrokla. Pozoroval tento nerovný zápas z dálky – neboť černí byli téměř dvakrát tak velcí jako červení –, rychlými krůčky se přiblížil a zůstal stát ve střehu na půl palce od zápasících; a když pak vystihl svou příležitost, skočil na černého válečníka a zahájil svou operaci u kořínku právě přední nožky, ponechávaje nepříteli na vybranou některý ze svých vlastních údů; a tak byli všichni tři nadosmrti spojeni, jako by byl vynalezen nějaký nový druh tmelu, kterému všechna ostatní pouta a pojiva mohou jen závidět. Ani by mě v této chvíli nemělo udivit, kdybych zjistil, že obě vojska mají své vlastní kapely, vyhrávající na nějaké vyčnělé třísece příslušné národní popěvky, aby rozhňovaly ty liknavé a konejšily umírající bojovníky. Samotného mě to jaksi vzrušovalo, jako by to byli skuteční lidé. Čím víc na to myslíte, tím menší rozdíl nacházíte. A dozajista není aspoň v historii Concordu, ne-li v dějinách Ameriky, zaznamenán boj, který by s tímhle snesl i letmé srovnání, ať co do počtu zúčastněných, nebo prokázaného patriotismu a hrdinství. Co se týká počtu zúčastněných a celkového masakru, byl to Slavkov a Drážďany. Ale co slavná bitva u Concordu v roce 1765! Dva padlí mezi vlastenci a Luther Blanchard zraněný! Tady však byl každý mravenček Buttrickem: „Palte, pro boha živého, palte!“ – a tisíce potkal stejný osud jako Davise a Hosmera. Tady nebyl jediný žoldák. Nepochybují o tom, že to bylo jejich přesvědčení, tak jako u našich předků, pro které krváceli, a ne proto, aby ušetřili tři pence na clu za svůj čaj; a výsledek této bitvy bude pro ty tvorečky aspoň tak důležitý a památný jako důsledky nešťastné bitvy na Bunker Hillu.

Zvedl jsem štěpinku, na které – jak už jsem to podrobněji popsal – zápasili ti tři, donesl ji do domu a položil pod sklenici

na římse okna, abych se podíval, jak to dopadne. Sledoval jsem lupou onoho prvně zmíněného červeného mravence: ten se úporně zahryzával do přední nohy svého nepřítele a odkousl mu už i druhé tykadlo, přestože jeho vlastní hrud' byla úplně rozdrásána a vše, co z jejího vnitřku zbývalo, bylo vystaveno čelistem černého válečníka, jehož hrudní krunýř byl zřejmě příliš tuhý, aby se dal prohryznout; a temné rubíny očí mučeného plály takovou zběsilostí, jakou může roznitit jen válka. Rvali se pod sklenicí ještě půl hodiny, a když jsem se znovu podíval, černý voják už odkousl hlavy svých dvou soupeřů od jejich těl, a ty dosud živoucí hlavy visely mu z obou stran jako příšerné trofeje u rozsochy sedla, napohled stále tak přimknuté jako předtím, a on se je s ochabujícím úsilím, sám už bez tykadel, s pouhým pahýlem nohy a bůhsud' kolika ještě ranami, snažil setřást, což se mu konečně po další půlhodině podařilo. Zvedl jsem sklenici a on se v tomto zbědovaném stavu po okenní římse odvrátil. Jestli nakonec tenhle souboj přežil a strávil zbytek svých dnů v nějaké invalidovně, to nevím, ale napadlo mě, že už toho moc kloudného nezastane. Nikdy jsem se nedopátral, která strana zvítězila, a také nic o příčině této války; ale po celý zbytek dne mi bylo, jako kdyby mne rozrušila a otrásla mnou podívaná na boje, běsnění a řeže lidské bitvy přímo před mým prahem.

Entomologové Kirby a Spence nás informují, že o mravenčích bitkách se už dávno oslavně i s časovými údaji psalo, i když tvrdí, že Švýcar Huber je jediným novodobým badatelem, který je patrně na vlastní oči viděl. „Aeneas Sylvius,“ píší, „vyličiv velmi zevrubně takový urputný střet mezi velkým a malým druhem mravenců na kmeni hrušně, dodává, že se ‚tato srážka udála za papežské vlády Eugenia Čtvrtého v přítomnosti Nicholase Pistoriensise, vynikajícího právníka, který o celém průběhu události podal navýsost věrohodnou zprávu‘. O podobném utkání mezi velkými a malými mravenci se zmiňuje uppsalský arcibiskup Olaus Magnus; zvítězili v něm ti malí a pohřbili prý těla svých padlých spolubojovníků, kdežto mrtvolu svých obrovských

nepřátel nechali napospas ptákům. Toto se odehrálo před vypuzením krutovládce Christierna Druhého ze Švédska.“ Bitva, které jsem byl svědkem já, byla svedena za prezidentsví Jamese Polka, pět roků před tím, než Daniel Webster navrhl zákon o uprchlých otrocích.

Nejeden vesnický hafan, schopný snad jen vysлідit v krechtu bahenní želvu, promenoval bez vědomí pána na svých těžkých tlapách po lese a bezvysledně očichával staré liščí nory a sviští pelechy; sledoval možná nějaké vychrtlé psisko, které hbitě kličkovalo lesem a stále ještě mohlo nahánět opravdovou hrůzu jeho obyvatelům; někdy se za svým vodičem opozdil a začal jako psi býček dorážet na nějakou malou veverku, která se pro lepší rozhled vyšplhala na strom, a pak odklusal ohýbaje svou váhou křoviny, a zřejmě si představoval, že je na stopě nějakému zbloudilému hlodavci z rodu tarbíků. Jednou jsem s údivem zpozoroval kočku, která si vykračovala po kamenitém břehu rybníka – zřídka kdy si totiž vyjdou tak daleko od domova. Překvapení bylo vzájemné. Přesto i dokonale zdomácnělá kočka, která celé dny proleží na rohoži, se podle všeho cítí docela samozřejmě v lesích a svými vychytralými, potajnými způsoby dokazuje, že tu má snad větší domovské právo než řádní lesní obyvatelé. Když jsem byl jednou na jahodách, setkal jsem se v lese s úplně zdivočelou kočkou a jejími koťaty, a ta, stejně jako jejich matka, hned naježila hřbet a vztekla na mě prskala. Několik let před tím, než jsem se usídlil v lese, měli na farmě blízko rybníka, patřící panu Gulianovi Bakerovi, kočku, které se říkalo „okřídlená kočka“. Když jsem se na ni v červnu roku 1842 přišel podívat, byla zrovna, jak měla ve zvyku, v lesích na lovu (nevím tak jistě, jestli to byla kočka nebo kocour, a tak raději volím užívanější ženský rod), ale její paní mi vyprávěla, že se objevila v sousedství něco málo před rokem, v dubnu, a nakonec zůstala v jejich domě; měla prý tmavou, šedě nahnědlou srst s bílou skvrnou na krku, bílé tlapky a velký huňatý ohon jako liška; v zimě jí prý kožíšek zhoustl a splýval jí po bocích k zemi v pruzích deset až dvanáct palců dlouhých a dva a půl palce

širokých a pod bradou jí vytvářel jakýsi štucl, nahoře uvolněný, dole slehlý jako plst', a na jaře prý tyto přívěsky odpadaly. Pár těchto „křídel“ mi věnovali a já je dodnes uchovávám. Po nějaké létací bláně není na nich památky. Někteří se domnívali, že ta kočka měla něco z poletuchy nebo nějakého jiného divokého zvířete, což není tak vyloučeno, neboť podle přírodopisců skřížením kuny a kočky domácí vzniklo prý už nemálo hybridních tvorů.

Kdybych si už měl chovat nějakou kočku, takováhle by se mi nejspíš hodila; neboť proč by básníkova kočka nemohla mít křídla, když je má už jeho kůň?

Na podzim přilétala pravidelně potáplice (*Colymbus glacialis*), aby tu shodila staré peří a vykoukala se v rybníce, a ještě než jsem vstal, rozezvučela lesy svým chraplavým chechtotem. Sotva se rozkřikne, že přiletěla, jsou všichni sváteční střelci z concordského centra na nohou, přicházejí pěšky nebo přijíždějí v lehkých bryčkách po dvou nebo po třech, s patentními puškami a kónickými náboji a skládacími dalekohledy. Haraší lesem jako spadale listí, nejméně deset mužů na jednu potáplici. Někteří zaujmou postavení na této straně rybníka, jiní na oné, neboť nebohý pták nemůže být všudypřítomný; jestliže se ponoří zde, nutně se musí vynořit onde. Ted' se však zvedne přívětivý říjnový vítr, rozšustí listí a rozčeří hladinu, a tak není slyšet ani vidět žádnou potáplici, třebaže její nepřátelé šmejdí svými kukátkami po celém rybníce a v lesích se rozléhají jejich salvy. Vlny se štědře vzdouvají a zlobně pleskají, výslovně straníce všemu vodnímu ptactvu, a naši lovci musí troubit k ústupu zpátky do města, do krámů a k nedokončeným pracem. Ale až příliš často se jim výprava dařila. Když jsem si časně zrána šel s vědrem pro vodu, často jsem zahlédl tohoto statného ptáka vyplouvat docela blízko z mé zátoky. Kdykoli jsem se pokusil dohnat ho na člunu, zvědav, jak obratně si bude počínat, vždycky se potopil a zmizel mi z dohledu, a někdy se mi znovu ukázal až na sklonku dne. Ale na hladině mi jen tak tak stačil. Za deště obvykle uletěl.

Když jsem jednoho poklidného říjnového odpoledne vesloval podél severního břehu – neboť za takových dnů se tito ptáci, jako chmýřnatá semena klejichy, obzvlášť rádi snášejí na jezerní plochy – a marně jsem se rozhlížel po nějaké potáplici, znenadání jedna kousek přede mnou odrazila od břehu a zamiřila přímo do středu rybníka a svým chechtavým pokřikem se prozradila. Rychle jsem se rozjel za ní, ale ona se potopila; jenže když se zase vynořila, byl jsem k ní blíže než předtím. Znovu se potopila, ale já jsem špatně odhadl směr, kterým se dá, a byli jsme snad tři sta yardů od sebe, když se tentokrát vynořila, neboť jsem se od ní vlastně ještě vzdálil: a opět se dlouze a hlasitě rozchechtala, a měla k tomu větší důvod než předtím. Manévrovala tak záludně, že jsem k ní nedokázal přiveslovat blíže než na třicet yardů. Pokaždé, když se vynořila, klidně se rozhlédla po hladině a po břehu a zjevně zvolila takový směr, aby mohla vyplout tam, kde vodní pláň byla nejprostornější a vzdálenost od mého člunu co největší. Bylo udivující, jak rychle se dokázala rozmyslet a svůj záměr uskutečnit. Okamžitě mě vylákala tam, kde je rybník nejširší, a nedala se odtamtud odehnat. Zatímco si ve svém mozečku promýšlela, co dál, můj mozek se usilovně snažil vytušit její nápady. Byla to pěkná hra, provozovaná na lesklé hladině rybníka člověk proti potáplici. Soupeřova figurka náhle zmizí pod šachovnicí a vy si lámejte hlavu, kam umístit svůj kámen, aby byl co nejbližší místu, kde se ten jeho zase objeví. Někdy se vynořila neočekávaně na opačné straně, než jsem předpokládal, zřejmě můj člun prostě podplavala. Měla tak dlouhý dech a byla tak neúnavná, že i po sebedelším plavání pod vodou se do ní ihned zase ponořila; a pak vám ani nejbystřejší postřeh nepomohl uhádnout, kde by hluboko pod nehybnou hladinou mohla hbitě jako ryba proplouvat, neboť měla dost času i schopností odskočit si až na dno rybníka, i tam, kde je nejhlubší. V jezerech státu New York se prý chytily potáplice na pstruží návnadu až osmdesát stop pod hladinou – ačkoli Walden je ještě hlubší. Jak jsou asi ryby překvapením bez sebe, když vidí takovou nemotornou návštěvu z cizích sfér, jak si

jejich hejny rozráží cestu! Přesto jako by pod vodou odhadovala svůj směr ještě bezpečněji než na hladině, a taky se tam dole pohybovala mnohem rychleji. Jednou nebo dvakrát jsem zaznamenal mírné zčeření tam, kde se přiblížila k hladině, ale jen krátce, spíš orientačně vystrčila hlavu a ihned se zase potopila. Napadlo mě, že je úplně jedno, jestli nechám vesla odpočívat a klidně vyčkám, až se zase ukáže, anebo budu pracně vypočítávat, kde by mohla vyplout; neboť znovu a znovu, když jsem napínal zrak po hladině jedním směrem, náhle mě vylekal její nezemský smích za mými zády. Ale proč, když prokazovala takovou mazanost, se pokaždé prozradí v okamžiku, kdy se vynoří, tím hlasitým smíchem? Cožpak ji už dost neprozrazovala její bílá hrud'? Je to namouduši hloupá potáplice, pomyslel jsem si. Obvyčně jsem zaslechl šplouchnutí vody, když se vynořovala, a tak jsem ji také objevil. Ale po hodině se mi zdála stejně čiperná jako předtím, se stejnou chutí se hroužila do vody a plavala ještě dál než na začátku. S podivem jsem sledoval, jak vznešeně odplouvala s nepocuchanou hrudí, když se vynořila, obstarávajíc veškerý pohyb blanitými plováky pod vodou. Jejím obvyklým projevem byl ten démonický chechtot, který pořád ještě připomínal zvuky vodních ptáků; ale někdy, když mě obzvlášť zdařile obelstila a vyplavala hodný kus ode mne, vydala táhlý nezemsky kvílivý zvuk, spíš jakési vlčí vyty než hlas ptáka; jako kdyby nějaká šelma přitiskla čumák k zemi a vyzývavě vyla. To byl její potáplíci skřek – snad nejzběsilejší zvuk, jaký se tu kdy ozýval, zvuk, který široko daleko zahřmíval lesy. Došel jsem k závěru, že se takhle vysmívá mému úsilí a zcela spoléhá na svůj důvtip. Třebaže se obloha zatím už zatáhla, rybník byl pořád tak klidný, že jsem mohl vidět, jak protrhla hladinu, i když jsem ji neslyšel. Její bílá hrud', nehybný vzduch a hladká vodní pláň, to všechno se spolčilo proti ní. Posléze, poté, co se necelých tři sta yardů ode mne vynořila, vydala ze sebe jedno to protáhlé zavytí, jako kdyby přivolávala na pomoc boha všech potáplíc, a vzápětí od východu zadul vítr a rozčeřil hladinu a naplnil všechn vzduch mizivým deštěm, a na mne

dolehl neblahý pocit, jako kdyby modlitba potáplice byla vyslyšena a její bůh se na mne rozhněval; a tak jsem ji nechal na pokoji, až mi v dálce na rozbouřené hladině zmizela.

Za podzimních dnů jsem hodiny pozoroval kachny, jak se hemejí a vytácejí a přidržují uprostřed rybníka co nejdál od lovců; takovéhle kousky by asi nemusely provádět v louisíánských bažinatých průplavech. Když musely vzlétnout, někdy vytrvale kroužily, nad rybníkem ve značné výšce, odkud snadno obhlédly ostatní rybníky a řeku; vypadaly při tom jako černé šmouhy na obloze; ale sotva se mi zazdalo, že se tam zdržují už příliš dlouho, šikmým letem z výšky asi čtvrt míle se snesly dolů na vzdálené místo rybníka, které bylo volné; ale co z toho vlastně měly takhle plachtit uprostřed Waldenu, to nevím, ledaže by jeho vodu milovaly ze stejného důvodu, z jakého ji miluji já.

Zasvěcení domu

V říjnu jsem chodil k pořádkovým loukám na révu a přinášel jsem si náruče hroznů, které jsem měl v oblibě spíš pro jejich krásu a vůni než jako něco k snědku. Tam jsem také obdivoval klikvu, i když jsem nesbíral tyto drobné voskové drahokamy, ty perlové a rudé přívěsky lučních travin, které farmáři rvou ohavnými hráběmi, takže z úhledné louky zbyde jen zmuchlaná země; cynicky pak tyto uloupené luční plody zhodnotí jen podle bušlů a dolarů a prodají je do Bostonu nebo do New Yorku, kde se z nich vyrobí zavařenina lahodící zmlsaným milovníkům přírody. Ostatně i řezníci vyhrabávají z prérijní trávy bizonní jazyky bez ohledu na vytrhané a polámané rostliny. Skvoucí bobule dřívějšku byly také pastvou jen pro mé oči; ale natrhal jsem si skromnou zásobu planých jablíček, že si je udusím – jejich majitel nebo kolemjdoucí je zřejmě přehlédli. Když dozrály kaštiny, uložil jsem si jich půl bušlu na zimu. V té době jsem se vášnivě rád toulal lincolnskými, tenkrát ještě nekonečnými kaštanovými háji – dnes už spí jako pražce věčným spánkem pod železniční tratí – s rancem na rameni a s holí v ruce, kterou jsem roztínal ostnaté slupky, neboť jsem vždycky nečekal, až je rozpuke mráz, brouzдал jsem se harašicím listím za hlasitých výčitek veverek a sojek, jimiž jsem někdy zpola snědené kaštiny kradl, neboť ty slupky, do kterých se pustily, nepochybně obsahovaly zdravá jádra. Někdy jsem vylezl na strom a zatřásl jím. Kaštiny rostly i za mým domem a jeden veliký strom, který jej téměř zastiňoval,

býval v květu hotovou kyticí, která provoněla celé okolí, ale veverky a sojky většinu jeho plodů získaly pro sebe; sojky přilétaly časně zrána v celých houfech, a kaštany, ještě než spadaly, vyzobaly ze slupek. Tyhle stromy jsem jim přenechal a chodil jsem do vzdálenějších hvozdů, kde rostly výlučně kaštany. A jejich plody, pokud jich bylo dost, mi celkem dobře nahrazovaly chléb. Daly by se možná najít i jiné náhradní potraviny. Když jsem se jednou hrabal v zemi po žízalách, objevil jsem hrachor hlíznatý (*Apios tuberosa*) na konci jeho úponku, nazývaný též podzemský oříšek nebo ořeší, vlastně brambor prapůvodních obyvatel, jakýsi bájný plod, o němž jsem si nebyl tak docela jist, zda jsem jej nevykopával a nejedl už v dětství, jak jsem už vyprávěl, nebo zda jsem si jej pouze vysnil. Předtím jsem často vídal jeho zkadeřený, červený, sametový květ, podpíraný stonky jiných rostlin, aniž jsem si uvědomoval, že je to on. Kultivace půdy jej téměř vyhubila. Měl nasládlou chuť, silně připomínající namrzlý brambor a vařený chutnal lépe než pečený. Tato hlíza se mi jevila jako zastřený příslib přírody, která v nějakém budoucím čase dá snad svým vlastním dětem vyrůst a nějakou prostou stravou je i nasytí. V dnešní době vykrmeného dobytka a vlnících se lánů obilí je tento skromný kořen, který byl kdysi rodovým totemem indiánského kmene, zcela zapomenut, anebo jej lidé znají jen podle jeho kvetoucího úponku; ale jen ať zde zase jednou zavládne divoká příroda – to pak jemné, žírné anglické obilí patrně podlehne bezpočtu nepřátel, a bez lidské péče odnese možná vrána zpátky i poslední zrnko na nesmírná pole indiánského boha na jihozápadě, odkud prý je přinesla; ale dnes téměř vymýcené ořeší třeba znovu ožije a vzkvete navzdory mrazům a zpustošení, prokáže svůj domorodý původ a znovu nabude svůj dávný význam a důstojnost jako pokrm loveckého kmene. Nějaká indiánská Ceres nebo Minerva je vynalezla a svěřila lidem, a až zde bude nastolena vláda poezie, jeho listy a pletence oříšků budou možná zobrazovány v našich uměleckých dílech.

Ještě než přišlo září, všiml jsem si, že na protější straně rybníka, pod místem, kde se rozbíhaly bílé kmeny tří osik, na konci ostrohu hned u vody, zbarvily se dva nebo tři menší javory do šarlatová. Ta jejich barva – ta by mohla vyprávět! A pozvolna týden za týdnem se charakter každého stromu zvýrazňoval a každý se obdivoval vlastnímu odrazu v hladkém zrcadle jezera. Každé ráno nahradil uspořadatel této obrazárny starý obraz na stěně nějakým novým, který se zaskvěl ještě nádhernějšími a souladnějšími odstíny.

V říjnu se do mého srubu jako do své zimní ubikace slétalo tisíce vos a usazovaly se zevnitř na oknech a až u stropu na stěnách, a někdy před vstupem odstrašovaly návštěvníky. Každé ráno, když byly tuhé chladem, jsem jich pár vymetl, ale ani jsem se moc nenamáhal, abych se jich zbavil; dokonce mi lichotilo, že můj dům pokládaly za žádoucí přístřeší. Nikdy mě citelně neobtěžovaly, třebaže se mnou nocovaly; a postupně se před blížící se zimou a nevýslovným chladem vytratily do nevím jakých škvírek.

Než jsem jako vosy zalezl v listopadu definitivně do svého zimoviště, chodíval jsem často na severovýchodní stranu Waldenu, z které si slunce odrážené od smolných borovic a kamenitého břehu vytvořilo jakýsi krb rybníka; je mnohem příjemnější a zdraví prospěšnější vyhřívat se – pokud je to možné – na slunci než v žáru umělého ohniště. A tak jsem se zahříval stále ještě žhavým popelem, který mi tu léto, jak zmizelý lovec, zanechalo.

Než jsem se pustil do stavby komína, prostudoval jsem si zednické řemeslo. Protože jsem měl cihly z druhé ruky, potřebovaly očistit zednickou lžicí, a tak jsem se seznámil blíže než je běžné s jakostí cihel i té lžice. Malta na nich byla už padesát let stará a říkalo se, že pořád ještě tvrdne; ale tohle patří k těm výrokům, které lidé rádi omílají, ať už jsou pravdivé nebo ne. Taková tvrzení sama věkem tvrdnou a pevně přisychají, a bylo by zapotřebí hodně ran lžicí, než byste je z

takového starého rozumbrady otloukli. Mnohé mezopotamské vesnice jsou postaveny z výborných obstarožních cihel pocházejících z babylónských zřícenin a malta na nich je ještě starší a patrně ještě tvrdší. Ať je tomu jakkoli, užasl jsem nad tou nevídanou, ocelově tuhou hmotou, která vydržela tolik nelítostných úderů, aniž to s ní hnulo. Jelikož mé cihly byly původně z komína – ačkoli jsem si na nich nevšiml Nebukadnezarova jména –, vybral jsem si co možná nejvíc takových, co tvořily ohniště, abych si ušetřil práci a zbytečně jimi neplýtvat, a mezery mezi cihlami kolem krbu jsem vyplnil kameny ze břehu rybníka, a také jsem z bílého písku odtamtud umíchal maltu. Nejvíc jsem se nimral s krbem jakožto s nejpodstatnější částí domu. Pracoval jsem na něm popravdě tak rozmyslně, že i když jsem hned ráno začal u země, sloupeček cihel, nakladený jen několik palců nad podlahu, mi v noci posloužil jako podhlavník; z toho mi ale pokud vím šíje neztuhla; má ztuhlá šíje je staršího data. Přibližně v té době jsem si na čtrnáct dní vzal na stravu a byt jistého básníka, čímž se mi značně zúžil obývací prostor. Přinesl si svůj vlastní nůž, ačkoli jsem měl dva, a cídili jsme je tak, že jsme je vráželi do země. Účastnil se i kuchyňských prací. S potěšením jsem sledoval, jak mi mé dílo hezky spořádaně a rovně, krok za krokem roste pod rukama, a říkal jsem si, že když postupuje pozvolna, dá se počítat s tím, že dlouho vydrží. Komín je do jistý míry samostatná stavba; základ má na zemi a domem stoupá k nebesům; dokonce i když dům vyhoří, komín někdy zůstane stát, a jeho význam a nezávislost jsou očividné. Tohle se dělo koncem léta. Teď už je listopad.

Severní vítr začal vodu pomalu ochlazovat, ačkoli musel několik týdnů jaksepatří foukat, než se mu to podařilo – tak je rybník hluboký. Když jsem si večer, ještě než jsem dům omítl, začal topit, komín měl obzvlášť výborný tah, protože mezi prkny bylo hodně spár. Přesto jsem v tom studeném, vzdušném příbytku strávil několik šťastných večerů, obklopen hrubými

hnědými, sukovitými prkny a vysoko nad hlavou neotesanými trámy. Poté, co jsem dům omítl, už mému oku nikdy tak nelahodil, ačkoli musím přiznat, že byl pohodlnější. Neměl by se každý prostor, který obýváme, klenout natolik vysoko, aby se nám nad hlavou vytvářelo jakési přitímtí, v němž by se večer kolem trámů mihotaly stíny? Tyto obrazce jsou naší fantazii a představám milejší než nějaká fresková výzdoba nebo jiné sebenákladnější zařízení. Teprve teď, kdy mi můj dům začal poskytovat nejen přístřeší, ale i teplo, jsem jej v pravém smyslu začal obývat. Měl jsem od dřívějšíka pár starých železných kozlíků, aby mi dřevo nevypadávalo z ohniště, a s potěšením jsem pozoroval, jak se vzadu na komíně, který jsem postavil, usazují saze, a s větším právem i uspokojením než obvykle jsem se šťoural v ohni. Moje obydlí bylo malé a sotva jsem v něm mohl vyloudit ozvěnu; ale zdálo se větší, protože jsem je měl pro sebe a sousedé byli daleko. Všechny vymoženosti, co jich dům má, byly soustředěny do jedné místnosti: byla to kuchyň, komora, salón i obývací pokoj, a z radostné pohody, kterou z přebývání v jakémkoli domě prožívá rodič a dítě, pán i sluha, jsem se plně těšil i já. Cato říká, že hlava rodiny (*patremfamilias*) musí mít ve svém venkovském sídle „*cellam oleariam, vinariam, dolia multa, uti lubeat caritatem expectare, et rei, et virtuti, et gloria erit*“, to jest „sklep na olej a víno, mnoho sudů, aby mohl v klidu vyčkat zlé časy, a bude mu to k prospěchu, a cti a slávě“. Měl jsem ve sklepech bečku brambor, asi dva kvarty hrachu včetně pilousů a na polici trochu rýže, džbán sirupu a po čtvrtce bušlu rezné a kukuřičné mouky.

Někdy s ním o větším a zalidněnějším domě, postaveném snad ještě v jakémsi zlatém věku, o domě z trvanlivého staviva a bez triviálních příkras, který by také sestával jen z jediné místnosti, z prostorné, hrubé, bytelné, neumělé dvorany beze stropu a štukování, s holými krokvemi a vaznicemi, jež člověku nad hlavou podpírají jakási snižená nebesa, chránící ho pouze před deštěm a sněhem; o domě, kde portálové sloupy v podobě krále a královny stojí jen proto, abyste se jim poklonili, když jste hned za prahem vzdali hold přemoženému Saturnovi

starší dynastie; o domě podobném skalní sluji, v níž musíte na tyči zdvihnout planoucí pochodeň, abyste dohlédli na střechu, kde se někteří mohou usídlit třeba v krbu, jiní v okenním výklenku a někteří zas na truhlici, někdo na jednom konci haly, jiný na druhém a někdo, když se mu zachce, vysoko na trámech s pavouky; o domě, do kterého se dostanete bez jakýchkoli ceremonií – stačí otevřít hlavní vchod; kde se znavený pocestný může umýt a najíst, pohovořit si a vyspat a vůbec nemusí pospíchat dál; o takovém útočišti, kam byste se s úlevou uchýlili v bouřlivé noci, v němž byste našli všechny náležitosti domova, ale nic, čím udržovat domácnost; kde všechny poklady domu máte přímo před očima a každá věc pro vaši potřebu visí vždy na patřičném kolíku; kde máte pohromadě kuchyň, spíž, salón, komoru, skladiště i podkroví; kde můžete vidět bezprostředně věc tak potřebnou, jako je sud nebo žebřík, věc tak příhodnou, jako je kredenc, slyšet, jak vře voda v kotlíku, a s úctou se poklonit ohni, který vaří váš oběd, i peci, která peče váš chléb, kde nejnútnější nábytek a nářadí jsou tu hlavní ozdobou; kde se špinavé prádlo nepere mimo dům, kde nikdo neuhasíná oheň, nikdo ničím nepohoršuje paní domu, a kde vás snad někdy poprosí, abyste kousek uhnuli od padacích dveří, když kuchařka chce do sklepa, a tak vlastně bez dupání zjistíte, máte-li pod nohama pevnou půdu nebo dutý prostor. O domě, jehož vnitřek je tak otevřený a samozřejmý jako ptačí hnízdo, a nemůžete jím projít od předních dveří k zadním, abyste se nesetkali s některými jeho obyvateli; kde býti hostem znamená užívat volně celého domu, a ne aby vás obezřele vykázali ze sedmi jeho osmin, zavřeli vás do zvláštní kobky s laskavou připomínkou, abyste se tam cítili jako doma – v této samovazbě! Za nynějších časů vás hostitel jen tak nepustí ke *svému* krbu, nýbrž ke krbu, který pro vás nechal zedníkem postavit někde na chodbě, a hostitelství spočívá v umění držet si vás co nejdál od těla. S vařením se nadělá takových tajností, jako by měli v úmyslu vás otrávit. Jsem si vědom, že jsem byl na pozemcích nejednoho pána, odkud mě mohli právem vyhodit, ale nejsem si vědom, že jsem byl v

mnoha skutečně lidských obydlích. Mohl bych ve svých starých šatech navštívit třeba i krále a královnu, kteří žijí prostě v takovém domě, jaký jsem vyličil, kdybych šel náhodou kolem; ale nic bych si nepřál víc, než poznat, jak mám vycouvat z nějakého soudobého paláce, kdyby mě tam někdy někdo přistihl.

Vypadá to tak, jako by sám jazyk našich salónů ztratil svůj švih, zmalátněl a dočista zdegeneroval do plytké „salónštiny“, a my se svými životy odcizili jeho symbolům, a jeho metafory a tropy jako by nám musely být předkládány na pomyslných podnosech a servírovacích stolcích; jinými slovy, salón je ukrutně daleko od kuchyně a míst, kde se pracuje. Vždyť i oběd bývá často pouhým podobenstvím oběda. Jako kdyby jen divoch pobýval dost blízko přírodě a pravdě, aby si od nich mohl vypůjčit nějaký ten tropus. Jak by se učenec, který přebývá bůhví kde v severozápadním teritoriu nebo na ostrově Man mohl dovědět, jak vybraně se rozmlouvá v kuchyni?

Nicméně si tu a tam některý z mých hostů troufl zůstat, že se mnou poobědvá rychlou kaší z kukuřičné mouky; jakmile však viděl, že se blíží onen vrcholný rozhodný okamžik, dal se raději na kvapný ústup, jako kdyby se dům měl otřást v samých základech. Přesto můj dům přestál mnohou rychlou kaší.

Začal jsem s omítáním až za mrazivého počasí. Přivázel jsem si k tomu účelu na člunu bělejší a čistší písek z protilehlého břehu rybníka a tenhle druh přepravy mě ponoukal zajiždět podle potřeby mnohem dál. Zatím jsem už svůj domek ze všech stran až k zemi řádně obednil. Při šalování jsem si liboval, jak se mi daří každý hřebík jedním úderem kladiva zatlouct až po hlavičku, a bylo mou ctižádostí nahazovat maltu z far táce na stěnu úhledně a hbitě. Vzpomněl jsem si, co se přihodilo jednomu domýšlivému chlapíkovi, který kdysi v parádním obleku rád obejdoval po městě a udílel rady dělníkům. Jednou se odhodlal přejít od slov k činu; vyhrnul si manžety, chopil se omítkařova hladítka, nabral bez nehody plnou lžici malty, samolibě vzhlédl k lati nad hlavou a s bravurním gestem tím směrem hodil; vzápětí však zkoprněl,

neboť vše, co si naložil, se mu octlo na plisované náprsence. Znovu jsem oceňoval úspornost a výhody omítky, která tak účinně ochraňuje před zimou a dodává stěně tak hezký povrchový vzhled, a nezůstaly mi utajeny ani různé příhody, které se omítkářům snadno přiházejí. S překvapením jsem zjistil, že mi cihly žiznivě vypily všechnu vláhu z omítky ještě dřív, než jsem ji stačil uhladit, a kolik věder vody jsem spotřeboval, než jsem pokřtil nové ohniště. Minulou zimu jsem si jen tak na zkoušku vyrobil menší množství vápna tím, že jsem spálil lastury mlžů *unio fluviatilis*, které se vyskytují v našich vodách; tak jsem si ověřil, odkud mohu čerpat svůj stavební materiál. Kdybych byl o to stál, mohl jsem získat a sám si vypálit dobrý vápenec z okruhu jedné nebo dvou mil.

Rybník se zatím v nejstinnějších a nejmělčích zátokách potáhl ledovým škraloupem – o několik dnů či dokonce týdnů dříve, než zamrzl všude jinde. První led je obzvlášť pozoruhodný a dokonalý, neboť je tvrdý, temný a průhledný a poskytuje vůbec nejlepší příležitost zkoumat dno tam, kde je mělko; můžete se totiž jako vodoměrka na vodní hladinu natáhnout na led sotva palec tlustý a klidně studovat dno jen dva tři palce pod sebou jako obraz pod sklem; voda je pochopitelně vždy nehybná. V písku jsou četné rýhy, jak po něm cestoval nějaký živočich a zdvojoval své stopy; a jako vraky jsou tu rozsety larvy jepic stmelené s maličkými zrnky bílého křemene. Tyto larvy možná dno zbrázdily, neboť tu a tam nacházíte jejich pouzdra, ačkoli rýhy jsou na ně přece jen příliš hluboké a široké. Ale už sám led je objekt krajně zajímavý; musíte si ovšem s jeho průzkumem značně pospíšet. Jestliže jej důkladně pozorujete brzy po ránu, hned jak ztuhne, zjistíte, že valná část bublinek, na první pohled v něm uvězněných, lne vlastně k jeho spodní ploše, a že další a další neustále stoupají ze dna, zatímco led je ještě poměrně hutný a temný; to znamená, že skrze něj vidíte vodu. Tyto bublinky mají v průměru nejvýš osminu palce, jsou velice jasné a krásné a ledem v nich můžete vidět odraz své tváře. Na jeden čtvereční palec jich je snad třicet nebo čtyřicet. Také uvnitř

ledu se už tvoří úzké, oválné, svislé bubliny přibližně palec dlouhé, ostré kužele s hrotem vzhůru; anebo častěji, jestliže je led docela čerstvý, drobounké sférické bublinky, jedna nad druhou jako šňůra korálků. Ale ty uvnitř ledu nejsou tak četné a nápadné jako ty pod ním. Někdy jsem házel na led kameny, abych vyzkoušel jeho sílu, a ty, které jej prolomily, vtlačily s sebou i trochu vzduchu, z něhož se pak pod ním dělaly překvapivě velké bubliny. Když jsem jednou přišel po osmačtyřiceti hodinách na stejné místo, zjistil jsem, že tyto rozměrné bubliny mají stále dokonalý tvar, třebaže ledu aspoň o palec přibylo, jak bylo vidět na švu při okraji jeho škráloupu. Ale poněvadž se v posledních dvou dnech značně oteplilo – nastalo jakési indiánské léto –, nebyl led už tak průhledný a prosvítala jím jen temně zelená voda a dno; byl matný, bělavý, až šedý, a přestože byl dvojnásobně tlustý, byl sotva hutnější než předtím, neboť vzduchové bubliny se tím teplem velice roztáhly, slily dohromady a ztratily svůj pravidelný tvar; už se nevrstvily přímo nad sebou, ale často jako stříbrné mince vysypané z měšce jedna druhou překrývaly anebo v tenkých lupíncích jako by zaplňovaly úzké trhliny. Krása ledu pominula a na zkoumání dna bylo najednou už pozdě. Jelikož jsem byl zvědav, jak se mé velké bubliny zachovaly k nové vrstvě ledu, vylomil jsem z něho kus obsahující bublinu střední velikosti a obrátil jej spodkem vzhůru. Kolem bubliny a pod ní se utvořil nový led, takže byla sevřena mezi dvěmi vrstvami. Byla sice celá v té spodní, ale té horní se téměř dotýkala, a byla plochá nebo snad trošinku čockovitě zaoblená s okrouhlým okrajem, asi čtvrt palce tlustá a čtyři palce v průměru; a udivilo mě, že přímo pod bublinou led v podobě přesně vykroužené obrácené misky roztál, a to do výše pěti osmin palce uprostřed, a přitom mezi vodou a bublinou zanechal tenkou, ani ne osminu palce silnou stěnu; a malé bublinky v této stěně na mnoha místech popraskaly a klesly dolů, kdežto pod většími, stopu velkými bublinami patrně vůbec žádný led nebyl. Usoudil jsem z toho, že nesmírný počet drobných bublinek, které jsem zprvu spatřil těsně pod spodní plochou, teď také zamrzl, a že každá podle

své velikosti působila jako zvětšovací sklo na spodní led, až roztál a vypařil se. Jsou to takové malé vzduchovky, které mají svůj podíl na praskání a pukání ledu.

Jen jsem doomítl, propukla konečně pořádná zima a kolem domu začal skučet vítr, jako kdyby k tomu až dosud nedostal povolení. Noc co noc táhly tmou s lomozným kej haním a svištěním křídel husy, dokonce i v době, kdy všude napadl sních, a některé se snesly na Walden, jiné pak letěly nízko nad lesem k Fair Haven cestou do Mexika. Několikrát, když jsem se v deset nebo jedenáct v noci vracel z městečka, slyšel jsem ťapat hejno hus nebo i kachen po suchém listí v lese u skryté zátoky za mým domkem, kam se přišly nakrmit, a vzdálený gagot či zakáchání jejich vůdce jako povel k rychlému odchodu. V roce 1845 zamrzl celý Walden poprvé v noci z 22. prosince, kdežto Flintův a ostatní mělčí rybníky a řeka zamrzly o deset i více dní dříve; roku 1846 to bylo šestnáctého; roku 1829 kolem jedenatřicátého; a v padesátém roce asi sedmadvacátého prosince; v roce dvaapadesátém pátého ledna; a roku 1853 jedenatřicátého prosince. Sních pokrýval zem už od pětadvacátého listopadu a kolem mne se náhle prostírala zimní krajina. Zalezl jsem ještě hlouběji do své ulity a hleděl udržovat jasný plamen jak uvnitř domu, tak ve své hrudi. Venku jsem se teď zabýval jen tím, že jsem v lese sbíral suché roští, přinášel si je domů buď v náručí nebo na zádech a také jsem si někdy přivlekl do kůlny pod pažemi po uschlé sosně. Starý lesní plot, který už měl za sebou lepší časy, dal mi jako náklad pořádně zabrat. Obětoval jsem jej Héfaistovi, neboť bohu Terminovi už dávno dosloužil. Oč zajímavějším zážitkem je večere někoho, kdo se právě probrodil sněhem, aby si pracně sehnal, či přesněji řečeno, nakradl topivo, na němž si ji uvařil! Jak mu jeho chléb a maso sladce chutnají! V lesích okolo většiny našich obcí je tolik klestí a všelijaké nezužité sušiny, že by uživila bezpočet ohňů, jenže v nynější době nehřeje nikoho, a navíc se má za to, že brání vzrůstu mladých stromků. Bylo tu také naplavené dříví z rybníka. Během léta jsem objevil vor z neoloupaných kmenů smolné borovice, který

sroubili Irové, když se tu stavěla železnice. Ten jsem částečně vyvlekl na břeh. Přestože se dva roky mácel ve vodě a pak šest měsíců ležel na suchu, byl celkem v bezvadném stavu, i když nasáklý k nevysušení. Jednoho zimního dne jsem se bavil tím, že jsem jej přes rybník téměř půl míle daleko po kusech posunoval, totiž bruslil za patnáctistopovou kládou, jejíž jeden konec jsem měl na rameni a druhým jsem smýkal po ledě; anebo jsem svázel několik klád březovou houžví a pak je pomocí delší břizky nebo olše s hákem na konci vlekl přes rybník. Přestože byly úplně prosáklé vodou a skoro tak těžké jako olovo, nejen že dlouho hořely, ale vydávaly velice sálavé teplo; ba měl jsem dokonce dojem, že hořely lépe právě proto, že byly nasáklé, jako kdyby smůla tísňená vodou hořela déle než v lampě.

William Gilpin praví ve své úvaze o obyvatelích skotsko-anglického pomezí, že „neoprávněné zásahy rušitelů držby, jako je stavění domů a plotů na hranicích lesa“ byly „podle starého lesního zákona pokládány za hrubé nepřístojnosti a byly přísně postihovány pod jménem *purprestures*, jakožto směřující *ad tenorem ferarum – ad nocumentum forestae* apod.“, totiž k plašení zvěře a poškozování lesa. Ale já jsem měl na zachování zvěře a všeho zeleného porostu větší zájem než lovci a dřevorubci, neméně takový, jako bych byl sám královským lordem správcem; a když ho třeba kus shořelo, a nešťastnou náhodou jsem to mohl být i já, kdo jej zapálil, truchlil jsem žalem trvalejším a bezútěšnějším, než jakým truchlili jeho majitelé; ba truchlil jsem, když jej sami majitelé káceli. Přál bych si, aby naši farmáři, když kácejí les, pociťovali aspoň trochu oné posvátné bázně, s jakou staří Římané přicházeli prosekat nebo prosvětlit posvátný háj (*lucum conclucare*), totiž háj, o kterém věřili, že je zasvěcený některému bohu. Takový Říman přinášel usmířující oběť a modlil se: Ať jsi bůh nebo bohyně, komu je tento háj zasvěcen, buď příznivě nakloněn mně, mé rodině, mým dětem a dalším a dalším.

Stojí za úvahu, jaká cena se i v tomto věku a v této nové zemi dosud přikládá dřevu, cena trvalejší a univerzálnější, než jakou má zlato. Po všech našich objevech a vynálezech nikdo nepohrdne fůrou dříví. Ceníme si ho neméně než naši sasští a normanští předkové. Zatímco ti si z něj zhotovovali luky, my si z něj vyrábíme pažby ručnic. Před více než třiceti roky napsal Andrew Michaux, že cena dříví na otop v New Yorku a Filadelfii „se téměř rovná ceně a někdy i převyšuje cenu nejlepšího dřeva v Paříži, ačkoli ho toto obrovské velkoměsto spotřebuje ročně přes tři sta tisíc krychlových sáhů a je obklopeno do vzdálenosti tří set mil úrodnými rovinami.“ V našem městě cena dříví téměř nepřetržitě stoupá, a tak se jen ptáme, oč bude vyšší letos, než byla vloni. Řemeslníky a obchodníky, kteří se jinak v lese osobně co živi neukáží, tam určitě najdete, když se draží dříví, a jsou dokonce ochotni zaplatit nemálo za výsadní právo paběrkovat po dřevorubcích. Už hezkých pár let si lidé chodí do lesa pro palivo a stavební materiál. Obyvatel Nové Anglie nebo Nového Holandska, jak Pařížan, tak Kelt, farmář i nějaký Robin Hood, zlý Dědřich i ctnostný Fridolín, téměř ve všech končinách světa, princ i chudý venkovan, učenec i divoch, ať je to ten nebo ten, všichni pořád ještě potřebují pár klacků z lesa, aby se zahřáli a něco si uvařili. Ani já se bez nich neobejdu.

Každý se dívá na svou hraničku dříví s jistým zalíbením. Tu svou jsem míval rád přímo před oknem, a čím víc třísek kolem, tím líp: připomínaly mi mou příjemnou práci. Měl jsem starou sekeru, k níž se nikdo nehlásil, a s tou jsem si chvílemi za zimních dnů na slunné straně domu pohrával na pařezech, které jsem vyklučil ze svého bobového pole. Jak mi to předpověděl můj najatý čeledín, když jsem s ním oral, totiž že mě zahřejí dvakrát: poprvé když je budu štípat, a podruhé když je hodím do ohně, takže žádné palivo nemohlo vydat víc tepla. Pokud jde o sekeru, radili mi, abych si ji nechal od venkovského kováře překovat a naostřit; ale já jsem si poradil i bez něho; nasadil jsem do ní hikorové topůrko z lesa a sekera sloužila dál. Byla sice tupá, ale aspoň bezvadně seděla.

Několik kusů smolného borového dříví byl hotový poklad. Je dobře si připomenout, kolik se této potravy pro oheň skrývá v útrobách země. V dřívějších letech jsem často chodil na „průzkumy“ po nějaké holé stráni, kde kdysi stával sosnový les, a dobýval jsem tu smolné kořeny. Jsou takřka nezničitelné. Nejméně třicet čtyřicet let staré pařezy mají ještě zdravé jádro, i když veškerá bělina nadobro zplesnivěla, jak se pozná podle šupinaté vrstvy silné kůry tvořící kruh při samé zemi, vzdálený čtyři až pět palců od dřeně. Sekerou a lopatou sondujete tento důl a sledujete tu zásobu morku, žlutého jako hovězí lůj, anebo jako byste hluboko v zemi narazili na zlatou žílu. Ale obyčejně jsem zapaloval svůj oheň suchým listím z lesa, které jsem si nahromadil v kůlně, než napadl sníh. Dřevorubci, když táboří v lese, slouží jako podpal jemně našťípané hikorové dřevo. Občas jsem si ho také trochu nasbíral. Když vesničané rozžíhali za obzorem své ohně, i já jsem rozmanitým divokým obyvatelům waldenské kotliny dával kouřovým praporcem svého komína na srozuměnou, že bdím –

Éterný chochole, ikarský ptáku
s tající perutí za letu k nebi,
oněmlý skřivane, svítání posle
kroužící nade vsí jak nad svým hnízdem,
sne mizející, šerý obraze
půlnočních vidin v rozevlátém hávu,
jímž halí hvězdy za nocí, a za dne
ztemňuje světlo, oslepuje slunce,
vznes k bohům kadidlo tohoto krbu,
ať smilují se nad mým plamenem.

Tvrdé, čerstvě nařezané dřevo, třebaže jsem ho užíval jen poskrovnu, vyhovovalo mým potřebám líp než jakékoli jiné. Někdy, když jsem si za zimního odpoledne vyšel na procházku, nechal jsem hořet pořádný oheň, a když jsem se pak po třech čtyřech hodinách vrátil, oheň stále ještě háral a žhnul. Můj dům nebyl opuštěný, přestože jsem byl pryč. Jako bych tam byl

nechal rozšafnou hospodyňku. Žili jsme tam pospolu já a Oheň, a na tuhle sílu bylo obyčejně dobré spolehnutí. Jednou ovšem, když jsem zrovna štípal dříví, mě napadlo podívat se do okna, jestli v domě náhodou něco nehoří; bylo to, pokud se pamatuji, jen jedinkrát, co mě něco takového trochu víc znepokojilo; tak jsem se tedy podíval a uviděl, že od jiskry chytla postel; oheň, který jsem šel hned uhasit, propálil díru ne větší než má dlaň. Ale můj dům stál na místě tak slunném a chráněném a střechu měl tak nízkou, že jsem si mohl dovolit nechat oheň během skoro každého zimního dne klidně vyhasnout.

Ve sklepě se mi uhnízdili krtci; ohryzali každou třetí bramboru a dokonce si tam ze zbylých štětín po omítání a balicího papíru vyrobili útulnou postýlku; neboť stejně jako člověk i nejdivočejší zvíře má rádo pohodlí a teplo, a přežije zimu jen proto, že si obojí tak pečlivě zajistí. Někteří moji přátelé tvrdili, že prý jsem utekl do lesů jen proto, abych tam dočista zmrzl. Zvíře si pouze udělá lůžko, které někde v chráněném koutku zahřívá svým tělem; kdežto člověk, jelikož objevil oheň, si nažene do prostorného obydlí trochu vzduchu a zahřeje ho, a místo aby se o něj připravoval, udělá si z vyhřátého prostoru lůžko, v němž se může pohybovat svlečen z nemotorných kusů oděvu, udržovat si jakési léto uprostřed zimy, okny si dovnitř pouštět světlo a lampou prodlužovat den. Takto o jeden, o dva kroky překročí meze pouhého pudu a vyšetří si trochu času pro krásná umění. Když jsem se někdy delší čas vystavoval rezavým poryvům krutého povětrí, až mi celé tělo začínalo tuhnout, stačilo mi vklouznout opět do vlídné atmosféry domova, a znovu jsem nabyl svých schopností a do žil se mi vrátil život. Leč i ti, co bydlí nejpřepychověji, mají se v tomto ohledu sotva čím holedbat, a nemusíme se ani zatěžovat úvahami, jak by mohl být lidský rod nakonec vyhuben. Bylo by snadné kdykoli přetrhnout nit jeho života trochu ostřejším závanem severáku. Vycházíme dosud z letopočtů událostí, jako byly Studený pátek (roku 1810) a

Veliký sníh (1717), ale o maličko studenější pátek nebo větší sníh by udělaly tečku za existencí člověka na této planetě.

Následující zimu jsem z úsporných důvodů topil v malém bubínku, neboť jsem les přece jen nevlastnil; ale oheň se v něm udržoval hůř než v otevřeném ohništi. Vaření pak z valné části nebylo už poetickým, ale pouze chemickým procesem. V této době sporáků se už brzy zapomene, že jsme opékali brambory v popelu, jak to dělávali Indiáni. Kamna nejen zabrala dost místa a začoudila dům, ale skryla i oheň, a mně bylo, jako bych ztratil kamaráda. Oheň má tvář, do které se kdykoli můžete zahledět. Dělník, který se večer dívá do ohně, očišťuje své myšlenky od strusky a přízemností, které se v nich přes den navršily. Ale já už jsem nemohl sedat u ohně a hledět do něho, a s novou naléhavostí se mi znovu vybavovala tak přiléhavá slova básničky Ellen Hdoperové:

„Ó, jasný plameni, ty žití obraze,
nezbav mne nikdy vřelé přízně své.
Proč se má naděje tak zářně vzhůru vznesla?
Proč moje blaženost do temné noci klesla?

Proč jsi jen z našich krbů, síní vykázán,
vždyť všemi jsi tak vítán, milován!
Žář příliš rozmarná snad byla tu
pro nudné světlo našich všedních životů?
Snad jiskrný tvůj žár tajemně hovořil
s našimi dušemi? Záhadný příliš byl?

Ted' mužem bez obav ke kamnům usedat,
kde šeré stíny nezříme už plápolat,
kde oheň nepotěší, ani nezkruší,
jen nohy, ruce hřeje ti – ne na duši.

Když potřebného dříví naloženo dost,
může si pohodlně zdřímnout přítomnost
a nebát se, že z minula se vynoří
sbor duchů, co v kalném světle starého ohně tak
rádi s námi hovoří.“

Někdejší obyvatelé a zimní návštěvníci

Přestál jsem několik veselých vánic a strávil několik hezkých zimních večerů u krbu, zatímco sníh venku divoce vířil a utichlo dokonce i soví houkání. Po mnoho týdnů jsem na svých toulkách nikoho nepotkal, až na ty, co si tu a tam přišli do lesa nařezat dříví a pak je na saních sváželi do městečka. Ale živly mi vlastně vyšly vstříc, neboť mi v lese v nejhlubším sněhu upravily cestičku: když jsem jím totiž jednou prošel, navál vítr do mých stop dubové listí, které v nich uvízlo, a jak vstřebávalo sluneční paprsky, rozechřívalo sníh a tak vytvořilo nejen suché lože pro mé nohy, ale navíc jsem v noci podle jejich temného obrysu řídil své kroky. Když se mi zachtělo lidské společnosti, nezbyvalo mi, než si přičarovat někdejší obyvatele těchto lesů. Mnozí mí spoluobčané se ještě pamatují, jak se po cestě vedoucí poblíž mého domu rozléhal smích a hovor zdejších lidí, a jak do lesů, které ji vroubily, se místy vklíňovaly jejich zahrádky a chalupy, i když ji tenkrát obrůstaly lesy mnohem hustěji než nyní. V některých úsecích, pokud se sám pamatuji, se stávalo, že větve sosen poškrábaly z obou stran střechu lehkého kočáru, a ženy a děti, které tudy musely jít samy do Lincolnu, se tak bály, že často hodný kus cesty utíkaly. Třebaže to byla ponejvíce jen ubohá cestička do sousedních vesnic nebo pro potahy dřevařů, svou rozmanitostí zabavovala pocestného víc než za nynějších časů a utkvívala déle v jeho paměti; tam, kde se teď táhnou souvislé lány od městečka k lesům, vedla tenkrát javorovou mokřinou,

podložena kmeny, jejichž pozůstatky bezpochyby doposavad spočívají pod dnešní prašnou silnicí od Strattenovy farmy – nyní chudobince – až k Bristerovu kopci.

Hned za silnicí, na východ od mého bobového pole, žil Cato Ingraham, otrok Duncana Ingrahama, váženého gentlemana z Concordu, který svému otroku postavil dům a dovolil mu usadit se ve waldenském polesí – tedy nikoli Cato Mladší, zvaný Uticensis, nýbrž Cato Concordiensis. Podle některých to byl černoš z Guineje. Tu a tam se ještě někdo pamatuje na jeho kousek půdy mezi ořechy, které tu nechal růst pro případ, že by je jednou, až zestárne, potřeboval; ale nakonec je získal jeden mladší spekulant bělejší pleti. Ale i ten už teď taky obývá stejně těsný příbytek. Po Catonovi tu zůstal zpola zaniklý zemní sklep, ovšem málokdo o něm ví, neboť kolemjdoucím jej zakrývá ohrada sosen. Je teď zarostlý hladkou škumpou (*Rhus glabra*) a také tam hojně bují jeden z nejranějších druhů celíku zlatobýlu (*Solidago stricta*).

Tady, u samého cípu mého pole, ještě blíž k městu, měla chaloupku černoška Zilpha, která pro místní občany tkala plátno; waldenskými lesy se nesl její pronikavý zpěv, měla totiž velice zvučný a sytý hlas. Posléze za války v roce 1812 jí domek za její nepřítomnosti podpálili angličtí vojáci, propuštění na čestné slovo ze zajetí, a všechno v něm včetně kočky, psa a slepic uhořelo. Živořila skoro až pod lidskou úroveň. Jeden starý návštěvník těchto lesů vzpomíná, jak jednou, když šel v poledne kolem jejího domečku, ji zaslechl mumlat pro sebe nad klokotajícím hrncem: „Nejste nic než kosti, samé kosti!“ Zahlédl jsem tam cihly mezi dubovým mlázím.

Dál podél cesty vpravo na Bristerově kopci žil Brister Freeman, „šikovní černoš“, kdysi otrok urozeného pána Cummingse, a dosud tam rostou jabloně, které Brister zasadil a ošetřoval, teď košaté staré stromy s plody dosud planými a pro můj vkus poněkud moštové příchuti. Před nedávnem jsem si na starém lincolnském pohřebišti přečetl epitaf na jeho náhrobku, ležícím trochu stranou, poblíž neoznačených hrobů několika

britských granátníků, kteří padli za ústupu z Concordu. „Sippio Brister“ je tam vyryto – „muž barevný“, jako by byl nějak pomalovaný – snad by měl jisté právo být nazýván Scipio Africanus. Také mi nápis s nápadným důrazem oznamoval, kdy zemřel, čímž mi nepřímo dával na vědomí, že vůbec někdy žil. Domácnost s ním sdílela jeho přívětivá žena Fenda, která lidem věštila budoucnost, ale žertovným způsobem – žena mohutná, kyprá a černá, černější než kterékoli z dítek noci, taková stálice, jaká nad Concordem, co stojí, nikdy nevzešla.

Ještě o něco níž vlevo, při staré cestě lesem, jsou dosud patrné známky po hospodářství Strattenovy rodiny; jeho sad se kdysi prostíral po celém úbočí Bristerova kopce, ale už dávno jej rozvrátily smolné borovice, až na několik málo pařezů, jejichž staré kořeny stále ještě zásobují odnožemi ne jeden zdravý ovocný strom v naší obci.

A ještě blíž k městu, na druhé straně silnice, hned na kraji lesa narazíte na Breedovu usedlost; místo, proslulé nezbednými šprýmy, které tu prováděl démon výslovně nezmiňovaný v staré mytologii, který však sehrál význačnou a zdrcující roli v našem novoanglickém životě a zaslужuje si jako kterákoli jiná mytologická postava, aby jednou někdo vylíčil jeho životní dráhu; zpočátku přichází v přestrojení jako přítel nebo prostý nádeník a pak oloupí a povraždí celou rodinu – je to novoanglický rum. Ale historie ještě nemusí líčit tragédie, které se zde udály; počkejme, až je čas aspoň trochu zmírní a zabarví svým azurovým nádechem. Místní krajně mlhavá a pochybná pověst říká, že tu kdysi stála krčma a ze stejné studny tu prý pocestným ředili nápoje a občerstvovali jejich koně. Tady se tedy lidé navzájem pozdravili, vyslechli a vypovídali si novinky, a šli zas dál svou cestou.

Breedova chatrč tu stála ještě před pouhými dvanácti roky, ale dlouho ji nikdo neobýval. Nebyla větší než ta moje. Jestli se nemýlím, zapálili ji jednou v noci v době voleb nějací uličníci. Tenkrát jsem bydlel na okraji městečka a cele jsem se hroužil do četby D'Avenantovy poémy Gondibert; tu zimu jsem se potýkal s letargií, a pořád mi – mimochodem řečeno – nebylo

jasné, zda ji mám pokládat za rodinný neduh, neboť jeden z mých strýců usíná, když se holí, a o nedělích se nutí ve sklepe loupat brambory, aby se udržel v bdělém stavu a neopomenul světit sváteční den, anebo mám-li v ní vidět důsledek svého pokusu číst Chalmersovu antologii anglické poezie, aniž bych v ní cokoli přeskakoval. To úplně přemohlo mé Nervány, jak praví Antonius v Juliu Caesarovi. Nebo nervy? Právě mi nad knihou poklesla hlava, když tu se na poplach rozezněly zvony a vzápětí s horečným chvatem ujížděly k požáru stříkačky v čele s neuspořádaným houfem mužů a chlapců, mezi nimiž jsem byl osobně jeden z nejprvnějších, neboť jsem přiskočil potok. Mysleli jsme, že hoří daleko na jihu někde za lesem – my, kteří jsme se k požárům něco naběhali – stodola, krám, obytné stavení anebo všechno dohromady. „Je to Bakerova stodola,“ křičel kdosi. „Je to Codmanův barák!“ zjišťoval jiný. A pak bylo vidět nad lesem sršící jiskry, jako kdyby se propadla střecha, a všichni jsme zvolali: „Concorde, vzhůru na pomoc!“ Vozy se zběsile přehnaly kolem, až rupaly pod svým nákladem, v němž patrně nechyběl ani agent pojišťovny, který pochopitelně musí být u toho, ať je to bůhvíjak daleko; a chvílemi kdesi vzadu cinkal zvon stříkačky, táhleji a stále určitěji, a teprve docela naposled, jak se později šuškal, se dostavovali ti, kteří požár založili a vyhlásili poplach. A tak jsme se hrnuli dál jako praví idealisté, pomíjející svědectví svých smyslů, až jsme v ohbí cesty uslyšeli praskot a neklamně ucítili žár sálající zpoza zdi a uvědomili si s lítostí, že jsme na místě. Blízkost samého ohně ovšem poněkud ochladila náš zápal. Zpočátku jsme zamýšleli vychrlit na něj celý žabí rybníček, ale pak jsme usoudili, že to necháme hořet, už totiž skoro všechno lehlo popelem a nemělo to cenu. Postávali jsme tedy kolem stříkačky, strkali jsme do sebe, vyříkávali své pocity hlásnou troubou anebo si přidušeně povídali o kolosálních požárech, jaké kdy svět viděl, včetně Bascomova skladu v roce 1828, a mezi sebou jsme se ujišťovali, že kdybychom tam byli včas dorazili s naší „bečkou“ a měli po ruce nějakou hlubší žabárnu, byli bychom mohli ten hrozící

poslední totální požár proměnit zase v potopu. Nakonec jsme se odtamtud uklidili, aniž jsme vyvedli nějakou darebnost – vrátili jsme se do postelí a ke Gondibertovi. Ale pokud jde o Gondiberta, rád bych uvedl citát z předmluvy o humoru jakožto střelném prachu duše: „– leč lidstvu je humor povětšinou tak cizí, jako Indiánům střelný prach.“

Čirou náhodou jsem následující noci přibližně v stejnou hodinu šel tamtudy přes pole a zaslechl přímo na tom místě tiché sténání; ve tmě jsem přistoupil blíž a objevil tam jediného pozůstalého z rodiny, pokud vím, který po ní podědil všechny její ctnosti i neřesti. Ležel na břiše a přes sklepní zídku obhlížel dosud při zemi doutnající spáleniště, a jak má ve zvyku, něco si pro sebe mumlal. Pracoval daleko odtud po celý den v poříčních lukách a využil nejbližší volné chvílky, kterou měl pro sebe, aby navštívil domov svých otců a svého mládí. Zíral do sklepa postupně ze všech stran a zorných úhlů a pokaždé si k tomu lehal, jako kdyby tam měl být nějaký poklad skrytý mezi kamením, na který se pamatoval; ale nebylo tam vůbec nic, jen hromada cihel a popela. Dům zmizel, a tak se díval na to, co zbylo. Zkonejšila ho snad moje účast, vyplývající z pouhé mé přítomnosti, a ukázal mi, pokud to okolní tma dovoľovala, kde byla přikryta studna, která díkybohu nemohla vyhořet; a dlouho tápal po roubení ve snaze najít vahadlo, které jeho otec zhotovil a vztyčil, a šmátral po železném háku či uchu, za nějž se zavěšoval okov k těžkému konci – to bylo vše, k čemu se chudák ještě mohl upnout –, aby mě přesvědčil, že to nebyl nějaký ledajaký „běhoun“. Osahal jsem jej a dosud si jej téměř denně připamatovávám na svých procházkách, neboť na něm visí historie rodiny.

Ještě víc doleva, odkud je vidět studna a u zdi keře šeříku, žili kdysi v místech, kde je dnes lán pole, jistý Nutting a Le Grosse. Ale abychom opět zamířili k Lincolnu.

V lese, o něco dál než tyto dva, tam, kde se cesta nejvíc přibližuje k rybníku, se bez povolení úřadů usadil hrnčíř Wyman a zásoboval své spoluobčany hrnčířským zbožím. Zanechal potomky, kteří po něm živnost zdědili, ale žádný z

nich neoplýval statky pozemskými; celý život byli na pozemku jen trpění, a šerif k nim často přišel marně vybírat daně, a aby se neřeklo „zabavil jen nějaký střep“, jak jsem se dočetl v jeho záznamech, neboť tam neměli nic, co by se dalo sebrat. Jednou v létě, když jsem okopával, zastavil s koněm u mého pole muž, který vezl na trh náklad hrnčířských výrobků, a vyptával se mne na mladšího Wymana. Koupil prý od něho před mnoha lety hrnčířský kruh a chtěl vědět, co se s tím člověkem stalo. Čítal jsem v Písmu o hrnčířské hlíně a kruhu, ale nikdy mě nenapadlo, že nádoby, kterých užíváme, nebyly totožné s těmi, co se zachovaly neporušené z oněch dob, anebo někde jako tykve nevyrostly na stromech, a náramně mě potěšilo, že se takovéhle hrnčířské umění provozovalo v mém sousedství.

Poslední obyvatel těchto lesů přede mnou byl jistý Ir jménem Hugh Quoil (ani nevím, jak toto jméno správně vyslovovat), který obýval Wymanovo stavení – říkalo se mu prostě „plukovník“. Kolovala totiž pověst, že bojoval v bitvě u Waterloo. Kdyby byl naživu, byl bych ho přiměl, aby si své válčení zopakoval. V zdejším kraji kopal zavodňovací strouhy. Napoleon musel na Svatou Helenu, Quoil se uchýlil do waldenských lesů. Vše, co jsem se o něm dozvěděl, bylo tragické. Měl velice vybrané chování jako člověk, který zhlédl kus světa, a uměl se vyjadřovat uhlazeněji, než byste do něj řekli. I za parného léta nosil dlouhý plášť, neboť trpěl chorobnou třesavkou, a obličej měl karmínově rudý. Zemřel na cestě na úpatí Bristerova kopce krátce potom, co jsem se usadil v lese, takže se na něho jako na souseda ani nepamatují. Zašel jsem do jeho domu, než byl zbourán – Quoilovi kamarádi se mu jako „prokletému zámku“ vyhýbali. Na vypouklé pryčně byly pohozeny jeho zmačkané, až příliš obnošené šaty, jako by to byl on sám. Na ohništi ležela jeho rozbitá dýmka – místo „číše zlaté roztráštěné nad studnicí“, jak se praví v Kazateli. Ta číše ovšem nemohla být nikdy symbolem jeho smrti, vždyť se mi přiznal, že jakživ nebyl u Bristerova pramene, třebaže o něm slyšel; a po celé podlaze se válely ušpiněné karty: kárový, pikový a srdcový král. Jediné černé kuře, které správce

pozůstalosti zřejmě nemohl chytit, černé jako noc a právě tak tiché, ani nepípající – snad v očekávání nějaké lišky – chodilo ještě do vedlejší světnice na hrad. Vzadu vystával matný obrys zahrady, která byla osázena, ale hospodář – vinou těch strašlivých zimních záchvatů – ji ani nezačal okopávat, ačkoli už nastala doba sklizně. Byla zarostlá římským pelyňkem a dvouzubci, zvanými též chytačky, které se mi skutečně místo ovoce přichytávaly na šatech. Na zadní stěně domu byla přibitá čerstvě stažená kůže sviště, trofej Quoilova posledního Waterloo; ale žádnou teplou čapku, ani palečnice už nepotřeboval.

Ted' už jenom dolík v zemi s propadlými sklepními kameny vyznačuje místo, kde stávalo toto obydlí, a kde ted' na prosluněném trávníku rostou jahody, maliny, ostružiny, lískové keře a škumpy; kde smolná sosna nebo sukovitý dub zabírá někdejší kout s ohništěm, a tam, kde byl snad kamenný práh, povlává voňavá černá břízka. Někdy je vidět prohloubeninu studny, kde kdysi prýštil pramen; ted' je tu suchá tráva, jež nevyroní slzičku; anebo jej přikryli hluboko pod drnem nějakým plochým balvanem, když odešel navždy poslední člen rodu, aby jej někdo odkryl teprve za dlouhou dobu. Jaké žalostné počínání to asi je – přikrývat studny! – spojené patrně s otvíráním studánek slz. Tyto sklepní prohlubně, jako opuštěné liščí nory, stará doupata – to je všechno, co tu zbývá z kdysi rušného, kypícího života lidí, z dob, kdy se v té či oné formě nebo nářečí probíraly miltonovské „osudy, svobodná vůle a neodvratitelné předtuchy“. Ale z jejich závěrů se mohu dozvědět jen to, co obnáší věta: „Cato a Brister česali vlnu“, a to je asi tak povznášející jako historie několika proslulých škol filozofických.

Dosud tu roste nezmarlý šeřík, i generaci poté, co dveře a prahy a podvaly zmizely, a jaro co jaro rozvíjí své sladce vonící květy, aby si je utrhl nějaký zasněný poutník; kdysi jej v zahrádce před domem zasadily a pěstovaly dětské ručky – ted' stojí u zdí vypasených luk a ustupují nově vzrůstajícím lesům – poslední toho kmene, samojediný pozůstalý z této rodiny.

Ty snědé dětičky si sotva pomyslily, že ten tenký proutek s pouhými dvěma pupeny, který ve stínu domu zarazily do země a denně zalévaly, tak pevně zapustí kořinek, že přežije jak je samé, tak dům opodál, který jej stínil, i zahradu a sad člověka dospělého, a bude šeptem vyprávět jejich příběh osamělému poutníkovi půl století poté, co vyrostly a zemřely – stále tak krásně kvetoucí a sladce vonící jako toho prvního jara. Nemohu se vynadívát na jeho stále něžnou, cudnou, líbeznou fialovou barvu.

Ale proč jen tato vesnička, zárodek něčeho činorodého, ztroskotala, zatímco se Concord stále tak drží? Cožpak probůh neměla příznivé přírodní podmínky – výsadní právo užívat vodních zdrojů? Vždyť tu byl Waldenský rybník a Bristerův pramen – a právo napájet se dosyta z těchto zdravých vod, jenže tito lidé jich neužívali jinak, než že jimi ředili své lihoviny. Byli to zkrátka pijani. Cožpak by se tu nedařilo třeba košíkářství, košťatářství, pletení rohoží, pražení kukuřice, předení a hrnčířství, a nerozkvetla by pak ta pustina jako růže a nezdědilo by četné potomstvo půdu svých otců? Neplodný úhor by aspoň svědčil proti úpadku této nížiny. Běda, jak málo paměť těchto lidských obyvatel přispívá ke kráse krajiny! Třeba to příroda chce ještě jednou zkusit se mnou jako s prvním osadníkem a můj dům vystavěný minulé jaro bude možná nejstarším obydlím v budoucí vsi.

Nejsem si vědom, že by byl někdy někdo stavěl na místě, které jsem si vybral. Chraň mě pánbůh před městem postaveným tam, kde kdysi dávno stálo starší město, jehož zdivo jsou rozvaliny a zahrady hřbitovy. Půda je tam zvětralá a zlořečená, a dříve by bylo třeba zničit samu zem. S takovými úvahami jsem znovu zalidňoval lesy a ukolébával se k spánku.

ZIMNÍ NÁVŠTĚVNÍCI

V této roční době mě zřídka kdy kdo navštívil. Když napadlo sněhu opravdu vrchovatě, žádný pocestný si někdy týden i čtrnáct dní netroufl přiblížit k mému domu, ale já jsem si tam žil pěkně v teploučku jako polní myška anebo jako dobytek a drůbež, které prý přežijí dlouhý čas pohřbeny v závějích, a to i bez potravy, anebo jako ta rodina jednoho z prvních osadníků v tomto státě, v obci Sutton; jeho chatrč byla za sněhové kalamity v roce 1717 za jeho nepřítomnosti úplně zasypána a jakýsi Indián ji objevil jen podle průduchu, který si v závěji vytvořil komín, a tak rodinu zachránil. Ale žádný laskavý Indián si o mne nedělal starosti; a neměl to ani zapotřebí, protože pán domu byl doma. Veliký Sníh! Jak hezky se o tom poslouchá! Třeba jak se farmáři nemohli se svými potahy dostat do lesa a k bažinám a museli sporážet vzrostlé stromy před svými chalupami, a jak ledový příkrov tak utuhl, že v bažinách poráželi stromy deset stop od země, jak se pak na jaře ukázalo.

Když bylo sněhu po pás, dala by se stezka, kterou jsem si razil od silnice k svému domku, dlouhá asi půl míle, znázornit klikatou tečkovanou čarou s širokými mezerami mezi jednotlivými tečkami. Za ustáleného počasí jsem cestou tam a zpátky dělal navlas stejný počet stejně dlouhých kroků, stoupaje obezřetně a s přesností odpichovacího kružítko do svých vlastních hlubokých šlápějí – takové úkony si na nás vynucuje zima. Ale často se v mých stopách zrcadlila nebeská modř. Sebehorší počasí však nemohlo ohrozit mé vycházky či spíše toulky; pravidelně jsem se brouzdal osm až deset mil nejhlubším sněhem, abych se dostavil na smlouvenou schůzku s jistým bukem nebo žlutou břízou nebo s některou starou známou mezi sosnami, jejichž větve pod tíhou ledu a sněhu poklesly a vršky se tak zašpičatily, že ze sosen málem byly jedle; prodíral jsem se k vrcholům nejvyšších kopců, kdy všude leželo na dvě stopy sněhu a já si při každém kroku setřásal na hlavu další metelici; anebo jsem se tam někdy drápal a zmítal po čtyřech, zatímco všechno, co loví, bylo

nalezlé v zimních peleších. Jednou odpoledne jsem se bavil pozorováním pruhované sovy (*Strix nebulosa*), sedící na jedné z nižších uschlých větví vejmutovky těsně u pně, a to za bílého dne, zatímco jsem stál jen pět šest kroků od ní. Jistě mě slyšela, jak se hýbu a pod nohama mi křupe sníh, ale zřetelně vidět nemohla. Když jsem pořádně zalomozil, natáhla krk, až se jí na něm zježilo peří, a otevřela doširoka oči, ale víčka jí opět spadla a začala klimbat. Po půl hodině pozorování šla na mě taky ospalost, sova mě nakazila svým podřimováním, jak tam tak seděla s přivřenýma očima jako kočka – okřídlená sestra kočky. Mezi jejími víčky zůstávala jen nepatrná skulinka, kterou se mnou jakoby přes nějakou úžinu či šíji udržovala spojení, vyzírajíc těma přisleplýma očima z říše snů a pokoušejíc se mě vnímat: jakýsi rozplizlý předmět či šmouhu, která se vtírá do jejích vidin. Posléze po hlučnějším šramotu, nebo že jsem přistoupil o něco blíže, poněkud zneklidněla a líně se na svém hradu zavrtěla, jako by ji popudilo, že ji někdo vytrhuje z jejího snění; a když se pak vznesla a plachtila houštinou sosen rozpínajíc křídla do překvapivé šíře, neslyšel jsem jejich tlumený šelest. A tak, vedena v letu mezi větvemi spíše tušením jejich blízkosti než zrakem, protápávala si svou soumráčnou cestu, dá se říci, svými vnímavými perutěmi, až si nakonec našla nový hrad, kde mohla pokojně vyčkat svítání svého dne.

Když jsem chodil po dlouhém náspu, který si lukami zbudovala železnice, ošlehával mě často zběsilý, štiplavý vítr, neboť se nikde nemohl prohánět volněji; a když mě mráz udeřil v pravou líc, já, ač pohan, jsem mu nastavil i levou. Ani na vozové cestě z Bristerova kopce to nebylo o moc lepší. Pořád jsem totiž jako spřátelený Indián chodil do městečka, když se všechen sníh, co ho bylo v širých okolních pláních, hrnul mezi krajnice waldenské vozovky, a stačila půlhodina, aby se dočista zahladila stopa posledního chodce. A když jsem se vracel, klopýtal jsem novými závějemi, jež se nakupily kolem ostrých záhybů cesty, kam neúnavný severozápadní vítr vršil prašný sníh, v němž jste neuviděli jedinou králičí stopu, ani jemně

otisknuté drobné literky hraboše. A přece i uprostřed zimy jsem skoro vždycky narazil na nějakou teplou a pramenitou mokřinu, kde s neblednoucí zelení rašila tráva a rmen smradlavý, a tu a tam nějaký otužilejší pták očekával návrat jara.

Když jsem se někdy, nedbaje sněhu, vracel večer z procházky, překřížil jsem hluboké šlápoty jistého dřevorubce vedoucí od mých dveří, a na ohništi jsem našel haldu třísek a celý dům páchl po jeho dýmce. Anebo v neděli odpoledne, když jsem byl náhodou doma, zaslechl jsem někdy křupat sních pod nohama jednoho dlouholetého farmáře, který vážil dlouhou cestu lesem, aby si se mnou „trochu zdrbnuł“. Byl to člověk, jakých je málo v jeho stavu – těch „pracantů na svých farmách“ – , který si místo profesorského taláru navlékl hrubou halenu, a neváhá právě tak vyvodit mravní naučení z toho, co káže církev nebo stát, jako vyvézt fůru hnoje ze svého dvora. Hovořili jsme o drsných a prostých dobách, kdy lidé sedávali s jasnou hlavou kolem velkých ohňů v chladném, osvěžujícím počasí; a když jsme neměli už nic jiného k zakousnutí, zkoušeli jsme svůj chrup na ořeších, kterých si chytré veverky už dávno přestaly všimat, protože ty, co mají nejsilnější skořápky, jsou obyčejně prázdné.

Kdo přicházel do mé chaloupky z největší dálky, nejhlubším sněhem a v nejurputnějších vánicích, byl básník. Farmář, lovec, voják, zpravodaj, dokonce i filozof, ti všichni se dají odstrašit, ale nic nemůže zaleknout básníka, protože toho podněcuje čistá láska. Může někdo říci předem, kdy přijde, kdy odejde? Jeho poslání ho zburcuje v kteroukoli hodinu, i v době, kdy lékaři mohou spát. A můj malý domek se pak otřásal nespoutaným veselím a zvučel i tlumenými tóny střídmějších rozprav a odškodňoval se tak waldenské dolině za předlouhé odmlky. Broadway byla proti tomu tichá a opuštěná. Co chvíli, v pravidelných intervalech se ozval výbuch smíchu, který se mohl stejně dobře vztahovat k žertu právě pronesenému i k tomu, který byl už už na jazyku. Vymysleli jsme nejednu „zbrusu novou“ teorii o životě nad řídkou ovesnou kaší, která

spojovala přednosti gurmánství s jasnou hlavou, kterou si filozofie vyžaduje.

Neměl bych pominout ještě jednoho vítaného hosta, který za mnou přicházel během mé poslední zimy u rybníka; vždycky prošel městečkem a pak sněhem a deštěm a tmou, až skrze stromy zahlédl mou lampu, a pak jsme spolu strávili další dlouhý zimní večer. Jeden z posledních filozofů – Connecticut ho dal světu – prodával po domech zpočátku docela běžné zboží, později, jak sám prohlašuje, své rozumy. S těmi chodí na trh donynějška: ponouká Boha a zahanbuje lidi, ale nenabízí jiné ovoce než svůj mozek – jako ořech své jádro. Tento člověk je podle mého soudu ze všech lidí, co jich tu žije, nadán nejpevnější vírou. Jeho slova i postoj k čemukoli vždycky předpokládají, že stav věcí je lepší, než jak jej vidí druzí, a on by byl poslední, koho by zklamal převratný běh časů. V přítomné době nic troufalého nehlásá. Ale i když ho teď dost přehlíží, jistě přijde jeho den a zákony – téměř nikým zatím netušené – najdou uplatnění a hlavy rodin a vládcové budou stát o jeho radu.

„Jak slepý je ten, kdo jasné světlo nevidí!“

Pravý přítel člověka; snad jediný přítel lidského pokroku. Onen „starý smrtelník“ Waltera Scotta – řekl bych spíš „nesmrtelník“ –, který s neúnavnou trpělivostí a vírou oprošťuje obraz vtesaný do lidského těla, obraz Boha, jehož jsme pouze zohavenými, vratkými pomníky. Svým přelaskavým intelektem objímá děti, žebráky, blázny i učence a sytí myšlenky každého z nich a navíc jim skoro vždycky dodá většího rozpětí a půvabu. Napadlo mě, že by si mohl zřídit na silnici světa jakýsi zájezdní herberk, kde by se mohli ubytovat filozofové všech možných národů, a na vývěsním štítě by mohl být nápis: „Pohostinství pro lidi, ne však pro zvířata. Račte vstoupit, kdož nemáte nic na práci, jste myslí pokojné a upřímně hledáte pravou cestu.“ Není snad člověka – mezi všemi, co jsem kdy poznal – duševně tak vyrovnaného, tak

prostého pošetilých rozmarů jako on: stále stejný, včera a jistě i zítra. Už je to nějaký čas, co jsme se spolu bezstarostně toulali a rozmlouvali a prakticky nechávali svět světem, neboť můj přítel nebyl uvázán k žádné z jeho institucí, člověk volný jako pták, *ingenuus*. Ať jsme zabrousili kamkoli, všude jako by se nebe setkávalo se zemí, neboť on zmnožoval krásu scenérie. Muž modří oděný, jehož nejpříhodnějším přístřeším je nad ním se klenoucí obloha, která zrcadlí jeho jasnou osobnost. Nedovedu si představit, že by kdy mohl zemřít – příroda ho nemůže postrádat.

Když jsme měli každý pár pěkně vyschlých šindelů v hlavě, sedli jsme si a začali je přřezávat – zkoušeli jsme na nich své nožíky a obdivovali jasně žlutavou dřev borovice vejmutovky. Brodili jsme se tak obezřetně a uctivě nebo jsme spolu veslovali s takovým citem, že jsme jedinou rybkou našich myšlenek nezaplašili z proudu, že se nezalekla ani náhodného rybáře na břehu, ale všechny vznešeně proplouvaly jako mraky plynoucí západní oblohou a perleťové beránky, které tam někdy nakynou a opět se rozpustí. A tak jsme tam pracovali; korigovali mytologii, vybrušovali tu a tam některou báj a stavěli vzdušné zámky, pro jaké nám země nenabízela žádné solidní základy. Veliký pozorovatel! Veliký předvídáči, s nímž každá rozmluva byla příběhem z novoanglické hry na Tisíc a jednu noc! Ach, tyhle debaty, které jsme my tři vedli – poustevník, filozof a onen starý osadník, o němž jsem vyprávěl – rozpínaly a rozkotávaly můj malý dům; netroufal bych si odhadnout, o kolik liber se tu zvýšil atmosférický tlak na každý čtverečný palec; štěrbin, které v něm vznikly, zely tak široce, že jsem je pak musel ucpávat přihlouplou nudou, abych tu neměl zbytečný průvan – ale téhle cupaniny jsem si už dříve nasbíral do zásoby.

Byl tu ještě jeden člověk, s kterým jsem míval „pravidelné besedy“ v jeho domě v městečku – hned tak na ně nezapomenu –, a který za mnou občas i přišel; ale jinou společnost jsem neměl.

I tam jsem však, ostatně jako všude, čekával návštěvníka, který nikdy nepřichází. Višnu Purana praví: „Hospodář má v podvečer setrvat na svém dvoře tak dlouho, dokud není podojena kráva, anebo, je-li mu pochuti, i déle, aby očekával příchod hosta.“ Často jsem vykonal tuto povinnost pohostinství, čekal tak dlouho, že bych stačil podojit celé stádo krav, ale nespátřil jsem nikoho, kdo by přicházel z města.

Zimní zvířata

Když rybníky úplně zamrzly, poskytovaly jejich pevné plochy nejen nové a kratší cesty na mnohá místa, ale nové pohledy na okolní krajinu. Když jsem šel napříč docela zasněženým Flintovým rybníkem, připadal mi, přestože jsem se po něm často projížděl na člunu i na bruslích, tak nečekaně rozsáhlý a tak cizí, že jsem si pořád musel říkat: To je přece arktický Bařfinův záliv! Podél nejzazších okrajů sněžné pláně se kolem mne zvedaly lincolnské kopce, ale nemohl jsem se rozpomenout, že bych tam předtím kdy stál; a rybáři, kteří se v neurčitelné vzdálenosti zvolna pohybovali se svými lačnými psy, mohli být docela dobře i lovci tuleňů nebo Eskymáci, anebo se na zamlženém obzoru vynořovali jako mýtické bytosti a mně nebylo jasné, jsou-li to obři nebo trpaslíci. Šel jsem tedy do Lincolnu, kde jsem měl večer přednášku, a od svého srubu až do přednáškové síně jsem nev kročil na jedinou cestu a neminul jediný dům. Na Husím rybníku, který ležel ve směru mého cíle, si vysoko nad ledem zbudovala svá doupata kolonie ondatery, ačkoli jsem žádnou z nich nezahlédl venku, když jsem rybník přecházel. Walden, který jako ostatní rybníky nebyl obvykle zasněžený nebo na něm byly jen mělké ostrůvky návějí, byl mým prostorným dvorem, kde jsem se mohl volně procházet, zatímco všude kolem leželo téměř na dvě stopy sněhu a v městečku se lidé museli omezit na své ulice. Tady, nerušen vzdáleným provozem městských ulic, leda velice zřídka cinkotem zvonků saní, jsem se klouzal a projížděl

na bruslích jako v ohromné, ušlapané zimní ohradě pro losy, nad kterou se překláněly větve dubů a zasmušilých sosen, obtížené sněhem nebo jiskřícími rampouchy.

Mezi zvuky, jež jsem slýchal za zimních nocí a často i za zimních dnů, ke mně z neurčité dálky doléhalo bezútěšné, a přitom melodické kulichání sýčka; byl to zvuk, jaký by vydávala na kost zmrzlá zem, kdyby o ní někdo drnkal přiměřeně velkým plektrem, skutečná *lingua vernacula* waldenského lesa, zvuk, s nímž jsem se posléze důvěrně sblížil, i když jsem nikdy nespatrił ptáka ve chvíli, kdy jej vyluzoval. Málokdy se stalo, abych ho neslyšel, když jsem v zimě otevřel dveře. *Hú hú hú huruhú* ozývalo se zvučně a první tři slabiky jako by zlověstně skuhraly; někdy to bylo jen krátké *hú hú*. Jednou večer začátkem zimy, ještě než rybník zamrzl, mě asi v devět hodin poněkud vylekalo hlasité kejhání husí, a když jsem otevřel dveře, uslyšel jsem šum jejich křídel, jako kdyby v lese zuřila bouřka; přelétly nízko nad mým domem a táhly dál přes rybník Fair Haven – nesnesly se na zem, odstrašeny nejspíš mým světlem – a jejich komodor jim za letu pravidelně kejhal do taktu. Náhle docela blízko ode mne zaklektal neklamně rozpoznatelný výr, který tím nejskrípavějším, nejúděsnějším hlasem, jaký jsem z lesa kdy slyšel, v rytmických intervalech odpovídal huse, jako kdyby si umanul tuto vetřelkyni odněkud z Hudsonského zálivu blamovat a zostudit předváděním většího rozpětí a síly svého domorodého hlasu a vyhoukat ji z concordského obzoru. Jak si to představuješ v tuhle noční dobu zburcovat citadelu, která je zasvěcena mně? To si myslíš, že mě v tuhle hodinu nachytáš na hruškách, a že nemám zrovna jako ty plíce a chřtán? *Bú-hú bú-hú búhú!* Byla to jedna z nejotřesnějších disonancí, jaké jsem kdy slyšel. A přece, jemný sluch by rozpoznal, že v ní jsou prvky souzvuku, jaký tyto pláne nikdy neviděly, neslyšely.

Také jsem slyšel, jak puká led na rybníku, na tom mém velkém spoluspáči v těchhle concordských končinách, jako kdyby se na posteli vrtěl a rád by se otočil, jako kdyby ho trápilo nadýmání a zlé sny; anebo mě budilo, jak mrazem

praskala půda, jako kdyby někdo hnal koňské spřežení proti mým dveřím, a já bych pak ráno objevil v zemi puklinu čtvrt míle dlouhou a třetinu palce širokou.

Někdy jsem slýchal lišky, jak za měsíčních nocí pobíhají po sněhovém krunýři v honbě za nějakou koroptví či jinou kořistí a přitom chraplavě a démonicky jako zdivočelí psi poštekávají, jako kdyby je trýznila nějaká tíseň, nebo se zoufale snažily vyjádřit svou touhu po světle, touhu stát se skutečnými psy a volně běhat po ulicích; neboť vezmeme-li v úvahu běh věků, nemohla by se civilizace rozvíjet právě tak mezi zvířaty jako mezi lidmi? Připadalo mi, že jsou to jacísi zárodeční lidé, dosud na svou ochranu vyhrabávající nory, dosud čekající na svou proměnu. Někdy se některá příkradla k mému oknu, patrně přilákána světlem, vyštekla na mě liščí kletbu a pak odtáhla.

Za svítání mě obyčejně budila veveřice červená (*Sciurus Hudsonius*), která rejčila po střeše a nahoru a dolů po zdích domku, jako by ji právě za tím účelem z lesa poslali. Během zimy jsem na umrzlý sníh přede dveřmi vysypal půl bušlu kukuřičných klasů, které nedozrály, a bavil jsem se podívanou na chování různých zvířátek, která moje návnada přivábila. Za soumraku a v noci se pravidelně dostavovali králíci a pořádně se nacpali. Po celý den se tu objevovaly a zase mizely veverky a jejich rafinované počínání mi skýtalo náramnou zábavu. Jedna se zpočátku ostražitě příkrádala dubovým porostem, neklidně, přerývaně jako list hnaný větrem t'apkala po navátém sněhu, hned o několik krůčků úžasně rychle, až překotně vyrazila jedním směrem – vzhledem k svým malým pacičkám tak nepochopitelně chvatně, jako kdyby šlo o sázku –, a hned zas právě o tolik krůčků jako prve odpelášila jinam, ale ani jednou dál než na tři yardy; pak se náhle s komickým výrazem zastavila a jako přídavek předvedla přemet, jako kdyby na ni byly upřeny oči celého vesmíru – neboť každý pohyb veverky i v nejzapadlejším lesním zákoutí je určen obecnstvu podobně jako ladné evoluce tanečnice. Ovšem těmi odskoky a okolky ztrácela víc času, než kdyby celou tu vzdálenost klidně prošla –

jenže žádnou veverku jsem ještě neviděl chodit. A pak se zčistajasna, než byste řekli švec, ocitla na špici mladé sosny, vypnula hrud' a začala peskovat všechny své pomyslné diváky, řečníc zároveň sama k sobě i k celému vesmíru – ovšem z jakého důvodu, to jsem nepochopil, a ona tuším také o žádném nevěděla. Konečně přihopkala k hromádce kukuřice, vybrala si podle svého gusta klas a zase těmi trigonometrickými úhyby vykličkovala na nejhořejší polínko mé haldy dříví před oknem, kde proseděla snad hodiny; jen tu a tam si odskočila pro další klas; ty zpočátku hltavě ohryzovala a polookousané pohazovala kolem, až se posléze trochu namlsala a začala se v jídle nimrat, vychutnávajíc jen vnitřek zrn; a když ji pak klas, který nedbale jednou prackou přidržovala vybalancovaný na polínku, vyklouzl a spadl na zem, vykoukla za ním se směšně rozpačitou grimasou, jako by jej podezírala, že je živý, a nemohla se rozhodnout, má-li si pro něj seskočit, nebo popadnout jiný, anebo odtud frknout, hned přemítajíc o zrní, hned napjatě naslouchajíc, co se kde kolem šustne. Tak ta malá nestydatá mrška poničila za dopoledne pěknou řádku kukuřičných palic. Nakonec chňapla po jedné delší a bachratější, podstatně větší než byla sama, obratně si ji vyvážila a vydala se s ní k lesu jako tygr táhnoucí buvola; postupovala zase těmi klikatými odskoky a s častými prodlevami a vlekla své břímě, jako kdyby ji svou tíhou zmáhalo; také jí ustavičně padalo – vždycky se jí vzpříčilo jako přepona pravoúhlého trojúhelníku –, ale přesto byla tato neuvěřitelně dovádivá a vrtošivá potvůrka odhodlána dopravit je stůj co stůj na místo, kde žila. A to se jí zřejmě podařilo, dokonce je snad vytáhla až k vrcholku sosny vzdálené dobrých dvě stě tři sta yardů; nu, a já potom budu v lese nacházet zbytky kukuřičných klasů rozházené na všechny strany.

A už jsou tu sojky, jejichž pronikavý vrískot je ohlašoval dlouho předtím, jak se obezřetně přiblížily až na dvě stě yardů a pokradmu, nenápadně přeletovaly ze stromu na strom, blíž a blíž a sbíraly zrnka, která vypadla veverkám. Poté usedají na větev sosny a pokoušejí se shltout zrna, která jsou pro jejich

hrdélka příliš velká a dusí je; a když je pak s ukrutnou námahou vyvrhnou, hodinu do nich znovu a znovu buší zobáky ve snaze rozklofnout je. Byly to prokazatelně zlodějky a příliš velkou úctu ve mně nevzbuzovaly; kdežto veverky, i když zpočátku nesmělé, se pustily do díla, jako kdyby si braly jen to, co jim patřilo.

Mezitím také přilétaly v celých hejnech sýkorky; obvykle sbíraly drobtý po veverkách, odlétaly s nimi na nejbližší větev, přidržely si je drápky a tloukly do nich zobáčky, jako by to byl nějaký hmyz zalezlý v kůře, až byla sousta dostatečně opracována pro jejich útlé krčky. Malé hejno těchto ptáčků se přilétalo naobědvat z toho, co našli na mé hranici dříví nebo přede dveřmi; tlumeně, tikavě při tom čířikali, jako když v trávě cinkají střechýlky, nebo jindy bujaře hvízdali své *dé dé dé* nebo vzácněji, jako v jarních dnech, ozývalo se z lesa jejich drnčivé letní *ci bebe, crrrr!* Sýkorky či koňadry byly se mnou nakonec tak důvěrné, že mi jedna sedla na náruč dříví, kterou jsem si odnášel domů, a bez bázně si zobala z polínek. Jednou mi vrabec na chvíli usedl na rameno, když jsem v městečku okopával zahradu, a touhle příhodou jsem se cítil víc vyznamenan než nějakou epoletou, kterou bych směl nosit. Také veverky si na mne postupem času tak zvykly, že mi občas některá, když to měla nejbliž, přeběhla přes botu.

Dokud ještě po celé zemi neležel sníh, a opět koncem zimy, kdy už zase na jižním svahu a kolem mé hranice dříví roztál, vycházely z lesa ráno a večer koroptve, aby si tu něco sezobly. Ať si v lese zajdete kamkoli, vždycky odněkud třepotavým letem vyrazí koroptev a z uschlého listí a hořejších větviček setřepe sníh, který se sype a třpytí v slunci jako zlatý prach; neboť tento statečný pták se jen tak nezalekne zimy. Nejednou jej zavane závěj, a říká někdy vhrouží střemhlav do sypkého sněhu a den nebo dva se v něm bez hnutí choulí. Také jsem je někdy vyplašil, když za setmění vyšly z lesa do volného prostoru „naočkovat“ plané jabloně. Každý večer přilétají pravidelně k určitým stromům, kde na ně číhá záludný lovec, a vzdálené sady poblíž lesů tím nemálo trpí. Ale buď jak buď,

jsem rád, že se koroptve něčeho najedí. Je to nejmilejší pták přírody, který se živí drobnými pupeny a léčivými nápoji.

Za šerých zimních jiter nebo krátkých zimních odpolední jsem někdy zaslechl lačný křik a štekot smečky ohařů křižujících lesem, psů s nezkrtným pudem štvát, a chvílemi zvuk loveckého rohu svědčící o tom, že kdesi v pozadí je člověk. Les se znovu rozezvučí, a přece žádná liška nevyběhne na otevřenou plochu rybníka, ani jí v patách smečka pronásledující svého Aktaíóna. A možná že k večeru uvidím lovce, jak se vracejí kamsi do své hospody s jediným liščím chvostem, plandajícím jako trofej z jejich saní. Doslýchám se, že kdyby liška zůstala zahrabána v příkrovu zmrzlé země, byla by v bezpečí, nebo kdyby běžela pořád přímo, žádný brakýř by ji nedohonil; jenže ona, jen co dost daleko uteče svým pronásledovatelům, se zastavuje, aby si oddechla, a poslouchá, jestli ji už zase dohánějí, anebo také obíhá v kruzích své staré doupě, kde ji přistihnou čekající lovci. Někdy ovšem běží hodný kus po hrázi a pak z ní co nejdál do strany seskočí, jako kdyby věděla, že voda její stopy zahladí. Jistý lovec mi vyprávěl, jak jednou viděl lišku pronásledovanou psy odskočit prudce na zamrzlý Walden, kde byly tu a tam mělké kaluže vody, jak jich několik přeběhla a pak se zase vrátila na stejný břeh. Zakrátko psi přiběhli, ale její stopu ztratili. Někdy smečka honící na vlastní pěst se mihla kolem mých dveří, a aniž si mne všimla, začala obíhat dům a přitom štekala a tak zběsile se hnala, jako by ji posedlo nějaké šílenství, takže by ji od té štvance nic nemohlo odvrátit. Takhle krouží, dokud nepadne na čerstvou liščí stopu, a pro tu dobře cvičený ohař hned nechá všeho ostatního. Jednou přišel k mému domu jistý chlapík z Lexingtonu poptat se po svém psu, který mu kdovíkam utekl a už týden prý je docela sám na lovu. Ale obávám se, že z toho, co jsem mu říkal, moc nepochytil, neboť každý můj pokus zodpovědět jeho otázku přerušil dotazem: „Co tu děláte?“ Ztratil psa, ale našel člověka.

Jistý starý lovec, celkem skoupý na slovo, který se vždycky jednou do roka, když byla v rybníku voda nejteplejší, přicházel

do Waldenu vykoupat, a pokaždé se u mne stavoval, mi vyprávěl, jak si před mnoha lety jednou odpoledne vzal pušku a vyrazil si na pochůzku do waldenského lesa; a jak prý šel waylandskou silnicí, uslyšel štěkot přibíhajících psů, a vzápětí skočila přes postranní zídku na silnici liška, a než by do pěti napočítal, přeskočila i protější zídku ven ze silnice; ale jeho rychle vypálená kulka se lišky ani nedotkla. Odkudsi zezadu se v zápalu honby – honby zřejmě samostatné, bez lovců – přihnala stará fena se třemi štěňaty, a hned zas s nimi zmizela v lese. Pozdě odpoledne, když odpočíval v hustém porostu jižně od Waldenu, uslyšel z dálky, až odněkud od Fair Haven štěkot psů stále ještě pronásledujících lišku; hnali se jeho směrem; jejich lačný ohaří křik se rozléhal lesy, zazníval blíž a blíž, a tu od Well Meadow, tu zas od Bakerovy farmy. Dlouho tam stál a naslouchal té psí hudbě, tak libé lovcovu uchu, když tu se náhle objevila liška; kličkovala uličkami v šerém houští lehkým, plavným krokem, účastně tlumeným šustotem listí, běžela svižně a tiše, udržovala si náskok před svými pronásledovateli, které nechávala daleko vzadu; a pak vyskočila na skalku uprostřed lesa, vzpřímeně se posadila a naslouchala, otočena zády k lovcovi. Jeho ruku zadržela na okamžik jakási útrpnost, ale toto hnutí mysli dlouho netrvalo, a tak rychle, jak jedna myšlenka stíhá druhou, zdvihl zbraň a – prásk! – liška se skutálela ze skály a mrtvá dopadla na zem. Lovec zůstal na místě a poslouchal psy. Ti se stále hnali za svou kořistí a záhy se docela nablízku rozezněly všechny lesní chodby a světliny jejich přízračným laním. Konečně uviděl fenu, jak se žene s čenichem u země a jako posedlá ňafá do vzduchu a pak se rozbíhá rovnou ke skále; ale jakmile zahlédla mrtvou lišku, rázem ji přešla štváčská chtivost, a jako by dočista oněměla úžasem, začala tiše lišku obcházet; a také štěňata se jedno po druhém přitítila, a tak jako jejich matka i ona vystřízlivěla a bez hlesu zírala na tu záhadu. Pak vyšel z houštiny lovec, stoupl si mezi ně a bylo po záhadě. Psiska chvíli mlčky přihlížela, jak z lišky stahuje kůži, pak se ještě kus cesty táhla za chvostem a posléze opět zamířila do lesa. Ten večer se do

chatrče lovce dostavil smírčí soudce z Westonu poptat se po svých psech a dal se slyšet, že jeho psi už týden honí ve westonských lesích o vlastní újmě zvěř. Lovec mu řekl, co viděl, a nabídl mu kůži; ten ji však odmítl a zase odešel. Tu noc své psy nenašel, ale nazítří se dověděl, že se přes řeku dostali k jedné farmě, kde přenocovali, a když se pořádně nažrali, brzy ráno se vydali na další cestu.

Lovec, který mi tohle vyprávěl, se pamatoval na jakéhosi Sama Nuttinga, který prý v kopcích kolem Fair Haven lovil medvědy a jejich kůže vyměňoval v Concordu za rum, a dokonce prý tam viděl losa. Nutting měl znamenitého brakýře jménem Burgoyne – jeho majitel mu říkal Burgy – a toho si můj zpravodaj od něho vypůjčoval. V „žurnálu“ jednoho starého místního kupce, který byl zároveň setníkem, městským archivářem a představeným, jsem našel následující záznam: 18. ledna 1742 – 3, „John Melven, výplat, za 1 stříbr, lišku 0-2-3;“ dnes už se tu stříbrné lišky nevyskytují; a v jeho hlavní knize: 7. ún. 1743 Hezekiahovi Strattonovi k dobru za „ $\frac{1}{2}$ kůže z kočky 0-1-4 $\frac{1}{2}$ “, což byla samozřejmě kůže z divoké kočky, neboť Stratton byl kdysi seržantem za francouzské války a nesnížil by se k prodeji méně ušlechtilé zvěře. Jsou zaznamenány i platby za kůže vysoké zvěře, které se prodávaly denně. Jeden zdejší člověk dosud chová parohy posledního jelena, který byl tady nablízku odstřelen, a jiný mi líčil dopodrobna lov, kterého se účastnil jeho strýc. Lovců zde kdysi bývalo habaděj a byla to veselá cháska. Vzpomínám si na jednoho vychrtlého nimroda, který zvedl u cesty list a dokázal na něm vyloudit svéráznější a melodičtější tóny, pokud mě paměť neklame, než někdo na lovecký roh.

V půlnočních hodinách, když svítil měsíc, střetával jsem se někdy se psy, kteří se volně potloukali lesem; obvykle se mi klidili z cesty, jako by se báli, a postávali tiše v křovinách, dokud jsem nepřešel.

Veverky a lesní myšice sváděly boje o mou zásobu ořechů. Kolem mého domu byla spousta mladých sosen o průměru od jednoho do čtyř palců, a ty předchozí zimu myšice ožraly –

byla to pro ně norská zima, neboť sníh ležel dlouho a vysoko, a tak si svou běžnou stravu musely přilepšovat do značné míry kůrou z boroviček. Tyhle stromy byly ještě uprostřed léta při životě, napohled se měly k světu a mnohé z nich o dobrou stopu povyrostly, třebaže byly kolem dokola ohryzány; ale takhle postižené po další zimě všechny do jednoho uschly. Je pozoruhodné, že jediné myši je takhle dopřáno spořádat k obědu celou sosnu, protože ji ohlodá dokola, místo aby hlodala svisle; ale třeba to tak má být, protože tyhle stromy rostou beztak moc hustě a je třeba, aby prořídly.

Zajíci (druh *Lepus americanus*) se chovali velice přítulně. Jeden měl celou zimu pelech pod mým domkem, oddělovala nás jen podlaha, a každé ráno, sotva jsem se na lůžku pohnul, mě vylekal svým chvatným odchodem – bum, bum, bum –, ozývalo se, jak ve spěchu narážel hlavou na podlažní prkna. Za setmění se slézali kolem mých dveří a okusovali bramborové slupky, které jsem předtím vyházel, a jejich zabarvení tak splývalo se zemí, že byli v klidu těžko k rozpoznání. Když některý seděl za soumraku bez hnutí přímo pod mým oknem, střídavě jsem ho viděl a zase se mi ztrácel z očí. Jakmile jsem večer otevřel dveře, okamžitě se vymrštili a s vřeštěním se rozutekli. Docela zblízka vzbuzovali ve mně soucit. Jednou večer seděl mi jeden přede dveřmi na dva kroky ode mne; zpočátku se klepal strachem, ale nechtělo se mu z místa; vyzáblý ušáček, jen kost a kůže, s odřenýma ušima a špičatým čumáčkem, mrňavým pírkem a hubenými běhy. Vypadal, jako kdyby se příroda už nezmohla na nějaké ušlechtlejší plemeno a mlela z posledního. Jeho velké oči se zdály nezralé a nezdravé, jakoby napuchlé. Postoupil jsem o krok a hle: pružným skokem přelétl zmrzlý sníh, vypnul a ladně protáhl tělo i údy a cobydup byl mezi mnou a jím les – divoká volná zvěř, demonstrující svou životní sílu i důstojnost přírody. Ne bez důvodu byl tak štíhlounký. Taková byla jeho přirozenost. (*Lepus*, a proto *levipes* – lehkonožý, podle některých.)

Co je krajina bez zajíců a koroptví? Jsou to tvorové mezi nejprostšími a nejzemitějšími, jaké kdy zrodila živočišná říše;

jejich starobylé a uctívané rody znaly dávné věky a znají je i časy dnešní; už svým zabarvením a tělesností jsou nedílnou součástí přírody, tak blízce spřízněnou s listím a půdou – tak blízcí sobě navzájem, ať jsou obdařeni křídly nebo nohama. Když vás náhle překvapí zajíc nebo koroptev, sotva můžete říci, že jste spatřili divoké stvoření, ale jen něco přírodního, právě tak předvídaného jako šelestící listí. Koroptvím a zajícům se jistě i dál dobře povede, neboť jsou domorodým právem pevně spjati s půdou, ať nastanou jakékoli světodějné zvraty. Když se vykácí les, mlází a křoviny, které vyraší na mýtinách, jim poskytují skrýše, takže se pak rozmnožují hojněji než kdy předtím. Je věru chudý ten kraj, který neuživí zajíce. Naše lesy oplývají jak koroptvemi, tak zajíci a kolem každé mokřiny můžete vidět jejich cestičky, zatarasené často plůtky z haluzí a žíněnými oky, o které pilně pečuje nějaký pasák krav.

Rybník v zimě

Po tiché zimní noci jsem se probudil s nejasným pocitem, že mi kdosi položil otázku, na kterou jsem se ve snu marně snažil odpovědět, otázku jako – co? – jak? – kdy? – kde? Ale procitající příroda, v níž žijí všechna stvoření, nahlížela do mých širokých oken a z její jasné, přívětivé tváře a z jejích rtů jsem nevyčetl žádnou otázku. Probudil jsem se k otázce již zodpovězené, probudil jsem se do přírody a do denního světla. Sníh ležící vysoko na zemi posetý mladými sosnami a samo úbočí vrchu, na němž stál můj dům, jako by mi říkaly: Vpřed! Příroda nám neklade otázky a neodpovídá na žádné, které jí klademe my smrtelníci. Už dávno vyslovila svůj soud: „Ó, princí, naše oči s obdivem obzírají a promítají do duše nádherné a rozmanité divadlo tohoto všehomíra. Noc zajisté obestírá část tohoto překrásného výtvaru; ale den přichází, aby nám vyjevil toto veliké dílo, které se rozkládá od povrchu země až k nekonečným výšinám kosmu.“

Nu, už abych se dal do své ranní roboty. Nejdřív vezmu sekeru a vědro a podívám se po nějaké vodě, jestli se mi o vodě jen nezdálo. Po studené a sněžné noci ji člověk sotva najde bez tajemné virgule. Každou zimu tekutá, chvějivá hladina rybníka, citlivá na každý vánek, zrcadlíci každé světlo a stín, ztuhne do hloubky jedné nebo půldruhé stopy, takže unese i nejtěžší povozy, a pokryje ji snad stejně vysoká vrstva sněhu, takže je k nerozeznání od jakéhokoli plochého pole. Jako sviští v okolních kopcích přívře víčka a tři měsíce nebo i déle

podřimuje. Zůstal jsem stát na zasněžené pláni jako na pastvisku uprostřed kopců a nejprve jsem si prosekal stopu vysokou vrstvou sněhu, pak stejně tlustým ledem a nato jsem si v něm pod nohama otevřel okno, k němuž jsem poklekl, abych se napil a nahlédl do tichého rybího salónu prostoupeného tlumeným světlem, jakoby skrze okno s matovaným sklem, a dohlédl na podlahu z jasného písku, jaký vídáme i v létě; zde panuje věčná, ničím nečeřená průzračnost, tak jako v jantarově zšeřelé obloze, souhlasné s chladnou, nevzrušivou povahou tamních obyvatel. Nebe je nejen nad našimi hlavami, ale i pod našima nohama.

Časně ráno, kdy je všechno ještě svěže promrzlé, přicházejí chlapi s rybářským náčiním a něčím malým k snědku a spouštějí sněhovým krunýřem své jemné vlasce, aby nachytali nějaké štičky a okouny; samorostlí muži, kteří se pudově řídí jinými mravy a důvěřují jiným autoritám než jejich spoluobčané, a svou pospolitostí stmelují různé obce v místech, kde by jinak vznikaly trhliny. Sedají ve svých tlustých burnusech na suchém dubovém listí na břehu a požívají své svačiny, znalí stejně dobře tradičních lidových zvyklostí jako městští lidé těch uměle vytvořených. Nikdy pro poučení ani nenahlédli do knih a vědí a dovedou říci mnohem méně, než co dokážou udělat. Říká se o nich, že praktikují věci, které ještě nikdo nezná. Je tu například jeden, který loví štičky na dorostlé okouny jako návnadu. Nakouknete s úžasem do jeho vědra jako do letního rybníka, jako kdyby si léto doma pěkně zamčené schovával, nebo věděl, kde se skrývalo. Jak tohle, hrome, nachytal uprostřed zimy? No ovšem, když půda umrzla, nasbíral si červy z trouchnivých pařežů, a tak ty ryby ulovil. Sám svým životem se noří hlouběji do přírody, než jak do ní pronikají studie přírodopisců; sám je vlastně předmětem jejich studií. Přírodopisec něžně odlupuje nožikem mech a kůru pátraje po hmyzu, kdežto tamten roztíná sekerou kmeny až na dřeň a mech a kůra lítají na všechny strany. Vydělává si na živobytí odkorňováním stromů. Takový člověk má právo lovit ryby, a rád se dívám, jak se v něm příroda prosazuje. Okoun

požírání ponravu, štika požírá okouna a rybář požírá štika, a tak všechny články v řetězci tvorstva do sebe zapadají.

Když jsem se v mlhavém počasí potuloval kolem rybníka, pobaveně jsem někdy sledoval, jak primitivně si některý z rybářů počíná. Položil třeba olšové větve přes úzké díry v ledě, které byly jedna od druhé a právě tak od břehu vzdáleny něco přes pětadvacet yardů, přivázal konec vlasce ke klacku, tak aby se nedal stáhnout dolů, ovinul volně visící vlasce kolem větvičky olše dobrou stopu nad ledem a připevnil na ni suchý dubový list, který by – podle toho, jak by klesal – ukázal, že ryba zabírá. Tyto olšové větve trčely z mlhy v pravidelných mezerách podél půlky mé cesty kolem rybníka.

Ach, waldenské štičky! Když je vidím ležet na ledě anebo v jímce, kterou rybář vyseká v ledu a malým otvorem do ní vpouští vodu, vždycky žasnu nad jejich vzácnou krásou, jako by to byly nějaké bájně ryby; jsou tak cizí ulicím města, ale i lesům, cizí jako Arábie našemu concordskému životu. Jsou obdařeny přímo oslnivou, nadzemskou krásou, která je na hony vzdaluje od mrtvolně bleďých či skvrnitých tresek, jejichž věhlas trhovci na našich ulicích tak vytrubují. Nejsou zelené jako sosny, ani šedé jako kameny, ani modré jako obloha; ale v mých očích mají, pokud je to možné, ještě vzácnější barvy, barvy květů a drahokamů, jako by to byly perly, zživočišněné nukleony či krystaly waldenské vody. Jsou pochopitelně Waldenem skrz naskrz, beze zbytku; jsou samy maličkými Waldeny v živočišné říši, zkrátka rodu *waldenses*. Je s podivem, že se tu dají ulovit – že v tomto hlubokém a prostorném zřídle, daleko pod rachotem povozů, bryček a cinkajících saní, které jezdí po waldenské silnici, plave tato ušlechtilá, zlatá a smaragdová ryba. Nikdy jsem tento druh nezahlédl na žádném trhu – jistě by na nich všichni mohli oči nechat. Snadno, jen s několika křečovitými poškrubky vypouštějí své vodní duše, jako smrtelník předčasně unášený do řídkého vzduchu nebes.

Jelikož jsem si snažně přál rozluštit záhadu dávno ztraceného dna Waldenského rybníka, pečlivě jsem je – dříve

než popraskal led – začátkem roku 1846 prozkoumal pomocí kompasu, měřického řetězce a hloubkovacího lana. O dnu či spíše bezednosti tohoto rybníka kolovalo mnoho pověstí, které se pochopitelně neopíraly o nic podstatného. Je zarážející, jak vytrvale lidé věří v bezednost rybníka, aniž si dají nejmenší práci změřit jeho hloubku. Za jedné procházky po okolí jsem se podíval ke dvěma takovým „bezedným“ rybníkům. Dost lidí věřilo, že Walden proniká skrz naskrz zeměkouli až na její opačný konec. Někteří také dlouho leželi rozplácí na ledě a zírali tímto šalebným médiem dolů, navíc možná i usazenými očima, a poháněni zřejmě obavami, aby si nenastudili průdušky, došli k ukvapeným závěrům: viděli prý ohromné díry, do kterých „byste klidně vjeli s fúrou sena“ – kdyby se tam někomu chtělo vjíždět –, nepochybný to pramen Styxu a přímo vchod do těchto pekelných končin podsvětí. Jiní si sem zajeli z městečka s šestapadesátilibrovým závažím a těžkým nákladem palcového lana, a přesto se jim nepodařilo narazit na nějaké dno; nechali totiž zmíněnou „šestapadesátku“ ležet u cesty a popouštěli lano v marném pokusu změřit svou vpravdě nezměřitelnou schopnost uvěřit divům divoucím. Ale mohu své čtenáře ujistit, že Walden má celkem přiměřeně pevné dno v hloubce sice nezvyklé, leč ne nepřiměřené. Změřil jsem ji snadno pomocí vícevláknové šňůry na lov tresek a kamene o váze asi půl druhé libry, a mohl jsem zjistit přesně, kdy kámen opustil dno, protože jej voda začala trochu nadnášet a já jsem nemusel tolik táhnout. Největší hloubka činila přesně sto dvě stopy, k nimž se dá připočíst pět stop, o které od té doby stoupla hladina, takže je to dohromady sto sedm stop. Je to pozoruhodná hloubka na tak malou rozlohu, ale pro fantazii nezbývá navíc ani paleček. Co když jsou všechny rybníky mělké? Jak by to zapůsobilo na mysl lidí? Jsem vděčný za to, že tento rybník byl jako symbol stvořen hluboký a čistý. Dokud lidé budou věřit v nekonečno, některé rybníky budou v jejich očích vždycky bezedné.

Jistý továrník, když se doslechl, jakou hloubku jsem naměřil, tvrdil, že to nemůže být pravda, protože podle jeho

zkušenosti s hrázemi nemůže se prý písek udržet v tak příkrém úhlu. Jenže ani ty nejhlubší rybníky nejsou zdaleka tak hluboké v poměru ke své rozloze, jak se mnozí domnívají, a kdyby byly vypuštěny, nezbyly by po nich příliš patrné doliny. Nejsou to žádné hluboké mísy uprostřed vrchů; vždyť i ten můj rybník, který je na svou prostornost neobvykle hluboký, nevypadá z profilu – máme-li na zřeteli svislý řez jeho středem – o nic hlubší, než je plochý talíř. Většina rybníků, kdybychom je vypustili, nezanechaly by po sobě louky proláklejší, než jaké běžně vidáme. William Gilpin, který tak obdivuhodně a obvykle i věrně líčí nejrozmantější krajiny, popisuje skotský fjord Loch Fyne ze stanoviště na jeho horním konci jako „slanovodní záliv šedesát až sedmdesát sáhů hluboký, čtyři míle široký a asi padesát mil dlouhý, obklopený horami“, a dodává: „Kdybychom jej mohli spatřit bezprostředně po diluviální pohromě – či ať už ji způsobila jakákoli přírodní katastrofa –, ještě dříve, než jej zaplavily mořské přívaly, jaká hrůzná propast by se nám tu vyjevila!

Jak vysoko se vzduly pyšné vršky hor,
tak kleslo hluboko široké, duté dno,
prostranné lože vod— —“*

Avšak jestliže vyjdeme z nejkratšího průměru Loch Fynu a takto získanými údaji poměříme Walden, který, jak jsme zjistili, se už ve svém profilu jeví jako mělký talíř, ukáže se, že onen záliv je čtyřikrát mělký. Tolik tedy o *zveličených* hrůzách propasti Loch Fynu, kdyby v něm nebyla voda. Nepochybně se mnohá úsměvná údolí s širými obilnými lány nacházejí právě v takových „hrůzných propastech“, z nichž se vytratila voda, ačkoli o této skutečnosti může přesvědčit nic netušící obyvatele jen geolog s velkým rozhledem a prozíravostí. Pátravé oko může často objevit břehy prapůvodního jezera v nízkých pahorcích na obzoru, a nebylo ani zapotřebí následného vyvýšení nížiny, aby zatajilo jejich historii. Ale prolákliny se

---

* John Milton: Ztracený ráj

dají zjistit nejsnadněji, jak to dobře znají cestáři, podle kalužin po lijáku. Z toho tedy plyne, že fantazie, popustíme-li jí trochu uzdu, se noří hlouběji a vznáší výš, než to dělá příroda. A tak se – patrně přijde i na to, že hloubka oceánu je nepatrná ve srovnání s jeho rozlohou.

Přestože jsem měřil hloubku skrze led, mohl jsem tvar dna určit s větší přesností, než je to možné při vyměřování přístavů, které nezamrzají, a překvapila mne jeho celková pravidelnost. V jeho nejhlubší části je několik akrů rovnějších než skoro kterékoli pole, které je vystaveno vlivům slunce, větru a orby. V jednom namátkou zvoleném směru do vzdálenosti přibližně sto šedesáti yardů se hloubka neuchýlila o víc než o jednu stopu; a poblíž středu jsem vůbec mohl předem počítat s odchylkou na každých sto stop kterýmkoli směrem v rozmezí tří až čtyř palců. Někteří s oblibou hovoří o hlubokých a nebezpečných prohlubních i v tak klidných písčitých rybnících, jako je Walden, ale voda za těchto okolností působí tak, že vyrovnává všechny nerovnosti. Pravidelnost dna a jeho souladné přizpůsobení břehům a pásu okolních kopců byly tak dokonalé, že na sebe při hloubkování upozornil vzdálený ostrh třeba i přes celý rybník, a pozorováním protějšího břehu se dalo určit, kam směřuje. Z mysu je pobřežní nános, z roviny mělčina a z údolí a rokliny tůň a průliv.

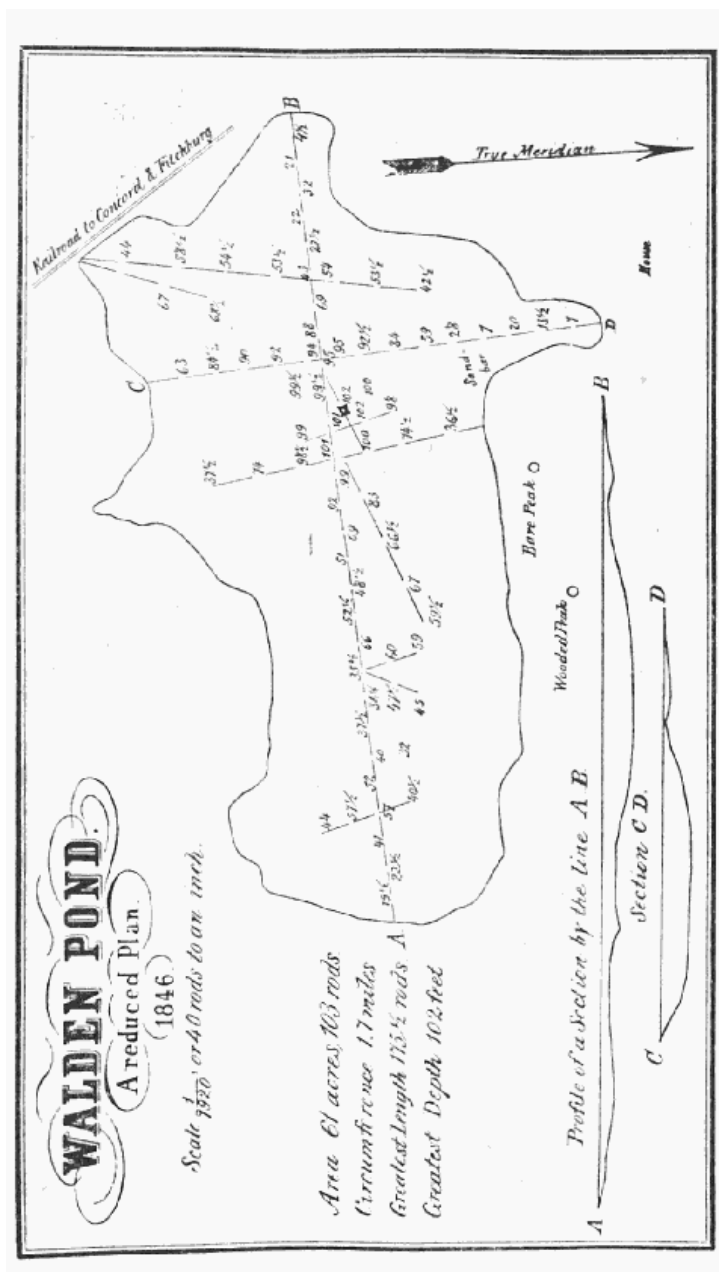
Když jsem si nakreslil mapu rybníka v přibližném měřítku jednoho palce ku pětapadesáti yardům a zaznamenal všechna svá šetření – provedl jsem jich celkem přes sto –, povšiml jsem si této pozoruhodné prostorové shody. Bylo mi nápadné, že číslo udávající největší hloubku je zřejmě uprostřed rybníka, a tak jsem na mapu položil pravítko, nejprve podélně, pak na šířku, a s překvapením jsem shledal, že přímka největší délky přetíná přímku největší šířky *přesně* v bodu největší hloubky; a třebaže je střed rybníka téměř vodorovný, jeho obrys není zdaleka pravidelný a při měření jeho nejzazší délky a šířky jsem přihlížel k zátokám. Řekl jsem si: Kdož ví, zda by tento poznatek nevedl od rybníka nebo kaluže třeba až k nejhlubší části oceánu?

Není to snad pravidlo platné i pro určování výšky hor jakožto protějšku údolí? Víme přece, že pahorek není nejvyšší ve své nejužší části.

U tří zátok, které jsem měřil – z celkového počtu pěti – jsem vypožoroval, že napříč jejich ústím se táhne mělčina, a uvnitř že jsou dosti hluboké, takže záliv nejspíš způsobil, že voda se rozlila uvnitř země nejen horizontálně, ale i vertikálně a vytvořila tu jakousi nádrž či samostatný rybník, přičemž oba ostrohy naznačují směr písečného nánosů. Ostatně každý mořský přístav má také svou mělčinu před svým vstupem. Úměrně k tomu, jak ústí zálivu bylo širší ve srovnání s jeho délkou, tak hloubka nad jeho mělčinou byla větší ve srovnání s hloubkou vody v nádrži. Přihlédneme-li tedy k délce a šířce zátoky a k povaze okolních břehů, máme tu celkem dostatek činitelů, abychom si mohli vytvořit vzorec pro všechny případy.

WALDENSKÝ RYBNÍK (zmenšený pláněk) 1846 – v měřítku jednoho palce ku čtyřiceti latím.

Železnice do Concordu a Fitchburgu
Pravý poledník
Dům

Profil úseku znázorněného přímkou AB
Úsek CD

Rozloha: 61 akrů, 103 latí
Obvod: 1,7 mil
Největší šířka: 175,5 latí
Největší hloubka: 102 stop

Abych si ověřil, do jaké míry jsem po této zkušenosti schopen odhadnout nejhlubší místo nějakého rybníka pouhým pozorováním kontury jeho hladiny a příznačných rysů jeho břehu, načrtl jsem si pláněk Bílého rybníka, který má rozlohu asi jedenačtyřiceti akrů a jako Walden nemá ani ostrůvek, ani žádný viditelný přítok či odtok; a poněvadž se přímka největší šířky stýkala málem s přímkou šířky nejmenší, kde se dva protilehlé ostrohy k sobě přibližovaly a dvě protilehlé zátoky od sebe oddalovaly, troufl jsem si označit bod ležící kousek od té druhé linky, ale stále na přímce největší délky jako bod největší hloubky. Ukázalo se, že nejhlubší místo se nalézá sto stop od tohoto bodu, a to ve směru, který jsem předpokládal, a bylo jen o stopu hlubší, totiž šedesát stop. Kdyby ovšem rybníkem protékal nějaký proud nebo tam byl ostrov, byl by to úkol mnohem složitější.

Kdybychom znali všechny přírodní zákony, stačil by nám pouze jeden fakt nebo popis jednoho skutečného jevu, abychom z toho okamžitě vyvodili všechny jednotlivé závěry. Zatím známe jen několik málo zákonů a naše závěry jsou omylné, nikoli ovšem vinou nějakého nepořádku nebo úchyvky v přírodě, nýbrž vinou naší neznalosti podstatných prvků v našich výpočtech. Naše představy o zákonech a harmonii se obvykle omezují na ty případy, které rozluštíme; ale harmonie, která vyplývá ze souhry mnohem většího počtu zdánlivě rozporných, ale v jádře sladěných zákonů, kterým jsme ještě nepřišli na kloub, je ještě úchvatnější. Jednotlivé přírodní zákony se dají připodobnit našim zorným úhlům: obrys hory se chodci mění s každým jeho krokem, má bezpočet siluet, přestože nezvratně jen jeden tvar. I kdybychom horu rozštěpili nebo skrznaskrz provrtali, neobsáhneme ji v její úplnosti.

To, co jsem vypožadoval o rybníku, platí nepochybně i o etice. Je to zákon průměru. Takové pravidlo dvou diametrů nás přivádí nejen k slunci v jeho vesmírné soustavě a k srdci člověka, ale zkusme podle něho narýsovat přímky napříč délkou a šířkou souhrnného obrazu jednotlivcova konkrétního denního počínání i vln života směřujících do jeho zátok a úžin,

a tam, kde se protnou, tam bude výška nebo hloubka jeho povahy. Možná že stačí znát jen průhyby jeho břehů nebo přilehlou krajinu nebo podružnější okolnosti, abychom mohli usoudit na jeho hloubku a skryté dno. Je-li obklopen pahorkatinou, jakýmsi achilleovským břehem, zastíňován štíty, jež se zrcadlí v jeho hrudi, naznačuje to souhlasnou hloubku v něm samém. Ale nízký a hladký břeh poukazuje na jistou mělkost. Pokud jde o naše tělesné rysy, pak směle klenuté, příkře spadající čelo prozrazuje odpovídající hloubku myšlenek. Také zde je písečný nános napříč každé naší zátoky nebo, chcete-li naší osobité náklonnosti; každá je na čas naším přístavištěm, v němž býváme zajati, a částečně i pevninou chráněni. Tyto sklony nepodléhají obvykle nějakým rozmarům – jejich forma, rozsah a směr bývají určovány pobřežními ostrohy, těmi dávnými osami elevace. Jestliže se tento nános vlivem bouří, přílivů nebo proudů postupně rozroste, anebo když voda opadne, takže písčina dosáhne hladiny, to, co zprvu bylo jen jakýmsi průhybem v břehu, v němž kotvila myšlenka, stává se nezávislým jezerem, odříznutým od oceánu, jezerem, v němž si myšlenka zabezpečuje své vlastní podmínky a snad i slanou vodu přetvoří v sladkou, stane se sladkovodním mořem, mrtvým mořem nebo močálem. Neměli bychom při vstupu každého jednotlivce do tohoto života počítat s tím, že taková mělčina vystoupila někde k jeho hladině? Jsme ale popravdě tak mizerní navigátoři, že naše myšlenky jen většinou bezradně bloumají podél pobřeží, kde není kde kotvit, a vyznají se jakžtakž jen v mělkých zálivech básnictví, anebo kormidlují k veřejným přístavištím a vplouvají do suchých doků vědy, kde se jen seřizují a opravují pro tento svět, a žádné přirozené proudy se nepřipnou, aby jim vtiskly osobité znaky.

Pokud jde o přítok nebo odtok, u Waldenu jsem na nic takového – kromě působení deště, sněhu a vypařování – nepřišel, ačkoliv bych možná pomocí teploměru a motouzu taková místa někde objevil, neboť voda tam, kde vtéká do rybníka, by patrně byla v létě studenější a v zimě teplejší. Když zde v roce 1846 až 47 pracovali ledaři, stalo se jednoho dne, že

ti, co led na břehu rovnali do hranic, odmítli některé pláсты přijmout, protože nebyly dost silné, aby je mohli srovnat s ostatními; a tak sekáči zjistili, že led je na jednom malém místě o dva tři palce tenčí než jinde, což je přivedlo na myšlenku, že je tam nějaký přítok. Také mi na jiném místě ukázali něco, o čem se domnívali, že je „průsakem“, jímž voda z rybníka proniká pod kopcem na sousední louku – dopravili mě tam na kře, abych se o tom sám přesvědčil. Byla tam pod deseti stopami vody malá prohlubeň, ale bez váhání bych ručil za to, že rybník – pokud se nenajde horší únik vody – žádnou ucpávku nepotřebuje. Jeden z ledařů navrhl, že kdyby se takový průsak našel, jeho případné spojení s loukou by se dalo prokázat tak, že by se do jícnu té díry nasypal nějaký obarvený prášek nebo piliny a na pramen na louce by se přiložilo síto, které by zachytilo částičky připravené proudem.

Během vyměřování rybníka se led, silný šestnáct palců, za mírného větříku vlnil jako voda. Je dobře známo, že libela vám na ledě není nic platná. Když jsem libelu postavenou na zemi zaměřil na nivelační lať zaraženou do ledu, činilo jeho největší kolísání pět yardů od břehu tři čtvrtiny palce, ačkoli led jako by dokonale splýval s břehem. Větší výkyvy byly patrně uprostřed. Kdož ví, zda by nám nějaké jemnější přístroje neodhalily vlnění i zemské kůry? Když jsem dvě nohy stojanu své libely postavil na břeh a třetí na led a zacílil průzor napříč ledovou plochou, její stoupání či klesání o zcela zanedbatelný stupeň činilo na stromě na protějším konci rybníka rozdíl několika stop. Když jsem pro své sondy začal vysekávat díry, bylo na ledě pod vysokým nánosem sněhu na tři čtyři palce vody, tak daleko jeho tlakem prosákla; ale voda začala do těchto děr okamžitě proudit a dva dny tam stékala v hlubokých stružkách, které led všude vymkly a podstatně, ne-li výlučně, se zasloužily o to, že povrch rybníka oschl; neboť jak voda stekla pod led, hladina stoupla a led vzdula. Bylo to něco podobného, jako když se do dna lodi vyvrtá díra, aby voda mohla vytékat. Když takové díry zamrznou a potom na ně zaprší a posléze se s novým mrazem pokryje všechno čerstvou

hladkou vrstvou ledu, je tento led uvnitř krásně žilkovaný temnými obrazci, připomínajícími pavučiny či chcete-li ledové růžice; vytvořily je kanálky, jež vyhloubila voda stékající ze všech stran do jakéhosi středu. A někdy také, když bylo na ledě plno mělkých kaluží, spatřil jsem svůj vlastní zdvojený stín, jeden na hlavě druhého – jeden na ledě, druhý na stromech nebo na svahu kopce.

Dokud je ještě studený leden a všude hustě sněhu a tuhého ledu, prozíravý hospodář si z vesnice přijede pro led, aby měl čím ochladit svůj letní nápoj; je obdivuhodně, ba až dojemně moudrý, že dokáže předvídat červencové vedro a žízeň teď v lednu – v tlustém zimníku a nátepnících! –, když o tolik věcí není postaráno. Možná že – poslušen Písma – nehromadí žádné poklady na tomto světě, jež by zchladily jeho letní nápoje na onom. Seká a řeže ztuhlý rybník, strhává střechu rybiho domu a odváží jejich bytostný ovzdušněný živel, pevně připoutaný řetězy a klanicemi jako sáhy dříví, odváží jej příznivým zimním povětrím do zimních sklepů, aby tam přečkal léto; vypadá jako zkrystalizovaný azur, když jej daleko odtud vezou ulicemi. Tihle „ledorubci“ jsou veselá cháska, samý žert a šprým, a když jsem přišel mezi ně, s oblibou mě vyzývali, abych s nimi jako v šachtě rubal led, já samozřejmě zdola.

V zimě čtyřicátého šestého až sedmého roku se jednoho rána přihnala dobrá stovka mužů pocházejících snad z mytického národa Hyperborejců a vrhla se na náš rybník; táhli s sebou fůry nemotorně vyhlížejíciho hospodářského náradí, pluhy, sáně, řádkové brány, drnovky, lopaty, pily, hrábě, a každý byl navíc vyzbrojen jakousi holí s dvojitým bodcem, o jaké není zmínka ani v Novoanglickém farmáři či Pěstiteli. Nebylo mi jasné, zda přišli zasévat zimní žito nebo nějaký jiný druh obilí nedávno dovezený z Islandu. Ale neviděl jsem žádné hnojivo, a tak jsem usoudil, že zamýšlejí podmítat – jak jsem to prováděl já – v domnění, že půda je hluboká a už dost dlouho ležela ladem. Říkali mi, že jistý zámožný farmář, který v tom měl prsty, by rád zdvojnásobil své jmění, které, jak jsem vyrozuměl, se prý už páčilo na půl miliónu; ale v touze překrýt

každý svůj dolar ještě jedním dalším dolarem, přikázal vpolou tuhé zimy svléknout z Waldenského rybníka jediný jeho kabát, ba sedřít z něho kůži. Dali se ihned do díla: v obdivuhodném sledu prací orali, vláčeli, válcovali, řádkovali, jako kdyby tu chtěli zřídit nějakou vzornou farmu; ale když jsem se zadíval pozorněji, zvědav, jaký druh semene zasévají do brázdy, začal hlouček chlapů hned vedle mne pomocí háků vytahovat samu panenskou prst', vyškubávat ji trhavými pohyby až zezdola z písku či vlastně z vody – byla to totiž velice vláčná půda, jediná *terra firma*, co tu byla – a odvlékat ji odtud na saních; a tak jsem se dohadoval, že zřejmě v slatině dobývají rašelinu. A takhle přicházeli a odcházeli každý den s příznačným jekotem vzdálené lokomotivy, odkudsi z polárních končin a zase zpátky jako – aspoň mi tak připadali – jako hejno arktických sněhulí. Ale někdy se „rudoch“ Walden pomstil: nádeník krácející za potahem se propadl trhlinou v půdě až někam do Tartaru, a najednou toho odvážlivce bylo jak za pětinku, bezmála se z něho vytratilo všechno živočišné teplo a byl! rád, že našel útulek v mém domě a musel uznat, že kamna mají něco do sebe; nebo někdy se ve zmrzlé půdě ulomilo kus ocelové radlice anebo pluh uvízl v brázdě a musel z ní být vysekán.

Ale abych vše upřesnil: asi sto Irů s yankeeskými dohlížiteli přicházelo den co den z Cambridge odvážet odtud led. Podle metod tak známých, že není třeba je popisovat, rozdělovali led na plástve, které pak vozili na saních ke břehu, kde je rychle překládali na ledovou plošinu a pomocí kotvic a kladkostrojů, obsluhovaných koňmi, je tahali a vršili do hranice tak lehce, jako by to byly žoky mouky, a tady je pak rovnoměrně vedle sebe skládali, jednu vrstvu na druhou, jako kdyby z nich budovali pevný základ obelisku, který by měl sahat až bůhvíkam do oblak. Tvrдили mi, že když se den vydaří, vytěží i tisíc tun ledu, což je sklizeň asi z jednoho akru. Jak sáně projížděly stále stejnou tratí, vyhloubily hluboká koryta a rigoly jako v měkké půdě na *terra firma* a koně žrali běžně svůj oves z ledových plástů vysekaných do tvaru putny. A tak ti ledaři nakupili pod širým nebem plástve ledu do haldy

pětatřicet stop vysoké o objemu šesti až sedmi čtverečných tyčí a mezi vnější vrstvy nastrkali seno, aby tam neměl přístup vzduch; kdyby totiž do té stavby pronikl vítr, a to i velmi studený vítr, vymlel by v ní značné dutiny ponechávaje jen tu a tam slabou podpěrku či příčku, až by se nakonec celá zhroutila. Zpočátku vypadala jako ohromná modrá tvrz nebo Valhala; když ale začali do štěrbin vecpávat seno z hrubé luční trávy a to se pokrylo jinovatkou a rampouchy, proměnila se v mechem porostlou, omšelou starobylou zříceninu, původně postavenou z promodralého mramoru, v sídlo staříka, který v našich kalendářích představuje Zimu – v jeho chatrč, v níž jako by s námi zamýšlel strávit léto. Počítali s tím, že se ani pětadvacet procent z toho všeho nedostane na místo určení, a že dvě až tři procenta přijdou nazmar při přepravě. Avšak ještě větší část této haldy potkal jiný osud, než jaký jí byl původně určen: bud proto, že led obsahoval víc vzduchu než obvykle a tudíž se neudržel – jak se zjistilo – v tak dobrém stavu, jak se očekávalo, anebo z nějakého jiného důvodu, zkrátka, nikdy se nedostal na trh. Tuto horu ledu nakupenou v zimě šestačtyřicátého až sedmého roku a odhadovanou na deset tisíc tun nakonec zakryli senem a prkny; a přestože tento kryt v červenci zase strhli a něco z ní odvezli, zbytek ponechaný na slunci vydržel celé to léto i následující zimu a úplně roztál teprve v září roku 1848. A tak se valná část zase vrátila do rybníka.

Tak jako waldenská voda, tak i led rybníka, díváme-li se na něj zblízka, má zelený nádech, ale zpovzdálí je krásně modrý a snadno jej rozlišíte od bílého říčního ledu anebo od ledu jen nazelenalého v některých rybnících čtvrt míle odtud. Někdy jeden z těch velkých plástů sklouzne z ledařových saní do ulice a leží tam třeba týden jako ohromný smaragd, vzbuzující zájem všech kolemjdoucích. Všiml jsem si, že některý úsek hladiny Waldenu, který v kapalném stavu byl zelený, se často, když zamrzl, zdál ze stejného úhlu modrý. Tak také v tůňkách kolem tohoto rybníka bývá někdy v zimě voda nazelenalá, ne nepodobně zabarvená jako v samotném rybníce, ale do rána

všechno zamrzne domodra. Modrá barva vody a ledu se dá snad přičíst světlu a vzduchu, jež jsou v obou promíseny; nejprůzračnější jsou zároveň nejmodřejší. Zkoumat led je krajně zajímavé. Dozvěděl jsem se, že v cambridgské lednici Fresh Pond mají už pět roků led, jemuž za tu dobu nebylo na jakosti. Čím to je, že džber vody brzy podléhá zkáze, kdežto tatáž zmrzlá voda zůstává pořád nezkažená? Lidé rádi říkají, že tohle je vlastně rozdíl mezi city a rozumem.

Tak jsem tedy po šestnáct dní pozoroval z okna stovku mužů pracujících jako pilní hospodáři, vybavení potahy a koňmi a napohled vším možným hospodářským náčiním – obrázek jako vystřižený z titulní stránky Farmářova almanachu; a kdykoliv jsem vyhlédl, vzpomněl jsem si na La Fontainovu bajku o skřivanu a žencích nebo na podobenství z Matoušova evangelia o rozséváči, a podobně; a teď jsou všichni pryč a za dalších třicet dní vyhlédnu možná z téhož okna a uvidím tam čistou, mořsky zelenou vodu Waldenu, zrcadlící oblaka a stromy a v osamění vzlínající vzhůru, a ani jedinou památku po tom, že tam kdy stál člověk. Možná že uslyším chraplavý smích osamělé potáplice, jak se spouští na hladinu a načechrává si peří, nebo uvidím samotářského rybáře v člunu jako plovoucí list, jak si prohlíží svůj stínový odraz ve vlnách, tam, kde před nedávnem sto mužů bezstarostně pracovalo.

A tak se mi zdá, že vyprahlí obyvatelé Charlestonu a New Orleansu, Madrasu a Bombaje a Kalkaty pijí z mého pramene, a všude, kam se zdejší led rozváží. Ráno koupám svůj intelekt v úchvatné kosmogonické filozofii Bhagavadgity, od jejíhož vzniku uplynula léta bohů, a vedle níž se náš moderní svět a literatura zdají všední a nicotné; a nejsem si jist, zda tato filozofie není odvozena z nějaké dávnější epochy jsoucna, tak odlehlá je její vznešenost našemu vnímání. Odkládám knihu a jdu si k svému prameni pro vodu, a hle! – potkávám sluhu bráhmana, kněze Brahmy a Kršny a Indry, který dosud sedí ve svém chrámu na řece Gangu a čte védy anebo pobývá u kořene stromu se svou kůrkou a džbánem vody. Setkávám se s jeho

sluhou, který jde nabrat vody pro svého pána, a naše džbery jako by v malé studni o sobě třeskly. Čirá waldenská voda se mísí s posvátnou vodou Gangu. Příznivé větry ji unášejí nad místa bájně Atlantidy a ostrovů Hesperidek, obeplovává africké pobřeží jako Kartaginec Hanno, míjí ostrovy vonných koření Ternate a Tidore i úžinu Perského zálivu, roztává v tropických větrech Indického oceánu a přistane v přístavech, o jejichž jménech se Alexadr Veliký pouze doslechl.

Jaro

Značně veliké plochy, uvolněné zásahy ledařů, obvykle způsobují, že led na rybníce povoluje časněji; neboť voda čeřená větrem omílá i za chladného počasí okraje zbylého ledu. Ale toho roku se na Waldenu tento účinek nedostavil, neboť náhradou za dřívější pokrývku dostal záhy nové silné roucho. Tento rybník nerozmrzává nikdy tak brzy jako ty okolní, jednak proto, že je hlubší, jednak že jím neprotéká žádný proud, který by led rozpouštěl a odíral. Nepamatuji se, že by byl někdy během zimy roztál, až na zimu z dvaapadesátého na triapadesátý rok, kdy si rybníky vůbec dost vytrpěly. Obvykle roztává kolem prvního dubna, o týden či deset dní později než třeba Flintův rybník a Fair Haven; jeho led začíná měknout na severní straně a na mělčích místech, kde se objevil nejdříve. Předvídá spolehlivěji než kterákoli zdejší vodní hladina skutečný příchod ročního období, neboť na něj nejméně účinkují přechodné změny teploty. Několikadenní silný mráz v březnu může značně opozdit tání zmíněných dvou rybníků, kdežto teplota Waldenu stoupá téměř nepřetržitě. Teploměr ponořený šestého března 1847 do vody uprostřed Waldenu ukazoval 32 stupňů podle Fahrenheita čili bod mrazu; poblíž břehu to bylo 33 stupně; tentýž den uprostřed Flintová rybníku jsem naměřil 32 a půl stupně; necelých sedmdesát yardů od břehu v mělké vodě pod ledem silným jednu stopu to bylo 36°. Tento rozdíl tří a půl stupně mezi teplotami v hloubce a na mělčině tohoto rybníka, a také okolnost, že je vůbec poměrně

mělký, vysvětluje, proč rozmrzává mnohem dřív než Walden. V té době byl led v těch nejmělkčích partiích o několik palců tenčí než uprostřed. Ovšem na vrcholu zimy byla voda v samém středu nejteplejší a led nejtenčí. Tak si také každý, kdo se v létě brodil kolem břehů nějakého rybníka, nepochybně všiml, oč teplejší je voda těsně u břehu, kde je jen tři čtyři palce hluboká, než o kousek dál, a rovněž při hladině, kde je hloubka než u dna. Na jaře slunce nejen že prohřívá vzduch a zemi, ale jeho sálavé paprsky pronikají i dosti silným ledem, a jak se v mělké vodě odrážejí ode dna, ohřívají vodu a rozpouštějí zespoda led, který zároveň přímějším působením rozpouštějí i seshora, takže se začne krabatit, a vzduchové bubliny, kterých je plný, se začnou nahoru dolů rozpínat, až je jimi jako voština úplně prolezlý, a nakonec jej jediný jarní deštík náhle sprovodí ze světa. Led, podobně jako dřevo, má své jádro, a když se kra začne rozkládat, to znamená rozbředávat do tvaru jakési včelí voštiny, vzduchové buňky, ať už je led v jakékoli poloze, zůstávají v pravém úhlu k původní rovině hladiny. A tam, kde se k ní zezdola zdvíhá nějaký útes nebo pahýl stromu, je led nad nimi mnohem tenčí a často vlivem tohoto odraženého tepla úplně roztaje; a slyšel jsem, že se v Cambridgi pokusili zmrazit vodu v mělké dřevěné nádrži, a třebaže do ní vháněli studený vzduch i zespoda, takže mohl působit z obou stran, odraz slunce ze dna více než obstál proti této převaze chladu. Když někdy během zimy teplý déšť rozpustí na Waldenu zledovatělý sníh a jen uprostřed zůstane tvrdý, temný nebo i průhledný led, účinkem tohoto odraženého tepla se kolem břehu utvoří asi tak šest yardů široký pruh rozbředlého, i když tlustšího bílého ledu. Také, jak jsem se už zmínil, samy bublinky rozpouštějí led zespoda jako čočky.

Přírodní jevy celého roku se v malém měřítku odehrávají na rybníce den co den. Každé ráno – celkem vzato – se mělká voda zahřívá rychleji než hluboká, i když nakonec nemusí být tak moc teplá, a každý večer se až do rána rychleji ochlazuje. Den je jakousi trestí roku. Noc je zima, ráno a večer jsou jaro a podzim a poledne je léto. Podle toho, jak led praská a duní,

můžeme soudit na změnu teploty. Jednoho příjemného jitra po chladné noci – bylo to 24. února 1850 – jsem si zašel na celý den k Flintovu rybníku a tam mě čekalo překvapení: když jsem tupým koncem sekery praštil do ledu, rozezvučel se jako gong v okruhu desítek yardů, anebo jako bych udeřil do napjaté kůže bubnu. Rybník začal dunět asi hodinu po východu slunce, když pocítil blízkost slunečních paprsků dopadajících na něj šikmo přes kopce; protahoval se a zíval jako procitající člověk s postupně vzrůstajícím rámusem, který dobré tři čtyři hodiny neustával. V poledne si na chvilku odpočinul a znovu se dal do hřímání, dokud na něj k večeru slunce nepřestalo účinkovat. Za příhodných povětrnostních podmínek odpaluje rybník své večerní salvy s náramnou pravidelností. Ale kolem poledne, kdy už je hodně popraskaný a také vzduch už není tak nosný, ztrácí úplně svou rezonanci a v té době se patrně ani ryby či ondatry nějakým buchancem na led moc nevyplaší. Rybáři tvrdí, že když rybník „hromuje“, ryby prý se bojí a neberou. Nespouští svůj hromotřesk každý večer a já bezpečně nepoznám, kdy se dá očekávat, ale přestože žádnou změnu počasí nevnímám, jemu neunikne. Kohopak by napadlo, že něco tak ohromného, studeného, tlustokožnatého může být tak citlivé? A přece to poslušně dbá zákonů, podle kterých hřmí, kdy hřmít má, přesně tak, jako na jaře vypučí pupeny. Země je plná vnímavých papil. Největší rybník je tak citlivý na atmosférické změny jako kapka rtuti ve své kapiláře.

Do lesů mě mimo jiné lákalo i to, že tam budu mít dost volného času i příležitosti zažít příchod jara. Led na rybníce konečně už rozbředává a při chůzi se mi do něj boří podpatky. Mlhy, deště a teplejší záření slunce pozvolna rozpouštějí sněh; dny se znatelně prodlužují; a zřejmě, jak pozoruji, přečkám zimu, aniž budu muset doplňovat svou zásobu dříví, neboť nějak víc topit už nebude nutné. Pozorně číhám na první známky jara, kdy zaslechnu sebekratší zapípání nějakého přilétajícího ptáka nebo zapištění pruhované veverky, vždyť

její zásoby jsou už teď jistě bezmála sněžené, nebo kdy uvidím sviště, který se osmělí vylézt ze zimního doupěte. 13. března, když už jsem slyšel modráčka, zpěvného vrabce a cvrčalu, byl led pořád ještě skoro stopu silný. Jak se znenáhla oteplovalo, voda jej nijak viditelně neomlela, ani se nelámala a neodplavoval jako v řece, a třebaže podél břehu v šíři asi tří yardů úplně roztál, uprostřed rybníka byl jen plástvovitý a prosáklý vodou, takže jste i jeho šestipalcovou vrstvu mohli snadno prošlápnout; ale do příštího večera, nejspíš po teplém dešti a po něm i mlze, nadobro zmizel, rozplynul se i s mlhou, pokradmu se vytratil. V jednom roce jsem prošel středem rybníka jen pět dní před tím, než po ledu byla dočista veta. V roce 1845 celý Walden úplně roztál 1. dubna; rok nato 25. března, v dalším roce 8. dubna, v jednapadesátém roce 28. března, po roce 18. dubna, v roce 1853 23. března a rok poté kolem 7. dubna.

My, kteří žijeme v podnebí tak extrémních proměn, sledujeme s mimořádným zájmem každý drobný úkaz, který souvisí s roztáváním řek a rybníků a ustáleností počasí. Jakmile se začne oteplovat, lidé bydlící poblíž řeky slýchají, jak v noci s hrozivým třeskem, dunícím jak dělostřelba, pukají ledy, jako kdyby se široko daleko trhala jejich ledová pouta a za několik málo dní pak vidí, jak se kvapně rozpadají a mizí. Takhle se zachvívá země, když z bahna vylézají aligátoři. Jistý stařík, horlivý pozorovatel přírody, a jak se mi zdá, tak dokonale obeznámený se vším, co se v ní odehrává, jako kdyby byla – ještě když byl kluk – kdesi v loděnici na lešení a on pomáhal při stavbě jejího kýlu, tedy mládenec, který dospěl v muže a nabytí tolik přirozených znalostí, že by jich sotva mohl získat víc, i kdyby se dožil Metuzalémova věku, tak ten mi vyprávěl – a vždycky mě překvapilo, když se podívil nějakému jevu v přírodě, neboť jsem věřil, že mezi sebou nemají žádné tajemství –, jak si jednou na jaře vzal pušku a nasedl do člunu, že si uloví nějakou tu kachnu. Na lukách byl dosud led, ale z řeky už všechn sešel, a on bez nesnáží doplul ze Sudbury, kde byl doma, k rybníku Fair Haven, a ten byl k jeho překvapení z

valné části pokryt pevnou vrstvou ledu. Bylo celkem teplo a tak ho dost udivilo, když zjistil, jaká spousta ledu tam ještě zbývá. Protože tam žádné kachny neviděl, ukryl člun na severní či zadní straně ostrova v rybníku a pak se schoval v křoví na jižní straně, aby si na ně počkal. Asi tak dvacet yardů podél břehu led rozmrzl a byl tam hladký, teplý pruh vody s bahnitým dnem, v jakém si kachny náramně libují, a tak předpokládal, že jich tam pár co nevidět přiletí. Když tam asi hodinu bez hnutí ležel, uslyšel temný a zdánlivě velice vzdálený zvuk, přitom však nevšedně naléhavý a podmanivý, nepodobný ničemu, co kdy slyšel, pozvolna bytnějící a mohutnící, jako kdyby spěl k nějakému všeobsáhlému, strhujícímu závěru, jakýsi pochmurný hukot a šum, který mu náhle připadl jako třepot křídel obrovského hejna ptáků, kteří se sem přilétají usadit; vzal tedy pušku a chvatně a vzrušeně vyskočil, ale s překvapením shledal, že zatímco tam ležel, dala se do pohybu celá ta masa ledu a hnala se ke břehu, a zvuk, který slyšel, vznikl tím, jak její okraje skřípavě drhly o břeh – led se zprvu jen po kouskách drolil a ulamoval, ale posléze se valil a vzdouval, a než se vybouřil, rozmetal svou tříšť do značné výšky po celém ostrově.

Konečně sluneční paprsky začínají dopadat i kolmo a teplé větry rozfoukávají mlhu a déšť a rozpouštějí sněhové návěje a slunce se řídoucím oparem usmívá na červenohnědou a bílou šachovnici krajiny, vydechující pryskyřičný dým, a pocestný tudy opatrně našlapuje z jednoho ostrůvku na druhý, povzbuzován melodickým klokotem nesčetných stružek a potůčků, jejichž tepnami proudí krev zimy, kterou nenávratně unášejí.

Málo jevů jsem pozoroval s větším zalíbením, než jaké jsem nacházel v tvarech vznikajících z rozmrzlého písku a hlíny, jak stékaly po svazích hlubokého železničního průkopu, kudy jsem chodíval do městečka – úkaz nevidaný běžně v takových rozměrech, ačkoli počet nedávno navršených náspů z vhodného staviva se od vynálezu železnice jistě mnohonásobil. Materiálem byl písek všech stupňů sypkosti a

rozličných sytých odstínů, obvykle smíšený s trochou hlíny. Když na jaře mráz povolí, nebo i v zimě za dočasné oblevy, začne se písek valit ze svahů jako láva a někdy prorazí i sněhem a zaplaví jej tam, kde předtím po písku nebylo památky. Nesčetné malé stružky se navzájem splétají a prolínají a ztvárňují tak jakýsi kříženecký výplod, který napůl poslouchá zákony proudění, napůl zákony vegetační. Jak stéká, nabírá podob šťavnatých listů či plazivých úponků, které se kupí do trsů dužinatých haluzi, nořících se nejméně stopu do hloubky, a připomínají, když na ně shlížíte shůry, třepenaté, chlopňovité, šupinovitě uspořádané stélky některých lišejníků, anebo také korály, leopardi tlapy nebo ptačí pařáty, morek, plíce nebo střeva a výkaly všeho druhu. Je to vpravdě bizarní vegetace, jejíž tvary a barvy vídáme napodobené v bronzu, jakýsi druh architektonického listoví či ornamentu, starší a příznačnější než akant, čekanka, břechťan, réva nebo jakékoli jiné rostlinné listy, jimž bylo možná souzeno, aby se za jistých okolností staly hádankou pro budoucí geology. Celý průkop budil ve mně dojem krasové jeskyně s krápníky vystavenými plně na světlo. Rozličné odstíny písku jsou podivuhodně sytě lahodné, protkané různými barvami železa – hnědou, šedou, žlutavou a narudlou. Jakmile stékající hmota dosáhne odvodňovacího kanálku u paty náspu, rozprostře se do praménků, jednotlivé stružky ztrácejí svůj půlválcovitý tvar a postupně se zplošťují a rozšiřují a zvlhlé se slévají dohromady, až vytvoří téměř plochou písčinu, stále tak pestře a krásně odstíněnou, a přitom si podržují náznaky původních rostlinných tvarů; až posléze, teď už zcela ve vodě, se promění v hráze, podobné těm, jaké se vrší při ústí řek, a rostlinné ornamenty se rozplynou v řásnatých rýhách na dně.

Celý násep, dvacet až čtyřicet stop vysoký, bývá někdy po jedné nebo po obou stranách v úseku dlouhém třeba i čtvrt míle pokrytý masou takového lupení či písečnou průtrží, jež je dílem jediného jarní dne. Toto písečné listoví je pozoruhodné tím, že vzniká tak náhle. Když se dívám z jedné strany na nehybný svah náspu, neboť slunce účinkuje zprvu jen na jedno jeho

úbočí, a z druhé strany na tohle rozbujelé lupení – výtvar jedné hodiny –, bývám vzrušen, jako kdybych se v jistém smyslu ocitl v dílně Umělce, který stvořil svět i mne, a já ho zastihl ještě při práci, jak si pohrává s tímhle náspem a z přebytku energie rozhazuje kolem sebe své nové a nové nápady. Je mi, jako bych se přiblížil k vitálnímu ústrojí země, neboť tato písečná záplava je cosi jako listovitá hmota, srovnatelná s citlivým ústrojím živočišného těla. Tak i v prosté písčíně rozpoznáváte předobraz rostlinného listu. Není divu, že se země navenek vyslovuje listy, vždyť ve svém nitru se tolik lopotí s jejich představou. Atomy si už osvojily tento zákon a jsou jím vrchovatě oplodněny. Převislý list zde shlíží na svůj prvotní vzor. V útrokách, ať zeměkoule nebo živočišného těla, nacházíme cosi jako vlhké tučné laloky – slovo zvlášť přiléhavé, mluvíme-li o játrech nebo plicích – a zárodečné listy nebo pláty tuku (*λεῖψω* – odtud *labor*, *lapsus*, téci, sklouzávat, pokles; *λόβος* – glóbus, *lobe*, globální, lobární; také *lap* a *flap*, totiž list, chlopeň, a lze v angličtině odvodit ještě mnohá jiná slova), zevně je to pak suchý, tenký list (*leaf*), vždyť písmena *f* a *v* nejsou než vylišované, vysušené písmeno *b*. Radikály *lobe* (tedy laloku) jsou *lb*, a měkkou hmotu hlásky *b* (jednolaločnou nebo jako *B* dvojlaločnou) tlačí likvida *l* dopředu. Ve slově glóbus – *glb* – dodává guturální *g* na významu ještě mohoucnost hrdla. Peří a křídla ptáků jsou vlastně listy ještě sušší a tenčí. A tak také od bachraté ponravy v zemi přecházíme k vzdušnému, třepetavému motýlu. I zeměkoule sama sebe nepřestajně přesahuje a přeměňuje a okřídluje se na své okružní dráze. Ba i led vzniká z jemných krystalických lístků, jako kdyby se vlil do matric, které pak lupínky vodních rostlin přitiskly na hlád vodního zrcadla. Celý strom je vlastně jediný list a řeky jsou ještě rozlehlejší listy, jejichž dužiny prorůstají zemí, a malá i velká města jsou vajíčka hmyzu v jejich úžlabích.

Když slunce zajde, písek přestane stékat, ale ráno jeho proudy opět vyrazí a začnou se znovu a znovu rozvětvovat do bezpočtu dalších. Na tom se dá možná sledovat, jak jsou

utvářeny cévy. Díváte-li se pozorně, neunikne vám, jak se z tající hmoty nejprve začne hrnout proud rozměklého písku, na konci zaoblený jako kapka či bříska prstu, a zvolna, poslepu si prohmatávat cestu dolů, až posléze s přibývajícím teplem a vlhkem, když slunce vystoupí výš, jeho nejtekutější část – ve snaze vyhovět zákonu, jemuž se ostatně podřídí i část nejnehybnější – se od něj odpojí a vytvoří si sama pro sebe klikatý kanálek či tepnu, v níž můžeme pozorovat tenkou stříbřitou stružku, jak se cestou na každém dužinatém listu či haluzi blyskotavě zatřpytí a je napořád pohlcována pískem. Je podivuhodné, jak rychle a přitom dokonale si písek svůj tok uspořádává, jak si vybírá nejvhodnější ingredience své hmoty, aby ztvárnil ostré kraje svého koryta. Takhle pramení řeky. V křemičité látce, kterou voda ukládá, je snad soustava kostí, a v ještě jemnější prsti a jejím organickém složení masité vlákniny a buněčná tkáň. Co je člověk jiného než hromada tající hlíny? Bříško lidského prstu je pouze ztuhlá kapka. Prsty na rukou i nohou proudí ke svým konečkům z jihnoucí hmoty těla. Kdo ví, do jakých rozměrů by se lidské tělo rozrostlo a rozproudilo pod blahodárnějším nebem? Není snad ruka se svými laločnými bochánky a žilami rozprostřeným listem palmy? *Palm* je v-angličtině palma i dlaň. Ucho s jeho lalůčkem či masitou kapkou si s trochou fantazie můžeme představovat jako jistý druh lišejníku zvaný *umbilicaria*, lpící ze strany k hlavě. Ret (*labium* – odvozeno snad z *labor*?) se vine a vrství z koutků a prohlubně úst. Nos je očividně ztuhlá kapka nebo krápník. Brada je ještě větší kapka, zhutněný soutok obličejů. Líce jsou jakési skluzy vedoucí z obočí do údolí obličejů, přehrazené a rozptýlené lícními kostmi. Podobně každý oblý lalok rostlinného listu je hutná, a nyní otálivá, větší nebo menší kapka; laloky neboli cípy jsou prsty listu, a kolik jich má, tolika směry se snaží proudit, a čím víc tepla a jiných blahodárných vlivů, tím dál se může rozlévat.

Tak mi připadalo, že tento jediný svah zobrazoval princip všeho dění v přírodě. Stvořitel této země udělil ochranný patent listu. Který Champollion nám rozluští tyto hieroglyfy,

abychom konečně mohli obrátit nový list? Tento jev je pro mne úchvatnější než pohled na vyzrálou révu úrodných vinic. Je tu ovšem i cosi, co tak trochu připomíná výkaly, a nepřetržitě se vrší hromady jater, plic a střev, jako kdyby se země omylem obrátila naruby; ale to aspoň svědčí o tom, že příroda má nějaké nitro, v němž se rodí cit, a i tady se projevuje jako matka lidstva. Tohle je mráz, který vyvěrá z půdy; a tohle je jaro. Jako mytologie předchází pravou poezii, toto předchází zelené, rašící jaro. Neznám nic, co by lépe pročistilo zemi od zimních plynů a špatného trávení. Přesvědčuje mě to o tom, že země je ještě v plenkách a natahuje své dětské prstíky na všechny strany. Svěží kadeře vyrážejí z nejsmělejšího čela. Nic tu není neorganické. Tyto listnaté kupy leží podél náspu jako struska z hutnické pece, ukazující, že příroda pracuje pod povrchem na plné obrátky. Země není pouhý fragment mrtvé historie, vrstva na vrstvě jako listy knihy, jíž by se mohli obírat převážně geologové a archeologové, nýbrž živoucí poezie jako listy stromu, které jsou předzvěstí květů a plodů – ne fosilní země, ale živoucí země, oproti jejímuž nesmírnému hlubinnému životu je veškerý živočišný a rostlinný život jen cizopasnou existencí. Její agonická muka vyzvednou naše zřetelné pozůstatky z jejich hrobů. Můžete si do libosti tavit kovy a vlévat je do sebekrásnějších kadlubů – nikdy mě nemohou vzrušit tak jako tvary, do jakých vtékají z této roztavené země! A nejen ona, ale i všeliká zařízení na jejím povrchu jsou tvárná jako hlína v rukou hrnčířových.

Zakrátko nejen na těchto náspech, ale na každém kopci a planině a v každíčkém výmolu se mráz prodere z půdy jako dřímající čtvernožec ze svého brlohu a zurčivě zamíří k moři anebo v mracích odpluje do jiného podnebí. Obleva se svým něžným přemlouváním je mocnější než bůh Thor se svým kladivem. Ten umí jen tříštit na kusy, kdežto v tání vše jihne.

Když sníh tu a tam zmizel a několik teplých dnů povrch půdy trochu vysušilo, s potěšením jsem srovnával první něžné

známky novorozeného, právě prohlédajícího roku s velkolepou krásou povadlých rostlin, jež přestály zimu – jako je slaměnka, celík zlatobýl, smil a půvabné divoké trávy, často dokonce výraznější a zajímavější než v létě, jako kdyby jejich krása teprve teď dozrála; i suchopýr, bojínek, divizna, kozí brada, třezalka, tavolník a jiné rostliny s tuhou lodyhou, ty nevyčerpatelné obilnice, které hostí nejranější ptáky – alespoň slušný šat, jímž se odívá ovdovělá příroda. Obzvlášť mě přitahuje vyklenutý, snopkovitý vršek suchopýru; do našich zimních vzpomínek znovu přivolává léto a patří mezi ony tvary, které s oblibou napodobuje umění a které v rostlinné říši stejnou měrou navazují na vzory – zakotvené již v lidské mysli –, jaké se vyskytují v astronomii. Je to pradávny sloh, starší než antický či egyptský. Mnohé zimní úkazy vnukají pocit nevýslovné něhy a jímavé křehkosti. Jsme zvyklí slýchat o drsné, nespoutané krutovládě této královny, a ona zatím s mileneckou něhou zdobí kadeře léta.

Jak se přiblížilo jaro, zalezly si pod můj dům veveřice, vždy po dvou, usadily se mi přímo pod nohama, jak jsem tam seděl a četl a psal, a spustily takové prapodivné chichotání, vrnění a vokální evoluce, jaké svět vůbec neslyšel; a když jsem zadupal, rozpištěly se ještě hlasitěji, jako by je při jejich bláznivém dovádění přešel všecken strach a respekt, a vyzývaly lidi, ať je jen zkusí zarazit. No, to snad ne, veveřušky, to snad ne! Byly dočista hluché k mým domluvám anebo jejich váhu nedovedly pochopit, a spustily tirádu nadávek, zcela neodolatelných.

První jarní vrabčák! Rok začíná s mladší nadějí než kdy předtím! To slabounké stříbrné švitoření modráčka, polního vrabce a cvrčaly, jež doléhá k mému sluchu přes poloobnažená, zmáčená pole, jako by poslední zimní vločky při pádu cinkaly! Čím jsou v takovém čase všechny historie, chronologie, dávná vyprávění i psaná zjevení? Potoky vyzpěvují jaru jásavé, oslavné písničky. Pilich vznášející se nízko nad loukou hledá už první sliznatý život, jenž se probouzí. Ze všech strží se ozývá šelest tajícího sněhu a led na rybnících se valem rozplývá. Na svazích se rozhořívá tráva jako jarní oheň – „et

primitus oritur herba imbribus primoribus evocata^{“*} – , jako by země vyzařovala vnitřní teplo na pozdrav vracejícímu se slunci; ne žlutá, ale zelená je barva jeho plamene; stéblo trávy, symbol věčného mládí, tryská jako dlouhá zelená stužka z hroudy do léta, a třebaže je ukracuje mráz, dere se zas a zase vzhůru a pozvedá hrot svého vloni uschlého výhonku, hnáno zezdola čerstvým životem. Roste tak vytrvale jako pramínek vyvěrající ze země. Je s ním bezmála totožné, neboť za dlouhých se červnových dnů, kdy prameny vysychají, stébla trávy jsou jejich průlivy a rok co rok se stáda napájí z tohoto trvalého zeleného proudu a sekáč z něho včas čerpá jejich zimní zásoby. Tak také náš lidský život zmírá jen ke svým kořenům a stále vyhání své zelené stéblo do věčnosti.

Walden vůčihledě roztává. Podél severní a západní strany se táhne aspoň deset yardů široký pruh vody a na východním cípu je ještě širší. Od celistvého ledového pole se utrhlá značná plocha. Z křovin na břehu slyším cvrlikání zpěvavého vrabce – *olít, olít, olít* – *čím, čím čímčara – štilip, štilip, tik tik tik*. I on pomáhá trhat led. Jak pěkné jsou táhlé smělé křivky na okraji ledu, odpovídající do jisté míry zakřivení břehu, ale pravidelnější! Led je neobyčejně tvrdý následkem nedávného prudkého, ale přechodného ochlazení, a moárově lesklý jako podlaha paláce. Ale vítr marně klouže na východ po jeho matném povrchu, dokud nedoficí k živé hladině za ním. Je to úchvatné dívat se na tuto vodní stuhu třpytící se na slunci, na tu obnaženou tvář rybníka plnou mladistvé bujarosti, jako kdyby vyjadřovala radost ryb v jeho hlubině i písku na jeho břehu – stříbřitý lesk, jakým blyskotají šupiny jelce proudníka, jako by byl sám rybník jedinou mrštnou rybou. Takový je rozdíl mezi zimou a jarem. Walden byl mrtvý a teď ožil. Ale tohoto jara roztával, jak už jsem řekl, pozvolněji.

Přechod z bouřlivého zimního nečasu do jasné, mírné pohody, z temných, zdlouhavých hodin do hodin prosvětlených a pružných je vážná, vypjatá chvíle a všechno kolem nás ji ohlašuje. Ta změna jako by se nakonec odehrála v jediném

---

^{*} (lat.) – a tráva, kterou přivolaly časné deště, právě roste –

okamžiku. Záplava světla naplnila náhle můj dům, třebaže se už pomalu smrákalo a zimní mraky se nad ním dosud převalovaly a z okapu ukapával plískavý déšť. Vyhlédl jsem z okna, a hle! Tam, kde byl včera studený, sedavý led, prostíral se teď průhledný rybník, už vyklidněný a nadějeplný jako za letního podvečera, zrcadlící ve své hládi letní večerní oblohu, ačkoli nic takového nahoře vidět nebylo, jako kdyby byl tajně srozuměn s nějakým vzdáleným obzorem. Z dálky jsem zaslechl drozda, prvního, kterého jsem slyšel snad po tisíci letech a jehož zpěv snad dalších tisíc let nezapomenu – týž líbezný a mocně jímavý popěvek jako za dávných časů. Ó večerní drozde na sklonku letního dne v této končině Nové Anglie! Kdybych tak jednou mohl nalézt haluz, na které sedí! Právě on! Právě tu haluz! Tohle aspoň není drozd stěhovavý – *Turdus migratorius*! Smolné sosny a doubí kolem mého domu, které se tak dlouho sklesle choulily, náhle znovu nabyly své příznačné rysy, zase vypadaly jasnější, zelenější, vzpřímenější a živější, jako kdyby je déšť vpravdě očistil a osvěžil. Věděl jsem, že už pršet nebude. Stačí pohlédnout na větvičku v lese, ba i na svou hranici dříví, a hned víte, zda zima už pominula nebo ještě ne. Když se setmělo, vyplašilo mě kejhání husí, které jako unavení pocestní přilétaly se zpožděním z jižních jezer, a jak táhly nízko nad lesem, mohly si konečně tím nespoutaným nářkem ulevovat a navzájem se utěšovat. Stál jsem ve dveřích a naslouchal šumu jejich křídel; posléze, když zamířily nad můj dům a náhle postřehly mé světlo, s tlumeným křikem odbočily nad rybník a usadily se na něm. A tak jsem vešel dovnitř, zavřel dveře a strávil svou první jarní noc v lese.

Ráno jsem ze dveří mlžným oparem pozoroval husy, jak se necelých tří sta yardů odtud hemejří uprostřed rybníka, a to tak divoce a v tak hustém houfu, že Walden vypadal jako umělá nádrž zřízená pro jejich zábavu. Jakmile jsem se však přiblížil ke břehu, s náramným pleskotem křídel se všechny najednou na pokyn svého velitele zvedly, a když se seřadily do klínu, zakroužily mi nad hlavou – devětadvacet jich bylo – a poté za pravidelného *haj haj* svého vůdce zamířily rovnou do Kanady,

v naději, že posnídají někde v bahnitějších vodách. Ve stejnou dobu se vznesla i „tlupa“ kachen a dala se také na sever ve stopách svých hlučnějších příbuzných.

Ještě týden jsem slýchal za mlhavých jiter krouživé, tápavé gagání některé osamělé husy hledající svého druha, zvuk, který stále ještě rozrušoval lesy mohoucnějším životem, než jim bylo zdrávo. V dubnu se tu opět ukázali holubi, přilétající v malých hejnech, a v patřičnou dobu jsem nad svou mýtinkou uslyšel švitořit jiříčky, ačkoli jich naše městečko má sotva tolik nazbyt, aby mi jich mohlo pár nabídnout, a tak mě napadlo, že třeba právě tyhle patří k nějakému dávnému rodu, který hnízdil v dutých stromech ještě předtím, než sem přišli běloši. Téměř ve všech podnebných pásmech jsou želvy a žáby mezi prvními zvěstovateli a předchůdci tohoto ročního období, a ptáci poletují a zpívají a leskne se jim peří, a rostlinstvo raší a kvete a větry vanou, aby poopravily to mírné kolísání pólů a zachovaly rovnováhu přírody.

Tak jako každá roční doba se nám zdá nejlepší, když na ni přijde řada, tak příchod jara je jako stvoření kosmu z chaosu a uskutečnění Zlatého věku:

„Eurus ad Aurorám, Nabathaeaque regna recessit,
Persidaque, et rádius juga subdita matutinis.“

„Euros ustoupit musel až na východ, v Nabatskou říši,
v perský kraj a k horám, jež u jitřních paprsků leží.

I povstal tak člověk – ať dal mu z božského vzniknout
semene stvořitel jsoucná, ten původce lepšího světa,
či že snad čerstvá země, jež spojení s étherem právě
musela opustit, sourodých nebes si chránila sítě.“*

Po jediném mírném deštíku je tráva o několik tónů zelenější. Tak i naše vyhlídky se rozjasní s přílivem lepších myšlenek. Jak šťastni bychom byli, kdybychom dokázali žít

---

* Překlad Ferdinanda Stiebitze; z Ovidiových Proměn.

stále v přítomné chvíli a vytěžit něco z každé nepatrné příhody, která nás potká, jako tráva, která na sebe ochotně dává působit i malé kapičky rosy, jež na ni padnou, a nemarnit čas doháněním dávno zmeškaných příležitostí, kterým říkáme plnění povinností. Lelkujeme v zimě, a zatím už je jaro. Za pěkného jarního jitra se všechny lidské hříchy odpouštějí. Takový den vyhláší příměří všelikým neřestem. V trvalé záři takového slunce se i nejohavnější hříšník může napravit. Skrze svou vlastní obrozenou nevinnost můžeme dobře rozpoznat, jak nevinní jsou naši sousedé. Možná že jste ještě včera znali svého souseda jako zloděje, jako opilce nebo prostopášníka a třeba jste ho jen litovali nebo jím opovrhovali a lámali jste hůl nad celým světem; ale za tohoto prvního rána jasně, hřejivě svítí slunce a znovu křísí svět, a vy toho člověka zastihnete při nějaké bohubilé práci a vidíte, jak se jeho vysílené, strhané žíly rozpínají tichou radostí a blahořečí novému dni, a vy cítíte onu dětskou nevinnost linoucí se z jara a na všechny jeho chyby zapomenete. Vyzařuje z něho nejen dobrá vůle, ale i jakýsi závan svatosti, snad slepě a neúčinně tápající po sebevyjádření jako nějaký zárodečný instinkt, a jižními svahy se aspoň hodinku nebudou rozléhat sprosté šprýmy. Vidíte pár sličných panenských výhonků chystajících se vyrazit z jeho sukovité kůry a pokusit se o další rok života, něžný a svěží jako ta nejmladší bylinka. I on vešel v radost Pána svého, jak praví svatý Matouš. Proč žalárník neotevře vězeňská vrata – proč soudce nezamítne svůj případ – proč kazatel nerozpustí své shromáždění! To proto, že neposlouchají pokynu, který jim dává Bůh, a nedbají odpuštění, které všem štědre udílí.

Toto praví Mencius, žák Konfuciův:

„Návrat k dobru, přivolávaný každý den v pokojném a blahodárném dechu jitra, způsobuje, že se člověk – přihlédneme-li k tomu, jak miluje ctnost a nenávidí neřest – maličko přibližuje k své prvotní přirozenosti, tak jako výhonky lesa, který byl pokácen. Právě tak zlo, které pášeme během dne, zbraňuje zárodkům ctnosti, které začaly rašit, aby se dále rozvíjely, a ničí je.

Jestliže zárodkům ctnosti bylo takto vícekrát zabráněno, aby se vyvinuly, pak je blahodárný dech večera nedokáže zachovat. Pakliže je dech večera už déle nestačí zachovat, tu se přirozenost člověka přestává příliš odlišovat od přirozenosti zvířete. Lidé, kteří vidí, jak se přirozenost takového člověka podobá přirozenosti zvířete, se zajisté domnívají, že nebyl nikdy obdařen vrozenými schopnostmi rozumovými. Jsou toto pravé a přirozené city člověka?“

„Zlatý vzešel nejprve věk, kdy zákona, soudce
člověk byl prost a od sebe sám ctil věrnost a právo.
Nebylo trestu ni strachu, a hrozivá slova se nečetla,
vyrytá v kov, a prosící dav se nemusel báti
soudcových úst: ač neměli obhájce, bezpeční byli.
Nebyla skácena dosud a nesešla do plynných proudů
pínie se svých hor, chtíc daleké navštívit kraje:
neznali jiného břehu krom vlastního smrtelní lidé.
Věčné bývalo jaro, a lahodných Zefyrů vlažné
vánky laskaly květy, jež vyrostly beze všech semen.“*

---

* překlad Ferdinanda Stiebitze; z Ovidiových Proměn.

Když jsem 29. dubna chytal ryby ze břehu řeky poblíž mostu u Nine-Acre-Corner, postávaje na třeslici a vrbových kořenech, pod nimiž mají úkryt ondatry, zaslechl jsem zvláštní rachotivý zvuk, trochu jako když chlapci točí řehtačkami, a jak jsem vzhlédl, spatřil jsem velmi drobného půvabného, zřejmě dravého ptáka, možná soumračního lovce, který hned houpavým letem stoupal vzhůru, hned zas o několik yardů překotně klesal a vystavoval přitom na odiv spodní péra svých křídel, jež se v slunci blýskala jako atlasová stuha nebo jako perleťový vnitřek lastury. Ten pohled mi připomněl sokolnictví a vznešenost a poetičnost spojenou s tímto způsobem lovení. Napadlo mě, že by to mohla být poštolka; ale na tom nesejde, jak bych toho ptáka pojmenoval. Jakživ jsem neviděl tak éterický let. Nebyl to třepotavý let motýlí, ani krouživý let větších sokolovitých dravců, ten pták se jen s nádhernou sebedůvěrou proháněl vzdušnými nivy; s oním svérázným chichotem se znovu a znovu vznášel vzhůru a poté opakoval svůj volný a krásný pád, při němž se vykrucoval jako papírový drak a pak se vždy ze svého bravurního krkolomného kousku vzpamatoval, jako kdyby se nohou ještě nikdy nedotkl pevné země. Připadlo mi, že v celém vesmíru nemá kamaráda – že se tu takhle baví sám – a že nepotřebuje nic jiného než takovéhle jítro a vzdušný prostor, s nimiž si hrál. Nebyl nijak opuštěný, to země byla jeho počínáním opuštěna. Kde byla matka, která ho vyseděla, jeho příbuzenstvo a jeho otec v nebeských výšinách? Toho nájemníka vzduchu poutalo snad k zemi jen vajíčko vysezené kdysi v skalní rozsedlině – anebo bylo jeho rodné hnízdo utkáno v nějakém koutku mraku z krajkoví duhy a večerních červánek a vystláno měkkým oparem letního slunovratu zachyceným ze země? Jeho orlím sídlem je možná nějaký strmý rozeklaný mrak.

Kromě toho všeho jsem si nalovil spoustu zlatistých, stříbřitých a jasně mědhatých ryb, které mi připadaly jako šňůra šperků. Ach, pronikl jsem do těchto lučin za tolikerých jiter v prvním jarním dni, tolikrát jsem v bažinách přeskákal z jednoho drnového ostrůvku na druhý, z jednoho vrbového

kořene na druhý kořen, zatímco se úvaly s divokou bystřinou a lesy stápěly v tak čistém a oslnivém světle, že by to probudilo i mrtvé, kdyby dřímali ve svých hrobech, jak tomu někteří věří. Snad ani není třeba pádnějšího důkazu o nesmrtelnosti. V takovém světle musí přece žít všechno! Kde jest, ó smrti, osten tvůj? Kde jest, ó hrobe, vítězství tvé?

Náš venkovský život by velice upadal, nebýt těch neprozkoumaných lesů a luk kolem dokola. Potřebujeme povzbuzující tonikum divočiny – brodit se někdy bažinami, kde mají svá útočiště bukači a lysky, kde uslyšíte mekotání bekasíny otavní; nasát vůni ševelící ostrice, kde se zahnízdují jen někteří divočejší a samotářštější ptáci a norek se plíží s břichem u samé země. A jak se horlivě pouštíme do zkoumání a poznávání všech věcí, zároveň si toužebně přejeme, aby to všechno bylo záhadné a neprozkoumatelné, aby země a moře byly panensky netknuté, dosud divoké, námi nezmapované a neprobádané, právě proto, že jsou nezbadatelné. Nikdy se přírody nemůžeme dost nabažit. Musíme se posilovat pohledem na ten nevyčerpatelný elán, na nezměrné, titánské úkazy a jevy, na mořské pobřeží s jeho vraky, na poustinu s jejími živými i tlejícími stromy, na bouřná mračna a déšť, který trvá tři týdny a přivozuje povodně. Potřebujeme se přesvědčit na vlastní oči, že nás něco přesahuje, že existuje život, který se volně pase tam, kam nikdy nezabloudíme. Potěší nás, když zpozorujeme supa, jak požírá mršinu, která se nám hnusí a skličuje nás, a ze svého hodování čerpá zdraví a sílu. Ve škarpě u cesty k mému domu ležel pošlý kuň a kvůli němu jsem si někdy hodný kus cesty musel zajít, zvláště v noci, kdy bylo dusno, ale zacházku mi plně vynahradilo poznání, jaký výborný žaludek a nezničitelné zdraví má příroda. S náramným potěšením pozoruji, že příroda tak kypí životem, že si může dovolit, aby myriády tvorů byly obětovány a jeden na druhém mohl kořistit; že jemné organismy se mohou tak hladce sprovodit ze světa jako nějaká drť – pulci, které volavky rázem zhltnou, a želvy a žáby přejeté na silnici, a že někdy místo deště prší maso a krev! Při nevyhnutelnosti náhody se musíme

smířit s tím, jak málo na tom všem záleží. Univerzální nevinnost – tak to vnímá, tak na to nazírá moudrý člověk. Jed koneckonců není jedovatý, žádné rány nejsou fatální. Odvolávat se na soucit je neudržitelný argument. Ten musí být pohotový a účinný. Obhajobu takového citu by žádný papír neunesl.

Hned na začátku května vyrašily uprostřed sosnových lesů kolem rybníka duby, ořechovce, javory a jiné stromy, které do krajiny vnášely jakýsi sluneční jas, zvlášť v podmračných dnech, jako by slunce prosvítalo mlhou a tu a tam matně ozářilo stráně. Třetího a čtvrtého května jsem zahlédl potáplici a v prvním týdnu měsíce jsem uslyšel lelka, drozda, čejku, pěnkavu a jiné ptáky. Také lejsek se už zase ukázal a nakukoval mi do dveří a do okna, aby zjistil, jestli je pro něj můj dům dost prostorný – při té prohlídce třepotal křídly a jakoby se zatátými drápkami přidržoval vzduchu. Pyl ze smolných sosen pokryl záhy jako sirný květ rybník a kameny i ztrouchnivělé dřevo podél břehu, takže jste si ho mohli nasbírat třeba plný sud. Toto jsou ony „sirné deště“, o kterých slýcháme. Dokonce i v Kálidášově dramatu Šakuntala čteme o „potůčcích zbarvených žlutě zlatým prachem z lotosu“. A tak čas plynul až do léta, jako kdybych se brodil vyšší a vyšší trávou.

Tak se dovršil první rok mého života v lesích; a druhý rok se mu podobal. Posléze jsem Walden opustil, a to šestého září roku 1847.

Závěr

Nemocným lékaři moudře doporučují změnu vzduchu a prostředí. Tahle končina není bohudíky celý svět. V Nové Anglii neroste jírovec pávie a drozda mnohohlasého tu jen zřídka uslyšíte. Husa divoká má kosmopolitnější sklony než my: snídá v Kanadě, poobědvá v Ohio a na noc si čechrá peří v bažinatém rameni řeky někde na jihu. Dokonce i bizon drží do jisté míry krok s postupem ročních dob: spásává coloradské pastviny jen tak dlouho, dokud ho nezlákají zelenější a sladší traviny yellowstonké. My si ovšem myslíme, když kolem svých farem zbouráme dřevěné ohrady a místo nich se obezdíme kamením, že jsme si napořád vymezili prostor pro své životy a jednou provždy určili svůj osud. Pakliže si vás zjednájí jako městského písaře, nemůžete si, toť se ví, zajet v létě do Ohňové země, můžete se nicméně přece jen ocitnout v zemi pekelného ohně. Vesmír je rozsáhlejší, než jak si ho představujeme.

Měli bychom přece jen častěji vyhlížet přes zábradlí na zádi svého plavidla jako zvědaví cestující, a ne cestovat jako připitomělí námořníci, kteří musejí rozcupávat lana na případné ucpávky trhlín. Vždyť na druhé straně zeměkoule nesídlí nikdo jiný než náš protějšek. Plavíme se jen po nesmírném obvodu koule a lékaři předpisují recepty pouze na choroby kůže. Člověk chvátá někam do jižní Afriky, aby tu lovil žirafy; ale to věru není zvíře, po kterém by se měl pachtit. Jak dlouho, pěkně prosím, by mu trvalo, než by uštval takovou žirafu, kdyby to

vůbec dokázal? Sluky a bekasíny by se také hodily k vzácnému lovu; ale stejně myslím, že ušlechtlejší by bylo uspořádat honbu sám na sebe.

„Když do sebe se zhloubi zahleďš,
bezpočet krajin uvidíš –
leč neobjevených. Nu, projdi je
a staň se znalcem vlastní kosmografie!“

Co je nám po Africe – co po Západu? Cožpak naše nitro není na mapě ponecháno bílé, zatímco by mělo být zašrafováno černě jako pobřeží, které už bylo objeveno? Musíme se opravdu dopídit, kde pramení Nil nebo Niger nebo Mississippi nebo najít severozápadní cestu kolem našeho kontinentu? Jsou snad tohle problémy, které nejvíc znepokojují lidstvo? Je snad John Franklin jediný badatel, který se ztratil někde v Arktidě, aby ho jeho žena musela tak usilovně hledat? A ví pan Grinnell, který po něm pátrá, kde sám vůbec je? Buďte raději průzkumníky – oněmi Mungo Parky, Lewisy, Clarky a Frobishery – svých vlastních veletoků a oceánů, bádejte ve svých vlastních vyšších zeměpisných šířkách, pokud možno s lodním nákladem konzervovaného masa, které by vás udrželo naživu, a pak, jak to prý udělal Franklin, navršte prázdné plechovky jako nouzový signál, do pěkně vysoké pyramidy. Bylo konzervování masa vynalezeno snad proto, aby se konzervovalo jen maso? Říkám vám, buďte Kolumbem nových světadílů a světů v sobě, otvírejte nové průplavy ne pro obchod, ale pro myšlenky. Každý člověk je vládcem říše, proti které pozemské carovo impérium je jen malým státečkem, vršíčkem, z něhož sešel led. A přece se najdou vlastenci bez jakékoli sebeúcty, kteří obětují větší za menší. Milují půdu, do které budou zakopáni, ale je jim na hony vzdálen duch, který by ještě mohl vdechnout život jejich hlíně. Patriotismus je červem v jejich hlavách. Co jiného přinesla ona slavná Výzkumná výprava do Jižního moře se vši svou parádou a ohromnými náklady než bezděčné poznání faktu, že existují

pevniny a moře v mravním světě, k nimž je každý člověk jakousi šíjí anebo úžinou, jím samým dosud neprobádanou, že však je snazší plavit se tisíce mil mrazem a bouřemi a mezi lidojedy na vládní lodi za asistence pěti set mužů a plavčíků, než prozkoumávat soukromé moře, Atlantik i Pacifik jenom své vlastní bytosti –

„Erret, et extremos alter scrutetur Iberos.
Plus habet hic vitae, plus habet ille viae.“

„Ať toulá se jiný a studuje Austrálce dálné!
Já více mám Boha, tamten jen cest má více.“*

Nestojí za to obeplouvat svět jen proto, aby se spočítaly kočky v Zanzibaru, jak to provedl pan Pickering. Ale i tohle můžete podniknout, když vás nic lepšího nenapadne, a třeba objevíte na jednom z pólů nějakou „Symmesovu díru“, skrze níž proniknete konečně do nitra zeměkoule. Anglie i Francie, Španělsko i Portugalsko, Zlaté pobřeží i Pobřeží otroků, všechny tyto země sousedí bezprostředně s tímto skrytým soukromým mořem; ale žádný koráb si ještě netroufl vyplout odtud za obzor, ačkoli odtud vede nepochybně přímá cesta do Indie. I kdybys ovládl všechny jazyky a přizpůsobil se zvykům všech národů, i kdyby ses pustil dál než všichni cestovatelé, zdomácněl v každém podnebí a přiměl sfingu, aby tloukla hlavou o kámen, stejně se drž pokynu starého filozofa a zkoumej sám sebe! A to vyžaduje bystrý zrak a odvalu. Jen ztroskotanci a zběhové se hlásí do války, zbabělci, kteří utečou a dají se naverbovat. Vydej se teď na tu nejdelší cestu na západ, která neskončí u Mississippi nebo na břehu Pacifiku, a nevede dál ani do vyčerpané Číny nebo Japonska, ale směřuje přímo po tečně této sféry, v létě i v zimě, ve dne i v noci, i pak, až zapadne slunce, až zapadne měsíc, až zapadne nakonec i země.

---

* Thoreauův – a tedy i náš – překlad latinských veršů je spíše parafrází – Španěly mění na Australany, život na Boha. (pozn. překl.)

Francouzský státník Mirabeau prý provozoval loupežná přepadení, „aby se přesvědčil, jak odhodlaný člověk musí být, chce-li se zařadit mezi formální odpůrce nejsvětějších zákonů společnosti“. Prohlásil, že „voják bojující v sevřeném šiku nemusí mít z poloviny tolik odvahy jako nějaký lapka,“ a že „čest a náboženství nikdy nestály v cestě dobře uváženému, pevnému předsevzetí.“ To byl mužný názor v očích světa, ale přesto plytký, ne-li zoufalý. I člověk rozumnější se stal už nejednou „formálním odpůrcem“ toho, co se považuje za „nejsvětější zákony společnosti“, jen proto, že byl poslušen zákonů ještě posvátnějších a prokázal tak zmužilost, aniž by dělal bůhvíco výjimečného. Není radno, aby člověk zaujímal takový postoj vůči společnosti, ale měl by si zachovat ať už jakýkoli postoj, k němuž dospěje tak, že uposlechnе zákony svého bytostného já, postoj, který nebude nikdy odporovat vládě spravedlivé, kdyby se náhodou taková vláda někde vyskytla.

Odešel jsem z lesů ze stejného důvodu, z jakého jsem se tam odebral. Snad mi přišlo na mysl, že musím prožít ještě několik dalších životů a pro tenhle už nemám dost času nazbyt. Je pozoruhodné, jak snadno a nevědomky zapadneme do určité dráhy a uděláme si z ní pro sebe vyšlapanou cestičku. Nepobýval jsem tu ani týden, a už si mé nohy prochodily stezku od mých dveří ke kraji rybníka; a přestože je to už pět nebo šest let, co jsem po ní chodil, je stále celkem znatelná. Obávám se ovšem, že si ji možná oblíbili i jiní a tak se zasloužili o to, že nezarostla. Půda je tu na povrchu měkká, poddajně vtiskující lidské šlépěje, a tak je tomu i se stezkami, po nichž kráčí lidská mysl. Jak projezděné a prašné jsou pak dozajista silnice světa, jak hluboké jsou koleje tradice a konvence! Za své plavby jsem nezatoužil po pohodlí kajuty, bylo mi milejší zůstat s mužstvem před hlavním stěžněm na palubě světa, neboť tam jsem mohl nejsilněji vnímat svit měsíce mezi horami. Teď už se mi nechce sestoupit dolů.

Ze svého pokusu v lesích jsem získal aspoň tohle poučení: jestliže člověk zamíří bez váhání tam, kam ho vedou jeho sny,

a vynasnaží se žít životem podle svých představ, dosáhne výsledku, s jakým se běžně nesetká. Některé věci hodí za hlavu, překročí neviditelnou hranici, nové, univerzální a snášenlivější zákony se začnou ustavovat kolem něho a v něm, anebo se staré zákony rozšíří a budou vykládány k jeho prospěchu v svobodnějším duchu a on bude žít, jak žijí svobodné bytosti vyššího řádu. Podle toho, jak oprostí svůj život, zjednoduší se i zákony vesmíru, a samota nebude samotou, ani chudoba chudobou, ani slabost slabostí. Jestliže jste si vystavěli vzdušné zámky, pak jste nepracovali nadarmo; tam ve vzduchu totiž mají být. A teď je čas, postavit pod nimi základy.

Je směšné, co požaduje Anglie a Amerika, totiž že máte mluvit tak, aby vám tam rozuměli. Ani lidem, ani muchomůrkám to prostě není dáno. Jako by na tom záleželo – vždyť je toho na světě tolik, co vám rozumí i bez nich. Jako kdyby příroda stranila jen jednomu způsobu dorozumívání, nedokázala uživit právě tak ptáky, jako čtvernožce, tvory, co létají i co se plazí, a jako by hý a prr, kterým rozumí vaše Straka, byly tou nejlepší angličtinou. Jako kdyby bezpečí záviselo jen na hlouposti. Obávám se zejména toho, že moje vyjadřování nebude třeba dostatečně přehnané, výstřední, že se nepustí dost daleko za hranice mé denní zkušenosti, tak aby bylo přiměřené pravdě, o níž jsem přesvědčen. Výstřednost, přemrštěnost – ta přece odvisí od toho, jaká ohrada vás svazuje. Stěhovavý buvol, který hledá nové pastviny v jiných zeměpisných šířkách, si nepočíná zdaleka tak extravagantně jako kráva, která uprostřed dojení převrhne díži, přeskočí brlení výběhu a pádí za svým teletem. Toužím promluvit si někde ničím neomezován, jako člověk ve chvíli procitnutí, k lidem, kteří také procitli; neboť jsem přesvědčen, že se ani kdovíjakým přeháněním nedoberu podstaty svého pravdivého vyjádření. Cožpak ten, kdo se jednou zaposlouchal do hudby, se ještě může bát, že by jeho mluva mohla být vůbec někdy nadsazená? Pokud jde o budoucnost či z hlediska možného, měli bychom žít zcela bez zábran a navenek neurčitelně, s

obrysy v tu stranu matnými a mlhavými; podobně i naše stíny vzlínají k slunci jakýsi nepostřehnutelný opar. Prchavá pravda našich slov by měla neustále prozrazovat nedostatečnost toho, co ještě obsahovala naše promluva. Pravda našich slov bývá okamžitě přetlumočována; zůstává jen její doslovné svědectví. Slova, která vyjadřují naši víru a zbožnost, nejsou jednoznačná, a přece jsou ušlechtilějším povahám sdělná a vonná jako kadidlo.

Proč vždycky všechno snižujeme na úroveň svých nejtupějších představ a vychvalujeme si je jako něco, co nám dává zdravý rozum? „Nejzdravější“ rozum je rozum spících, a ti jej dávají najevo chrápáním. Někdy máme sklon stavět na roven ne tak přitroublé osoby s těmi značně přitroublými, protože umíme ocenit jen tu zbývající část jejich důvtipu. Jsou takoví, kteří by zkritizovali i ranní červánky, kdyby vůbec někdy tak časně vstali. „Tvrdí se,“ jak se doslýchám, „že verše Kabírovy mají čtyři různé významy – iluzi, ducha, intelekt a obecně srozumitelnou moudrost věd,“ ale v této končině světa bývá důvodem k stížnosti, když něčí spisy připouštějí více než jeden výklad. Zatímco se Anglie ze všech sil snaží vyléčit bramborovou sněť, nevynasnažil by se někdo vyléčit sněť mozku, která se rozmáhá mnohem šířeji a zhoubněji?

Doufám, že se nedopouštím nejasností, ale velice by mě potěšilo, kdyby se na těchto stránkách nenašla v tomto ohledu osudnější závada, než byla shledána na ledu z Waldenu. Jižní odběratelé namítali proti jeho modré barvě, která je důkazem jeho čistoty, že prý je kalná, a dávali přednost ledu cambridgskému, který je bílý, ale má příchut' plevele. Čistota, která se lidem zamlouvá, je jako mlžina, která zahaluje zemi, a ne jako blankytný éter nad ní.

Někteří nám ustavičně hučí do uší, že my Američané, a ti moderní vůbec, jsme intelektuální trpaslíci proti lidem starověkým, dokonce i proti alžbětincům. Ale jaký to má smysl? Živý pes je lepší než pošlý lev. To snad se člověk má jít oběsit, protože patří k plemeni pygmejů a ke všemu není ze

všech tím největším pygmejem? Ať si každý hledí svého a snaží se být tím, čím byl stvořen.

Proč se máme tak zoufale pachtit po úspěchu a v tak zoufalých podnicích? Jestliže někdo neudrží krok se svými soupeřníky, je to možná proto, že slyší jiného bubeníka.

Nechrne ho kráčet podle hudby, ať je v jakémkoli rytmu a jakkoli daleko. Nesejde přece na tom, jestli dozraje jako jabloň nebo dub. Má snad proměnit své jaro v léto? Pakliže ještě nevznikly podmínky pro to, k čemu jsme byli stvořeni, jakou skutečností bychom je mohli nahradit? Nemíníme ztroskotat na liché skutečnosti. Máme snad nad sebou pracně klenout nebeskou bání z modrého skla, abychom pak, až ji dovršíme, vzhlíželi stále jen k té pravé éterické bání, jako kdyby tamta vůbec nebyla?

Ve městě Kuru žil kdysi umělec, který celou svou bytostí prahl po dokonalosti. Jednoho dne mu přišlo na mysl, že si zhotoví poutnickou hůl. Když uvážil, že při nedokonalém díle neodmyslitelně spolupůsobí čas, kdežto do dokonalého díla čas nezasahuje, řekl si: Ta hůl musí být v každém ohledu dokonalá, i kdybych ve svém životě už nic jiného neudělal. Ihned se odebral do lesa, aby tu našel nejvhodnější dřevo, neboť hůl podle jeho mínění nesměla být zhotovena z něčeho podřadného; a jak tak hledal a větev za větví odvrhoval, jeho přátelé ho jeden po druhém opouštěli, neboť při své práci stárli a umírali; on však ani o vteřinu nezestárl. Jeho cílevědomost a odhodlanost a jeho zanícená zbožnost ho obdařily, aniž o tom věděl, věčným mládím. Protože Času ani trochu neustoupil, Čas mu sám ustoupil z cesty a jen opodál vzdychal, neboť ho nemohl přemoci. Než našel hůl, která mu po všech stránkách vyhovovala, z města Kuru byla už jen ubohá rozvalina; usedl na hromadu sutě a jal se hůl oloupávat. Než ji zpracoval do patřičného tvaru, kandaharská dynastie vymřela, a tak bodcem hole vepsal jméno posledního potomka rodu do písku a znovu se pustil do díla. Než hůl uhladil a vyleštil, dlouhé údobí Kalpy už dávno pominulo a Polárka už přestala být Polárnkou, a dříve než nasadil rukojeť a ozdobil hlavici drahými kameny, Brahma

se mnohokrát probudil a opět usnul. Ale proč o tom všem tak zdlouha vykládám? Když se naposled dotkl svého díla, náhle se před očima užaslého umělce zjevilo jako nejkrásnější ze všech výtvorů Brahmových. Tou holí vytvořil nový kosmos, svět souladný v celé jeho kráse, v němž po dávných městech a dynastiích, jež se rozpadly, nastoupily lepší a skvostnější. A teď poznal podle hromádky dosud čerstvých štěpin u svých nohou, že uplynul čas, který strávil nad svým dílem, byl jen iluzí, klamem, a že neuplynulo víc času, než je ho třeba, aby jediná jiskřička z Brahmova mozku dopadla do mozku smrtelníkova a rozlítla v něm troud. Dřevo, jehož užil, bylo čisté, a jeho umění bylo také čisté – jak by výsledek mohl být jiný než zázračný?

Jsou věci, jimž můžeme vtisknout jistou tvář; žádná však nám nakonec nemůže prospět víc než tvář pravdy. Ta jediná se neobnosí. Většinou nejsme tam, kde jsme – jsme totiž v klamném postavení. Z jakési slabosti charakteru předpokládáme jistý stav věcí a vžijeme se do něj, takže se ocitneme současně v dvojím stavu myslí, z něhož se dvojnásobně nesnadno vymaňujeme. V okamžicích jasného vědomí vnímáme jenom fakta, pouze stav, jaký je. Říkejte jen to, co nezbytně musíte říci, ne to, co byste měli říkat. Jakákoli pravda je lepší než předstírání pravdy. Torna Hyda, dráteníka, se zeptali, když stál pod šibenicí, zda má ještě něco na srdci. „Povězte krejčím,“ pravil, „aby nezapomínali dělat na niti uzlík, než udlávají první steh.“ Přání jeho společníka upadlo v zapomenutí.

Ať je tvůj život sebemizernější, utkej se s ním a proživej ho; nevyhýbej se mu a nespílej mu. Není tak špatný, jako jsi ty. Jeví se nejchudší, když jsi nejbohatší. Šťoura bude do něčeho šťourat i v ráji. Miluj svůj život, i tak nevábny, jaký je. Kdoví, i v chudobinci se ti mohou naskytnout chvílky příjemné, vzrušující, báječné. Zapadající slunce se odráží v oknech takového domu stejně zářivě jako ve sklech boháčova sídla; sníh před jeho dveřmi ta je na jaře právě tak časně. Člověk vyrovnaný může tam žít podle svého názoru stejně spokojeně

a mohou ho napadat stejně radostné myšlenky jako v paláci. Často mi připadá, že městská chudina žije nezávisleji než všichni ostatní. Možná, že jsou prostě tak velkomyslní, že dovedou věci přijímat bez hloupých rozpaků. Většinou si lidé myslí, že jsou povzneseni nad to, aby se dali vydržovat městem, ale častěji se stává, že jim nevadí vydržovat se na vlastní pěst nekalými způsoby, což jim na dobré pověsti nijak nepřidá. Pěstujte chudobu jako zahradní rostlinku, jako šalvěj. Nezatěžujte se příliš úsilím získat nové věci, ať to jsou šaty nebo přátelé. Obraťte staré, vraťte se k nim. Věci se nemění; my se měníme. Prodejte své šatstvo a zachovejte si své myšlenky. Bůh se postará, abyste nepostrádali společnost. Kdybych byl nucen strávit všechny své dny jako pavouk v koutě nějakého podkroví, svět by byl pro mne pořád stejně nezměrný, pokud bych se mohl obírat svými myšlenkami. Filozof pravil: „Armádu o třech divizích můžete zbavit jejího generála a uvést ji ve zmatek; ani nejubožejšího prostáčka nemůžete však zbavit jeho myšlenky.“ Nesnažte se tak dychtivě rozvíjet svou osobnost, vystavovat ji příliš mnoha vlivům, jež by si s ní pohrávaly; je to všechno plýtvání silami. Skromnost podobně jako tma zjevuje nebeská světla. Stíny chudoby a nízkosti nás opřádají – „a hle! – našim zrakům otevírá se dokořán vesmírný svět“. Často je nám připomínáno, že i kdyby nás někdo zahrnul bohatstvím Kroisovým, naše cíle musí přesto zůstat stejné a naše prostředky v podstatě tytéž. A navíc, zužuje-li chudoba rozsah vaší působnosti, nemůžete-li si dejme tomu kupovat knihy a noviny, pak jste odkázáni jen na ty nejvýznamnější a nejpodstatnější zkušenosti; jste nuceni zabývat se těmi životadárnými látkami, které vydávají nejvíc cukru a nejvíc škrobovin. Nejlahodněji chutná život přímo od kosti. Jste chráněni před malicherným počínáním. Člověk na nižším stupni neztrácí nikdy nic projevem velkodušnosti na stupni vyšším. Nadbytečné bohatství může si koupit jen věci nadbytečné. Na to, co potřebuje duše, není třeba peněz.

Žiji v koutku jakési olověné zdi, do níž při slévání přimísili i trochu zvonoviny. Často, když v poledních hodinách

odpočívám, dolehne mi k uším zmatený cvrkot. To takhle hlučí moji vrstevníci. Sousedí mi líčí, co všechno zažili se slavnými pány a dámami, s hodnostáři, s nimiž hodovali u jednoho stolu; ale jejich povídání mě zajímá asi tolik jako to, co se dočítám v Daily Times. Jejich zájem a hovory se točí ponejvíce kolem šatstva a vybraných mravů, ale oblečte husu, do čeho chcete, pořád zůstane husou. Vyprávějí mi o Kalifornii a Texasu, o Anglii a obou Indiích, o ctihodném panu X z Georgie nebo Massachusetts, o všech chvilkových a pomíjivých jevech, až se už už chystám vyskočit z jejich zajetí jako mamelucký beg z egyptské citadely. Nejraději se řídím vlastním kompasem – nemíním kráčet v lesku a pompě slavnostního průvodu, na význačném místě, ale pokojně, smím-li, s Tvůrcem všehomíra – nechci žít v tomto neklidném, nervózním, rušném, povrchním devatenáctém století, ale v rozjímání stát nebo sedět a nechat je míjet. Co vlastně lidé oslavují? Všichni jsou v nějakém pořadatelském výboru a ustavičně od někoho čekají nějaký proslov. Bůh je jen dočasným předsedou a senátor Webster je jeho řečníkem. Já rád vše zvažuji, na něčem se pevně ustanovuji, tíhnu k něčemu, co mě opravdu silně a přesvědčivě přitahuje – nepokouším se nadlehčovat rameno vahadla, aby ukazovalo méně – nedělám si klamně představy o věcech, беру je takové, jaké jsou; ubírám se jedinou cestou, kterou se mohu ubírat a na které mě žádná moc nemůže zastavit. Neskýtá mi žádné potěšení začínat s výstavbou klenby dříve, než jsem položil solidní základy. Nehrajme si jako nerozvážní kluci na tenkém ledě! Všude je pevné dno. Dočetli jsme se o jistém pocestném, který se zeptal chlapce, zda bahnisko, kudy měl jet, má pevné dno. Chlapec odpověděl, že má. Ale vzápětí se kůň pocestného probořil až k podpěnce. „Neřekl mi, že tenhle močál má pevné dno?“ otázal se pocestný. „Také že má,“ odvětil chlapec, „jenže jste se k němu ještě ani z poloviny nedostal.“ A tak je tomu s močály a pohyblivými písčky společnosti, ale v tom se vyzná chlapec teprve značně odrostlý. Jenom to, co se promyslí, prosloví nebo vykoná za jisté vzácné shody okolností, je dobré. Nepatřím k těm, co pošetile

zatloukají hřebík do pouhé omítnuté laťko viny; něco takového by mi v noci nedalo spát. Dejte mi kladivo a nechte mě osahat si ve stěně obložení. Zarazte jak se patří hřebík a hlavičku tak svědomitě roznýtujte, abyste se v noci mohli probudit a pomyslet s uspokojením na svou práci – práci, k níž můžete bez uzardění vzývat i Múzy. Tak jedině vám pomůže Bůh, jinak ne. Každý zatlučený hřebík by měl být čímsi jako dalším nýtem ve stroji vesmíru a vy pokračovatelem v jeho díle.

Raději než lásku, než peníze, než slávu, dejte mi pravdu. Seděl jsem u tabule, kde byla hojnost jídla a vína i úslužná obsluha, ale upřímnost a pravda tam nebyly; a tak jsem odešel hladový od toho nepohostinného stolu. Pohostinnost byla tak studená, až mrazila. Napadlo mě, že mnoho nechybělo, aby ztuhla v led. Hovořilo se o tom, jak staré je víno a z kterého proslulého ročníku; já jsem však přemýšlel o víně starším, o víně novějším a čistším, ročníku ještě slavnějšího, které tu neměli a koupit si nemohli. Zjemnělé společenské mravy, vznešený dům a jeho prostředí, „přijímání“ návštěv, to všecko mi zholá nic neříká. Byl jsem krátce navštívit krále, on mě však nechal čekat v hale a choval se jako člověk, který není schopen být hostitelem. Jistý chlapík v mém sousedství přebýval v dutém stromě. Jeho způsoby byly vpravdě královské. Byl bych udělal lépe, kdybych byl navštívil jeho.

Jak dlouho budeme vysedávat pod sloupy svých balkónů a oddávat se jalovým a omšelým ctnostem, které z každé práce činí něco nepřístojného? Jako kdybyste začínali den s trpělivou shovívavostí a najali si nádeníka, aby vám okopal brambory, a pak šli odpoledne s vypočítavou dobrotivostí konat skutky křesťanské pokory a lásky! Zamysleme se nad čínskou pýchou a netečnou samolibostí lidstva. Tato generace si velice zakládá na tom, že je poslední větví vynikajícího rodu; a v Bostonu, Londýně, Paříži a Římě se honosí svým dlouhým rodokmenem a s uspokojením mluví o svém přínosu pro umění, vědu a literaturu. Jsou to kroniky filozofických společností a veřejné chvalořeči našich velikanů! Je to dobrý Adam přemítající o své vlastní znamenitosti. „Ano, vykonali jsme veliké činy a zapěli

božské zpěvy, které nikdy nezaniknou“ – totiž tak dlouho, dokud si je my budeme schopni pamatovat. Učené společnosti a velicí muži říše asyrské – kam se poděli? Jací jsme to nezletilí filozofové a výzkumníci! Ani jeden z mých čtenářů neprožil ještě celý lidský věk. Tohle jsou snad teprve jarní měsíce v životě lidstva. I když máme zkušenosti se svrabem vlekloucím se třeba sedm let, ještě jsme se v Concordu nedočkali cikád, které se líhnou z larev až po sedmnácti zimách. Jakžtakž se vyznáme pouze v tenké pelikule planety, na které žijeme. Většina z nás se nevnořila ani šest stop pod její povrch a nad něj se o nic víc nevznesla. Nevíme, kde jsme. A navíc, téměř polovinu času, který je nám vyměřen, prospíme. Přesto se domýšlíme, kdovíjak nejsme moudří a jaký na tom povrchu máme zavedený pořádek. Jsme to věru hlubocí myslitelé a zanícení ctižádostivci! Když se v lese zastavím nad nějakým hmyzem proplétajícím se sosnovým jehličím v usilovné snaze uhnout někam před mým pohledem, ptám se sám sebe, co se mu asi honí v té jeho ustrašené hlavičce, že ji přede mnou schovává – vždyť bych mu snad mohl přinést nějaké dobrodiní a sdělit jeho národu něco povzbuzujícího, a tu si musím vzpomenout na většího Dobrodince, na vyšší Rozum, který stojí nad lidským hmyzem.

Do světa nepřetržitě proudí nové a nové myšlenky, a přece snášíme až neuvěřitelnou zabeďněnost. Stačí se jen zmínit, jakým kázáním se ještě naslouchá i v těch nejosvícenějších zemích. Máme taková slova jako radost a žal, ale ta jen zatěžkávají nějaký žalm vyzpívávaný huhlavým hlasem, zatímco my věříme ve věci všední a přízemní. Myslíme si, že můžeme měnit jen své oblečení. Říká se, že Britská říše je nesmírně veliká a vážená a že Spojené státy jsou velmoc prvního řádu. Nevěříme, že za každým člověkem se vzdouvá a klesá moře, které může Britskou říši odplavit jako třísku, kdyby mu něco tak nekalého přišlo na mysl. Kdo ví, jaký druh sedmnáctileté cikády vyleze příště ze země? Soustava světa, v kterém žiji, nebyla sflikována jako britská vláda za rozhovoru po obědě při sklence vína.

Život v nás je jako voda v řece. Může letos vystoupit výš, než vůbec kdo pamatuje, a zaplavit vyprahlé výšiny; i v tomto roce se může všelicos sběhnout, velká voda by mohla vytopit všechny naše ondatry. Kraj, kde žijeme, nebyl vždycky souší. Daleko ve vnitrozemí jsou vidět břehy, které za dávných časů omýval proud – ještě než jeho zátopy začala zaznamenávat věda. Jistě kdekdo slyšel příběh, který koloval po celé Nové Anglii, o statném krásném brouku, který vylezl ze suché desky starého stolu vyrobeného z jabloňového dřeva, stolu, který stál šedesát let v kuchyni jednoho farmáře, nejdřív v Connecticutu a potom v Massachusetts – vylíhl se z vajíčka nakladeného do živého stromu ještě o mnoho roků dřív, jak se ukázalo na počtu letokruhů kolem něho; několik týdnů ho slychali, jak se prokusuje ven, nejspíš „vysezen“ teplým kotlíkem. Koho by takhle historka neposílila ve víře v zmrtvýchvstání a v nesmrtelnost? Kdož ví, jaký nádherný okřídlený život, jehož vajíčko je už věky pohřbeno pod mnoha soustřednými kruhy dřevnaté topornosti v zmrtvělém, uschlém životě společnosti, poté co bylo nakladeno do bělí svěžího zeleného stromu, jenž pozvolna nabral podobu jeho dobře proschlé hrobky – a možná že ono prohryzávání poslouchá už roky užaslá lidská rodina usazená kolem hodovního stolu – kdož ví, zda se znenadání nevynoří z krajně nevkusného zánovního nábytku této společnosti, aby se konečně mohl radovat z nádherného letního dne!

Neříkám, že si tohle všechno anglický John nebo americký Jonathan opravdu uvědomí; ale tak se mi už jeví onen zítřek, jehož rozbřesk se pouhým během času nikdy nedostaví. Světlo, které nám zcela oslňuje zrak, je pro nás tmou. Jenom ten den vysvitne, pro nějž jsme probuzeni. Ještě další den se chystá vzejít. Slunce není víc než jitřenkou.

KONEC

Poselství Waldenu

Prozaik F. Scott Fitzgerald si roku 1938 v dopise své dceři posteskl, že až po četbě Thoreaua si uvědomil, co v životě minul, když z něj vynechal přírodu. Tato slova, domnívám se, znamenají více než pouhou lítost věhlasného autora příběhů z uspěchaného metropolitního života v jazzovém věku, když si uvědomil, jak málo času strávil v lesích, na horách či na divoké vodě; v jeho slovech zaznívá i zklamání nad životem, který sám žil a o němž psal, nad hierarchií hodnot, kterou se svět stejně jako jeho literární hrdinové řídili. I Fitzgeraldův Gatsby mohl dojít k Thoreauovu závěru, že „na to, co potřebuje duše, není třeba peněz“, ale pokud tomu tak bylo, přišlo jeho poznání příliš pozdě.

Henry David Thoreau o století dříve právě z přírody a ze života v její blízkosti či přímo v jejím lůně vyčetl mnohé, co nabídl svým současníkům jako poznatek, radu či varování a co z dnešního pohledu získalo navíc rozměr prorocký. Tento bytostný ekolog již dlouho před vznikem ekologie šířil svou víru, že příroda je bližším přítelem lidské duše než společnost, že člověk je ve své podstatě tvorem více přírodním než společenským. Neznamenal to, že Thoreau vyzýval všechny, aby žili jako přírodní národy či aby následovali jeho vlastního příkladu a uchylovali se do lesní samoty; šlo mu o to, aby příslušníci naší civilizace nezapomínali, odkud vývojově vyšli a kam svou podstatou nadále patří. „Necháme-li se vést

jemným magnetismem existujícím v přírodě, půjdeme správným směrem,“ napsal v eseji *Chození* (Walking, 1862), který vyšel v roce autorovy smrti a je možno jej i proto považovat za jeho ideový testament; právě v něm nacházíme též pregnantně formulované memento směřující k příštím generacím a důrazně připomínající, že „v divokosti je záchrana světa“.

Thoreau ovšem nebyl romantický snílek, nýbrž člověk spíše praktický; nebyl to divošský primitiv, ale vzdělaný intelektuál. Už v rodině, která sídlila v novoanglickém Concordu, kde se David Herny 12. července 1817 narodil, byla pevně zakotvena tradice zájmu o přírodu a vzdělání. Je vlastně symbolicky výmluvné, že se Thoreauovi zabývali a živilo zemědělstvím a výrobou tužek, protože právě psaní o přírodě a inspiraci přírodou se mělo stát životním posláním Henryho Davida (k prohození pořadí jmen se sám rozhodl ve dvaceti letech). Jako zdroje poznání kombinoval Thoreau po celý život přímé pozorování přírody se studiem přírodovědných knih. Touha psát o tom, co viděl a žil a o čem přemýšlel, však vycházela nejen z osobních zkušeností s přírodou, ale též s literaturou. V letech harvardského studia jej hluboce zaujali klasičtí autoři řečtí a římské, a to jako umělci i myslitelé. Jako absolvent mohl po návratu do Concordu číst v originále nejen díla jejich, ale i literaturu prakticky všech moderních evropských národů. Henry David Thoreau se vlastně nadevše cítil být a pro nás především zůstává *literátem* – psaní pro něj bylo tím nejvyšším konáním, formou potvrzení a povznesení žité skutečnosti. Jeho dílo představuje přibližně třicet svazků, které si začal vést už jako student. Psal i několik hodin denně, jako by se potřeboval propsat k sebeuvědomění, k poznání a pochopení světa a vesmíru.

Pohled na rukopis *Waldenu* naznačuje, že definitivní verzi předchází sedm pokusů; její výrazová dokonalost však není jen výsledkem formálního, ale i logického, myšlenkového třibení. Thoreauův styl je diktován především hledáním „nejpřímější cesty k pravdě“. Autor jazykově vychází většinou z

konkrétního, mnohdy přímo osobního prožitku či postřehu, takže ani abstraktní pasáže neztrácejí na přehlednosti a přesvědčivosti; čerpá sílu z idiomu přirozené novoanglické řeči i ze zálibného zvládnutí rétoriky antických mistrů, z biblických rytmů a formulací a z obrazné argumentace východních myslitelů. Navíc má *Walden* jako celek promyšlenou a procítěnou kompozici, již je podpořeno dynamické vnímání knihy jako rezonance mýtického procesu individuálního probouzení v rámci ročního cyklu, který se odvíjí od starého léta k novému jaru. Právě z onoho důvodu, aby dosáhl smysluplné sevřenosti, stáhl autor v knize zážitky svých skutečných dvou let u Waldenského rybníka do roku jediného. Symbolická jistě měla být a byla volba 4. července, tedy Dne národní nezávislosti, jako momentu, kdy se autor rozhoduje osvobodit se od concordské a vůbec americké společnosti a zvolit samotu jako „druha nejdružnějšího“, aby mohl „žít chlapsky a spartánsky“ a aby „dokázal odmrštit všechno, co není životem“.

Dnes víme, že kniha, která vyšla pod názvem *Walden aneb Život v lesích* (Walden, or Life in the Woods) roku 1854, tedy celých sedm let po Thoreauově návratu z osamělé chatky u rybníka, není ani zdaleka pouhým záznamem autorovy zkušenosti; je zajímavou duchovní biografií a kontemplací nad vztahem člověka a přírody, nad smyslem života a existence. Moderní americký kritik Alfred Kazin nazval toto dílo „pečlivě vybudovaným oltářem“, čímž ocenil nejen jeho estetickou působivost, ale i rituálovou funkčnost. Čtenáři pragmatičtí čtou *Walden* jinak než filozofové, k ekologům může promlouvat jinak než k ekonomům, ale o jeho aktuálnosti mluví stále nová a nová vydání v angličtině i v překladech po celém světě. (Český překlad Zdeňka Franty z roku 1902 byl časově předstižen snad jen v Německu, ale i verze Miloše Seiferta z roku 1924 patřila ještě k ranější překladové vlně.)

Thoreau sám nazval *Walden* svým „zakokrháním světa“. Už v jeho době měla být kniha varováním před rostoucími materiálními zájmy lidí, před honbou za penězi, před

ochuzováním ducha, před nebezpečím, že shánění životních prostředků bude zaměřeno za životní cíl a že zdání mohou lidé mylně považovat za skutečnost. Autor vyzýval k přirozenosti a prostotě, protože věřil, že „nadbytečné bohatství může si koupit jen věci nadbytečné“. Marnost Thoreauova volání bolí dnes svět možná více, než tomu mohlo být v polovině minulého století. Zdá se, že zvláště naléhavého posouzení si vyžadují jeho myšlenky týkající se volného času, který na rozdíl od svých současníků nepovažoval za zahálku, nýbrž za skutečné naplnění lidského života. Je přirozené, že ve společnosti řízené principem protestantské pracovní morálky, jako byla ta jeho, či ve společnosti, která je hnána touhou po materiálních statcích, jako je ta naše, neměla podobná myšlenka moc naděje na obecné pochopení či přijetí.

Bylo v Thoreauově přirozenosti, že nepochopení a nezájem komentoval mnohdy povýšeně. Jeho výrazný individualismus mu někdy bránil plně pochopit problémy společenského života i cesty, které jiní navrhovali k jejich řešení. A tak se nelze divit, že se mu v Concordu nikdy nedostalo ocenění. Obec jej většinou považovala za podivína. Už jako chlapec na concordské střední škole se natolik lišil od ostatních, že mu spolužáci dali přezdívku „soudce“. Když se po studiích vrátil domů, měl učit v místní škole, ale po několika dnech z ní odešel, jelikož nebyl ochoten děti fyzicky trestat, jak se tehdy vyžadovalo. Pracoval nějaký čas v otcově tužkařské dílně, zavedl do výroby efektivní zlepšovací návrh, ale brzy ztratil o tuto podnikatelskou činnost zájem. Úspěšný, ale krátkodobý byl jeho pokus o založení soukromé školy; celý projekt skončil s onemocněním bratra Johna, který mu pomáhal s vyučováním. Život v Concordu byl pro Thoreaua nelehký, ovšem život mimo rodnou obec byl pro něj prakticky nemožný. Nejlépe se cítil na svých pochůzkách po okolních polích a lesích, kde znal každou stezku, každý kout. Věděl, že na rozdíl od lidí jej ptáci a květiny mezi sebe přijali; novoanglická příroda pro něj byla nádherným domovem, laboratoří, studovnou i chrámem. Nikdy se neoženil a neměl mnoho blízkých přátel, ale ani pro ty, kteří

mu blízcí byli, nebylo jednoduché tento vztah udržovat. Je zřejmé, že způsob Thoreauova života by nebyl pro každého, což ovšem neznamená, že by s nim sám Thoreau nebyl spokojen a že by si z něj každý nemohl něco pro sebe vzít.

Jediná skupina lidí, která byla pro Thoreaua kromě jeho vlastní rodiny zajímavá, byli členové Transcendentálního klubu v Concordu, v jehož čele stál uznávaný kritik, esejista a básník Ralph Waldo Emerson, který je obecně považován též za Thoreauova mentora. Myšlenky transcendentalismu vzešly ze střetnutí idejí novoanglického puritanismu a evropského romantismu a znamenaly vlastně první vědomý pokus o kulturní sebeurčení Američanů jako národa; klíčovou úlohu v tomto procesu mělo mít chápání přírody jako výrazu duchovna, jako prostředí, v němž je možno realizovat rozhovor s Bohem i vlastní duší, kde je možno poznat i sama sebe. Emersonova knížečka *Příroda*, která vyšla v roce 1836, byla prvním impulsem novému kulturnímu hnutí a Thoreau v ní našel potvrzení toho, co sám cítil, ale nedovedl zatím formulovat. Emerson, vyzývající Ameriku i každého jedince k myšlenkové svébytnosti, měl u Thoreaua absolutní úspěch. Žák, inspirovaný svým o čtrnáct let starším učitelem, vykročil naznačeným směrem a brzy zcela samostatně zásady transcendentalismu prakticky realizoval. Své první verše a přírodní eseje uveřejnil ve skupinovém časopise *Sluneční hodiny* (Dial), na popud Emersonův začal psát svůj celoživotní deník. Roku 1839 sjel Thoreau se svým kratrem Johnem dvě novoanglické řeky na člunu, který sami vyrobili, a poznámky z této cesty použil Henry za pozdějšího pobytu u Waldenu k napsání své první knihy *Týden na řekách Concordu a Merrimacku* (A Week on the Concord and Merrimack Rivers, 1849); vyšla až čtyři roky po dopsání, a to v nákladu jednoho tisíce výtisků, z nichž více než dvě třetiny poslal nakladatel za čtyři další roky autorovi domů jako neprodejné, a ten tehdy s trpkým humorem konstatoval, že je majitelem knihovny o devíti stovkách svazků, z nichž sedm set napsal sám.

Emerson mladšímu příteli poskytl nejen původní duchovní inspiraci, ale v době materiální nouze také pracovní příležitosti a střechu nad hlavou. Thoreau se staral o domácnost a dělal společnost též paní domu, o níž mluvil jako o starší sestře. U dětí Emersonova bratra na Staten Islandu měl Thoreau dělat učitele, ale v New Yorku se necítil dobře a brzy se vrátil opět do Concordu. Emersonovi patřila také lesní parcela u Waldenského rybníka, kde si Thoreau postavil srub, v němž prožil ony nej památnější dva roky svého života (4. 7. 1845– 6. 9. 1847). U Emersonů měl možnost setkat se s řadou osobností tehdejšího literárního a kulturního života, mezi nimiž byli třeba spisovatel Nathaniel Hawthorne nebo liberální duchovní (zakladatel unitářské církve) a abolicionista William Ellery Channing, údajně Thoreauův nejbližší přítel, který jej doprovázel na některých dlouhých pěších túrách. O všech si vedl Thoreau podrobné zápisy, ale po *Waldenu* mu už žádná z knih do jeho smrti nevyšla. Zemřel na tuberkulózu 6. května 1862 a jeho poslední slova byla „los“ a „Indián“. Právě o původních obyvatelích Ameriky chtěl Thoreau napsat velkou knihu, ale i když materiál k ní sbíral po mnoho let, nikdy ji nedokončil. Péči autorových přátel byly publikovány tituly *Lesy v Mainu* (The Maine Woods, 1864), *Výlety* (Excursions, 1863), *Mys tresky* (Cape Cod, 1865), *Yankee v Kanadě* (Yankee in Canada, 1866) a později i mnohé další.

Ti, kdo se zabývají historií přírodního eseje jako moderního žánru, se shodují v tom, že její počátek je nerozlučně spojen se jménem Thoreauovým. Už jeho první esej *Přírodní dějiny Massachusetts* (A Natural History of Massachusetts), otištěný v časopise Sluneční hodiny roku 1842, ukázal na možnosti, jaké tato forma má, když staví na pravdivě zobrazeném vědeckém faktu a osobně viděném a cítěném poznatku či prožitku jako východiscích k filozofickému uchopení lidské zkušenosti. Skutečnost, že Thoreau ve svých přírodních prózách překonal tehdy stále ještě existující puritánské vidění přírody a civilizace jako antagonistických pojmů a rozehnal představy divočiny jako něčeho temného a zlovolného, protože nepoznaného,

otevřela nové pohledy na přírodu a zvýraznila význam její celistvosti, která zahrnuje i člověka a jeho společnost. Thoreau spolu s Johnem Muirem, Johnem Burroughsem a dalšími přírodními esejisty minulého století silně ovlivnili americké smýšlení o přírodě a lze snad věřit, že pomohli formulovat i konkrétní postoje a chování k ní. Ve Spojených státech mnozí přírodu drancovali, ale právě tam vznikly také první národní parky, Yellowstoneký již v roce 1872.

Je přirozené, že se přírodní esejistika od Thoreauových dob už v mnohém proměnila; narůstají požadavky na vědeckou erudici či alespoň odbornou přípravu autorů, zaměření textů se vyvíjí k větší specifičnosti a změny v obecné situaci ovlivňují i výslednou atmosféru. Tak třeba Joseph Wood Krutch, který sám napsal roku 1948 zajímavou Thoreauovu biografii, byl ve svých vlastních textech o mnoho pesimističtější než autor *Waldenu*. Jiní autoři, jako Ráchel Carsonová nebo Wendell Berry, nasadili tak ostrý kritický tón vůči silám nepřátelským přírodě a člověku, že jejich knihy přecházejí do oblasti děl motivovaných politicky. Barry Lopez, autor renomovaných *Arktických snů* z roku 1986, se dokonce domnívá, že ekologicky zaměřená literatura má velkou příležitost získat na významu nejen jako literatura, nýbrž i jako myšlenková síla schopná ovlivnit a formovat politické myšlení Američanů. A tak nepřekvapuje, že jeden současný, ekologicky uvažující politik dochází k názoru, že opravdová demokracie musí dávat hlasovací právo nejen všem občanům, ale i stromům, ptákům, broukům a červům, prostě všemu živému. A není pochyb, že by měl Thoreauovu plnou podporu.

Ovšem Thoreauův odkaz žil a žije i v ryze společenskopolitickém kontextu, a to zásluhou pamfletu *Občanská neposlušnost* (Civil Disobedience, 1849). Jak víme z *Waldenu*, občan Thoreau byl v červenci 1846 na jednu noc vsazen do concordského vězení, protože na protest proti tomu, že jeho vláda vede válku v Mexiku a dále podporuje šíření otrokářského systému na americkém Jihu, odmítl platit daně. Myšlenka, že lidské svědomí je instituce nad zákon či

rozhodnutí státní moci, nebyla jen základem autorova morálně motivovaného nekonformismu, ale putovala jako jasný plamínek s jeho pamfletem do všech koutů světa. Radikálové v Anglii i jinde, a jak se naše století probouzelo, i v samotných Spojených státech, považovali Thoreaua za jednoho ze svých vzorů a hrdinů. Britský reformista Henry Salt napsal již roku 1890 jeho biografii a po celé zemi se zakládaly waldenovské kluby; *Občanská neposlušnost* se četla mezi fabiány i ranými členy Labour Party. Thoreaua si přivlastňovali též anarchisté od Kropotkina přes Goldmanovou k Proudhonovi, i když on sám by jistě byl pln podezření k jejich programu, a to už proto, že byl skeptický vlastně ke každé organizované politické platformě či organizaci. Nemluvě o tom, že by stěží souhlasil s užitím násilí; v tom udělal snad jedinou výjimku, když vystoupil na obranu Johna Browna po jeho neúspěšné revoltě proti otroctví a neúspěšném útoku na Harpers Ferry.

Právě Thoreauovy ideje nenásilného, ale rezolutního protestu zdůvodněného mravními, tedy vyššími než politickými a společenskými motivy, zapůsobily na řadu osobností i hnutí ve světě. Indický národní vůdce Mahátmá Gándhí a americký černý aktivista a bojovník za lidská a občanská práva Martin Luther King v našem století se sami prohlásili za Thoreauovy následovníky, i když on sám by v sobě asi stěží našel vůli a ochotu ztotožnit či spojit svůj osud a protest s osudem a protestem velkých společenských skupin nebo dokonce celého národa. Bránil by mu v tom jeho individualismus i jeho neochota příliš rozlišovat mezi vládou a společností; a byl tu ještě fakt, na nějž upozornil kromě jiných i Theodore Dreiser, že Thoreau vlastně „člověka za společenský organismus ani za část společenského organismu nepovažoval“.

Lidé si brali a zřejmě budou brát ze Thoreauových slov, co sami potřebují; hledají v jeho próze, krásně vyjádřeno, co se v nich samých teprve nejasně formuje. Jistě si nikdy nemohl uvědomit, za kolik lidí promlouvá, když mluvil za sebe a k sobě. Na hnutí mladých Američanů v šedesátých letech našeho

století zapůsobil svým životním stylem a slovy o právu každého jedince kráčet v tomto světě podle rytmu vlastního „bubeníka“. My bychom měli po první vlně naší něžné revoluce Thoreauovi naslouchat, když říká, že jen reformy vnitřní jsou opravdové a že skutečné a hluboké změny ve vztazích mezi lidmi mohou vyplynout jen ze změn v lidech samých. Nejužitečnější zásadou při četbě Thoreaua ovšem bude řídit se jeho vlastní radou, že „knihy je nutno číst se stejným rozmyslem a odstupem, jak byly psány“.

Josef Jařab

OBSAH

Jak hospodařit.....	5
Kde jsem žil a pro co jsem žil	75
Četba.....	92
Zvuky.....	103
Samota.....	119
Návštěvy.....	129
Bobové pole.....	143
Městečko	155
Rybníky	161
Bakerova farma	185
Vyšší zákony	194
Blízká zvířátka.....	206
Zasvěcení domu.....	219
Někdejší obyvatelé a zimní návštěvníci	235
Zimní zvířata	249
Rybník v zimě	259
Jaro	275
Závěr.....	293
<i>Poselství Waldenu (Josef Jařab)</i>	306

Henry David Thoreau

Walden aneb Život v lesích

Z anglického originálu *Walden or, Life in the Woods*
(The Library of America, New York 1985)

přeložil Josef Schwarz. Doslov napsal Josef Jařab.

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Milan Jaroš.

Na předšládkách použito dobových fotografií

Waldenského rybníku Herberta Wendella Gleasona.

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p.,
jako svou 5055. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1991.

Odpovědná redaktorka Eva Slámová.

Technická redaktorka Jana Maryšková.

Vytiskl Pragopress 2, Václavská 12, Praha 2.

17,69 autorských archů, 18,06 vydavatelských archů.

Vydání páté, v tomto překladu první.

Náklad 10 000 výtisků.

01-030-91   13/32